

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<https://books.google.com>

2B

g/e

Mr. Earl of Westmoreland
1856.

Handwritten scribbles or marks, possibly initials or a signature, located in the upper right quadrant of the page.

Handwritten scribbles or marks, possibly initials or a signature, located in the middle left quadrant of the page.

Handwritten scribbles or marks, possibly initials or a signature, located in the middle bottom quadrant of the page.

1568 | 3904

~~12751~~

E

20

1-

-

1

Den Engelschen

SCHOOL - M E E S T E R, &c

The English

SCHOLE - M A S T E R, &c

The English

SCHOLE - MASTER

OR

Certaine rules and helpes, whereby the natives of the Netherlandes, may bee, in short time, taught to read, understand, and speake, the English tongue.

By the helpe whereof, the English all may be better instructed in the knowledge of the Dutch tongue, than by any *vocabulars*, or other Dutch and English books, which hitherto they have had, for that purpose.

AMSTERDAM.

Printed in the Year 1646.

Den Engelschen
S C H O O L - M E E S T E R

ofte

Enighe regulen / en behulpselen
waerdooz d' ingebozene Nederlan-
ders / in een corten tydt / geleert kon-
nen worden d' Engelse taele / te lesen
verstaen / ende spraken.

Waer dooz d' Enghelschen oock
beter geleert mogen worden / inde
kennisse van de Neder-duytsche
taele / als dooz eenige Vocabula-
ren of andere duytsche en En-
gelsche boecken / diese tot noch
toe tot dien eynde opt ge-
hadt hebben.

TOT AMSTERDAM,

Gedruckt in 't Jaer 1646,

THE
LIBRARY
OF THE
MUSEUM OF
ART AND
ARCHAEOLOGY
OF THE
UNIVERSITY OF
CAMBRIDGE

To the true naturall inhabitants, and all lovers of the peace and prosperity of the united provinces of the Netherlands, health, wealth, and happines.

Worthy & welbeloved,

C Onfidering the mutuall relation which is and hath bin for manie years past, between the English nation on the one side, & the States and people of these Netherlands on the other, both in respect of their Religion, neighborly affection, and the traffique or Commerce which they have had and doe yet hold with one another, by reason whereof many of the English nation are permitted to inhabit in these partes, & many Netherlanders in England; which mutuall relation hath bin of late confirmed and made more sure (as we hope) by the marriage of the eldest son of his highnes Frederick Henry by the grace of God Prince of Orange &c with the eldest daughter of our Sovereigne Charles by the grace of God King of England &c; and seing it is very necessary

Aen de Trouwe naturlijcke ingeseten, en aen alle Liefhebbers der vrede en voorspoet der Geunierde Nederlantsche Provintien (wensche ick) heyl, voorspoet, en geluck-salicheyt.

waerde en seer beminde.

O Verleggende d' eenpaertige dependentie die tegenwoordich is / en vooz beele jaren herwarts gheweest is / tusschen de Engelsche natie ter eenre / en de Staten nebens d' onderdanen deser Netherlanden ter andere sijden / berde in't regard van hare Religie / gebeurliche affectie / en traffique diese gehadt hebben / en noch tusschen malckanderen onderhouden / waer dooz beele van d' Eng'sche natie toegelaten worden hier te moegen woonen / en beele Netherlanders in Engelandt; welke eenpaertige dependentie (ghelick wy verhoopen) onlangs bebesicht is dooz 't huwelijck tusschen d' outste Soone van sijne Hoogheydt Frederick Hendrick dooz Godes genade Prins van Orange &c / met de outste Dochter van onsen Sovereain Charles dooz Godes ghenade Coninc van Engelandt &c: En tertwyl het hoochnoodich

and

A 3

en

and profitable for the up-
 holding of this union, that either
 of these nations bee instructed in
 the others language, that when
 they come to build together they
 may not fall into confusion
 through nor understanding each
 others speech, whereby offences
 may come, and their mutuall
 Concord and union be disturbed;
 & having observed a great desire
 in many students in these Coun-
 tries, to make use of all such
 helps as our English tongue doth
 afford them for to further their
 studies and employments, which
 they cannot doe without under-
 standing our tongue; & having
 seen by occasion of myne owne
 employments, that there are di-
 vers wayes and means wherby
 we that are of the English na-
 tion & inhabiting these Countries
 may further and helpe our selves
 in attayning to the knowledge
 and speech of the Dutch tongue,
 with lesse trouble than the Ne-
 therlanders can the understand-
 ing and speech of our tongue;
 I have at length attempted (be-
 ing moved partly by the desires
 of many persons of quality to
 learn our English tongue, who
 have bin therein much procras-
 tinated by the want of some
 Dictionary, Grammar, or (at
 least) some rudiments to help
 them; and partly by the ear-
 nest provocations of some
 whom I have my selfe instruct-
 ed therein upon their un-
 derstanding the method which

en profitabel is om dese unie te
 onderhouden dat yder van dese
 Nation ondertricht werden in
 haere respectyve taelen / op
 datse met malckanderen tim-
 merende niet in betweringhe
 komen te verballen doo; het
 niet verstaen van elckanders
 spraecke/waer doo; ergetniffen
 mochten komen te gntsaen /
 en d' eenpaertige eendracht en
 unie ghestooft worden; Oock
 in veele Studenten in dese Con-
 treyen een groote begheerte
 gemerckt hebbende / om alle
 behulp middelen te gebuycken
 die onse Engelsche Tael'e haer
 meede deelen om haere studien
 en beroepinghen te boorderen/
 't welck se niet kunnen doen
 sonder onse Tael'e te verstaen;
 oock doo; occasie van myn ey-
 gen affairen gesien hebbende /
 datter verscheyden weggen en
 middelen zyn / waer doo; wy
 die van de Engelsche natie zyn
 en in dese Landen woonachtich/
 ons selven met minder moete
 kunnen boorderen en helpen
 in't verkrigen van de k:nnisse
 en spraek van de Nederlandse
 tael'e / als de Nederlanders
 het verstaen en spreken van
 onse tael'e : heb ick naer lang
 wachten (daer toe versocht
 zynde eensdeels doo; veele ge-
 qua'ificeerde perfoonen begeer-
 rich zynde onse Engelsche tael'e
 te leeren die daer seet in bez-
 achtert sijn doo; het ghebreck
 van een Dictionaris / Gram-
 matica / ofte ten minsten d'eer-
 ste beginselen om haer te hel-
 pen; en ten deele doo; de ern-
 stighe aenpooringhe van som-
 mighe die ick selfs daer in on-
 dertwesen hebbe / wien de me-
 thoods die ick ghebruyckte om
 haer

I observed in teaching them) to set downe some rules and directions; by the diligent observation whereof a Netherlander may, in a short time and with little charge, attaine to the true reading and prononciation, and benefit himself much in the understanding and speaking of the English tongue. The which I tender to you in this ensueing frame and modell, as a token of my thankfulness for the friendship and priviledges, which I and other of my Countrymen enjoy in these lands. For which we are also bound alwayes by our prayers to seek the good of this Country, and in any thing we can to doe you service.

I dare not speake any thing, in praise of the work, least it should not prove as it seemeth; but shall leave it to the tryall of those who shall make use of it: whereby if any receive profit or furtherance, I have the reward which I expected for my labour.

But if any more skillfull Masters shall dislike it, I shall leave it to them to amend it; and only make this for myne Apologie, that this is the first attempt which I have made in this kind; neither have I ever seen any grounds to the like purpose, from which I might receive any furtherance or helpe herein; and myne other more

weighty

haer te leeren aenmerckte) onderwonden eenighe regulen en aentoyfinghen te stellen / dooz het naerflich obserberen van de welke / sal een Netherlander in een korten tijdt en met weenich kosten / verkrigen het wel lesen en pronunceren / en hem in 't verstaen en spreken van d' Engelsche taele beele profyteren. Het welke ick u. l. op de volgende maniere en fatsoen boordraeghe / als een teycken mijner danckbaerheyt wegens de vryndtschap en privilegien die ick en andere mijner Landslieden in dese landen besitten. Waerthoort wy oock altydt schuldich sijn doort onse gebeden het boordpoet deser landen te versoeken / en u. l. in alles naer vermoghen te dienen.

Tot lof van dit werck en derfick niet segghen / of het anders behonden mochte werden als het schijnt te wesen; maer sal 't die geene laten oordelen die 't selbe ghebruycken sullen: waer doort indien yemandt profyt ofte boordel uyt schept / verkrige ick soo beele loons als ick weghens mijnen arbeyt verwachtede was.

Maer indiender eenige Meesters van meerder verstandt waren die 't seitige mishagen / geef ick het haer over om te verbeteren; en tot myn verdedinge segghen dat dit d'eerste onderwindinghe is die ick in dierghelycke dinghen ghedaen hebbe; oock en heb ick noyt dierghelycke grondt regulen tot dien eynde gesien / waer uyt ick eenigh boorddeel ofte behulp tot dit werck konde scheppen; oock en sieten mijn andere

24

gewich

weight occasions permit me not
be so exact herein as otherwise
probably I should have bin, & it
is a more facile thing to espye
faults in a building, than at first
to contrive the fabrick.

It is long since I was first urged
hereunto, but I have hitherto
expected, that some more able
would before this have prevented
me of this labour by their more
fruitfull observations. But seeing
such is not yet come to light, you
have here this meane piece in the
meane time to exercise your
selves upon, which I commend to
your diligent and careful use and
the blessing of Almighty God,
whom I beseech long to continue
the union and peace of these
united provinces and our King-
dome of great Brittain both in
and among themselves and one
toward another; and make them
workers tohither in the uphold-
ing of the Gospell of our Lord
Jesus Christ, and destruction of
that Abaddon or Apollyon i. e.
deströyer (I mean the man of sin)
to the prais of his owne most
glorious name, and comfort of
his elect, Amen.

ghetwichtigheit affaïen niet
toe // dat ick hier so punct-
tueel in kan wesen als ick an-
ders onghetwiffelt soude ghe-
weest hebben / en 't is veel
ghemackelijcker de fouten te
binden dan in 't timmeragie be-
gaen zyn / als het selfde in 't
eeffen wel te fabriceren.

't is nu een lange tyt gele-
den dat ick hier eerst toe ber-
socht worde / maer tot nu heb-
be ick gewacht op dat een an-
der die beter begaeft is my
met haere profytelijcker aen-
merckingen soude voorge-
komen hebben. Maer alsoo
sulck noch niet hoor den dach
ghekomen is / hebt ghy hier
dit ghemeen stuck wercks
waerin. u. l. sich ondertuschen
kan exerciseren. Het welcke
ick recommandere tot utwen
naerslich en sooghuldich ghe-
bruyck en de segen des Almach-
tigen Godts / die ick bidde de
eendracht en vrede tusschen
dese Geunieerde probintien en
onse Coninckryck van groot
Wytagien in en onder mal-
kander en tuschen den een en
den ander lang te willen con-
tinueren; en haer mede werck-
kers marcken in 't beschermen
des Ewangellie onses Heeren
Jesu Christi / ende vertwoe-
singhe van dien Abaddon of
Apollyon i. e. den vertwoester
(ick meynde mensche der son-
de) tot prijs syner heerlijcker
naeme / en troost syner vyz-
kerkorene, Amen.

Regelen

Regelen tot onderwijfinghe

Van de

ENGELSCH E T A E L E.

By een gefelt tot dienfte der ghener, die
luft ende begheerte tot de kenniffe
der felve hebben.

Den Inhoud van't werck.

In booznemen en is niet / om een volkomen
Grammatica van de Engelsche tale te ma-
ken / ende daerom heb ick vele obserbatiën
(die ick aenghemerckt hebbe) met boozdacht
obergheslaghen : maer alleenlyck den leer-
gierighen soo vele noodwendighe reghen
booz te stellen / als moghen ghenoech sijn
haer tot het rechte spreken en hersaen
van de selve taele te leyden. Alle't welcke ick hier stellen sal
onder dese twee Grammaticale hoofstucken / Etymologie ende
Synaxis.

Waer van den eersten dient (nae den eyghendom ofte beduy-
dinghe van dien woort) om recht te spreken. Onder de welcke
ick alsulcke obserbatiën begripen sal / als diens ick sijn tot ken-
nisse der namen / ghe'urt / en pronunciatie van de letteren / lo-
calen / Diphthongen / Syllaben / en vocabulen ; mitsgaders de
ghedeelten der sprake met de aenkleben van dien / soo verre
als ick in dese sake van nooden hebbe / ende niet meer.

Den laetsten dient tot verstant ende Constructie ofte 't sa-
men-ordeninge van 't gene gelesen is ofte ghehoort geschreven
oft ghesproken dooz een ander / ende oock tot een oprecht 't sa-
men voeginghe der woorden in eens eyghen sprake of geschuyte
sen een ander.

Vande Etymologie.

Het eerste Capittel.

Vande Letteren en haere verdeelinghe.

Voor eets hebben wy aen te mercken de namen der Lette-
ren / en hier in accordeert de Engelsche tale met de Latijn-
sche

tijnsche ende Duytsche / behalven in g, b, i.

De letteren sijn a, b, c, d, e, f, g, h, i, k, l, m, n, o, p, q, r, s, z, u, w, x, y, z.

Deze Letteren sijn verdeelt in twee soorten / vocalen / ende consonanten / ghelyck in alle andere talen.

Onse vocalen sijn dese a, e, i, o, u. van welke vyve / twee werden dickwils in Consonanten veranderd / namentlyck / i, ende u, ende dan ghemeenlyck andersints gheschreeven sijn als I ofte j ende V ofte v. Ende daerom voeghen sommighe in 't schryven van onse Letteren dese by 't Alphabet booz de letter van dien name 't welke altydt een vocael is / als j, i, v, u; &c. Deze vocalen i ende u werden beeltjts in Consonanten verandert wannet een ander vocael na volget als in.

James
Juniper
Service

interjection
salvation
vocation

rejoyce
verelie
advantage.

Alle de Letteren uytghenomen de vocalen / sijn Consonanten / behalven y die de kracht van beyde heeft.

Wat aengaet 't gheluyt van onse vocalen a, e, i, o, u, al hoe welick daer fatsoens halve wat van spreken konde : Nochtans terwyl ick weet dat sy soo veel vant gheluydt der Duytsche vocalen niet en verscheelen dattet waerdich is het gemoet der leerlingen daer mede te bekommeren ; sal ick hier sulcx oberflaen / niet twyfelende of ick sal hier na gelegentheit hebben sulcke regulen te stellen die alle schynende onder cheyt sullen wech nemen.

Oock komt de kracht en gheluydt van alle onse Consonanten in 't Engels / met de Duytsche ende Latijnsche ober een / ofte verscheelen heel weynich behalven dese nabolghende.

Ten eersten is onse d soo krachtich niet ; want de Duytsche 't selvighe dickwils prononceren als of het dt was : Maer wy alleenlyck en slechtelyck d.

Ten tweeden g ende h vallen oock swaer in onse tale dooz breemdelinghen gheprononciert te worden / principaellyck in sommighe woorden : daerom is het hoochnoodich als men begint te leeren een School-meester ofte vrient te hulp te hebben / om haere tonghe op het rechte gheluydt van dese lotteren te brengen.

Ten derden al staet onse i als Consonant ofte vocael werdt het volkomender uytgesproken dan de Duytsche ofte Latijnsche tale bereyscht : 't welck den scholier met weynighe hulp in 't leeren van dese nabolghende Syllaben ende Exempelen / beter sal verkriggen ; dan met alle de regulen die tot dien eynde soude uytgehonden werden.

Ten vierden heeft y in onse Engelsche tale altydt het geluyt van ij in Duytsch / ende somtijts bekleedt die de plaats van een

een vocael / a's in thy, my, may, way; ende somtijts ban een Consonant / ghelyck als in yeild, yoke, yarne, yetterday, years.

Hier is oock aen te mercken / dat in Engels beel ban onse letteren booz Cyfer ghetal (ghelyck in andere ta'en) gebuyckert werden / als M D C X L V I &c. veel oock ban onse letteren staen somtijts booz heele woorden / waer ban de leerling beijts kennisse moet hebben / gelyck als y booz the y booz that, y booz thou. Ende wy hebben een ghebuyckelycke abbreviatie in onse tale / ghelyck als in 't Latijn / uamentlyck & booz and &c booz and so forth, ofte and so forward. i. e booz that is to say, viz booz to wit oft uamenly. q. d. booz as i. be thould say, ofte as i. be would have said, ende veel dieryghelycken / als.

Ma ^{tie}	}	booz	}	Majestie	}
Ho ^{ble}				Honourable	
H ^d				Honoured	

Lo ^p	}	booz	}	Lordship	}
R ^d				Reverend	
S ^r				Sir	

Wor ^{pl}	}	booz	}	Worshipfull	}
K ^t				Knight	
Esq ^r				Esquire	

yo ^r	}	booz	}	youe	}
o ^r				our	
m ^t				meant	
W ^t ofte	}	}	}	with	}
W ^o ofte				W th	

Capit.

Capit. I I.

Van diphthonghen.

Nadien wy ghesproken hebben van 't gheluyt der vocalen en consonanten / soo komen wy tot de Syllaben / 't welck is 't geluyt van een ofte meer letteren. Een Syllabe van een letter is een enkel vocael / die een gheluydt by sich self heeft. Een Syllabe van verscheydene letteren / is ofte een diphthongus / oft een Consonant-Syllabe.

In de Engelsche tale en weten wy niet van de diphthonghen *æ* ende *œ* . ten se in woorden die van de Latynsche tale gesproken sijn / ofte in e'gentlicke namen die haer eyghen letteren moeten behouden / als *Cæsar* , *Aeneas* , *œconomic* , &c. Doch wy hebben in onse tale menichmaal twee vocalen by malkanderen die de plaetse ende geluyt van diphthongen bekieder / ende moghen also genaemt worden. De hertooninghe ende kracht van de welke den leerlingen in dese na volghende exempelē ende regulen boop gesielt worden viz.

- a* als in *Baal* , *Isaac*.
- ai* als in *braine* , *mountaine* , *faire* , *despaire*.
- au* als *sauce* , *laud* , *applaud*.
- aw* als *sawe* , *straw* , *law*.
- ei* als *seize* , *receive* , *weighr*.
- ey* als *pry* , *valley*.
- eu* als *Ieuce* , *rheume* , *Eustace*
- ew* als *Iew* , *few* , *new* , *brew*.
- ou* als *ounce* , *mountaine* , *trouble* , *bloud* , *gourd*.
- ow* als *sow* , *Cow*.
- oi* als *choice* , *oi'e* , *void*.
- oy* als *joyne* , *destroy* , *annoy* , *imploy* , *boy* , *joy*.

Alle welke diphthonghen meessen-deel haer geluydt gheben ghelyck de selve diphthonghen in de Duytsche tale : doch daer sijn ernighe andere waer op wy acht moeten nemen als namentlick.

ui d' welke meer gheluydt gheeft op de *u* dan op de *i* als in dese woorden te sien is / *fruit* , *suire* , ende somtijds meer op de *i* als op de *u* als in *buy* , *build* , *Conduit*.

ie werdt oock in Enghe's efen alleens ghepronunceert als in *Duyts* / te weten *siel* , *vield* , *shield* , *friend* : ten se dat de *ie* van dese twee vocalen de Syllabe doet verdeelen / als in *Ezeki-el* , *Dani-el* , *Gabri-el* &c , oock is te wete dese *iede* *ie*

leste letteren van een woord sijn / alwaer het gheen diphthongus is maer presenteert alleenlijck een vocael ghepronongeert / als ick u. i. op sijne bequamer plaetse sal te verstaen gheben.

ea wiens pronuntiatie ghemeenlijck ober een komt met oe in Duyts als in.

leave	increase	beasts
wear	conceave	creature
bear	beneath	fear
ready	weapon	speak &c.
heaven	breasts	

Ten sy de leste deser twee vocalen de Syllabe doet dividieren als in.

Cre-ation.	Chalde-ans.
Cre-at.	Idume-a.
Cre-atour.	

Maer somtijts heeft ea 't gheluydt van ie in' Duyts als in yeare, beare, appear; ende somtijlen alleenlijck van a als in heart; doch (mijns bedunckens) waer het beter dat de e daer inne souden gheluydt worden.

oo wiens pronuntiatie ober een komt met oe in duyts / als in foole, stoole, poole, moone, good, food.

ee Dit komt oock met de duytsche pronuntiatie van ie ober een als in dese woorden blyckt / wheele, seel, thee, see, mac, beer, steple, feed, bleed.

eo heeft 't gheluydt van ie in Duyts / als in people, behalven in eenighe woorden alwaer sy het distinct gheluydt van e ende o hebben doch soo volkomelijck niet als wanneer sy apart staen / als in. Iopardie, geometrie, George, ende anner de leste van de twee de Syllabe divideert als in More-ovr.

oa wiens gheluydt oock met oo in duyts ober een komt / als in cloath, cloathed, boate, goale, broad, ten; 30 wanneer die laetste van dese twee vocalen de Syllabe af - deelt als in Mo-ab, Io-ab,

Maer onder alle onse diphthonghen synder gheen onsekerder om daer regulen van voer te stellen als onse oe die somtijts ghepronuntiert werdt ghelijck oe in duyts als in Shoe, doe, shoes &c. Maer meermaels ghelijck oo in duyts als in.

$\left. \begin{matrix} \text{toe} \\ \text{goe} \end{matrix} \right\} \text{leest} \left\{ \begin{matrix} \text{too} \\ \text{goo} \end{matrix} \right\}$

 $\left. \begin{matrix} \text{soe} \\ \text{moe} \end{matrix} \right\} \text{leest} \left\{ \begin{matrix} \text{foo} \\ \text{moo} \end{matrix} \right\}$

va wanneer die ghebruyckt werden als een diphthongus / ge-
 ben alsdan haer gheluydt ghelyck aa als in guard gaard: Maar
 wanneer u achter g ofte q tot beter klang van dese letteren
 komt dan luydt het andersints / eben ghelyck de Duytschen
 gemeenlyck dese woorden pronontieren Gualter, quarrell.

Dit selte mach van u gheseydt werden / die de kracht van u
 verliest in guesst gest: Maet in quest, guerdon, &c. bereyght
 het de kracht van u.

Siet veel onghelyckheit is vo als in quorb: doch dese diphtho-
 nus werdt weynich in de Engelsche tale ghebruyckt.

Capit. III.

Van Consonant-Syllaben, ende veel noo- dige observatien aengaende het lesen ende 't geluyt der woorden.

En Consonant-Syllabe / is het ghene welke neffens een
 vocale ofte diphthongus / een ofte meer Consonanten in
 sich heeft / waer van woorden gemaectt werden; en daer
 van sullen wy nu spreken / met 't onder scheidt der pronuntiatie
 van dien / soo verre als onse tale eenigh verscheil met de Neder-
 lansche heeft. By occasie van dien sal ick oock alle sulcke obser-
 vatien inbreeren als tot dese sake noodigh syn / so in 't lesen als
 gheluydt der woorden in onse tale: waermede ick het eerste
 deel van Engelsche Etymologie grudighen sal: waer door het
 recht lesen ende gheluyt der woorden gheleert wordt.

Maet hier in en kan ick niet verskeren / dat ick bequame
 regulen door sal stellen tot onderwijninghe in elcke stuck die in
 onse taele door soude moeyen vallen / om dat het swaer valt
 exempelien in andere talen te vinden waer mede men het rechte
 geluyt van veele Syllaben in de Engelsche tale doorstellen kan:
 Eben wel hope ick daer soo verre in te gaen / datter weynich
 dinghen in onse tale ghebonden sullen worden verscheelende
 van de duytsche maet den leerling sulcke goede onderwijninghe
 daerinne hebben sal: waer door by met heel weynighe moeyte
 tot goede perfectie sal kunnen geraken.

Ende daerom denckt my goed ten eersten alsulcke exempelien
 door

hoor te stellen waerin de pronuntiatië van onse tale eenighsins swaer is: welke hoor eerst wel gheleert synde / sal den leerling bebinden / dat hy een goeden hoorgangh inde pronuntiatië en 't geluyt der woorden ghedaen heeft / ende andere dingen sullen daer hoor te eerder begrepen ofte verstaen worden.

Ad, ed, id, od, ud.

Ag, eg, ig, og, ug.

As, es, is, os, us.

Ba, be, bi, bo, bu.

Ca, * ce, ci, co, cu.

Fa, fe, fi, fo, fu.

Ga, ge, gi, go, gu.

Ia, je, ji, jo, ju.

Qua, que, qui, quo.

Sa, se, si, so, su.

Bab, beg, big, bog, bug.

Dad, ded, did, dod, dud.

Dag, deg, dig, dog, dug.

Gag, geg, gig, gog, gug.

Hag, beg, big, hog, bug.

Iag, jeg, jig, jog, jug.

Cha, che, chi, cho, chu.

Pha, phe, phi, pho, phu.

Sha, she, shi, sho, shu.

Tha, the, thi, tho, thu.

Wha, whe, whi, who;

Arh, eth, ith, oth, uth.

Atch, etch, itch, otch, utch.

Ach, ech, ich, och, uch.

Glad, bled, sid, rhod, chud.

Brad, legge, pigge, log, mug. si.

Exempelen hoor de pronunceeringhe van ch in 't hoorste-deel van een Syllabe. chap, chapple, chamber, Charles, chest, cherrie, chiese, chose, churle, children, chide.

ch in 't eynde van een Syllabe / als which, watch, such, much, fetch, slich, witch, preach, match, stretch, pitch, botch, butcher.

Die hoor hændelingen berde moeyelijck vallen. bermits het swaer valt eenighe exempelen in andere talen te binden tot onderrechtinghe van de rechte pronuntiatië; doch sommighe segghen dat het gheluyt geest na de Spaensche: daarom sal het den leerling profytelijck sijn eenighe hulpe hier in te ghebruycken / want sonder goede pronuntiatië van dien kan hy swaerlijck van een Engels-man verstaen werden.

Maer ch in 't eynde oft in 't begin van een Syllabe in hebreusche ende Griekische woorden ende eyghen of proprie namen / werden na de Duytsche maniere gepronunciëert / als in Melech, Melchisadech, Alchymie, Catechisine.

c Dooze ofte i heeft het gheluyt gelijk s, doch seer sijn en scherp / als in faced, center, circle: Maer hoor a, o, en u heeft altijd het gheluyt van k, als in came kame / come home / omring kuuning.

Maer c in 't eynde van een woord met e daer aen volghende heeft het gheluyt van s als te hozen gheseyt is / doch met een synder / dunnet / en een maniere van sluytende geluyt / als in place, lice, race, grace, trace, malice, truce, mice, surplace, price, sluice, whence, rhente, vice, justice.

de in 't eynde van een woord / een ander d daer hoor gaende / d d. is een overbloedigh ghebruyck van schrijven / 't welke ons dichtwijs ontmoet inde Engelsche tale; waer hoor den leerling (hem

(hem in ander talen onbekent zijnde) in 't lesen ofte pronunciees een deser tale seer verabuseert kan worden / indien hy van te hooren gheen generale reghelen tot sijnder onderwijsinghe ontfangen heeft : Daerom moet den leerling hier aen mercken / dat dde in't eynde van een woordt 't sy van een ofte meer Syllaben / niet meer kracht en heeft als een enckele d of d alleen / ende mach in't lesen gheen ander gheluydt hebben / als in de volgende exempelien ghesien kan worden.

adde	}	leest	}	ad	}	bedde	}	leest	}	bed
gladde				glad		padde				pad
fedde				fed		madde				mad

dg Exempelien voor de pronunciatie van dg.

edge
Silvedge

judgement
knowledg

Sedge
Hedge-hog

e in 't eynde van een Syllabe / een enkel Consonant volgende / indien daer een ander vocael in de seibe Syllabe voor is / 't sy in't eynde of int midden van een woordt / werdt met syn eyghen krachtigh gheluydt niet gheprononceert / maer dient alleenlyck somtijds tot de verlenginghe der Syllabe / als in dese exempelien blyckt beside, before, life, wise, wise, attire, haire, safety, abode, whereof. d'welcke ghelesen moet worden als of sy aldus in duytisch gheschreven waren / namentlyck besyd / besoor / lijf / wijf / wijs / attje / hayt / saasty / abood / wheerof.

Ende somtijdt streckt het weynigh ofte niet tot prolongatie / tot kennisse van welcken onderscheydt den leerling door practijcke ofte oeffeninghe haest sal kunnen gheraken.

sawe	}	leest	}	Saw	}	owne	}	leest	}	own
lewe				lewe		serve				serv
dombe				domb		meane				mean
performe				perform		moone				moon

Behalven in eenige eygen of propere namen / ofte woorden die haren oorspronck van andere talen hebben ; alwaer e in't eynde van een woordt synen gheluydt beteycht / als in Penelope, Epitome &c.

Se in't eynde van een woord / heeft ghemeenlyck niet meer kracht noch geluyt als van een enckele f. daeromme is het oock een onnoodigh ghebruyck in onse tale / als van dde te hooren gheseyt is ghelijck als voor.

Scoffe } leeft } Scof }
 chaffe } } chaf }
 staffe } } stal }

graffe } leeft } graf }
 mussen } } muf }
 stufte } } stuf }

Onse g wert somtijds ghepronuncieert als g in Duytsch / oft g in 't Grieksch / als in glad, God, governor, Gog, Magog Galilee, garber.

Somtijts heeft het meer het gheluyt van j Consonant / ofte nae de maniere van de fransche tale : als in.

genesis	George	age	marriage
generation	geographie	sage	bondage
ingage	equipage	mortgage	lineage
heritage	strange	change	Savage
prodigious	pigeon	besiege	

Aengaende 't gheluyt van welke letter g, u. l. dese naevolgende regulen tot u. beter onderwijfinge in acht sult nemen / namentlyck. g booz a, o, oo, u, heeft altydt syn proper of eyghen gheluyt als in Gad, Gamaliel, God, gum, good &c : Maer booz e, i, ofte y, berandert het menichmael in j Consonant / als in gentle, jentle / ginger jinger / generation jeneration.

De destinctie waer van en kan met kennisse en sekerheydt niet gestelt werden / al hoewel den leerling eenige conceptien hertoont moghen werden op het obserbatie in 't lesen als namentlyck ge booz m, of n, of de diphthongus eo, geeft altydt 't gheluyt van j Consonant als in gem, gentry, George, leeft jem / jentry / jeorge. &c.

ge booz d, l, r, s heeft een variabel gheluyt / als in hanged / estranged estranjed / gelly, jelly / geld geld / singer singer / danger danjer / rangest ranjest / singest singest / &c.

Maer ge booz t ofte w is altyt eygentlyck / als in get, gew, gether. &c.

gg by malikander staende met e daer achter / heeft dichtsylgg (jae meestendeel) in 't lesen niet meer gheluyt en kracht als een enkele g, ende schijnt een overbloedigh ghebruyck in onse tale te syn gelijk te vozen van dde aengemerckt is / als in dese eympelen vertoont wert.

egge } leeft } eg }
 legge } } leg }

dogge } leeft } dog }
 bogge } } bog }

Woozder is het aen te merken / dat wanneer g de vocael i volght ende n ofte h in 't selve woord den g volght / dan heeft de g syn eyghentlycke ende natuerlyck gheluyt so niet.

Maer dient alleenlyck tot volkomender en stedtklinghenbes geluyt van de Syllabe als in Signe, raigne, lighe, right, bright, wighty; welcke na de Duytsche tale ghelesen moghen werden syn / rayn / syh / rut / huyt / mytr. uytgheseyt wanneer in een woord van veel Syllaben / de letter n de g volght ende een i vocael achter de n komt / welcke de n van de g voert / als in Significatio, benignity &c. uytgheuouen eenighe wepnighe woorden / die het gheluydt van g ende voeten als ghelyck competitoen / als benigne, oppugne, condigne, en dietghelyck / welcke met grooter arberdt en morte; ghepronunceert werden om dattet woorden syn van niet meer dan twee syllaben.

b. Alhoewel dath in onsen alphabet / een ander name heeft / eventuel heeft het 't selve gheluyt in onse tale als inde Duytsche wanneer die als een enckel Consonant fraet : Maer wanneer die met ofte by andere Consonanten gheboeght is / dan valt het de bybeeldingen moerelycker te pronuncieeren / als hier boven geobserbeert kan werden in de pronunciatie van ch ende hier nae in andere saken bebonden sal worden.

i. Exempelen voor de pronunciatie van j Consonant / Iacob, James, Iesus, Ieremiab, Iohn, Ioshua, Iustice, Ierusalem, jacker, jade, jag, jakes, jam, janifary, Jaques, jar, joy, julle.

Con- Alwaer aenghemerckt moet waerden / dat de ghene die onse son- g pronuncieeren kan wanneer de selve van syn egen propere gheluyt denuncieert / die kan dan onse j Consonant oock pronuncieeren : want die twee sijn by ons van een geluyt.

Ende te enwoordigh kan ick het vergheng waerdet by gheleycken als by ghe in de fransche tale / hoewel het noch niet volkomelyck oer een komt met het gheluydt van onse j Consonant.

ke ke achter c wert seldom in Engels gepronuncieert / en schijnt een oberbleedighe maniere van schryven te sijn / om het woort volkomender gheluydt te gheken / en tot vercooynghe van den vocael die voor gaat. Daerom wanneer dese twee consonanten t samen in een Syllabe staen / dan sijn die niet meer in gheluyt dan de enckele k of c als in crack crac / brecke brec, rocke roc / moeke mek / mucke muk.

le Woorders moet het oock aenghemerckt werden / dat le in het eynde van een woort / en somtyts in 't midden / niet gepronuncieert wert als in andere talen indien een ander Consonant voor de l gaat : Maer moet dan liever gelijck el gepronuncieert werden / als little, stable, people, visible, brittle, wimble, eagle, troublesome, nimble, Apollie, noble, tabernacle, able, recepticle, circle, &c.

Eventuel en heeft el so volkomen geluyt niet als in het woort bell / maer 't gheluyt van e werde (by maniere van spreken) in ghestwoyghen / gelijck of het moghelyck waere Bl, cl, dl, fl, gl, pl &c. sonder e te pronuncieeren.

Alwaer

Alwaer u. l. b menighmael achter m in verscheydene Engelsche woorden gheschreven vint als Comb: , domb: , wombe , comb: en diergelycke / daer moet u. l. aenmercken dat b sijn volkomen geluyt niet en heeft oock isfet woort in't geluyt so niet als het gheschreven staet / maer of ghy in Duyts wilde seggen Coom/ dom / woom / toem &c. Maer indien b de Syllabe divideert / dan heeftet sijn gheburckelyck ende eyghen geluyt al soude m boozgaen ; als nom-ber , com-ber , combination &c.

Oock wanneer m in t' samen in een Syllabe sijn / 'twe'ck seiden in onse taele ghebeurt/dan wert de o niet uytgesproken als in hynne leest hym.

Dan m in't eynde van een Syllabe met de e achter aen dier van mach gesert werden als boven van dde gesert is / nament- lick dattet een overbloedige maniere van schryben is / en heeft maer 't geluyt van een enckele o als booz beanc , penno , Anne , leest hen / pen / An.

Dan ghelycken ne achter m in't eynde van een Syllabe/ heeft in pronuntiatie gheen geluyt / als in solemne leest solem.

Pb 't sy in't begin of de eynde van een Syllabe heeft het ghe- luyt van f in Duytsch / als Pharaobleest faraoh / Phaliel faliel / Phineas fineas / Epitaph Clitaf / Philip filip / phleagwe steam / phlegmatique , flegmatick / phantastic fanta- sie / philosophy filosofie / blasphemy blaffemy/ pheasant feasant / Elephant elephant / Orphan offan / prophet profet / triumph triumf &c.

Somtyts hebben wy in woorden van de plurael nomber pp ppea met es daer achter in't eynde van een Syllabe 't welck niet anders uytgesproken wert als ps , dan sooick meene een cor- ruptie in onse schryben is / als / trappes , whippes , shippes : leest traps / whips / ships.

Doorder staet het aen te merken dat in de Engelse taele wanneer re na een ander r volght / het gheluyt van re niet en heeft : Maer schijnt een overbloedich gebruyck in onse taele te sijn 't welck wel na gelaten mochte werden / als starre , starres , jarre , warre , carre , deserre , firre , abborre , curre. D'welcke alsof wel gheschreven mochten worden ghelyckse ghepronun- cieert worden / star / stars / jar / wat / car / deser / fir / ab- hoz / cur.

Exempelen booz de pronuntiatie van s in't begin van een Syllabe : Safety , safe , sellie , silt , soft , suppek , sommer , some , same &c.

Dan de s in't eynde van een Syllabe als / this , kisse , thus , neverthelesse , transgressie.

Ende het heeft sijn geluyt wat fynder en dunner dan de Ned- derlanders haere s in het woort sijner pronuncieeren / en by na ghelyck sy de s in Sacrament uytspieken.

Doch somtyts heeft het de kracht en het gheluydt van z als in dese woorden / was , is , his , praise , glaise , grase , grease , please .

please, ease, pease, those, nose, whose, guise, wise, cheese, squeeze, seese, freese, chuse, loose, use, excuse: en beele andere / 't welck den leerling metter tijt erbaren sal.

Merck hier oock dat *sh* in 't eynde van een Syllabe oock dikwils een oberbloedighe maniere van schrijven in onse tale is ghelyck ick te boozen van *de* hebbe gheserdt; en heeft niet meer ghelurt als een enkele *s* ghe'lyck men dooz dese exempel en sien kan / *Crosse cross / righteousness righteousnes / ditheesse distress / wilderness wildernes.*

Exempelen booz de pronuntiatio van *sh* in 't begin van een Syllabe. shall, shell, sheaf, shift, shirt, shop, shovel, shun, shuffle.

Van *sh* in 't eynde van een Syllabe. March, harsh, fish, dish, flesh, lash, dash, gash, wash.

Merck dat enkel *s* alser een *e* boozgaet in 't eynde van een woordt dat den name van eenigh dingh is / gemeenlyck het tecken van 't plurael number (of getal van beele) is als.

sing:	{	part art widow	}	plur:	{	partes artes widowes	}
-------	---	----------------------	---	-------	---	----------------------------	---

sing:	{	hand town dream	}	plur	{	handes townes dreames	}
-------	---	-----------------------	---	------	---	-----------------------------	---

Ende somtijts beroozsaecht het niet dat woordt tot meerder Syllaben in 't plurael als het in 't getal van den was / als inde boozgaende exempel: Maer somtijts maecht het wederom een ander Syllabe als in dese.

sing:	{	forge place resemblance	}	plur	{	forges pla-ces resemb lan-ces	}
-------	---	-------------------------------	---	------	---	-------------------------------------	---

sing:	{	Countenance chance purse,	}	plur:	{	Countenan-ces chaun-ces pur-ses	}
-------	---	---------------------------------	---	-------	---	---------------------------------------	---

Ende beele andere / die dooz oeffeninghe en obserbatie wel gebonden sullen werden.

De pronuntiatio van *th* in een Syllabe is een van de swaerste dingen (booz een van een ander natie) die in onse Engelsche tale te binden is; en daerom heeft den leerling daerinne de grootste hulp van doen / om 't rechte gheluydt te bekomen / waer toe hem dese nabolgende exempel en dienen sullen. viz the, thing, thither, there, them, though, thorow, through, thence, death, hath, faith, saith, without, with, within, froth, broth, cloath, both, seeth, aareth, north, south, both, moneth. &c.

ei booz een vocael in 't midden of corpus van een woort moet ti gepronuntieert werden ghelyck *n*, als.

pronuntiation Congregation alteration &c.	}	leest	}	pronuntiation Congregation alteration	}	&c.
---	---	-------	---	---	---	-----

v Consonant heeft in onse tael e gemeenschap met *f*, maer heeft altyt een grooer en gemaeckelijker gheluyt als *f* waer van de pronuntiatie seer wel by de duytsche v bergelichen mach werden inde nabolgende woorden/vader/voeren/bier/looben/&c. kan mede dooz d'oeffeninge van dese en diergelijken exempel en gheleert werden bi. *live, give, lives, have, gave, twelve, move, grove, above, brave, grave, wives &c.*

Alwaer aen te merken staet/dat wannet een omen substantivum met *ie* in 't getal van een eyndicht/so maect het dickwils 't ghetal van vele dooz de verandering van *f* in *v* als *sing, wive, life, cheefe, knife plur: wives, lives, cheeves, knives &c.*

Kenmerckt als *ue* achter *g* in 't eynde van een woort staet/een gander Syllabe altyt niet en veroorsaect/maer dient alleenlyck om het geluyt te bekragtigen; als *tongue, tongues, plague, rogue Hague, Prague; die geluyt gebe als of se/tung/tungs/ plaag/toog/ Haag/ Djaag/ &c. geschreben waeren.*

Maet *u* achter *g* in 't begin of corpus van een woort dient tot gu verhardinghe des geluyts/ als *guile, guilt &c.* ende somtyts issef gelijck een halve consonant met *g* gelijck het oock somtyts achter *q* staet als *gaerdon, language, quarter, quaternion. &c.*

Oock so sult ghy somtyts vinden *que* in 't eynde van woorden achter den vocael *j*, alwaer het gheluydt moet hebben als *ck* als *Catholique, rhetorique, publique, Cinque &c.* leest *Catholick/ rhetorick/ publick/ Cinck &c.*

Somtyts mach de *ue* in Enghelsche woorden oock gherekent *ue* werden booz een diphthongus om dattet het gheluyt heeft van de diphthongus *eu* of *ew*: 't welck so menighmael geschiedt als de *ue* de vocaels plaetse bekleedt als *due, true, ensue, pursue. leest betw/ trew/ ensetw/ pur etw &c.*

wh in 't begin van een Syllabe valt bjeemdelinghen oock heel swaet als *what, where, whit, whome, which, when, whence, whither, wherefore &c.* die 'dooz gheene exempel die ick tot noch toe in de duytsche tael bevonden hebbe konnen uytgeleyt worden.

Merckt/dat *ie* in 't eynde van een woort in d' Engelsche tael *ie* dickwils so vele is als *y* ende moet als *ij* in Nederduytsch gepronuntieert werden/exempel onlie, verelie, trulie, angrie, heartie, froathie, leest only betely/truly/ angrly/heartly/ froathly &c.

Ik bekenne datter vele andere regulen behoorden boozgestelt te werden/indien het m'n oogen-merck ware de Enghelschen in haere eyghen tael te onderwijfen: Maer in dese sake houde ick het ghenoegh sulcke dinghen te noteeten die een Nederlander (ofte andere bjeemdelingen die de Nederlandtsche tael

tale gheleert hebben) mogen behulpsaem zijn / in't gene waer-
 in onse Enghele taele verschillende is vande naturelyche
 spraeke der gheer die ick hier dooz aenghenomen hebbe te
 onderrichten. Tot welcken eynde de voorszghemelde obser-
 uatien aengaende de letteren / vocaelen / diphthonghen / en
 Syllaben met haere respectybe pronuntiatie / en gheluydt der
 woorden (verhoope ick) ghenoech sullen zijn. Ende in't voorsz-
 gaen laet den leser hier (eens voorsz al) aenmercken / dat indien
 hy iets vint waer van hier boven gheen reghel gheseldt is / dat
 mach hy na den wyse sijner eyghen naturelyche (of Nedertlant-
 sche) taele byelijck pronuntieren / tot dat hy van my ofte jes-
 mand anders een grond-regel ter contratie voorsz sal.

Wat de punten/distinctien/en andere directien om recht te
 schryden aengaet (t welcke Orthographic is) heb ick gheen sijn
 willen aenroeren noch daer van spreken / als in dese saecke
 onnoodigh zijnde / vermits wy daer in gheen andere regu-
 len en hebben / als wat de Latynsche / Nedertlandt-
 sche / en andere taelen mede byenghen ; ende het voorsz-
 stellen van dien soude dese volumen al te groot maecken om
 voorsz een gberinghe penningh te koopen / en de reghelen veel
 te veel om in een korten tadt gheleert te werden.

Ende dit voorszghese) de sal dienen voorsz 't eerste deel van de
 Etymologie / t welcke wel gheleert en in't werck gheseldt
 sijnde na de meeninghe des Autheurs / (t welck in een korten
 tydt moghelijck is te doen) en twyffele ick niet / of eenigh bes-
 standich leerlinck alwaer hy van de Enghele taele noch soo
 brendt / eventuel sal hy machtich zijn alles wat hem daerin
 soude mogen voorszkomen bydelijck en promptelijck te lesen en
 pronuntieren / en daer dooz te meer kennisse hebben om de
 dicuonarijen te ghebrucken tot significatie van woorden / en
 sal met veel meerder snellert in't leeren verstaen en spreken
 van de Enghele taele voorszgaen.

Het

Het tweede deel van de Enghelsche Erymologie.

Hebbende in't voorgaende deel van mijnen Enghelschen School-meester/den leer'ing so verre gebracht dat hy (indien hy hem aen die voorszreben observatien houdt) mach- tigh sal syn de Enghelsche tale promptelick te lesen en pronunceeren; soo sal 't nu raedsaem zyn/ sulcke regelen en institutien hoor te stellen / die behulpsaem moghen zyn tot het verstaen ende spreeken der se' ver / op dat de voorgaende regelen dienslich moghen zyn om t' gheene dat een ander spreekt of schryft te moghen verstaen; als oock syn eygen sin en meeninghe ypt te kunnen spreken. Tot welcken eynde ick mijnen begonnen methods verbolghen sal / namentlyck / om van de deelen der sprake en d'aenkleben van dien te handelen / soo verre als in dese sake noodigh sal zyn; ende daer nae van de Syntaxis of Constructie spreken.

Cap. I.

(Van den nomen Substantivum en adjectivum.

In onse Enghelsche tale hebben wy acht deelen der sprake ghelyck inde Latynsche / waer van d'eerste ghenaemt wort nomen ofte een naem / om dat het in sich begrypt de namen van alle dinghen die ghesien / ghevoelt / ghehoort / ofte verstaen moghen werden: als a man, een man; sicknes, siecktes; the voyce, de stemme; good, goet; great, groot; Edward, Edwardus; John, Jan &c.

In naemken isset hier noodzakelijck van twee soorten te spreken Substantivum en adjectivum.

De substantivum is sulcken name die i' sich selven (of alleen) bestaen kan / en beterscht niet gheen ander woordt bedeenicht te werden om synen significatie te toonen: als a house, een huys; the dyall, de wijser; the king, den Koning &c.

Daer zyn drie dinghen den nomen Substantivum aengaende/ die heel noodich zyn om weten / om onse Enghelsche tarte socht te kunnen verstaen en spreken/als namentlyck/partychien/ghesallen / en casus.

Wy ghebruycken in onse tale twee partychien / namentlyck a ofte an, waerboor de Duytschen een ghebruycken; als a man, een man: an house, een huys; ende the waerboor de Duytschen

ſchen het en de gebuycken als the horſe, het paerd; the houſe het huys; the King, de Koning. Ende de ghene die 't gebuyck van een ende het ofte de verſtaen als partjcklen by de namen in 't courtſch geboegt/konnen oock 't gebuyck van a of an, ende zeyn onſe Engeliſche tale wel verſtaen. Alleenlyck dat wy eenige diſtinctie of onderſcheyt in 't ghebuyck van a ofte an, maken/ 't welck aldus is/wanneer de nomen(ofte name) boozt welke de partjckel gheſtelt is met een Complete conſonant begint / ſoo gebuycken wy de partjckel a, als a man, a dog. Maer indien het begint met een letter dat eyghentlyck een vocael is / ofte maer een aspiratende conſonant / dan ghebuycken wy de partjckel an, als / an ox, an apple, an houſe.

2 Gelyck in vele andere talen / alſo in onſe Engeliſche tael/ weten wy van geen meer als twee ghetallen (of numeri): ſingularis en pluralis, ofte 't getal van een / en 't getal van meer. De ſingularis ſpreekt maer van een / als ſtone ſteen / tree boomz de pluralis ſpreekt van meer; als / ſtones ſteenen/ trees boomen. Als oock aen te mercken dat int keeren van een nomine ſubſtantivo uyt het ſingulari in plurali ſoo boeghen wy in 't eynde van 't woord; ofte n met ſommige veranderinge/ 't welck den leerling boozt d' oeffeninghe en obſervantie der volghende regelen heeft erbaren ſal / als.

ſing:	}	Horſe face man woman	}	plur:	}	Horſes faces men women	}
-------	---	-------------------------------	---	-------	---	---------------------------------	---

Maer hier is aen te mercken / dat wanneer de ſingularis met a, ſe, ſe, ce, ge, ch, ſh, ofte x eyndicht/ dan wordtet boozt de byboeginghe van s of es pluralis gemaecht / als witneſſe witneſſes, horſe horſes, croſſe croſſes, place places, pledge, pledges, cage, cages, parch parches, fiſh fiſhes, box boxes. Ende in ſoodaniſchen ghelegentheyt maecht het formeeren van de pluralis dat de nomen ſubſtantivum een Syllabe meer heeft als het in de ſingulari hadde/als grace, gra-ces; pledge, pledg-es, ende alle de boozgaende exempelen in deſen regel.

Maer wanneer de ſingularis met eenige andere letteren eyndicht/dan is de pluralis boozt de by boeginghe van s geformeert ſonder eenige vermeerderinghe der Syllaben in 't woordt als.

slog clogs,
 web webs,
 robe robes
 rod r ods
 bee bees
 fee fees
 lee lees
 tree trees

key keys
 Couney Conneys.
 fl e flies
 toe toes
 shoe shoes
 pew pews
 book books
 bell bells.

seal seals
 ram rams
 game games
 gun guns.
 bone bones
 bar bars
 bough bought

Maer in de formeeringhe van 't pluralis sijn vele anomalia of woorden die geen regel hebben:welcke den leetling wel moet aen mercken / als namentlijck.

foot feet
 tooth teeth
 goose geese
 louse lice
 mouse mice
 stasse slaves
 calse calves

lease leaves
 sheafe sheaves
 beefe beevrs
 theefe theeves
 knise knives
 life lives.
 Wife wives

loaf loaves
 turf turves
 wolfe wolves
 brother brethren
 child children
 hofe ende peafe
 beranderen in 't
 plurali niet.

't pluralis werdt gelijckerwijs doo; de by-boeginghe van en geformeert als van.

} oxe oxen }
 } chick chicken }

man men
 woman women

} doo; Contractie

3 Daer sijn oock in naemen (of nomina) ses casus in beyde getallen / waer van men 't onderscheyt aldus mach voorstellen.

Casus nominativus gaet alstijt doo; 't verbum / en antwoordt de vraghe wie ofte wat ; als the master teacheth, de meester leert; the waters doe flowe , de wateren vloeyen ; a man loveth , een man bemint.

De genitivus casus heeft ghemeenlijck dit teecken of (i. e van) en antwoordt op de vraghe wiens ofte waer van / als ; the learning of the master, de gheleertheit van den meester. the crying of frogs , 't ghecrijt der kick-boffen.

Ofte anders is de genitivus casus van de nominativo gheformeert doo; de byboeginghe van s wanneer van possessie ghesproken wort / als the Master's booke , Des Meesters boecken / the

mans wijsdome de wijsheydt des mans : an horses strength, de sterckte van een paert: an asses burden, een Esels last: the chickens meat, het eten der kicken: the childrens bread, het broodt der kinderen: my fathers house, mijn baders huys. (C welck na de Duytsche maniere van spreken is / Gods sone / of de sone Godts. Ende in sulcken ghevalle werdt de casus genitivus altijd booz de nominativum gestelt / als Abraham's God, in plaets se van the God of Abraham.

De dative casus werdt ghemeenlijck bekend dooz het tecken to (i. e. aen of tot) ende antwoydt op dese vraghe / aen of tot wien? of aen of tot wat? als / I give a book to the master, i. e. Ick geve een boeck aen den Meester / I gave 12 pence to the watchmen, i. e. Ick gaf 12 peningen aen de wachters.

De accusativus casus volght d' verbum en antwoydt op de vraghe wie ofte wat / als I read virgil, i. e. Ick lees Virgili-um: I love the elders, i. e. ick bemin de ouderlinghen. Ten se wanneer het booz een prepositie (die booz gaet) de casum accusativum ghemaect werdt / als I goe towards London, i. e. Ick gae na London toe.

Merckt oock / dat de accusativus casus ende het nominativus ghelijck syn in't maken van Engelsche woorden / en verscheelt alleenlijck dooz d' verbum daer het booz ofte achter komt / als / the Master teacheth the Schollar i. e. de Meester leert den Scholler: (altwaer the Master de nominativus casus wert/en the Scholler de casus accusativus.) the waters did overflow the cities. i. e. de wateren oberbloeyden de Steden: the fire burned the hay-reek i. e. het vier verbrandet den hoy-berch.

De vocativus casus is het ghene waer mede wy tot een ander roepen of spreken.

De ablativus casus is ghemeenlijck bergheselschapt met een prepositie den ablativum casum dienende / als / of ofte from the Master. Ende dese syn ghemeenlijck teekenen van de ablativi casus, te weten / in, with, through, for, from, by, ende oock zhan nae den Comparativus gradus; als greater than Alexander. Aronger than Hercules. Ende so veel sal wegens den nomen substantivum genoegh zyn.

Nu daer is een ander soorte van naemen/welcke ghenoeemt werden adjectiva, om dat de selve sonder een Substantivum niet en kunnen staen: ende dienen om de qualiteyt van de Substantivum te vertoonen. als / a good man: A stubborne son: faire weather: a prosperous voyage: an angrie woman: stil waters &c. waerban ghy de sojm en beduydinghe vinden sult in de dictionaris ofte vocabulaer en andere boecken tot dien eynde behulpsaem.

Doozders staet het hier aen te mercken / dat al 't geene hier bozeng wegens de nomen (of naem) in't ghenerael verclaert is / den adjectivum so wel toebehooren a's de Substantivum. hermits de adjectivum altijd met de substantivum gaet/ ofte een substantivum in sich selve begrepen ofte verstaen heeft. Ende

Ende daerom sullen de institutien ofte reghelen voer partice-
kelen / getallen / ende casus te voer gestelt / ghebruyclyck
sijn voer de noemen adjectivum.

Alleenlyck staet het den leerlinck te weten / waerom hy in
sijn Engels spreken sorgeblydelyck moet letten / dat onse ad-
jectivum , 'tzy in getal ofte casus / sijn terminatie niet en ver-
andert : Maer behoudt altydt de selve forma en letteren in al-
le getallen en casus / dien het in nominativo casu singulari heeft ;
alsmen in dese navolgende woorden sien can / a good Scholler
learneth good instructions , from a good master , by reading good
bookes , and using good indeavours , neglecting no good oppertu-
nities . waerin u. i. sien kont / dat good die de noemen adjectivum
is / sijn terminatie ofte form van letteren nimmermeer veran-
dert . Ende diergelyck staet het in andere exempelē.

Oock adjectiven wiens beduydingen vermeerderen ofte ver-
minderen mogen / kunnen Comparatie ofte vergelykinghe voer-
meren ; ofte vergeleken worden . Van Comparatie sijn daer drie
graden gelyck in 't Latijn / ende andere taelen ; te weten / positivus ,
Comparativus en Superlativus .

In onse Engelse tael voer men wy de Comparativus gemeen-
lyck voer toe-voeginge van er aen 't eynde van de positivus / ofte
voer 't gebuyc van de adverbium more met ende voer de posi-
tium . De Superlativus wert voer 't toe-doen van er aen 't eynde
van de positivus gevoermeert ; ofte voer het stellen der adver-
bium most ofte very voer ende met de positivus ; als in dese na-
volgende exempelē gesien can worden .

great	greater. ofte more great.	greatest , ofte most great.
large	larger. ofte more large.	largest , ofte most large
Positiv: strong	Comp: stronger. of- te more strong.	Super lat: Strongest , ofte most strong.
high	Higher. ofte more high.	highest , ofte very high , ofte most high.
mighty	mightier. of te more mighty.	mightiest, very mighty , most mighty.

Dyghenomen eenighe woynighe / die haere Comparativum en Superlativum alsoo uyt haere positivo dooz toeboeginghe ban er en est niet en konnen vormen; maer maken een verandering ban't wooydt: als / good, better, best: evill, ill, bad, naught; worse; worst, &c. Eben wel mogghense alle vergheliken werden dooz more ende most, houdende de form van de positivus: Behalven much ende many, die een bysondere form van verghelijkinghe hebben / te weten / much; more, ofte moe, very much ofte most &c. Many; more; very many, ofte most &c. Desghelycks / little; lesse; least: ende nigh, die haeren Superlativum nighest ofte next: maect: mitsgaders / farre; farther; fartherest. Ende in sommige adjectiben is most achter de positivum gestelt / als jauer, innermost, ofte inmost, utter ofte outer; uttermost, utmost, outmost, outermost: upper; uppermost: under, undermost: nether; nethermost: former; foremost: hinder; hindermost ofte binmost.

Dy hebben oock diminitive adjectiben / die bande boozgaens de gheformeert sijn / ofte dooz toeboeginghe van ish in 't eynde van de positivus, ofte dooz het boozstellen van het teeken somewhat, ofte a little aende positivus; als van white komt whitish, ofte somewhat white: van black, komt blackish, somewhat black, ofte a little black &c. Ende dooz desen regel werden somtijts Substantiben adjectiben in gelyckenis gemaect / als van child komt childish &c. Desghelyck oock dooz ly ende like: als / van man komt manly; van Christian komt Christianlike, ende meer andere / hier te langhe om te verhalen.

Dy hebben oock prohibitive adjectiben / die uyt de positivus geformeert werden dooz het boozstellen van vn, im, of tein, aende positivus; als van godly wooydt vngodly gemaect: van wise, unwise: van equal, unequal: van patient, impatient: van temperate, intemperate &c. Ende dan is de beduydinge heel contrarie ofte strydich tegens de beduydinge van de eerste positivus. Van de selfde nature en significatie sijn adjectiben gheformeert uyt Substantiben dooz byboeginghe des partickels lesse: als van guilt komt guiltlesse; van blame, blamelesse &c.

Ende dus vele sal ghenoech sijn in dese ghelegghentheydt ghesproken te werden van 't eerste deel der sprake / namentlyck een nomen beyde Substantivum ende adjectivum.

Cap. II.

Van den *pronomen* ofte by-naeme.

N aeft aen den nomen hebben wy in de deelen der sprake een pronomen, om dat het den nomen seer ghelyck is; ende werdt in't vertoonen ofte 't verhaelen eenigher dinghen ghebruyckt / ende heeft inde Enghele taele vierderley soorten / namentlyck / personale, demonstrativum, ende relativum. De personaele sijn die / die de drie personen in beyde getallen deotereen. als /

1	I. ick	} plural:	1	we wy.
2	thou. ghy. v.l.		2	ye ghy l.
3	he by.		3	they sy l.

Ende werden aldus in haere casen verandert te weten.

1 De pronomen I maecht in alle andere casen inde numero singularime, met het teeken des casus, als te vooren in de nomen geseyt is; ende inde casu nominativo plurali we, ende inde andere casen plurale us, met het teeken des casus als vooren. Behoudelyck dat wanneer in de casu genitivo van possessie gesproken wort; wert myne ende our in plaetse van of me, of us, ghebruyckt: als in plaetse van the books of me, seggen wy my bookes; ende in plaetse van the bookes of us segghen wy our bookes.

2 Thou maecht de andere casen van 't getal van een thee, ende inde nominativo plurali yee; ende in de andere you, met de teekenen als vooren: tensy dat wanneer in de casu genitivo van possessie ghesproken wert/alsdan werden thine en your in plaetse van of thee, of you ghebruyckt: als in plaets van the horse of thee, ghebruycken wy thine horse; en in plaets van the land of you, segghen wy your land.

3 He is genus masculinum en casu nominativus van 't ghetal van een/het welck de femininum in de selve casus she ende het neutrum it maecht: ende in alle andere casen van 't ghetal van een / het masculinum him, het femininum her, en het neutrum it. Ende in de nominativo plurali, altydt they in omni genere, en in de andere casen them: de welcke doo; de hoopighe teekenen onderscherden werden als boven geseyt is.

4 Van dese drie personalen sijn ghelycke drie possessiven ghekomen: de significatie en declineeren waer van/aldus in 't hojste aengemerckt mogen werden te weten.

	1	my , myne.	mijn
	2	thy , thine	dijn / utwe
Eng :	3	His	
		her	zijn .
		its	haere.

	1	our , ours.	onfs.
	2	your yours	utwe.
plur :	3	their	
		theirs.	haer lieder.

5 Dan gelycke natuere zyn our ende your, wanneer die beyde Singulariter en pluraliter ghebruyckt werden / gelycke in sulcke saecken syn/altmaer meer als een persoon possessoren zyn/ ende als de possessie of erf-deel van 't getal van een is.

6 My ende myne houden hare soem altydt altoens so wel in 't getal van een als van meer / ende betuyfen haer verskil alleenlyck doo; 't tecken der casus : uytghefeydt dat wanneer de Substantivum (die volght) met een Consonant begint/dan segghen wy my , als my father , my wife , en wanneer het met een vocael ofte met een aspirerende Consonant begint/alsdan seggen wy myne , als myne aunt , myne hands.

7 Dan ghelijcken mach van thy en thine ghesproken werden. Oock wanneer men een vrage beantwoorden sal/ als whose book is this ? dan segghen wy it is myne , or thine.

Maer soo het doo; her , our , ofte your beantwoort wert/dan segghen wy hers , ours , yours : als , it is hers or ours , not yours or theirs. Andersints houden our ende your altydt de selfde soem in alle casen in beyde getallen / ende werdt doo; het tecken van de casus onderscheyden.

8 Dese personaelen en possessyben zyn somtijts oock met selfe gecomponeert/houdende de selfe soem in casen met de personaelen ofte possessyben waer van sy gecomponeert zyn / doo; byboeginge van 't woort selfe ofte my selfe in 't getal van een / en selues in 't getal van mees als.

ick selver	my self	Our selves
1 sing:	I my self	plu: we our selves
	myne owne self.	our owne selves.

ghy lieder	thy self	your selves
selver	thou thy self	you your selves
2 sing	thine own self	your own selves.

himself

	himself		
	herself	plu :	themselves
	it self		
	he himself	plu :	they themselves.
3 sing.	she her self		
	his own self		
	her own self	plu :	their own selves.
	its own self		

De pronomina demonstrativa zijn drie / en werden so genoemd om dat sy op eenige dinghen wijzen. als.

	this	dese / dis		these. dese.
3 sing.	that	dat / die.	plu :	those. die.
	the same	de selbe.		the same. de selbe-

Maer dan de yesse oock met self ghecomponneert mach werden/als the self same.

De andere twee met same ofte self same, als / this same, this self same. that same, that self same thing. these same, these self same, those same, those self same things or persons.

De pronomina relativa zijn oock drie; alsoo genoemd om dat sy aen jettwes refereren daer te hooren van ghesproken is/ ende sy zijn.

1	who, whom, what.	wie / wat.
2	which, the which.	welcke / de welke.
3	that.	die ofte dat.

who is het nominativus casus in 't ghetal van een / ende refereert alleenlyck op personen (mannen en geesten) en maect in alle andere casen whom, gedistingueert zynde dooz het tereken der casus, als te hooren betwefen is. which ende that zijn indifferentelyck aen yets gereferent; als the man which spake to me. Ofte the man that spake to me.

That beduyt somtijts so vele als that which als I gave you that you asked, dooz that which you asked. Ende alsoo werdt what oock menighmael gebuycht / als I brought what you bade me : dooz / that which you bade me.

Oock staet hier aen te merken/ dat wannere het woort that gekeert mach worden in which, dan is het een relativum : andersing is het een Conjunctie. als / I have read the book that (which) you lent me. Ick hebbet boeck geleesen dat ghy my geleent hebt. I wish that I might goe hence: Ick wensche dat ick van hier mochte gaen.

This is oock aen te merken dat where, here, ende there, met een

een sekete prepositie daer toe geannereert (sulcx als about, at, by in, of, unto, with &c.) werdt somtijts booz which, this, en that gesse't; als wherein, booz in which; hereby, booz by this; therewith booz with that.

Who, which, en what, sijn oock interrogatijven: als who brought this cheese? wie heeft dese kaas ghebracht? which is the way to Leyden? welck is de wegh nae Leyden? what doe you say to me? wat seght ghy aen my?

Ende soo veel sijn ghenoech booz de pronomina (ofte by-naemen) in dit stuck.

Cap. II I.

Van 't *verbum*. (ofte woord.)

H Et to'ghende-deel der spaken is een *verbum* / het welke een woordt is / dat met *modus* en *tempus* (i. e. maniere en tyd) ghedeclineert werdt / en beteekent actie ofte passie: als I goe; I love; I am loved; it irketh; it is written.

Ende sijn ofte personael / als I teach; ofte impersonael / als It behoveth. Van beyde welke soorten den leerling verscheyden exempel en in den dictionario daer te vooren van ghesproken is binden sal.

Verben (ofte woorden) van actie sijn ofte *Suppletijve* ofte *absolutte*.

Suppletijve woorden sijn teekenen en supplementen waer dooz eenighe actie op-ghemaect en in allen mooden en tensen onderscheyden werdt: en kan op de volgende maniere uytghedrukt ofte ghesoymeert werden.

Indicativus modus,
tegentwoordige tydt.

I doe.	ick doe		we doe	wy doen
si: thou doest.	ghy doet	pl:	ye doe	ghy l. doet.
hedoth.	hy doet		they doe.	sz doen.

Imperfecte tydt.

I did	ick dede.		we	wy deden
si: thou didst	ghy dedet.	pl:	ye did	ghy dedet.
he did.	hy dede.		they	sz deden.

Perfecte

Perfekte tyd.

I have.	ick hebbe.	we	wy hebben
ſ: thou haſt.	ghy heeft.	pl: ye have	ghy hebt
he hath,	hy heeft	they	ſy hebben.

ſuperfect.

I had.	ic hadde.	we	wy hadden
ſ: thou hadſt.	gy hadde	pl: ye had.	ghy haddet
he had.	hy hadde	they	ſy hadden.

Futuro.

I will or ſhall.	ick ſal.	we	wy ſullen
thou wilt or ſhalt	gy ſult	pl: ye ſhallor	ghy ſult
he will or ſhall.	hy ſal.	they will.	ſy ſullen.

In den imperativo modo.

let me.	laet my.	let us-	laet ons.
doe thou.	doet ghy.	pl: doe ye.	doet ghy.
let him.	laet hem.	let them.	laet haer.

In den potentiali modo.

Regentwoordige tyd.

I may or can.	ick mach of kan.
thou mayſt or canſt.	ghy mooght ofte kunt.
he may or can	hy mach ofte kan.
we	wy mogen / of kunnen.
ye may or can	ghy mooght ofte kunt
they:	ſy mogen of kunnen.

Imperfecte tyd.

1 I might, could, would, ſhould-	ick moght / koſt / wilde / ſoude.
2 thou might'ſt, could'ſt, would'ſt, ſhould'ſt.	ghy mooght / koſt / woude / ſoude.
3 he	hy moght. koſt. wilde. ſoude.
1 we might, could	wy moghten / koſten / wilden. ſouden
2 ye would, ſhould,	ghy mooght / koſt / wilde / ſoude.
3 they,	ſy moghten. koſten. wilden. ſoude.

De perfecte voegt have aen de imperfecte, als,
I might have &c. Ick moghte hebben &c.

De plusperfecte voegt had : als

I might have had &c. Ick moghte gehad hebben. &c.

De future voegt hereafter (i. e. hier nae) aen de tegenwoordige. als / I may hereafter. hier nae soude ick mogen.

In den infinitivo modo

In de perfecte en plusperfecte.

to have or had. hebben of gehad.

Soe dat doo; de kennisse van de voorgaende Suppletjben/ghy weten kont hoe ghy eenige. verbum van actie formeren sult nae dese volgende maniere / 't sy met ofte sonder het tecken.

In den indicativo modo ende tegenwoordighe tijdt.

I love, or I doe love,
thou lovest, or doest love.
he loveth, or doth love.
we love
ye love or doe love.
they love.

ick beminne.
ghy bemint.
hy bemint.
wy beminnen.
ghy i. bemint.
sy beminnen.

Inperfecte tijdt.

I loved, or did love.
thou lovedst, or didst love.
he loved, or did love.
we
ye loved, or did love.
they

ick bewinde
ghy bemindet.
hy bewinde.
wy bewinden
ghy i. bewindet.
se bewinden.

Perfekte tijdt.

I have loved.
thou hast loved.
he hath loved.
we
ye have loved.
they

ick heb bemint.
ghy hebt bemint.
hy heeft bemint.
wy hebben bemint.
ghy lieden hebt bemint.
se hebben bemint.

Plusperfecte tijdt.

I had loved.
thou hadst loved.
he had loved.

ick hadde bemint.
ghy haddet bemint.
hy hadde bemint.

we		wy hadden bemint.
ye	had loved,	ghy lieden hadt bemint.
they		sy hadde bemint.

Future.

I shal or will		ick sal of wil beminnen.
thou shalt or wilt	love.	ghy sult of wilt beminnen.
he shall or will.		hy sal of wil beminnen.
we		wy sullen of willen
ye shall or will		ghy l. sult of wiltet beminnen.
they love.		sy sullen of willen

In den Imperativo modo.

1	let me love.	laet my beminne.
2	love thou, or doe thou love.	bemint ghy.
3	love he, or let him love.	dat hy beminne.
1	love we; or let us love.	laet ons beminne.
2	love yee, or doe yee love.	bemint ghy lieden.
3	love they, or let them love.	dat sy beminnen.

In den subjunctivo modo.

Dese tegentwoordige tijdt is eben alleens ghesoymeert als de tegentwoordighe tijt van de indicatiivi modi, met een conjunctie als wdenck. ofte by aldien het de kracht van wonschinge heeft/ soo is het met would God ofte God graunt: ende wanneer het de kracht heeft van de potentialis, dan werden dese teekenen may ofte can daer by geboegt als te vozen in de Suppletijben.

De reste van de tijden (of tensen) zyn nae de selve regel ghesoymeert / met de Suppletijbe teekenen als vozen. welcke ick om kortheits wille / nae late in't briede te verhalen/dencken: de dat de ghene die maer een weynigh kennisse in grammatica hebben/het selve lichtelyck sullen begripen door 't gene ick alreede voorgekelt hebbe. Ende door de gene die daer gheen kennis in hebben soudet maer confusie veroorzaken om de verscheydenheyt van soymen te multiplicieren.

In den Infinitivo modo.

Regentwoordigh ende imperfecte tijdt.

to love.

te beminnen.

Perfekte ende plusperfecte.

ro have.

or. had

loved..

bemint te hebben.

bemint hadde.

Merckt / dat indien ing een d^r absolute verbum van actie-geboeght werdt/soo maecht het in onse tale een participium van de tegenwoordige tijt/als love, loving ; teach, teaching ; d^rwelcke als een participium gebuyct mach werden/als he came running; ofte als een adjectivum genomen van een verbum ; om dat het dickwils de plaetse van een adjectivum bekleedt/als / a loving man ; a teaching master. Ten sy dat het participium een ander adjectivum volghet / ende dan mach het de plaetse van een Substantivum bekleeden / als my loving of thee ; thyne bating of mee.

Ma den verbum activum moeten wy leeren hoemen de passieve stemme van een absolute verbum vormen sal.

Dat ghedaen wordt door de Suppletiven am ofte be , toe-voeghende het verbum gelijk het in de perfecte tijdt gesont is ('t welck is loved, taught, slain) naen dese volghende maniere..

In den Indicativo modo.

Regentwoordighe tijdt.

1 I am

2 thou art.

3. he is

loved.

ich werde

ghy wert

hy wert

bemint.

1 we are, or be.

2 ye are or be

3. they are

loved..

wy werden bemint.

ghy lieden wert bemint.

sy werden bemint.

Inperfecte tijdt.

1 I was

2 thou wast

3. he was

loved..

ich wierde

ghy wierde

hy wierde

bemint.

1 we were

2 ye were

3. they were

loved..

wy wierden

ghy lieden wierd

sy wierden.

bemint.

De perfecte is gespoont door have bin , hast bin , hach bin; als te bozen.

De pluperfecte boecht bin aen had , hadst , als te bozen.

Futuro.

I shall , or will , be	loved.	ick sal of wil bemint werden.
thou shalt , or wilt , be		ghy sult of wilt bemint werden.
he shall , or will , be		hy sal of wil bemint werden.
we shall , or will , be		wy sullen of willen bemint werden.
ye shall , or will , be	loved.	ghy I , sult of wilt bemint werden.
they shall , or will , be		se sullen of willen bemint werden.

Inden imperativo modo.

1 let me be		laet my bemint werden
2 be thou	loved.	wert ghy bemint.
3 let him be		dat hy bemint werde.
1 let us be , or be		laet ons bemint werden.
we ,		
2 be ye	loved.	dat ghy lieden bemint wert.
3 let them be , or :		dat se bemint werden.
be they ,		

Inden subjunctivo modo.
tegentwoordige tijdt.

I am loved.	ick bemint werde
thou art loved	ghy bemint wert.
he is loved	hy bemint werdt.
we are loved.	wy bemint werden.
ye are loved.	ghy lieden bemint wert.
they be loved.	se bemint werden.

Imperfecte.

1. I was loved , or		ick bemint wierd / of ick soude
I should be loved.		bemint werden.
2. thou wast loved , or thou		ghy bemint wiert / of soudet werts
shoul'dst be loved.		den bemint.
3. he was loved , or he should		hy bemint wierd / of hy soude
be loved ,		been bemint werden.

1	we were loved, or
should be loved.	wy bemint werden/of souden wou-
den bemint.
2	ye were loved, or
should be loved.	ghy l. bemint wiert/of soude wer-
den bemint.
3	They were loved, or
should be loved.	sy bemint wierden / of sy l. souden
werden bemint.

De perfecte ende pluperfecte tijden zijn doo; toedoeninge van
have bin, ofte should have bin, had bin ofte should had bin ghes-
sont; als doo; de voorgaende exempelē gheleert kan werden.

Desgelijc is de futurum doo; toe-doeninge van shal ofte wil
be hereafter &c.

In den infinitivo modo:
tegentwoordige en imperfecte.
to be loved. bemint te werden.

Perfecte en pluperfects.

to have, or had bin, loved.	hebben / of hadde bemint worden.
--------------------------------	-------------------------------------

Participium praet :

loved, or being loved.	bemint of sijnde.
---------------------------	-------------------

Ende dus vele sal ghenoech van de verba personalis ghespre-
ken te hebben.

Daer zijn oock eenighe verba die impersonaliter ghebruycht
werden te weten / wanneer daer gheen veranderinge der per-
soonen is / als I, thou, he &c: Maer werden in de stemme
des derden persoon singularis alleenlyck ghebruycht het tey-
ken it daer doo; hebbende: als.

it raineth,	het reghent.	it thunders	het dondert
it snoweth	het sneut.	it becometh	't behoeft
it bloweth.	het waegt.	it is certaine	't is seker.

En 't selve is doo; alle mooden en tijden met het supplement
van het tecken daer van / gevormt / als vooren.

Ende dus vele van verben ende participien soo verre als in
dese sake noodigh is.

Cap. III.

Van de deelen der sprake die indeclinabel
ofte onveranderlijk zijn.

De deelen der sprake daer wy noch van te spreken hebben /
zjn de ghene die ongedeclineert zjn/te weten die hare for-
me doo; getal ofte casus niet en beranderen: waer van daer
biet sijn. Adverbium, Conjunctio, prepositio, interjectio. Van de
welcke het genoegh sal zjn hare forma ende beduydinge boo; te
stellen /mitsgaders sulcke observatien als in dese sassen noot-
dich zjn om haer ghebruyck te vertoonem.

Adverbien zjn Sommighe
van plaetse / als.

here hier.
there daer
where waer
any where ergens
ellwhere, elders / op een
ander plaetse.
every where, over al
within binnen
without buuten. &c.
Dan tijd / als.
ever. immermeer / oyt
never nimmermeer / noyt
to day / dan daghe / heden.
yesterday gisteren
now nu &c.

Sommige zjn van nomber.
als.

once : eens
twice : tweemaal
thrice : driemaal &c.
sijn : als learned, learnedly. valiant, valiantly. happy, happily
ende vele andere soorten.

Dan order / als:
after that, daer nae.
before that : te voer.
Dan byghen / als,
howe? hoe?
wherfore? waerom?
how so? hoe so?
Dan affirmeringe als.
truly : seker.
yea : alsoo / ja.
Dan ontkennen / als.
no, not : neen / rief.
in no wise geenfins.
Dan vertoonem / als.
behold : siet daer :
Dan qualiteyt / als.
learnedly. geleerdelyck.
well. te degen / wel.

Ende alle de gene die van
nomina adjectiva doo; toe-
hoeringhe van ly gemaecte

afsteert oock dat sommige adverbien doo; terminatie ofte
tecken vergheliken moghen werden : als / oft, ofter, oftenes,
more oft, ofter, most oft, Seldome, seldomer, more seldome,
seldome
Maec

Maer adverbien in ly, werden altydt vergheteeken doo; het
 seeken: als / wisely more wisely most wisely &c.

Conjunctien boegen woorden en sententien ofte reden by eens;
 en syn als dese die volgen.

and.	ende	either, or; of / ofte.
also.	ook	although. alhoewel.
nor, neither.	noch/ook niet	But. Maer / doch.
not only.	niet alleen.	Moreover. verderg.
but also.	Maer oock.	Further. hoorstg. &c.

Prepositien zyn woorden / die in't ghebruyc doo; andere ges-
 steldt werden/of in appositie / als into Amsterdam, ofte in Com-
 positie / als intolerable. Ende zyn als de nabolgende.

to, unto.	na toe / tot.	within binnen
at, by.	by.	beneath. onder.
before.	doo; / eer dan	besides. dichte by.
about.	omtrent.	through. deur.
against.	tegen.	neare. nae by.
without.	buyten.	for, om.
between.	tusschen.	after. achter &c.

Merckt hier / dat d' Enghelsche somtyds in plaetse van de
 prepositie to den partickel a ghebruycen; als I goe a field.
 boornamentlyck doo; verbalen; als / I goe a fishing. I goe a
 hunting &c.

Den Interjectie is een woordt dat een haestighe passie ofte
 klaghte der sinnen wytbeeldt; ende is soodanigh als volght.

oh, alas.	och armen / och lacy.
woe.	wee.
I pray thee.	ey liebe. Ick bidde u.
bye.	soey &c.

Daer syn oock andere reghelen en obserbatien/die ick tot be-
 ter perfectie en volkomentheydt van dit werck/hadde konnen
 doo;stellen/weghens accenten / punten / en andere dinghen/
 die hier niet eens aengheroert werden / om datse in onse tale
 meessen deel met andere talen over-een komen / en dat mijn
 doo;nemen alleenlyck is (als ick te vozen verklaert hebbe) de
 oorendelinghen hier sulcke regulen doo; te stellen / waer doo;
 nestrug.

neffens de hulpe die sy in haer eyghen tale hebben/so tot de recht: kennisse en 't spreken onser Engelsche tale moghen ghe- taken. Welcke ick tot hier toe ghebuen hebbe / met soo veel sooghe en wysd: wickelicheydt als mjnen tyd ende andere importante affairen wilde toelaten.

Ende soo veel booz: d' eerste ofte Etymologische deel des Engelschen School-meesters.

Het Tweede deel.

Cap. I:

Van Syntaxis.

Hebbende tot hier toe vande pronuntiatie der letteren/ vae caelen / Syllaben / en woorden; mitsgaders de ghedeel- ten der sprake / soo vele als den Engelsche Etymologie aengaet ghesproken: nu soude wy tot de regelen van Syntaxis komen/ twelcke is de behooylicke en rechte connexie ende vast bindinghe van de deelen der sprake aen en onder hun selven/na de rechte bozme ende ordie.

Maermits ick ontwilligh ben den leerling in syn ghemoet met onnoodighe reghelen te beswaren/ ofte hem op te groote kosten in 't koopen van dit boeckken te jaghen; wilde ick wel / dat het in een woord aenghemerckt mochte werden / dat de gene die de Duytsche ofte Latynsche tale / en de reghelen van Etymologie gheleert heeft/ en de woorden die hy in Enghelsch spreken moet kent (waerinne hem den Dictionarium-vele helpen kan) sal booz: syn eygen natureljcke sprake / ofte de constructie van eenighe andere tale / oock weten hoe hy syne woorden inde Engelsche tale t'samen boeghen moet. Doch hy moet wel toe sien / dat hy syne woorden niet nae de Duytsche ofte Latynsche maniere stelt / in welcke talen menighmael eerste in 't spreken en schryben ghesfelt wordt dat inde constructie ofte verklaringhe lest komt. waer tegheng wy in onse Engelsche ta e onse spraecke ghemeenlycken meest na de ordie van de constructie ordineren / niet anders als of school-jongheng een woord na den andere verbatim moeste verklaren/als.

- 1 He hath well administr'd his office.
d. i. hy heeft wel bedient syn ampt,
hy heeft syn ampt wel bedient.
- 2 There is need of diligencs.
d. i. Daer is nood van naerssicheyt,
daer is naerssicheyt van noode.

9 He is worthy to be loved.

D. i. Hy is waerdigh te worden bemint.

Hy is waerdigh bemint te worden.

4 If myne honour remaine whole and undammifed ,
I regard not the damage of myne estate.

D. i. Indien mijn eer blijft geheel ende onbeschadicht : ick
en passe niet op de schade van mijn goet.

Als mijn eer gheheel ende onbeschadicht blijft ; en
passe ick op't verlies van mijn goet niet.

Behoudende dat in het schrijven ofte spreken van relativen /
sulcx als / whom , which , what , whose , &c. gebruycken wy
de selve o:der in Syntaxis, als de Duytsche en Latynsche doen /
als in dese volghende sententien ofte redenen ghesien kan
worden.

1 Without delay I will doe (what) thou hast commanded.

dat is :

Dat ghy bevolen hebt sal ick sonder vertoeben (ofte uyts
stel) volbrængen.

2 Blessed is he (whose) transgression is forgiven and (whose)
sin is covered. Blessed is the man unto (whom) the
Lord imputeth not iniquity , and in (whose) spirit
there is no guile.

dat is :

Welgelucksalich is hy wiens overtredinghe vergeben is/
ende wiens sonde bedeckt is. welgelucksalich is de
mensche / dien de Heere d'ongerechtigheyt niet toe
en rekent / en is wiens geest geen bedroech en is.

Behalven oock dat wy in 't formeeren van dichten ende rij-
men de rijckheyt der Woeten gebruycken / die soo veel op d' o:
dte des Syntaxis niet en letten / als op de mate en loope haeren
gedichten : en daerom stellen sy de woorden voor ofte achter / na
dat het best in de versen te passe komt.

Cap.

Cap. II:

Maer om te besluyten en alle de voorgaende reghelen door
oeffeninghe diensich te maken / en den leerling tot meerder
perfectie in dese sake te brengen / soo sal't hem ongetwijfelt
profytelick zyn / dat hy sich in't lesen ende dan buyten leeren
der redenen/phrasen / spreekwoorden / en andere volghende
discoursen oeffent. want daer mede sal hy sich behelpen niet al-
leen in 't verstaen en kennisse der naemen van dinghen / en-
de konsten; maer sal de saets oock veel surberder en eleganten
spreeken. Ende vermits dat de vreesse des Heeren de eerste
ende voornaemste dingh is daer wy ons moeten in oeffenen : soo
sal ick den leerling eenige stucken van Goddelijcke leeringe ten
eersten voerste: len/waerinne het seer van noode is dat een yge-
lijck sich eperceert : daerna sal ick de sin met verscheydene her-
maechelijcke redenen en spreucken verberschen ; ende eynde-
lijck den leser eenige nuttelijcke "t samen/ sprekingen bricken/
en andere gemeyn en noodwendighe stucken voorhouden.

Certaine

Certaine common scripture - places, and Christian speeches, very usefull for the practise of the former rules.

Eenighe ghemeynne Schriftuer-plaetsen, en Christelijcke redenen, seer dienstich tot het ghebruyck der voorgaende regelen.

The some of the law of God, taken out of Matth. 22. 37, 38, 39, 40.

De somma des wets Gods, ghenomen uyt Matth. cap. 22. vers. 37, 38, 39, 40.

Thou shalt love the Lord thy God with all thyne heart, and with all thy soule, and with all thy understanding. This is the first and great commandment. And the second is like unto it, Thou shalt love thy neighbour as thy selfe. On these two commandements hang all the law and the prophes.

Ghy sult lief-hebben den Heere uwen Godt met geheel uw' herte / ende met geheel uwe Ziele/ende met geheel uw' verstandt. Dit is het eerste ende het groot ghebodt. Ende het tweede desen gelijk is / ghy sult uwen naesten lief hebben als u selven. Aen dese twee geboden hanght de gantsche wet ende de Propheeten.

The ten Commandments. Exod. 20. Deut. 5.

De tien Gheboden. Exod. 20. Deut. 5.

God spake all these words and sayd: I am the Lord thy God, which, have brought thee out of the land of Egypt, out of the house of bondage.

God sprack alle dese woorden ende seyde. Ick ben den Heere uwen God/die u uyt Egypten landt/ uyt den diensthuys gheleyt hebbe.

The

Dat

The first commandement.

Thou shalt have none other Gods before my face,

Dat eerste gebod.

Ghy en sult geen andere Goden voor mijn aenghesicht hebben.

The second commandement.

Thou shalt make to thy self no graven image, nor any likeness, either of any thing in heaven above, nor of any thing that is in earth beneath, nor of any thing that is in the water under the earth: Thou shalt not bow down to them, nor serve them: for I am the Lord thy God, strong and jealous, who visit the iniquity of the fathers upon the children, (even) to the third and fourth generation of them that hate me; and shew mercy to many thousands of them that love me and keep my commandements.

Dat tweede gebod:

Ghy en sult u geen beelden / noch geen gelyckenisse maken / noch van 't gene dat boven in den hemel is / noch van 't gene dat onder op der aerden is / noch van 't gene dat in 't water onder der aerden is: En buyg u voor die niet / noch en dienste niet: want ick ben de Heere uw God / sterck ende yberigh die de misdad der vaderen besoecke aen de kinderen / tot in dat derde ende vierde lid der ghener die my haten; ende doe barmherticheyt aen veel duysenden der ghener die my liefhebben / ende mijn gheboden houden.

The third commandement.

Thou shalt not take up the name of the Lord thy God in vaine or lightly: For the Lord will not hold him guiltlesse, nor leave him unpunished, that taketh his name in vaine.

Dat derde gebod.

Ghy en sult den name des Heeren uwer Godes niet te vergeefs ofte lichtbeerdelyck ghebruycken: want de Heere en sal hem niet onschuldigh houden / noch ongestraft laten / die synen naem misbruyckt.

The fourth Commandement.

Remember the Sabbath day, that thou keep it holy: Six daies shalt thou labour, and do all thy work: but the seventh day is the Sabbath of the Lord thy God, in it thou shalt doe no worke, nor thy son, nor thy daughter, nor thy servant, nor thy mayd, nor thy cattell, nor the stranger, which is within

Dat vierde gebod.

Zyt ghedachtigh des Sabbat-daeghs / dat ghy dien heylighet: Ses dagen sult ghy arbeiden / ende alle u werck doen: maer de sebensten dagh is den Sabbat des Heeren uwer Godes / dan sult ghy gheen arbeit doen / noch u zone / noch u dochter / noch u knecht / noch u dienst-maecht / noch u bee / noch de vreemdelingh / die

thy

in

thy gates. For in sixe dayes the Lord made heauen and earth, and the sea, with all that is therein, and he rested the seventh day: wherefore the Lord blessed the Sabbath day, and hallowed it.

The sixt Commandement.

Thou shalt honour thy Father and mother, that thou mayst live long upon the earth, and that it may goe well with thee in the land, which the Lord thy God shall give thee.

The sixt Commandement.

Thou shalt not kill.

The seventh Commandement.

Thou shalt not commit adultery..

The eighth commandement.

Thou shalt not steale.

The ninth Commandement.

Thou shalt beare no false witness against thy neighbour.

The tenth Commandement.

Thou shalt not covet thy neighbours house. thou shalt not covet thy neighbours wife, nor his servant, nor his mayd, nor his ox, nor his asse, nor any thing, which is thy neighbours.

The Lords prayer.

O Vr father, which art in heauen. Hallowed bee thy name. Thy kingdome come. Thy will be done on earth, as (it

is)

in utwe stads poorten is. want in ses daghen heeft de Heere hemel / ende aerde gemaecht / ende de Zee met alle dat daer in is / ende hy rustede den sebenssten dagh : daerom segende de Heere den Sabbath-dagh / ende heyligde den selven.

Dat vijfde gebod.

Ghy sult u Vader ende moesder eren / op dat ghy langhe leeft op der aerden / ende dat het u wel gae in den lande / dat u de Heere uwe God geben sal.

Dat sesste gebod.

Ghy en sult niet dooden.

Dat sebensste gebod.

Ghy en sult niet Echt-breken.

Dat achtste gebod.

Ghy en sult niet steelen.

Dat negenste gebod.

Ghy en sult gheen valsche ghetuyghenisse spreken teghen utwen naesten.

Dat tiende gebod.

Ghy en sult niet begeeren utwes naesten huys / ghy en sult niet begeeren utwes naesten wijf / noch syn knecht / noch syn dienst-maant / noch syn offe / noch syn esel / noch oock eenigh ding / dat utwen naesten heeft.

Her ghebedt onses Heeren.

O nse Vader / die daer sijt in de hemelen. Gheyligt werde utwe name. Uwe rijke come. Uwe wille geschiede / op der aerden / als in den hemel

is) in heaven. Give us this day our daylie bread. And forgive us our debts, even as we forgive our debtors. And lead us not into temptation, but deliver us from evill. For thine is the kingdome, the power, and the glorie, for ever. Amen.

Hemel: Geeft ons heden ons dagelijc broot. Ende vergeeft ons onse schulden/ ghelijc wy vergeben onse schuldenaeren. Ende en leydt ons niet in verfoekinghe; maer verloft ons van den quaden. want u is dat rijk / de kracht/ende de heerlychheit / in der eeuwigheit, Amen.

The Commission given by Christ to his Apostles Math.
28. 18, 19.

Het bevel door Christum aen sijn Apostelen gegeven
Mat. 28. 18; 19.

GOe ye therefore, and teach all nations; baptizing them in the name of the Father, and of the son, and of the holy Ghost: Teaching them to observe all things whatsoever I have commanded you: and loe, I am with you always, (even) unto the end of the world.

Gaet dan henen / en ondertwijft alle de volckeren / de selve doopende in den name des Vaders/ende des soons/ ende des Heyligen Geests: leertende haer onderhouden alles wat ick u geboden hebbe; ondesiet / ick ben met u lieden alle de dagen/tot de volcynninghe der werelt.

The institution of the holy supper of our Lord, taken out of
1. Cor. 11. 23.
Ec. and 1. Co.
10. 16, 17.

De insettinghe des Heylighen Avontmaels onses Heeren. genomen uyt 1. Cor 11. 23. &c. en 1. Cor. 10. 16, 17.

FOr I have received of \bar{y} Lord that which also I delivered unto you, that \bar{y} Lord Jesus in

Want ick hebbe van den Heere ontfangen / tgeven ick oock u overgegeven hebbe, dat de Heere Jesus

the

in

the same night in which hee was betrayed, took bread; And when he had given thanks, he brake it, and said, Take, eat; this is my body, which is broken for you: this doe in remembrance of me. After the same manner also he took the cup when hee had supped; and said, This cup is the new testament in my blood; this doe yee, as oft as yee drink it, in remembrance of me. For as often as ye eat this bread, and drink this cup, yee doe shewe the Lords death till hee come. wherfore whosoever shall eat this bread; and drink this cup of the Lord unworthily; shal be guilty of the body and blood of the Lord.

But let a man examine himself, and so let him eat of that bread, and drink of that cup. For hee that eateth and drinketh unworthily, eateth and drinketh damnation to himself, not discerning the Lords body.

The cup of blessing which wee blesse, is it not a Communion of the blood of Christ? The bread which we break, is that not a Communion of the body of Christ? For (it is) one bread, (so) wee many are one body: seing we are all partakers of one bread.

in den nacht in welcken hy verraden wiert/het broot nam: Ende als hy gedaencht hadde / brack hy 't / ende seyde / neemt/ Eet; dat is mijn lichaem dat broot u gheboken wordt: doet dat tot mijner ghedenckenisse. Desgelyc nam hy oock den dinck beker nae het eten des Abontmaels; ende seyde / dese dinck-beker is het Nieuwe testament in mijnen bloedes doet dat / soo dickwils als ghy dien sal dincken / tot mijner ghedenckenisse. Want soo dickwils als ghy dit broodt sult eten / ende dese dinck-beker sult dincken / so verkondight ghy den doot des Heeren / tot dat hy komt. Soo dan wie onwerdelich dit broot eet / ofte den dinck-beker des Heeren dinckt / die sal schuldich sijn aen het lichaem ende bloeds des Heeren.

Maer laet de mensche beproebe hem selven / ende eete also van het broot/ende dincke van den dinck-beker. Want die ontwerdelich eet ende dinckt / die eet ende dinckt hem self een oordeel / niet onderscheydende het lichaem des Heeren.

De dinck-beker der dancksegginge / dien wy segghen / is die niet een ghemeenstchap des bloeds Christi? Het broot dat wy breken / is dat niet een ghemeenstchap des lichaems Christi? Want een broodt (is het / soo) sijn wy vele een lichaem: dewyle wy alle eenes broodts deelachtigh sijn.

Rules of Church-discipline, Matth.

18. 15. &c.

More-over if thy brother hath trespassed against thee, goe and tell him his fault between thee and him allone: if he heareth thee, thou hast gained thy brother. But if hee heareth thee not, then take with thee one or two more, that in the mouth of two or three witnesses every word may be established. And if he give them no hearing, then tell it to the church: and if he also give the church no hearing, then let him be unto thee as an heathen man, & a publican. Verely I say unto you, whatsoever shall bind on earth, shall be bound in heaven: and whatsoever ye shall loose on earth, shall be loosed in heaven. Again I say unto you, that if two of you shall agree on earth, as touching any thing, that they shall ask; it shall be done for them of my father which is in heaven. For where two or three are gathered together in my name, there am I in the midst of them.

The 12 articles of the Catholique Christian faith.

I Believe in God the Father, the Almighty maker of heaven and earth, And in Iesus Christ

his

Regelen van Kerckelijcke disciptyne.

Matth. 18. 15. &c.

Voorders indien uw' broeder teghen u ghesondicht heeft / gaet henen ende bestraft hem tusschen u ende hem alleen: indien hy u hoort / so hebt ghy uwen broeder gewonnen. Maer indien hy u niet en hoort / soo neemt noch een of twee met u: op dat in den mont van twee ofte drie ghetuyghen alle twooft bestaet. Ende indien hy de selve gheen gehoor en geeft / so seght het der gemeente: ende indien hy oock der gemeente geen gehoor en geeft / so zy hy u als de heyden ende de tollenaer. Doo waer segge ick u / al wat ghy op der aerden binden sult / sal in den hemel gebonden wesen: ende al wat ghy op der aerden ontbinden sult; sal in den hemel ontbonden wesen. wederom segge ick u / indien daer twee van u t'samen stemmen op der aerden / ober eenighe sake / die sy souden mogen begheeren / dat die haer sal geschieden van mynen vader die in de hemelen is. want waer twee ofte drie vergadert sijn in mynen name, daer ben ick in't midden van haer.

De 12 Artyckelen des alghemeynen Christelijcken gheloofs.

Ick ghesoobe in Godt den vader / den Almachtighen Schepper des hemels ende der aerden. Ende in Iesum

C

Christum

his onely begotten son our Lord: which was conceived of the holy Ghost, born of the virgine Marys who suffered under Pontius Pilate, was crucified, dead, and buried, descended into hell. The third day he arose again from the dead, ascended into heaven. (and is) sitting at the right hand of God, the father Almighty, from whence he shall come, to judge the quick and the dead. I believe in the holy Ghost. I believe an holy Charolike Christian church: the Communion of Saints: forgiveness of sins: resurrection of the flesh: and life everlasting.

Christum sijnen eenich-gebooren Zoon onsen Heere: die ontfanghen is van den Heyligen Gheest / ghebooren uyt de Maghet Maria; die gheleden heeft onder Pontio Pilato / is ghekrust / ghestorven / ende begraven / neder-gedaelt ter hel'en. Ten derden daghe weder opgestaen van de dooden / opgeharen ten Hemel / sittende ter rechter hand Gods / des Almachtigen Vaders / van waer hy komen sal / om te oordeelen de lebendighe ende de dooden. Ik gheloobe in den Heylighen Gheest. Ik geloobe een Heylige alghemeyne Christelijcke Kercke: ghemeenschap der Heylighen: verghebinghe der sonden: opstandinge des vleeschs ende eeuwig leben.

*The Confession of faith
composed in the Council
of Nice, in the
325 year after
the birth of
Christ.*

Belijdenisse des Geloofs, gestelt in het Concilium van Niceen, in den jare na Christi geboorte 325.

WE beleeve in one God, the father Almighty, maker of heaven and earth, and of all things visible and invisible: and in one Lord Iesus Christ, the onely begotten son of God, begotten of the father before all worlds, God of God, light of light, very God of very

Wij ghelooben in eenen Godt / den Almachtighen Vader / Schepper des Hemels ende der aerde / ende aller dinghen sienlijcke / ende on sienlijcke: ende in eenen Heere Iesum Christum / den eenich gebooren zoon Gods / gebooren uyt den Vader: voor alle eeuwen / Godt uyt Godt / licht uyt licht / waerachtigh

God,

God

God, begotten and not made, (being) of one substance with the father, by whom all things were made; who for us men, and for our salvation, came downe from heaven, and was incorporated by the holy Ghost in the virgin Mary, and was made man, and was crucified also for us under Pontius Pilate, who suffered and was buried, and the third day hee rose againe according to the scriptures, and ascended into heaven, and sitteth on the right hand of the father. And that hee shall come againe with glory to judge (both) the quick and the dead, whose kingdom shall have none end. And we beleeve in the holy Ghost, the Lord and giver of life, who proceedeth from the father and the son, who with the father and the son together is worshipped and glorified, who spake by the Prophets. And we beleeve one holy Catholike and Apostolike church; wee acknowledge one baprisme for the remission of sins. And we look for the resurrection of the dead, and the life of the world to come.

Godt uyt waerachtigh Godt/
gebozen ende niet ghemaect /
van 't selve wesen met de Wa-
der / door twelcke alle dinghen
gemaect zyn; die om ons men-
schen ende om onse Salicheyde
is nederghkomen uyt den He-
mel / ende vleesch gheworden
is uyt den Heyligen Geest inde
Maget Maria / ende een
Mensch is geworden / die door
ons oock gecruciget is onder
Pontius Pilatus. Die ghele-
den heeft / ende begraven is /
ende ten derden daghe opge-
staen is na Scrijften / ende op-
geheben is ten Hemel / ende
sit ter rechter-handt des Wa-
ders. Ende dat hy sal weder-
komen met heerlicheyde om te
oordeelen de leuende ende de
doode / wiens rijcke geen eynde
en sal hebben. Ende wy ge-
loobe inden Heylighen Gheest/
den Heere ende gheber des le-
uens / die van den Vader ende
den Zone uytgekomen is / wie
't samen met den Vader erde
den Zone ghedient ende ghe-
heerlicht is / die ghesproken
heeft door de Propheten. En-
de wy gheloben eene Heylighe
alghemeerne ende Apostolische
Kercke. Wy belijden eenen
doop tot bergetinghe der son-
den. Ende wy verwachten de
opstandighe der dooden / ende
het leven der loekohende-
ecclie.

*The form of Creed, and
Confession of Athana-
sius Bishop of Alexan-
dria, written in the
333 year after
Christ's birth.*

Gheloofs-forme, en-
de bekentenisse A-
thanasij Bisschop van
Alexandrien, ge-
schreven in't jaer
nae Christi
geboorte

333.

W hosoever wil be saved, be-
fore all things it is necessa-
ry for him, that he hold the
Catholike faith : which faith
whosoever doth not keep whole
and undefiled, without doubt
he shall perish everlastingly.

And the Catholike faith is this:
That wee worship one God in
Trinity, and Trinity in unity;
without confounding ye persons,
or dividing the essence and sub-
stance. For there is one person
of the father, another of the son,
and another of the holy Ghost:
but the father the son, and
ye holy Ghost have one godhead,
glory equall, and Majestie coe-
ternall. Such as the father is, such
is also the son, and such is the
holy Ghost. The father is un-
created, the son is uncreated, and
the holy Ghost is uncreated. The
father is incomprehensible, the
son is incomprehensible, and the
holy Ghost is incomprehensible.

The father is eternall, the son

S O wie wil Saligh sijn/ dien
is boop alle dingh noodigh/
dat hy het algemeyn ghe-
loobe houde: het welcke ghe-
loobe so wie niet gheheel ende
ongeschent en betwaert/die sal
sonder twiffel eeuwiglyck
berderben.

Ende het algemeyne geloobe
is dit: dat wy den eenighen
Godt inde Dyrheydt/ ende de
Dyrheydt in de eenigheyt eeren;
sonder de persoonen te ver-
mengen/ ofte het wesen ende
substantie te deplen. want het
is een ander persoon des Va-
ders/ een ander des soons/ en-
de een ander des h. Geests:
Maer de Vader/ sone ende hey-
ligen Geest hebben een Godt-
heyt/ gelijke eere/ ende ghe-
lycke eeuwighe eerlyckheydt.
Hoedanigh de Vader is soo-
danigh is oock de Sone; soo-
danigh is oock de Heylighe
Gheest. De Vader is onge-
schapen/ de Sone is ongescha-
pen/ ende de Heyligen Geest is
ongeschapen. Onmetelick is de
Vader/ onmetelick is de So-
ne/ ende onmetelick is de Hey-
ligen Geest.

De Vader is eeuwigly/
de

is

is eternall ; and the holy Ghost eternall. And yet they are not three eternals , but one eternall : as also not three incomprehensibles , nor three uncreated : but one uncreated and one incomprehensible. So likewise the father is almighty, the son almighty & the holy Ghost almighty: & yet they are not three almighties, but one almighty. So also the father is God , the son God , and the holy Ghost God ; and yet they are not three Gods, but one God. So likewise the father is Lord , the son Lord, and the holy Ghost Lord : and yet there are not three Lords but one Lord. For like as we be compelled by the Christian verity , to call every person by himself God and Lord: so are we forbidden by the Catholique faith, to acknowledge three Gods or (three) Lords. The father is made of none , neither created, nor begotten ; the son is of the father alone , not made , nor created , but begotten ; the holy Ghost is of the father , and the son ; neither made , nor created, nor begotten , but proceeding. So that there is one father , not three fathers ; one son , not three sons ; one holy Ghost not three holy Ghosts. And in this Trinity there is neither first nor last, nor greatest nor least; but the whole three persons have equall eterni-

De sone is eeuwighe ende de heylighen Gheest is eeuwighe. Nochtans en zijn 't niet drie eeuwighe / maer een eeuwighe: ghelyck oock niet drie onmetelycke/noch drie ongheschapene: Maer een ongheschapen ende een onmetelyck. Desgelijc is de Vader almachtigh/de Sone almachtigh / en de h. Gheest almachtigh : ende nochtans en zijn 't niet drie almachtige / maer een almachtigh. Also oock is de Vader Godt / de Sone Godt/ ende de h. Gheest Godt : ende nochtans zijn 't niet drie Goden / maer het is een Godt. Also is de Vader heere / de Sone heere/ ende de heylige Gheest heere : Ende nochtans zijn 't niet drie heeren ; maer een heere. Want gelijc wy door de Christen - waerheydt bedwonghen worden/eenen yegelycken persoon bysonder/Godt ende heere te noemen: Also is ons oock door het alghemeyn gheloove verboden drie Goden oft heeren te bekennen. De Vader en is van niemant gemaeckt/ noch gheschapen / noch ghegenerert / de Sone is van den Vader alleen / niet gemaeckt / noch gheschapen/ maer ghegenerert: de heylige Gheest is van den Vader ende den Sone / niet gemaeckt/ noch gheschapen / noch ghegenerert/ maer uytghekomen. So is daer dan een Vader/niet drie Vaders ; een Sone / niet drie Sonen ; een h. Gheest/niet drie h. Gheesten. Ende in dese drieheydt en is niet eerst/ noch laetst / niet meest noch minst : maer de gantsche drie personen hebben gelijcke eeuwigheyt

ty, and are in all things coequal. So that in all things as is aforesaid, the unity in Trinity, and Trinity in unity is to be worshipped. He therefore that will be saved, must thus think of the Trinity.

Furthermore it is necessary to everlasting salvation, that he also believe rightly the incarnation of our Lord Iesus Christ. For the right faith is, that we believe & confess, that our Lord Iesus Christ the son of God, is God and man. God of the substance of the father, begotten before all worlds; and man of the substance of his mother, born in the world: perfect God, and perfect man; having a reasonable soul, & humane flesh. Equal to the father as touching his godhead, inferior to the father touching his manhood: who although he be God and man, yet is he not two, but one Christ; One, not by conversion of the godhead into flesh, but by taking of the manhood into God; one altogether, not by confusion of substance, but by unity of person. For as the reasonable soul and flesh is one man: so God and man, is one Christ. who suffered for our salvation, descended into hell, rose againe the third day from the dead, he ascended into heaven, sitteth on the right hand of God.

twigheyt/ende sy den selben al-
lestus gelijck. So dat alom-
me ghelijck en gheseyt is / de
eenheyt inde d'ghheyt/ ende de
d'ghheyt inde eenheyt sy te ee-
ren. Daerom soo wie wil Sa-
ligh sijn / die moet aldus van
de d'ghbuldigheyt gevoelen.

Doorts het is tot de eenwi-
ge Saligheyt noodigh / dat hy
oock de mensch-werdinghe on-
ses heeren Iesu Christi trou-
welijck gheloove. Want het
rechte geloove is / dat wy ge-
looven ende belijden / dat onse
heere Iesus Christus Godts
Sone / sy Godt ende mensche.
God uyt de substantie des Wa-
ders/door alle tijden ghegene-
reert: ende mensch / uyt de sub-
stantie sijn's Moeders / in den
tijdt geboren: volkomen Godt
ende volkomen mensche; heb-
bende een verstandighe Ziele/
ende menschelijck vleesch. Den
Dader gelijck na de Godtheyt/
minder dan de Dader nae de
menscheyt: de welke hoe wel
hy Godt is ende mensche/soo is
hy nochtans niet twee / maer
een Christus: Een / niet door
beranderinge der Godtheyt in
het vleesch/maer door de aen-
neminghe der menscheydt in
Godt: een al t'samen / niet door
de bermenginghe der substan-
tie / maer door de eenheyt des
persoons: want gelijck de ver-
standighe Ziele ende het vleesch
een mensche sijn: also is Gods
ende de mensche een Christus.
De welke gheleden heeft om
onser Salicheyts wille / ne-
derghedaelt is ter hellen / ten
derden daghe weder opghe-
staen van den dooden / opghe-
klommen ten Hemel / sit ter
rechter handt Godts des
Daders

the father almighty; from whence hee shal come to judge the quick and the dead.

At whose coming all men shall rise again with their bodies, and give accompt for their own works; and they that have don good, shal goe into life everlasting; but they that have don evil, into everlasting fire.

This is the Catholike faith: which if a man beleeveth not faithfully and certainly, hee cannot be saved.

The 38 and 39 chapters of the book of Iob: and a part of the 40 and 41. chapters.

Then the Lord answered Iob out of the whirlwind, and said, who is he that darkeneth counsel by words without knowledge? Gird up now thy loynes like a man, and I wil demand of thee, and teach thou me. where wast thou when I laid the foundations of the earth? declare if thou hast understanding, who hath laid the measures thereof, if thou knowest it? or who hath stretched the line upon it? where upon are the foundations thereof fastened? or who layd the corner stone thereof? when the morning stars sang joyfully together, and all the children of God shouted for joy.

Or who shut up the sea with

Daders Almachtigh: van daer hy komen sal om te oordeelen de lebendige ende de doode.

Tot des welckes komste alle menschen sullen weder opstaen met hare lichamen/ ende van hare eygene wercken reckenenschap gheben: ende die goet gedaen hebben/ sullen in het eeuwige leven gaen/ maer die quaet ghedaen hebben/ in't eeuwige byer.

Dit is het algemeyn ghelooft: het welck so wie niet trouwelyck ende vast en ghelooft/ diz en sal niet moghen Salich zyn.

Den 38 en 39 capitelen des boecks Iobs: oock een gedeelte des 40 en 41 capitelen.

Daerna antwoorde de Heere Iob uyt den ontveder/ en seide; wie is hy/ die den raedt verduyffert met woerden sonder wetenschap? Goet nu als een man utwe ledenen; so sal ick u vragen/ ende onderricht my.

Waer waert ghy/ doe ick de aerde grondede? gheeft het te kennen/ indien ghy kloeck ban verstande zyt. wie heeft hare maten gheset indien ghy weet het? ofte wie heeft over haer den richt-snoer ghetrocken? waer op zyn hare gront besten nedor- ghesoncken? ofte wie heeft haren hoek-steen gheleghet? Doe de morgen sterren stamen vrolick songen/ ende alle de kinderen Gods mycheuden.

Ofte wie heeft de Zee met deuren

doers,

doors, when it brake forth as if it had issued out of the womb? when I made the cloud the garment thereof, and thick darkness a swadling-band for it: when I brake up for it my decreed place, and set bars and doores, and said, hitherto shalt thou come, but no further: and here shall hee set himself against the pride of thy waves.

Hast thou commanded the morning since thy dayes? hast thou caused the day-spring to know its place, that it might take hold of the ends of the earth, that the wicked might be straken out of it? that it should bee turned as clay to the scale, and they stand as a garment. And that from the wicked their light is withheld, and the high arm shall be broked. Hast thou entered into the springs of the sea? and hast thou walked in the search of the depth? Have the gates of death been opened unto thee? and hast thou seen the doores of the shadow of death?

Hast thou perceived the breadth of the earth? declare if thou knowest it all. Where is the way where the light dwelleth? and (as for) darkness, where is the place thereof? that thou shouldst bring it to the bound thereof, and that thou shouldst know the paths to the house thereof? Thou knowest it, for thou wast then borne: and thy dayes are many in number.

Hast thou entered into the trea-

sure

deuren toeghesloten / doese uytbrack/als oftse uyt de baer: moeder voortquam? Doe ick de wolcke tot hare kleedinghe stelde; ende de donckerheydt tot haren windel-doeck: doe ick hoor haer mijn besurte plaetse doozbrack / ende sette de grendelen / ende deuren/ende de serde/ (Tot hier toe sult ghy komen / en niet voortder: ende hier sal hy sich stellen teghen den hoorchmoet uwer golven.

Hebt ghy van uwe daghen den morgen-sont gheboden? hebt ghy den dagheraet syne plaetse ghewesen? op dat hy de eynden der aerde batten soude; dat de godtloose uyt haer uytgheschuddet souden worden? dat sy verandert soude worden / gelyck segel-lym; ende sy ghestelt worden / als een k'eedt. Ende dat bande godtloose haer licht gheweerdte worde; ende den hooghen arm worde gebroken. Zyt ghy gekomen tot aen de oorsprongen der Zee? ende hebt ghy in het onderste des abyrons gheswandelt? Zyn u de poorten des doots ontdecket? Ende hebt ghy ghesien de poorten van de schaduwe des doots?

Zyt ghy met u verstant ghekomen tot aen de breedten der aerde/geeft het te kennen/ in dien ghy dit alles weet. Waer is de wegh daer het licht woont? ende de duysterisse waer is hare plaetse? dat ghy dat diengen soudt tot syne pade / ende dat ghy mercken soudt de paden syns luyts? Ghy weet 'et/want ghy waert doe ghehooren: ende uwe daghen sijn vele in ghetale.

Zyt ghy ghekomen tot de schat-

fires of the snow? and hast thou seen the treasures of the haile, which I have reserved against the time of trouble, against the day of battel and war?

Where is the way where the light is parted, & the east winde scattereth it self upon the earth? who hath divided a water-course for the overflowing of waters: and a way for the lightning of thunder? To cause it to raine on the earth, where no man is; on the wilderness, wherein there is no man; to satisfie the desolate and wast ground, and to cause the bud of the tender herb to spring forth. Hath the raine a father? Or who bringeth forth the drops of the dew?

Out of whose womb cometh the ice? and who gendereth the hoary frost of heaven? The waters are hid as with a stone, and the face of the deep is frozen.

Canst thou binde the sweet influences of Pleiades, or loose the bands of Orion? Canst thou bring forth Mazzaroth in his season, or canst thou guide Arcturus with his sons? Knowest thou the ordinances of heaven: or canst thou set the dominion thereof on the earth? Canst thou lift up thy voice to the clouds, that abundance of waters may covey thee? Canst thou send forth lightnings, that they may goe and say unto thee, behold, here we are?

Who hath put wisdom in the inward parts? or who hath gi-

schat kameren der sneeuw: en de hebt ghy de schat-kameren des Hagels ghesien / dien ick ophoude tot den tijdt der benautheydt / tot de dach des strijts / ende der oor'oghet

Waar is de wegh daer het licht verdeelt wordt; ende de coelen-windt sich verstorvt op der aerde? wie deelt looz den stoot reghen eenen water-loop wt; ende eenen wegh booz het weerlicht der donderen? Om te reghenen op het bant / daer niemant on is op de woestijne / daer in geen mensche en is. Om het woestie ende het kerwoestende te voorsaden: en om het opspringen der grasse sehentkens te doen wassen. Heeft de reghen eenen Vader? ofte wie haest de druppelen des dauws?

Wat wiens buick komt het ys voort? ende wie haest den tijm des Hemels? Als niet ooz man steen kerberghen haer de wateren: ende het blache des af-gronds wort om wat.

Konst ghy de lief-lichheden van het seken gheskerste binden / ofte de stringhen Orions los maken? konst ghy de Mazzaroth voort brengen in haeren tijt / ende den wagen wt sijne soone eyden? weet ghy de ordinantien des Hemels / ofte konst ghy de heerschappye des selven op de aerde bestellen? konst ghy utwe stemme tot de wolcken opheffen; op dat een ober-bloedt van water u bedecke? konst ghy de bliemen wt laten / datse henen baren / ende tot u segghen / siot hier sijn wy?

Wie heeft de wijsheit in't binneste ghesot? ofte wie heeft

ven

C 5

heeft

ven understanding to the mynd? who can number the clouds in wisdom? or who can stay the bottles of heaven? when the dust groweth into hardness, and the clouds cleave fast together.

Wilt thou hunt the prey for the old lyon: or fill the appetite of the young Lyons? when they couch in their dens, and abide in the covert to lye in wait? who provideth for the raven his food, when his young ones cry unto God, when they wander for lack of meat?

Knowest thou the time when the wild goats of the rock bring forth? Hast thou marked when the bindes doe calve? Canst thou number the months which they fulfill? & knowest thou the time when they bring forth? when they bow themselves, they with splitting bring forth their young ones, they cast out their sowes. Their young ones are in good liking, they grow up with sorne: they goe forth, and returne not unto them.

Who hath sent out the wilde asse free: and who hath loosed the bands of the wilde asse? whose house I have made the wilderness, & the barren land his dwellings. He scornerh the multitude of the city, neither regardeth hee the crying of the driver. The raunge of the mountaines is his pasture, and hee searcheth after every green thing.

Will the unicorne bee willing to serve thee, will hee abide by thy crib? Canst thou binde the unicorne with his band in the furrow? will hee harrow the valleys

heeft den sin het berstant ghegeben? wie kan de wolken met wijsheyt tellen? ende wie kan de fleschen des hemels nederleggen? Als het stof doorgooten is tot vasticheyt / ende de kluyten 't samen kleben?

Sult ghy booz den ouden Leeuw roof jaghen? of de graegheyt der jonge Leeuwen verbullen? Als sy neder-bucken in haer holen ende in den kuyt sitten / ter loeringhe. wie bereydt de rabe haren kost / als hare jonghen tot Godt schreywen / als sy dwalen / om dat ter geen Eten en is?

Wet ghy den tijt van het baren der steen-geyten? hebt ghy waer genomen den arbeyt der binden? Sult ghy de maanden tellen die sy verbullen? ende weet ghy den tijt van haer baren? Als sy haer krommen / hare jongen, met besplytinge boozt-brengen / hare smerten uytwerpen? Hare jongen worden kloek / worden groot dooz het koojn / sy gaen uyt, ende en keeren niet weder tot de selve.

Wie heeft den woudt-Giel by benen ghefonden? ende wie heeft de handen des wilden Giels gheloft? Dien ick de wildernisse tot sijn huys bestelt hebbe / ende het siltighe tot sijn wooninghen. Hy belacht het ghewoel der Stadt / het menigertley getier des dreebers en hoort hy niet. De uytspoutinge der berghen is sijn werde: ende hy soeckt allerley groensel na.

Sal den eenhoorn u willen dienen? sal hy vernachten aen uwe kribbe? Sult ghy den eenhoorn met sijn toutu aen de bopen binden? sal hy de leechten

leys for thee? wilt thou trust him because his strength is great? and wilt thou leave thy labour to him? wilt thou believe him that he will bring home thy seed, and gather (it) into thy barn?

Gavest thou the goodly wings unto the peacocks, or the feathers unto the Stork, and unto the ostrich? That she leaveth her eggs in the earth, and warmeth them in the dust, and forgetteth that the foot may crush them, and that the beasts of the field may break them. She hardeneth herself against her young ones, as if they were not hers; her labour is in vain because she is without feare. Because God hath deprived her of wisdom, and hath not imparted to her understanding. when it is time, she listeth up her self on high: she scorneth the horse and his rider.

Canst thou give ye horse strength? Canst thou cloath his neck with thunder? Canst thou make him afraid as a grasshopper? the glory of his nostrils is a terrour. He paweth in the valley, and rejoiceth in his strength: and he goeth on to meet the armed men. He mocketh at feare, and is not affrighted; neither turneth he back from the sword. The quiver rattleth against him, the glittering iron of the pike and the lance. He swalloweth the ground with fiercenes and rage: and he beleiveth not that it is the sound of the trumpet. He saith among the trumpets

u eggē? sult ghy op hem betrouwen / om dat syne kracht groot is? en sult ghy uten arbeit op hem laeten? Sult ghy hem gelooven/dat hy u zaet sal weder brengen/ ende vergadeten tot uten dorpsch-bloet?

Sijn kan u de verheugelicke bleughelen der pauwen? ofte de bederen des Oÿ-baers / ende des Struys voghels? Dat sy hare eyeren inde aerde laet/ ende in het stof die verwarmt.

Ende verghheet / dat de voet die drucken kan / ende de dieeten des velds die vertrappen kunnen? Sy verhardet sich tegen hare jongen / als offe hare niet en waren: haren arbeit is te vergeefs / om dat sy sonder vrees is. want Godt heeft haer van wijsheit ontbloot/ ende heeft haer des verstandis riets mede gedyt. Alst tijdt is/ verheft sy haer inde hoorchte: sy belaght het peert / ende sijn ryder.

Sult ghy het peert sterckte geven? kont ghy synen hals met donder bekleeden? Sult ghy het beroeren / a's eenen spunck-baen? de pracht van sijn ghesnuyf is eene verschijkinge. Het graeft inden gront/ ende het is vro'ick in syne kracht ende treckt uyt / den geharnaschten te gemoete. Het belacht de vrees/ ende en wort niet ontfeldt / ende en keert niet wederom van weggen het sweert: Tegen hem rotelt de pyl-koker; het blammich pfer der spieffe/ ende der lance: Met schuddinghe ende beroeringhe slocht het de aerde op/ ende en ghelooft niet dat het is 't gheluydt der basyne. In 't volle gheklanch der basynen siet

ha ha ; and he smelleth the battel
a far off, the thunder of the cap-
taines and the shouting.

Doth the hawkke flie by by un-
derstanding, and stretch her
wings toward the south? Is it at
thy command that the Eagle
doth mount upon high, and that
he maketh his nest on high? Hee
dwelleth & abideth on the rock,
upon the crag of the rock, and the
strong place. From thence hee
seeketh the prey: his eyes be-
hold a far off. His young ones
also suck up blood: and where
the slaine are there is he.

Behold now Behemoth which
I have made with mee, he eateth
gras as an ox. Lo now, his
strength is in his loynes, and his
force is in the navell of his belly.
when he pleaseth his taile is like
a cedar: the sinews of his shame
are wrapt together. His bones
are as strong bras, his bones are
like bars of iron. He is a chief
part of the waies of God: hee
that made him, can make his
sword to approach unto him.
Because the mountaines bring him
forth blood: therfore all the beasts
of the field play there. Hee lyeth
under the shady trees, in the co-
vert of the reeds, and fens. The
shady trees cover him, each one
with his shadow: the willows
of the brook compass him about.
Behold hee doth violence to the
river & basteeth not: hee trusteth
that he can draw up Jordan into
his mouth. Can men take him

seydt het heaha ende riecht
de krych van verren / den don-
der der voesten / ende 't ghe-
jurch.

Wiecht de Spertwer door u
verstant / ende bierdt sy hare
kleugelen uyt nae het syden?
Niet nae u bevel dat den Areus
sich om hooghe verheft / ende
dat hy synen nest inde hoochte
maect: hy woont ende ver-
nacht inde steen rotze / op de
scherpte der steen-rotze / ende
der baster plaetse. van daer
speurt hy de spise op: syne oog-
ghen sien van verren af. Oock
suypen syne jongen bloet / ende
waer verflaghene sijn daer is
hy.

Siet nu / Behemoth / welc-
ken ick ghemaect hebbe ne-
bens u / hy eet hoy / ghelyck een
runt. Siet doch / syne kracht
is in syne lendenen; ende syne
macht in den nabel sijn buxer.
Als 't hem lust / synen steert is
als een Cedar: de senwen sijn
net schaemte sijn doozbloch-
ten. Syne beenderen sijn als
bass koper: syne gebeenten sijn
als ghere hant-boomen. Hy is
een boofstuck der weggen
Edts: die hem ghemaect
heeft / kan sin swert tot hem
roeren. Om dat de bergen hem
boeder boozthenghen / daer-
om spelen alle de dieren des
velts aldaer. Onder schaduw-
achtige boomen leyt hy nedert
in een schuyt plaetse des riet /
ende des sluchs. De schaduw-
achtige boomen bedecken hem /
elck een met syne schaduw: de
beek-wilghen omringen hem.
Siet / hy doet de riviere ghe-
we'dtaen / ende en verheest
sich niet: hy vertrouwt / dat
hy de Jordane in synen mond
sude

before

before his eyes; can men pierce him through the nose with snars?

Canst thou draw out Leviathan with an hook, or his tongue with a cord which thou lettest downe? Canst thou put an hook into his nose, or boare his jawe through with a thorne? wil hee make many supplications unto thee? will hee speak soft words unto thee? will hee make a covenant with thee, wilt thou take him for a servant for ever? wilt thou play with him as with a bird? or wilt thou bind him for thy maidens? Shall the companions make a banquet of him? shall they part him among the Merchants? Canst thou fill his skin with barbed irons: or his head with a fishers spear? Lay thine hand upon him, remember the battel, doe no more. Behold his hope shall faile; shall hee nor be cast downe at the sight of him? None is so fierce that dare stir him up: who then is hee that will stand before mee? who hath prevented me that I should repay him? whatsoever is under the whole heaven is myne. I will not conceale his parts, nor the relation of his power, nor the comelines of his proportion, who can discover the face of his garment? or who can come to him with his double bridle? who can open the doors of his face? Round about

soude kunnen intrecken. Soude men hem boor sijn ooghen kunnen hanghen? soude men hem met stricken den neuse doorbooren kunnen?

Sult ghy den Leviathan met den anghel trecken / ofte sijn tonghe met eene koorde / die ghy laet neder sincken? sult ghy hem eene angel in de neuse leagen: of met een door sijn ne kake doorbooren? sal hy aen u vele smeekinghen maken? sal hy sachtkens tot u spaken? sal hy een verbont met u maken? sult ghy hem aennemen tot eenen eeuwigen slabe? su't ghy met hem spelen / vheluck met een bogelken: of su't ghy hem binden boor utwe jonghe dochteren? sullen de met-gesellen van hem een maeltijt beteyden: sullen sy hem deelen onder de koop-lieden? Su't ghy sijn hardt met haken bullen; of met een visschers krautvel sijn hoofs? Legt utwe hant op hem / gedenckt den stryds / doet het niet meer. Siet / sijn hope sal sepien: sal hy oock niet boor sijn ghesichte neder gheslaghen worden? niemant en is so koen / dat hy hem op-twecken soude; wie is dan hy / die sich boor mijn aenghesichte stel en soude? wie heeft my boor ghekoemen / dat ick hem soude vergheden? wat onder den gantschen hemel is / is myne. Ik en sil sijn leden niet beswijghen / nochte het verhael sijn sterften / nochte de bebalichert sijn net gestaltenisse. wie soude het opperste sijnets klets ontdekken: ofte wie soude met sijnen dubbelen brydel hem aenkommen? wie soude de deuren sijn aenghesichts open doen? rou-

his

som

ba ba ; and he smelleth the battel
afar off, the thunder of the cap-
taines and the shouting.

Doth the hawke flie by : by un-
derstanding, and stretch her
wings toward the south? Is it at
thy command that the Eagle
doth mount upon high, and that
he maketh his nest on high? Hee
dwelleth & abideth on the rock,
upon the crag of the rock, and the
strong place. From thence hee
seeketh the prey : his eyes be-
hold a far off. His young ones
also suck up blood : and where
the slaine are there is he.

Behold now Behemoth which
I have made with thee, he eateth
gras as an ox. Lo now, his
strength is in his loynes, and his
force is in the navell of his belly.
when he pleaseth his taile is like
a cedar : the sinews of his thame
are wrapt together. His bones
are as strong bras, his bones are
like bars of iron. He is a cheif
part of the waies of God : hee
that made him, can make his
sword to approach unto him.
Beaus the mountaines bring him
forth blood : therfore al the beasts
of the field play there. Hee lyeth
under the shady trees, in the co-
vert of the reeds, and fens. The
shady trees cover him, each one
with his shadow : the willows
of the brook compass him about.
Behold hee doth violence to the
river & basteth out : hee trusteth
that he can draw up Jordan into
his mouth. Can men take him

seydt het heaha : ende riecht
de krich van berren / den don-
der der voesten / ende 't ghe-
jurch.

Wleecht de Spertwer door u
verstant / ende h'erdt sy hare
kleugelen upt nae het syden ?
Ist nae u bebel dat den Arent
sich om hooghe verheft / ende
dat hy synen nest inde hoochte
maect : hy woont ende ver-
nacht inde steen rotze / op de
scherpte der steen-rotze / ende
der vaster plaetse. van daer
speurt hy de spise op : syne oo-
ghen sien van berren af. Oock
suypen syne jongen bloet / ende
waer verflaghene sijn daer is
hy.

Siet nu / Behemoth / welc-
ken ick ghemaect hebbe ne-
bens u / hy eet hoy / ghelyck een
runt. Siet doch / syne kracht
is in syne lendenen ; ende syne
macht in den nabel sijn buyc.
Als 't hem lust / synen steert is
als een Cedar : de senuwten sijn
net schaemte sijn dootbloes-
ten. Syne beenderen sijn als
vass koper : syne gebeenen sijn
als yfere hant-boomen. Hy is
een hoofft-stuck der weghen
Godts : die hem ghemaect
heeft / kan sin Awert tot hem
roepen. Om dat de beegen hem
boeder voortbringhen / daer-
om spelen alle de dieren des
velts aldaer. Onder schaduto-
achtige boomen leyt hy neder :
in een schuyt plaetse des riets /
ende des slacks. De schaduto-
achtige boomen bedecken hem /
elck een met syne schaduw : de
beek-wilghen omringen hem.
Siet / hy doet de ribiere ghe-
weltdaen / ende en verhoest
sich niet : hy vertrouwt / dat
hy de Jordane in synen monde
scude

before

before his eyes; can men pierce him through the nose with snares?

Canst thou draw out Leviathan with an hook, or his tongue with a cord which thou lettest downe? Canst thou put an hook into his nose, or boare his jawe through with a thorne? wil hee make many supplications unto thee? will hee speak soft words unto thee? will hee make a covenant with thee, wilt thou take him for a servant for ever? wilt thou play with him as with a bird? or wilt thou bind him for thy maidens? Shall the companions make a banquet of him? shall they part him among the Merchants? Canst thou fill his skin with barbed irons: or his head with a fishers spear? Lay thine hand upon him, remember the battel, doe no more. Behold his hope shall faile; shall hee nor be cast downe at the sight of him? None is so fierce that dare stir him up: who then is hee that will stand before mee? who hath prevented me that I should repay him? whatsoever is under the whole heaven is myne. I will not conceale his parts, nor the relation of his power, nor the comelines of his proportion. who can discover the face of his garment? or who can come to him with his double bridle? who can open the doore of his face? Round about

soude konnen intreckeren. Soude men hem booz sijn ooghen konnen vanghen? soude men hem met sticken den neuse doozbozen konnen?

Sult ghy den Leviathan met den anghel trecken / ofte sijn tonghe met eene koorde / die ghy laet neder sincken? sult ghy hem eene angel in de neuse leggen: of met een dooz sijn ne kake doozbozen? sal hy aen u vele smeekinghen waken? sal hy sachthens tot u spaken? sal hy een verbont met u maken: sult ghy hem aennemen tot eenen eutwinen slabe? su't ghy met hem spelen / of heluck met een vogelken: of su't ghy hem binden booz utwe jonghe dochteren? sullen de met-gesellen van hem een maeltijt bererden: sullen sy hem deelen onder de koop-lieden? Su't ghy sijn huydt met haken vullen; of met een visschers krautvel sijn hooft? Legt utwe hant op hem / bedenckt den strydt / doet het niet meer. Siet / sijn hope sal feelen: sal hy soek niet booz sijn of besichte neder of beslaghen worden? niemant en is so koen / dat hy hem op-wecken soude; wie is dan hy / die sich booz mijn aenghesichte stel'en / soude? wie heeft my booz ghekoemen / dat ick hem soude beropen? wat onder den gantschen Hemel is / is myne. Ik en sal sijn leden niet berisuyghen / nochte het verhael sijn sterften / nochte de bebalichent sijn net gestaltenisse. wie soude het opperste sijn klets ontdekken: ofte wie soude met sijn dubbelen brydel hem aenkommen? wie soude de deuren sijn aenghesichts open doen? round

his

som

his teeth is terror. His strong scales are very excellent; each one shut up together as with a close seal. One is so neare to another, that the aire cannot come between them. They are ioyned one to another, they stick together, that they cannot bee sundered. Everie one of his needings maketh a light to shine, and his eyes are like the eye lids of the morning. Out of his mouth goe burning lamps: and sparks of fire leap out. Out of his nostrils goeth smoke, as out of a seething pot or caldron. His breath would kindle coals, and a flame goeth out of his mouth. In his neck lodgeth strength, and sorrow it self leapeth for ioy before him. The flakes of his flesh are ioyned together: every one is firm in him, it cannot be moved. His heart is as firme as a stone, yea as hard as a peice of the nether millstone. when hee raiseth up himselfe the mighty are afraid: by reason of his breakings through, they purifie themselves. If any one touch him with the sword, that shall not hold: the spear, the dart, nor the habergeon. He esteemeth iron as straw, and steele as rotten wood. The arrow cannot make him flie: sling-stones are turned with him into stubble. Darts are counted as stubble: and he laugheth at the shaking of the spear. Sharp Sheards are under him: hee spreadeth

tom sijne tanden is' verchijck-kinghe. Zeer uytneemende zyn sijne stercke schilden; elck een ghesloten als met eenen naut-drukende zeghel.

De een is so na aenden anderen/dat de wint daer niet en kan tusschen komen. Sy kleben aen maickanderen/ sy batten sich t'samen/datse sich niet en scheidt. Elck eene sijner niesinghen doet een licht schijnen: ende sijne oogen zyn als de oogen-leden des dageraets. Out sijne mondt gaen fackelen/ ende byetighe boncken raken: der uyt. Out sijne neus-gaten komt roock voort / als uyt eenen ziedenden pot / of ruymen ketel. Sijnen adem soude kollen doen blammen / ende een blamme komt uytijnen mondt voort. Inijnen hals herbergt de stercke: voort hem springht selve de droefheit van buechden op. De stucken sijns vleeschs kleben t'samen: elck een is vast in hem / het en wort niet beweeght. Sijn herte is vast gelijk een steen: jae vast gelijk een deel des ondersten meulen-steens. van sijn berheffen schjomen de stercke: om sijner doorbjekinghen wille / ontsondigen sy hen.

Aeect hem ymant met den sweerde / dat en sal niet bestaen; spieffe / schicht / noch pantzier. Hy acht het yser voort stroo / ende het stael voort bertot hout. De pijl en sal hem niet doen blieden: de slinghen-steenen worden hem in stoppelen verandert. De werpsteen-steen-steen worden van hem gheacht als stoppelen: ende hy belacht de duilinghe der lance. Onder hem zyn scherpe scherben:

him-

ben:

himselfe, on sharp pointed
(things), as upon mire. Hee
maketh the deep to boile like
a pot: he maketh the sea like a por
of ointment. He maketh the path
to shine after him; one would
think the deep to be hoarie. Vpon
earth there is not his like, who
is made to be without feare. He
beholdeth all high things: he is a
King over al young proud beasts.

ben:hy spreyt sich op het punte
tachtighe / a's op slyck. Hy
doet de diepte zieden / ghelyck
eenen pot / hy stelt de Zee als
een Apotekers Kokerye. Ach-
ter hem verlicht hy het padt :
men soude den af-grondt hoop
grysicheyt houden. Op der aerd-
den en is niet met hem te ver-
ghelycken, die gemaeckt is/om
sonder schrick te wesen. Hy
aensiet alles wat hoogh is/ hy
is een koningh ober alle jonge
hooghmoedighe dieren.

*The. 4, 5, and 6 chap-
ters of the epistle of
Paul to the Ephesians:
wherein the duty of
Christians is
largely hand-
led.*

De 4, 5, en 6 capitte-
len des Sendr-briefs
Pauli aen den Ephe-
senen : waerin de
plicht der Chri-
stenen in't breed
verhandelt
wordt.

I therefore beseech you, (even) I
the prisoner in the Lord, that
ye walk worthy of the vocation
wherewith ye are called: with al
lowliness and meeknes, with
long suffering, forbearing one
another in love: Endeavouring to
keep the unity of the Spirit by
the bond of peace, There is one
body, and one Spirit, even as also
ye are called unto one hope of
your calling: one Lord, one faith,
one baptism, one God & father of

S O bidde ick u dan / ick de
gevangen in den Heere / dat
ghy wandelt tweerdighlyck
der roepinghe / met welcke ghy
gheroepen sijt : Met alle oot-
moedigheyt ende sachtmoedig-
heyt / met lanckmoedigheyt /
verdragende malckanderen in
liefde : u beneerstigende te be-
houden de eenigheyt des Geests
door den bant des vrede. Een
lichaem is het / en eenen geest
ghelickertwijs ghy oock geroe-
pen sijt tot eene hope utwer
beroepinghe : een Heere /
een gheloofe / eenen doop /
een Godt ende Vader van
alle /

all,

alle/

all, who is above all, and through all, and in you all.

But to every one of us is grace given, according to the measure of the gift of Christ: Therefore hee saith, when hee ascended up on highe, he led captivity captive, and gave gifts unto men. Now this, he ascended, what is it, but that he also descended first into the lower parts of the earth? He that descended, is the same also that ascended up farre above all heavens, that he might fill all things. And hee gave some to be Apostles, and some for prophets, and some to be Evangelists, and some for pastours and teachers: For the perfecting of the Saints, for the work of the ministrie, for the edifying of the body of Christ; untill wee all come unto the unity of the faith and of the knowledge of the son of God, unto a perfect man, unto the measure of the stature of the fulnes of Christ: That we henceforth bee no more children, who like the flood are tossed to and fro, and carryed about with every winde of doctrine, by the sleight of men, by the cunning craftines whereby they lye in wait to deceave: But following the truth in love, may in all things grow up unto him, who is the head, even Christ: From whom the whole body fitly joyned-together and compacted, by that which every joynt supplyeth, according

alle / die daer is boven alle / ende de dooz alle / ende in u alle.

Maer elck een van ons is de genade ghegeben / na de mate der gabe Christi: Daerom seght hy / Als hy opgeharen is in de hooghte / heeft hy de gebangenisse gebangen ghenomen / ende heeft den menschen gaten gegeben. Soudit / hy is opgeharen / wat is 't / dan dat hy cork eerst is nederghedaect in de nederste deelcn der aerde? Die nederghedaect is / is de selve oock die opgeharen is verre boven alle de hemelen / op dat hy alle dinghen verbullen soude. Er de de selve heeft gegeben sommige tot Apostelen / ende sommige tot Propheeten / ende sommige tot Evangelisten / ende sommige tot Herders ende Leeraers: Tot de volmakinghe der heylighen / tot het werck der bedieninge / tot opbouwinge des lichaems Christi; tot dat wy alle sullen komen tot de eenigherdt des gheloofs ende der kennisse des Soons Godts / tot eenen volkomenen man / tot de mate der groote der volghet Christi: op dat wy niet meer kinderen en souden zyn / die als de vloedt beweeght ende omghetoert worden met alle wint der leere / dooz de bedrieghetie der menschen / dooz archifischeyt on listelick tot dwalinghe te brengen: Maer de wachtet de betrachtende in liefde / alle sinsouden op wassen in hem die het hoeft is / namelick Christus: yst welken het geheel lichaem bequaemlick t'samen gheboeght / ende t'samen vast ghemaect zynde / dooz alle boeghselen der toehenginge

to the working of every part in its measure, maketh the increase of the body, to the edifying of it selfe in love.

This I say therefore, and testifye in the Lord, that you henceforth walke not like as the other gentiles walke in the vanity of their minde, darkened in the understanding, being alienated from the life of God, through the ignorance that is in them, because of the hardnes of their hearts: who being past feeling, have given themselves over unto lasciviousnes, to work all uncleannes with greedines. But ye have not so learned Christ, if so bee yee have but heard him, and are taught by him, as the truth is in Iesus: To wit, that yee should put off, concerning the former conversation, the old man, which is corrupt: through the lusts of deceitfulness: and that you should bee renewed in the spirit of your minde, and put on the new man, which after God is created in true righteousness and holynes.

Wherefore put away lying, and speak the truth every man with his neighbour: For we are members one of another.

Be ye angry, and sin not; let not the sun goe down upon your wrath: neither give place to the devill.

Let him that hath stolen, steale no

nae de werckinghe van een yeghelyck deel in syne mate/ den wasdom des lichaems maect/ tot syns selfs opbouwinghe in de Liefde.

Ik segghe dan dit / ende betuyghe het in den Heere, dat ghy niet meer en wandelt gelyck als de andere Heydenen wandelen in de ydelhert hares ghemoets / verdurstert in het verstant / verbrjemt zinde van het leven Godts / doo; de onwetenhert die in haer is/ doo; de verhardinge hares herten. welcke ongeboelich geworden zinde / hebben haer selven overghegheben tot ontuchtigheyt / om alle onreynighe dt gietighlick te bedryven. Doch ghy en hebt Christus also niet gheleert / indien ghy maer hem ghehoort hebt / ende doo; hem geleert zyt / ghelyck de waerheyt in Iesu is: (Te weten/ dat ghy soudet af- legghen / aengaende de bozige wandelinge/ den ouden mensche/ die verdorven wordt doo; de begeerlijgheden der verledinghe: ende dat ghy soudet vernietotworden inden Gheest utweg ghemoedts / ende den nieuwen mensche aendoen / die nae Godt gheschape is in waere rechtbeerdigheyt/ ende Heyligheyt.

Daerom legghet af de leusghen / ende spieket de waerheyt een yeghelyck met synen naesten/ want wy zyn maldanders leden.

Woort toornich/ ende en son- digh niet : de Sonne en gae niet onder ober utwe toornigheyt. Noch en geeft den Dug- bel geen plaetse.

Die ghestolen heeft/ en stele niet.

no more, but rather labour, working with his hands the thing which is good, that he may have to distribute to him that hath need.

Let no filthy communication proceed out of your mouth; but if there be any good communication to profitable edification, that it may give grace to them that heare it.

And grieve not the holy Spirit of God, by whom yee are sealed unto the day of redemption.

Let all bitterness, and wrath, and anger, and clamour, and evill speaking, bee put away from you, with all malice.

But be ye kind one to another, mercifull, forgiving one another, even as also God in Christ hath forgiven you.

Be yee therefore followers of God, as deare children: and walke in love, even as Christ also hath loved us, and hath given himself up for us, for an offering and a sacrifice to God, for a sweet smelling savour.

But fornication, and all uncleannes, or covetousnes, let it not be once named among you; as it becometh Saints: neither filthyes, nor foolish talking, or jesting, which are not comely, but rather giving of thanks. For this you know, that no whoremonger, or unclean (person), or covetous (man) who is an Idolater, hath inheri-

taunce

niet meet/maer arbejde sieber/ werckende dat goed is met de handen / op dat hy hebbe mede te deelen den genen die noodt heeft.

Gheen buyle te en er gae uyt uwen mondt: maer soo daer eenighe goede reden is tot nuttige sichtiginge / op dat sy ghenade ghebe dien diese hoozen.

Ende en bedroeft den heyligen Geest Godt niet / door welcken ghy versegheit zijt tot den dagh der verlossinghe.

Alle bitterheyt / ende toornicheyt / ende gramschap / ende ghetoeft / ende lasteringhe zy van u geweert / met alle boosheyt.

Maer zijt tegen malkanderen goedertieren / barmhertigh / berghebende malkanderen / ghelickertwijs oock God in Christo u lieden berghen heeft.

Zijt dan na-volgers Gods / als gheliefde kinderen: ende wandelt in deliefde / ghelickertwijs oock Christus ons lief gehad heeft / ende hem selven boos ons heeft overghegeven tot een offerhande ende een slacht-offer Gode / tot eenen wel-riechenden reuck.

Maer hoerterre / ende alle onteynicheyt / ofte giericheyt / en laet oock onder u niet ghenaeamt worden / ghelickertwijs het den heyligen betaemt: noch oneerbaerheyt / noch sot-geklap ofte geckerre / welcke niet en betamen; maer veel meer danck-segginge. want dit wort ghy / dat gheen hoerterre / ofte onteyne / ofte gierigaert / die een af-goden diennaet is / effen-

nisse

raunce in the kingdome of Christ and of God.

That no man deceive you with vaine words : for becaus of these things cometh the wrath of God upon the children of disobedience. Be not yetherfore partakers with them. For yee were sometimes darknes, but now are yee light in the Lord : walke as children of light : For the fruit of the Spirit is in all goodnes, and righteousnes, and truth. Proving what is acceptable unto the Lord.

And have no fellowship with the vnfruitful workes of darknes; but much rather also reprove them. For it is even shameful to speak of those things which are don of them in secret. But al these things, being reprov'd of the light are made manifest. For whatsoever doth make manifest, is light. Therefore he saith, Awake thou that sleepest, and arise from the dead, and Christ shall give thee light,

See then that ye walke circumspectly, not as fools but as wise, redeeming the time, because the dayes are evil. wherefore bee yee not without understanding, but understand what the will of the Lord is. And be not drunk with wine, wherein is excess, but be filled with the Spirit: Speaking among your selves with psalmes, and hymnes, and spirituall songs, singing, and making melodie to the Lord in your heart : giving thanks

always

nisse en heeft in het Conincsrijcke Christi ende Godts.

Dat u niemant en verleyde met ydele woorden : want om dese dinghen komt de toornige Godes over de kinderen der ongehoorsaemheyt. So en zijt dan hare medeghenooten niet. want ghy waert eertijts duysterernisse / maer nu zijt ghy licht in den Heere ; wandelt als kinderen des lichts : want de vrucht des Geests is in alle goedigheyt / ende rechtvaardigheyt / ende waerheyt. Bezproebende wat den Heere wel behagelijck zijt.

Ende en hebt geen gemeenschap met de onvruchtbare wercken der duysterernisse/maer bestrafte oock veel eer. Want het gene heymelijck van haer geschiet / is schandelijck oock te seggen. Maer alle dese dinghen / van het licht beswaft synde/ worden openbaer want alle dat openbaer maect / is licht. Daerom seght hy/ Ontwaecht ghy die slaept / ende staet op uyt den dooden / ende Christus sal over u lichten.

Ziet dan hoe ghy voorzichtigelijck wandelt / niet als onwijs / maer als wijse / den tijt uytcoopende / dewyle de dagen boos zijn. Daerom en zijt niet onverstandigh/maer verstaet welcke de wille des Heeren zijt. Ende en wort niet droncken in wijn / waer in overdaet is / maer wort herbult met den Geest : sprekende onder malckanderen met Psalmen / ende lofsanghen / ende Gheestelijcke liedkens singhende / ende psalmende den Heere in uw' herte : danckende alle tijt

alwayes for all things to God and the father, in the name of our Lord Iesus Christ: being subject one to another in the feare of God.

Ye wives be subject to your owne husbands, as unto the Lord: For the husband is the head of the wife, even as Christ is the head of the church; and hee is the saviour of the body. Therefore as the Church is subject unto Christ, so also (let) the wives (bee) to th-ir owne husbands in every thing. Ye husbands love your owne wives, even as Christ also hath loved the Church, and hath given up himself for her: that hee might sanctifie it, having [cleansed her with the washing of water by the word: that he might present it to himself glorious, a church which hath no spot or wrinkle, or any such thing, but that shee should be holy and vureprovable. So are men bound to love their owne wives, as their owne bodies. He that loveth his owne wife, loveth himself. For no man hath yet ever bated his owne flesh, but hee nourisheth and cherisheth it, even as also the Lord the church. For we are members of his body, of his flesh, and of his bones. Therefore shall a man leave his father and mother and shall cleave to his Wife: and they two shall be one flesh.

tjdt over alle dingen Godt ende den Vader / inden name onser Heeren Iesu Christi: Malhanderten onderdanigh sijnde in de brieve Godts.

Ghy vrouwen weest uwe eyghene mannen onderdanigh / ghelyck den Heere: want de Man is het hooft des wijfs / gelijck oock Christus het hooft der Gemeente is: ende hy is de behouder des lichaems.

Daerom gelijck de Gemeente Christus onderdanigh is / also oock de vrouwen hare eygene mannen in alles. Ghy mannen hebt uwe eyghene Vrouwen Lief / gelijck oock Christus de Gemeente lief ghehadt heeft / ende hemselven dooz haer heeft overghegheben: op dat hyse heyligen soude / haer ghereynicht hebbende met het badt des waters dooz het woordt: op dat hyse hem selven soude heerlyck voorsstellen / een Gemeente die geen vlercke ofte rimpel en heeft / of yet dieghelycke / maer dat sy soude heerlych sijn ende onderwyselijck. Also sijn de mannen schuldig hare eyghene vrouwen lief te hebben / ghelyck haere eyghene lichamen. Die sijne eyghene Vrouwe lief heeft / die heeft hem selven lief. Want niemandt en heeft opt sijn eyghen vleesch gehaet / maer hy boet het / ende onderhout het / gelijcketwijsc oock de Heere de Gemeente: want wy sijn leden zyns lichaems / van sijnen vleesche / ende van sijne beenen. Daerom sal een mensche sijnen Vader ende Moeder verlaten / ende sal sijn wijf aenhanghen: ende sy twee sullen tot een vleesch wesen.

This

This myſterie is great : but I ſpeake this , having reſpect unto Chriſt , and unto the church. Therefore alſo let every one of you in particular, ſo love his wife as himſelfe : and the wife ſee that ſhe reverence her husband.

Ye children be obedient to your parents in the Lord : for that is right. Honour thy father and mother (which is the firſt commandement with a promiſe) that it may goe well with thee , and that thou mayſt live long upon the earth. And ye fathers, provoke not your children to wrath : but bring them up in the nurture and admonition of the Lord.

Ye ſervants be obedient unto your Maſters according to the fleſh, with feare and trembling, in ſinglenes of your heart, as unto Chriſt : not according to eye-ſervice , as men pleaſers , but as ſervants of Chriſt , doing the will of God from the heart ; with good will doing ſervice to the Lord and not to men : knowing that whatſoever good thing any man doth , the ſame ſhall bee re- ceave of the Lord , whither he be bond or free. And ye Maſters, doe the ſame things to them, forbearing threatening : as knowing that alſo your Maſter is in heaven, and that no reſpect of perſons is with him.

Furthermore , my brethren, bee ſtrong in the Lord , and in the power of his mighty Power on the whole armour of God ,

weſen. Deſe beooghentheye is groot : doch ick ſegghe dit fiende op Chriſtum / ende op den Gemeente. Soo dan oock ghy-lieden elck in 't byſonder / een yegelyck hebbe ſyn eygen Woutwe alſo lief als hem ſelven : ende de Woutwe ſie dat ſy den man bzeefe.

Ghy kinderen zyt utwen ouden gehoozſaem in den heere : want dat is recht. Eert utwen Vader / ende Moeder / (het welck het eerſte gebodt is met een belofte) op dat het u wel gaet / ende dat ghy langhe leeft op de aerde. Ende ghy Vaders en bertvecht utwe kinderen niet tot toorn / maer boedteſe op in de leeringhe ende berma- ninghe des heeren.

Ghy dienſt-knechten zyt ge- hoozſaem utwen heeren na den bleefche / met bzeefe ende be- ven / in eenboudigheyt utwe- herten / ghelyck als Chriſto : niet nae ooghen - dienſt / als menſchen behagers / maer als dienſt-knechten Chriſti/doende den wille Godts van herten ; dienende met gottwilligheyt den heere / ende niet den men- ſchen : wetende dat ſo wat goet een yegelyck gedaen ſal heb- ben / by dat ſelbe van den hee- re ſal ontfangen het zydienſt- knecht / 't zydye. En ghy hee- ren / doet het ſelbe by haer / nala- tende de dreyginge : als die we- tet dat oock utw'ſelfs heere in de hemelen is / ende dat geen aenneminghe des perſoons by hem en is.

Doorders / mine broeders / wordet krachtigh in den hee- re / ende in de ſterckte zyn- er macht. Doet aen de ghe- heele wapen-tuſtinge Godts / op

that

that you may stand against the crafty wiles of the devil. For we wrestle not against flesh and blood, but against principalities, against powers, against the rulers of the world, of the darkness of this world, against Spiritual wickednesses in the aire. Therefore take on the whole armour of God, that you may be able to withstand in the evil day, and having finished all to a bide standing. Stand therefore, having your loynes girt about with truth, and having put on the breast plate of righteousness: and having your feet shod with the preparation of the gospel of peace. Above all having taken on the shield of faith, wherewith ye shall be able to quench all the fiery darts of the wicked: And take the helmet of salvation, and the sword of the Spirit, which is the word of God; praying alwaies with all prayer and supplication in the Spirit, and watching thereunto with all perseverance, and supplication for all Saints: And for me, that Speech may be given to me in the opening of my mouth with boldnesse, to make knowne the myserie of the gospel for which I am an ambassador in a chaine, that in the same I may speak boldly as I ought to speake.

And that yet also may know

op dat ghy konnet staen tegen de listighe omleytinghen des Duffels. Want wy en hebben den strijt niet tegen vleesch ende bloet / maer tegen de overheden / teghen de machten / teghen de gheweldd-hebbers der werelt / der Dursternisse deser eeruwe / teghen de gheestelijcke boosheden in de lucht. Daerom neemt aen de gheheele wapenrustinghe Godts / op dat ghy konnet weder staen in den boosen dagh / ende alles vericht hebbende, staende blijven. Staet dan / utwelenden omgogodt hebbende met de waerheyt / ende aengedaen hebbende de borst-wapen der gerechticheyt: ende de boeten geschoeyt hebbende met bereydtheyt des Evangeliums des blydes. Woven al aenghenomen hebbende de schildt des gheloofs / met welcken ghy alle de vreyighe pylen des boosen sulst kunnen uyt-bluffchen: Ende neemt den helm der Salicheydt / ende het sweerd des Geests / het welck is Godts woordt: Met alle biddinge ende smeekinghe / biddende tot aller tydt in den Geest / ende tot het selve wakende met alle gheduericheydt / ende smeekinghe voer alle de Herlighe: Ende voer my / op dat my het woordt ghegheben worde in de openinghe myns monds met bymoedigheyt / om de verborghentheyt des Evangeliums bekend te maken / waer ober ick een ghesante ben in een keten / op dat ick in't selve bymoedelijck mach spreken / ghelijck my betaemt te spreken.

Ende op dat oock ghy mooght

myne

mooght

myne affaires, & what I do, Tychicus the beloved brother. & faithful minister in the Lord shall make known to you all things: whome I have sent unto you for the same purpose, that you may know our affairs, and that he may comfort your hearts,

Peace be to the brethren, and love with faith, from God the father, and the Lord Iesus Christ. Grace be withal them, that love our Lord Iesus Christ in incorruption, Amen.

mooght weten het ghene my aengaet / ende wat ick doe / dat alles sal u Tychicus de geliefde broeder ende ghetrouwe Dienaer in den Heere bekennt maken : den welcken ick tot dien selven eynde tot u ghesonden hebbe / op dat ghy onse saken soudet weten / ende hy utwe herten soude vertroosten.

Wiede zy den broederen / ende de liefde met gheloobe / van Godt den Dader / ende den Heere Jesu Christo.

De ghenade zy met alle de ghene / die onsen Heere Iesum Christum lief hebben in onberdetsijckheydt. Amen.

Pfal.91

Pfal.91.

HE that dwelleth in the hiding-place of the most high, he shall rest in the shadowe of the Almighty.

I will say to the Lord; My refuge and my fortress: my God in whom I trust.

For he shall rid thee from the snare of the fowler: from the grievous destructive pestilence.

He shall cover thee with his feathers, and under his wings shalt thou trust: his truth is a shield and buckler.

Thou shalt not be afraid for the terrour of the night: for the arrow that flieth by day, for the

Die in de schuyt - p'aetse des Alderhooghsten is geseten / die sal vernachten in de schaduwe des Almach-tighen.

Ick sal tot den Heere segghen; Mijne toeblycht ende mijn burcht: mijn Godt op welke ick vertrouwte.

want hy sal u redden van den strick des voghel-bangers: van de seer berdetsicke pestilentie.

Hy sal u decken met sijne bleecken / ende onder sijne blengelen sult ghy betrouwen: sijne waerheydt is een rondasse, ende denckelaer.

Ghy en sult niet vreesen booz den schrick des nachts: booz den pij die des daechs blicht: booz de pestilentie die

pestilence that walketh in darkness: for the destruction that wasteth at noon-day.

A thousand shall fall at thy side, and ten thousand at thy right hand: it shall not come nigh thee. Only with thine eyes shalt thou behold it: and thou shalt see the reward of the wicked.

For thou, oh Lord, art my refuge, thou hast made the most high thy habitation: there shall none evil befall thee, neither shall any plague come nigh thy tent. For hee shall give his Angels charge of thee, that they keep thee in all thy wayes. They shall beare thee upon their handes, that thou dash thy foot against no stone.

Thou shalt tread upon the fierce lyon and the adder, thou shalt trample under feet the young lyon and the dragon.

Because he loveth me much (saith God) therefore will I deliver him: I will set him on high, for hee knoweth my name. He shall call upon me, and I will beare him: I will be with him in trouble, I will draw him out, and will honour him. I will satisfy him with length of dayes, and will cause him to see my salvation.

die in de donckerheyt wandelt: vooz het verderf dat op den middach betwoestet.

Aen uwe zyde sullender dursent vallen / ende tien dursent aen uwe rechter hant: tot u en sal't niet gesaken. Alleenlyck sult ghy't met uwe ooghen aenschouwen / ende ghy sult de bergedinge vergodeloosen sien.

Want ghy / Heere / zyt myne toeblycht: den alderhoochsten hebt ghy ghestelt tot u vertreck: u en sal gheen quaet wederbaren / noch geen plage sal uwe tente naderen. Want hy sal syne Engelen van u bevelen / datse u bewaeren in alle uwe wegen. Sy sullen u op de handen dragen / op dat ghy uwen voet aen geenen steen en slootet.

Op den sellen leeuw ende d'adder sult ghy treden / ghy sult den jongen Leeuw, ende de drake betreden.

Wetyle hy my seer bemint / (spreekt Godt) soo sal ick hem uythelpen: ick sal hem op eene hoochte stellen / want hy kent mynen name. Hy sal my aenroepen / ende ick sal hem verhoopen: in de benaentwoerdichheit sal ick by hem zyn / ick sal der hem uyttrecken / ende sal hem vereerlichen. Ick sal hem met lanckheydt der dagen versadighen / ende sal hem myn Saligheydt doen sien.

Certain

Enige

Certaine morall sayings, and familiar (or proverbiall) speeches, very pleasant to the mynd, and profitable for the exercise of the tongue.

Eenige stichtelijcke spreucken, en gemeene (of proverbiale) spreek-woorden, den Geest seer vermaeckelijck, en voordelijck tot d'oeffeninge der sprake.

I *Of the feare of God.*

Van de vrese des Heeren.

Honour and serve God.
Eert en dient Godt.

Follow piety.

Behertichd de Godsaligheydt.

The feare of the Lord is the begining of wisdom.

De vrese des Heeren is 't beginn' der wijsheit.

In all that thou sayest or doest, Remember: that God heareth and seeth it.

In all' het geen ghy seght of doet / denckt dat God het hoort en siet.

God punisheth evil and rewardeth good.

Godt straft het quade / ende belouwt het goede.

Godlines is the foundation of all vertue.

Godtsuchticheyt is de grondt van alle deuchden.

2 *Of duty to parents and superiours.*

Van 't plicht aen ouders en overheden.

Love thy parents.
Hebt uwe ouders lief.

Strive

Strive not with thy parents, although thou hast right in what thou sayest.

En twiſt niet met uw' ouders / al hebt ghy ſchoon ghelyck in 't gene ghy ſeght.

Like as thou dealeſt with thy parents, ſo ſhall thy children deal with thee.

Gelyck ghy met uw' ouders handelt / ſoo ſullen uw' kinderen met u handelen.

Yeild ſome what to your elder.

Geeft uwe meeder wat toe.

Reſpect thy friends.

Houdt uwe vrienden in waerde.

Honour them to whom honour is due.

Cert die gheene die erre toe komt.

Fear thy maſter.

Ontſiet uwe meeſter.

Reverence an aged perſon.

Zijt eerbiedigh tegen een oud bejaarde.

Obey the lawes and ordinances.

Ondethout de keuren en ordonantien.

Elteem thy ſelf little among great ones.

By den grootten hout u kleyn.

3 of duty to a mans ſelf.

Van d' plicht aen eens ſelven.

P Reſerve thy ſubſtance.

Betwaerd uwe goed.

Look to preſerve honour and grace.

Siet eet en ſchaamt te behouden.

Preſerve thy good name.

Betwaerd uwe goeden naam.

Know thy ſelf.

Kendt u ſelven.

Be like thy ſelf.

Zijt u ſelfs ghelyck.

If a man cut off his noſe, he marreth his face.

Snijt men ſyn neus af/ſo ſchent hy ſyn aengeſicht.

Every man for himſelf, and God for us all.

Elck booz hem ſelven/en Godt booz ons allen.

Who brings water to his neighbours houſe, when his owne is on fire?

Wie brenghet water aen ſyn buer mans huys / als ſyn eygen handt?

Every

Every one wil have the butter on his owne cake.
 Elck wil de boter op sijn koeck hebben.

4 of duty to neighbours.

Van de plicht tot d'even-naesten.

What thou would'st not have don to thee, that doe not to another.

't Geen ghy niet en wilt dat u geschiede / 't selve doet dan oock een ander niet.

With such measure as thou shalt have measured to an other shall be measured to thee againe.

Met sulcke mate als ghy jemant sult ghemeeeten hebben / sal u weder toe gemeeten worden.

5 of repentance.

Van bekeeringe.

Hast thou erred ? then change thy counsell.
 Hebt ghy gedwaelt / so berandert van raet.

Hard jogs (shakings) teach well.

Harde schocken leeren wel.

He that strayeth and quickly returns, is thereby taught better.

Wie dwaelt / en haestigh weder keert /

Die moet beter doo; geleert.

By falling men learn to goe sure.

Met vallen leertmen seker gaen.

A burnt child dreads the fire.

Een verbrant kindt vrees het vier.

6 of vertue.

Vande deucht.

Glory is the shadow of vertue.

Eere is de schaduw des deuchts.

Honest men hate evill doing, through love to vertue.

De byome haten 't quaad doen / doo; liefde totte deucht.

7 Education of children

Opvoedinghe van kinderen.

T He twyfel niet be blyt wyhile it is tender.
 Certwyle het rys swack is moetmen het buygen.
 He that loveth his child well, will chastise him.

Die wel bemint : castijt zyn kint.

'T is ill leading old dogs in a string.

'T is quaet oude honden een banden te leggen.

Custom is a second nature.

Getwonte is de tweede nature.

Correction bringeth fruit.

Gucht haert gucht.

What one in youth well learne can,

That hangs him all his life time on.

Wat heeft geleert de jonger man /

Dat hangt hem al sijn leben an.

What is bred in the bone will not out of the flesh.

Dat int gebeente gegroeyt is/wil uyt het vleesch niet

Teach a child in the way he should goe : and when he is old, hee
 wil not depart from it. Pro. 22. 6.

Leert den jongen de eerste beginselē na den eyfch sijnz weghat:
 als hy oock oudt sal geworden zyn / en sal hy daer van
 niet af-wijcken.

8 Of pride and humility.

Van hoovardye, en nedericheyt.

BE not high minded.
 En zyt niet hoogh-bragende.

Despise not, nor reject thy inferiour.

En betracht noch verstoot uyt' minder niet.

The higher the mountains the lower the vales;

The greater the tree, the harder the fall.

Hoe hooger berg / hoe langer dal :

Hoe grooter boom / hoe swaerder val.

Doest thou feare the lightning? thou duck.

Dieesje vooz den blicpen & so vuycht.

He that abideth low, cannot fall hard.

Die laagh blijft kan niet hard vallen.

Lowis

Lowly set, and richly warme.

Laegh geseten en rijkelijcken warm.

wilt thou not be shor, then stoop downe.

Wilde niet geschoten worden / soo buyck neder.

A man forgotten, hath the best.

Een bergeten man / isst best aen.

God resisteth the proud, but giveth grace to the humble. Jam. 4. 6.

Godt wederstaet de hoerbaerdige / maect de nederighe gheeft hy genade.

9 Of covetousnes and liberality.

Van giericheyt en mildicheyt.

A Miser doth no good, but when he dyeth.

Een gierigaerd doet niet goeds/dan als hy sterft.

Deare sea-men oft times stay on shoare.

Diere Schippers heel tijts aen lant blijven.

Great fishes tear the net.

Groote visschen scheuren 't net.

Men must not swallow such great brocks as to choak them.

Men moet soo groote brocken niet inswelighen / datmer aen wurght.

Hyred horses make short miles.

Schuerde peerden maken korte mijlen.

It's good bidding guests where the provision costs nothing.

Daer 't by ghelagh is / ist goed gasten noden.

It's easy to make a good fire of an others turf.

'Tis licht goed byt maken van een anders turf.

It's good cutting large girths of an other mans leathyr.

'T is goet briede riemen snijden nyt een ander mans leet.

'Tis good to keep feast in an others hall.

'Tis goed feest houden op een anders sael.

It's good dauncing on an other mans floore.

'Tis goed danffen op een ander mans bloet.

He that hunteth two hares at once gets neither.

Die twee haesen gelyck jaecht / knight geen van beyden.

Fat home much, but gather little.

Weel om bamen / weynigh versamen.

Great pears may hurt.

Groote peerden konnen deeren.

10 of hatred and envy.

Van haet en nyt.

S Pite gapes wide.

Spit gaepet wijt.

when love turneth into hatred, then is it unmeasurable.

Als liefde heert in haet:

Dan gaetse buyten maet.

Envy cryeth of spite where honour rideth.

Dyt heyt van spyt / waer eere tyt.

It grieveth our dog, that the other goeth into the kitchen.

'T is den eenen hont leet / dat d'ander in de keuchen gaet.

Who so prospereth well, is envyed.

Wie wel gedyt / die woyt benyt.

After honour and dignity, followeth envy and hatred.

Maer eer en staet; volght nyt en haet.

Wrath is croel and anger is outrageous but who is able to stand against envy? Pro. 27. 4.

Spinnicheyt / ende overlooppinge van toorn is tuettheyt: maer wie sal door nijdicheyt bestaen?

11 of wisdom and knowledge.

Van wysheyt en wetenschap.

Men must respect wisdom above strength.

Men moet de wysheyt boven de sterckte aensien.

Wealth is uncertaine and fading: but knowledge abideth alwayes.

Nichdem is onsecker en berganchelijck / maer de wetenschap blijft altyt.

Be not ashamed to learne.

En schaamt u niet te leeren.

Remember what thou hast read.

Onthout dat ghy gelesen hebt.

Fooles despise wisdom and learning.

De sotten berachten wysheyt ende leeringe.

There

There is nothing more excellent than knowledge.
Daer is niet treffelijcker als wetenschap.

12 *Of patience and anger.*

Van lydtlaemheydt en toornicheydt.

IN prosperity think of adversity:

In voorspoet denckt op tegenspoet.

Bear that which thou sufferest by thine owne fault.

Verdraecht het gene ghy doot u eygen schult lydt.

Men goe not laughing to heaver.

Men komt niet lachende inden hemel.

Be not angry without cause.

En wild niet toornich wesen sonder oorsaak.

Anger is a short madness, or a noise that lasteth not long.

Ghamschap is een korte dulleicheydt / of een raserie die niet lang duurt.

A man of little understanding is soon angry.

Een mensche van kleyn verstandt is haest verstoort.

A little pot is soone hot.

Een kleyne pot wert haest heet.

To a little oven there needs little fire.

Tot een kleynen oven isser weynich byers van noode

Many think it to be great honour to suffer nothing (patiently): but sound doctrine teacheth clearly, that there is no greater magnanimity than to be able to suffer injury with patience.

Deel meynen groote eer te zyn niet te verdragen: maer de gesonde leere wijsd klaerlyck uyt / datter gheen meerder grootmoedigheyt en is / als onghelyck met ghedult te kunnen lyden.

13 *Of temperance and mediocrity.*

Van maticheyt en middelmaet.

BE neither prodigal nor covetous.

En weest niet berquistich noch gierich.

He shud the raine and fell into the ditch.

Hy schoude de regen en viel inde stoot:

The piccher goeth so long to the water, till at last it breaks.

De kuyck gaet so lang te water / tot datse eens breekt.

Hee is a fool who suff're much paine for an hare / and yet kills an horse worth many pounds.

Hy is een dwaes / die om een haes / veel smerten list:

En noch een peert veel ponden waert / den hals af rijt.

High trees give more shade than fruit:

Hooghe boomen geben meer schaduw als vruchten.

He that the candle too deep doth cut,

Blowes lightly all her luster out.

Wie de keers te diepe snijt /

Blust wel licht haese luster aft.

Men must shear the sheep, according as they have wooll.

Men moet de schapen scheeren na se wol hebben.

Cut the hearb so that it may continue growing.

If thou wring 't too hard, the nose must bleed.

Snijt soo het kuyt dat het mach blijen groejen.

Snuyt ghy te hart se moet de nuse bloeyen.

When a man is satisfied, then a hony combes unliketh not.

Wanneer men is besaet.

Dan smaecht geen honig raet.

Drunkennes is sin, losse, and shame.

Dronkenschap is sonde / schade en schande.

Enough, is as good as a feast.

Genoech is eben so goed als een feest.

Too much of one thing, is good for nothing.

Te veel van eeven dingh is niet wert toe.

They that drink wyne without relish, commit a great error.

Die wijn dincen sonder smaech:

Doen een onbesuisde saech.

Who is drinke without this,

and eat without hunger,

He dyeth the younger.

Wie dincet sonder dorst /

En eet sonder honger /

Die sterft te jonger.

14 Of good and bad Companie.

Van goed en quaedt gheselschap.

Converse with the good.

Gaet met de goede om.

Convers with wise folkes.

Verkeert met wijse luyden.

Entreem much of honest people.

Hout veel van goede luyden.

An evil man is the worst best.

Een quaet mensch is 't allerminste best.

It is good, to have dealing with good men.

Met den goeden is 't goet doen.

Beware of bad company.

Wacht u voor quade gheselschap.

One rotten apple in the basket, spoileth also the sound
fruyt.

Een rotten appel in de mande.

Maeckt oock het gabe fruyt te sehande.

If thou touchest pitch thou shalt be defyled.

Handelt ghy peck: ghy krijght een vleck.

Among wolves and owles, men learne to howle.

By wolven en uulen: daer leert men huilen.

One scabbed sheep spoiles the whole flock.

Een schurft schaep bederft de heelte kudde.

One fool makes many.

Eenen dwase maeckter veel.

He that dwelleth with cripples, learneth to limpe.

Die by de kreupelen woont / leert hincken.

He that lieth with dogs gets fleas.

Die met honden gaet to bed /

Deelt van haer blouwen met.

Poule ground spoils the apples.

Duyle gronden bederven de kabeis.

Who so hunteth with cats,

Catcheth nought save rats,

Die jaecht met katten /

En vanght maer ratten.

It's ill working with bad tooles.

Met quaet tuyg ist quaet wetcken.

He that mingleth himself among drasse, is eaten of the
Swines.

Wie sich onder de draf mengt / werdt van de Swij-
nen gegeten.

Better alone , than with bad company.

Beeter alleen als kwalijk berseft.

He that dwelleth neare a mill , is made dusty with the meale.

Die ontrent een molen woont / bestuyft van het meel.

He that walketh with wise men shal be wise : but a Companion of
fools shall be destroyed. Pro. 13. 20.

Die met de wijse om gaet / sal wijs worden : maer die de fotten
met gefelle is / sal berbroken worden.

15 Of Courtesie , and kindnes.

Van beleeftheyt en vriendelyckheyt.

Salute willingly.

Goet gaerne.

Be not hard to those that are under you.

Wast utwe minder niet hard.

Be freindly in speech.

Zijt vriendelijck in't spreken.

As thou salutest another , so shalt thou againe bee
saluted.

Gelijck ghy een ander sult groeten / soo sult ghy
weder gegroetet worden.

Do good to the good.

Doet den blymen goet.

Honour them which have don thee good.

Eertse die u goed ghedaen hebben.

Do good even to thine enemies,

Doet oock uw' vyanden goet.

Recompence a good turns.

Woo; een weldaet doet vergeldinghe.

Men leck up no bread from friends.

Men sluyt geen broot booy de vrienden.

16 *Of the tongue , and the good or evill
use thereof.*

Van de tonghe , en het goed of quaad
gebruyck der selve.

Before thou speakest , meditate well what thou wilt
say.

Eet ghy spreekt / besint wel wat ghy seggen wilt.
Hearc much , but speak little.

Hoofd veel / maer sprescht weynich.
Many things befall him that speaketh much.

Die veel halt / die veel onthalt.
To the wise there is soon enough spoken.

Den verstandigen ist haest genoeg geseyt.
A word to the wise is enough.

Gen den verstandigen is een woord ghenoech.
Evill words corrupt good manners.

Boose reden / bederben goede seden.
Agreement in speech , or ostentiousnes maketh friends ; but
speaking the truth causeth ill will or hatred.

Gesegheliclychheit of gediensliclychheit maecht vrienden/
maer waerheydt te spreken beroofsaecht on-
minne of haat.

He that hath gall in his mouth can not spit honey.
Die gal heeft in de mondt en kan gheen honigh spous-
wen.

Little said is soon amended.
Weynigh geseyt is haest verbeetert.

He that would alwayes live at rest ,
Must beare , and see , and say the best.

Die sijn tyt in rust wil leben/
Moet hoopen en sien / en't beste spreken.

Silence and thought can hurt no body.

Stygghen en dencken / kan niemant krencken.
Many flags , little butter.

Veel blaggen / luttel boters.
They are empty vessels which make the greatest sound.

't Zyn ledighe baten / die meest bommen.
Still waters have deep bottomes.

Stille waters / hebben diepen gronden.
Full vessels sound not.

Dolle baten bommen niet.

A man that speaks not , and a dog that barks not , must
at all times be most narrowly looked-to.

Een mensch die niet en spreekt/
Een hond die niet en bast /
Daer dient tot aller tijt /
Een nauffen op gepast.

Fooler will first give their judgement.

Dwazen willen eerst oordeelen.

The cripple will be first in the dance.

Den krepel wil eerst aen den dans.

The worse carpenter , the more chips.

Hoe flimmer timmerman / hoe meerder spaenderst.

The worse wheel , the more it creaks.

Hoe flimmer wiel / hoe meer het kraecht.

One penny in the spare-pot makes more noise , than when it is full.

Een penningh in den spaarpot maectt meer geraas / dan als
se vol is.

An empty fat soundeth most.

Een ydel vat bomt aldermeest.

Great boast ; little roast.

Groot roemen ; weynich gebjaect.

Great talkers no great doers.

Groot sprekers syn geen groot-daeders.

The goose bloweth indeed , but biteth not.

De gans blaest wel / maer en bijt niet.

They doe not all bite , that shew their teeth.

Sy en byten niet al / die haer tanden laeten sien:

A cat that meweth much , catcheth but few mice.

Een kat die veel maewt / vangt weynig musfen.

Threateners fight not.

Dreppers en bechten niet.

Threats are the weapons of the threatened .

Het dreppen is der gedreghden geweer.

When thieves fall out true men come to their goods.

Wanneer dieben klyven / bekomen d'one lieven haer goederen.

Cowardly dogs bark much.

Wroede honden baffen veel.

Scabbed sheep bleat most.

Schurffe Schapen bleeten meest.

Still loves eat up all the drasse.

Stille seugen eeten al de drassop.

A threatened man , liveth seaven years.

Een ghedregh man leeft seben jaeren.

Long of tongue , short of hand.

Langhe tonghe kort van hand.

Dissembling cats take the flesh out of the pot.

De luypende katten halen het vleesch uit de pot.

The more love the less speech.
 Hoe meerder liefde hoe minder spraek.
 Full ears of corne hang lowest.
 De volle koren-eyen hangen laagst.
 Every bird singeth according as he is beacked.
 Elke vogelke singt soo het gebeckt is.
 Men see whether the Hog be wretched by his tongue.
 Men siet aen de tonge oft vercken goetich is.
 Fowle mouths fowle bottoms,
 Vuyle menden vuyle gronden.
 The vessel giveth out such as is in it.
 Het vat geeft uyt soo het in heeft.
 Men know trees by the fruit, and a wanton hart by its
 sport.

Men kent de doomen aen de vruchten /
 Een woeldigh hertje by de kluchten.
 Vaclean birds seldome crow good weather.
 Onreyn vogels kraeyen selden goet weder.
 A cuckow cryeth out his own name.
 Een Koerkoek roept sijn eygen naem uyt.

17 Of back-biting.

Van achter-klap.

Speak none evil of any one behind his back.
 En spreek geen quaad van jemandt achter sijn
 rugge.
 He must have a great deal of fromity that wil stop every
 ones mouth.
 Hy moet veel bys hebben die eick den mondt sal
 stoppen.
 He must rise sometimes who wil please every body.
 Hy moet doergh op staen die alleman belieben wil.
 Its bad straightening all crooked timber.
 'Tis quaet alle krom houten rechten.
 Men can hardly take care of all.
 Men kant qualijck al besorgen.
 It's bad hanging yarne before all holes.
 Doo; alle gaten is't quaet gaten hangen.
 With holding ones tongue all things may bee ostcome :
 but not with vrancling.
 Men kan alle dingh doot swijgen/niet doet viden.

He is truly a skilfull man who can make all well.

't is boos; waer een kunstigh man.
Die het al wel maken kan.

18 *Of Corruption, and nature.*

Van verdorventheyt, ende aerdt.

M En will be alwayes thwart in the way.

Altijt wimen dwars in de weghen.

None among men is wise at all tymes.

Niemand onder de menschen is t'aller uren wijs.

An old hunter delighteth to heare of hunting.

Een oudt jager hoort geetne van de weyery.

It hath soone rayned enough in a wet pool.

In een natten poel is haest genoegh geregent.

The hoarie frost cometh quickly on old ice.

Het rijpt haest op een oudt ys.

A wolf catcheth at the sheep, when he is a dying,

Een wo'f hapt noch na 't schaep / als hem de Ziele
uyt gaat.

He is not yet wholly free, that draweth a peece of his
bands after him:

Hy is niet geheel by die noch een stuck van sijn ban-
den nae-sleept.

Not only the leaf but the root must be plucked up of
weeds.

Van't onkruyt dient niet het loof alleen / maer de
wortel uytgetogen.

19 *Of riches and poverty.*

Van ryckdom en armoede.

P Overty seeketh craft.

Armoede soecht list.

Riches long in getting are wholsome.

Langsaem ryckdom is salig.

Light

Light gaine maketh a heavy purse.
 Licht getwis maectt swaere beursen.
 Where there is much goods, there are many that eat it.
 Waer veel goedt is / daer sijn veel die het eten.
 Great house, great crosse.
 Groot huys groot kruys.
 Little ship, little saile.
 Kleyn schip / kleyn seyl.
 Little house, little care.
 Kleyn huys / kleyn soogh.
 Many Cowes, much trouble.
 Veel Roeyen / veel moeyen.

A little hearth, though cold (is good)
 That hath all one but little wood.
 Een kleynen heert al is hy hout/
 Die heeft alleen maet weynigh hout.

A young Courrier, an old begger.

Jongh hobelingh : out schobe!ingh.
 He that nothing wanteth is rich,
 Although he dwelleth on the ditch.
 Wie niet ontbeectt is rijk :
 Al woont hy aen den dijk.

Rich with little, is like God.

Met weynigh rijk : is Godt ghelijck.
 Little with honour, what need you more.
 Weynigh met eer / wat hoeftie meer ?
 Every one knoweth where the shoe wrings him.
 Elck weet waer hem de schoen wrijngt.
 All is not gold that glistens.
 Ten is geen goudt al watter blinckt.
 No happines, without adversicy.
 Geen geluck / sonder druck.
 What glistereth that wringeth.
 Wat blinckt / dat wrijngt.
 A new shoe can cause paine.

Een nieuwe schoen / kan pijn doen.

Even there where men it can not see.
 Will oftentimes great sorrow be.
 Oock daer men't niet en siet /
 Is dickmael groot berbiet.

Every man wil wipe his feet upon the poore.
 Een den armen wil alle man sijn voet wiffen.
 Every one wil goe over the longest garden.
 Daer de tuyn langst is / wil yder oer.
 When the Salmon is taken the eele sucketh him
 out.

Als de Salm ghebanghen is / so sugghet hem den
 ael nyt.

When

When a dog lyeth under, all the world will for seek him.
 Als den hond onder licht / al de werelt wil hem kintzen.
 Men deal ill with him with whom it goes ill.

Men misdoelt die't misgaet.

The last man is bitten of dogs.

Den lesten man byten de honden.

Vpon a leane or scabby beast,

All the flies most take their rest.

Op een schaef of schurrist beest:

Sitten al de bliegen meest.

Where the cauly is lowest the water runneth soonest
 over.

Daer de dijk laagste is / loopt het water eerst ober.

When the stream changeth his course men set the beacons in ano-
 ther place.

Als het diep verfloopt versetmen de bakens.

When the wolfe growes old, then the crows ride him.

Als de wolf out wort / soe reyen hem de koneyen.

Every one is better pleased with a rising than with a falling market.

Over houdtet meer met de rijfende markt als met de afgaende.

There is but little sorrow for an old cove.

Kleyn is de rou / om een oude koe.

Even bares pull a lyon by the beard when he is old.

Oock hasen trecken een leeuw by den baert als hy out is:

What smarteth teacherh.

Wat verseert dat leert.

No man learneth but by hurt or shame.

Niemant leert als met schade of schande.

What doth not sowre men, doth not sweeten them. I.e. what men get
 not with trouble is not sweet to them.

Watmen niet en besuert / en desuertmen niet.

What costs nothing is good for nothing.

Wat niet en kost en deught niet.

Blowes make wise.

Slagen maken wijs.

After sowre comes the sweet.

Naer het suere komt het soet.

Short branches long vintage.

Korte tacken / langen wijn-oegff.

Little wood much fruit.

Keynich hout is veel vruchten.

20 *Of prosperity.*

Van voorspoet.

O Ne that bath all after his wish (orwill)
Accompt him an unhappy man (still.)

Een die't al heeft na synen wensch/
Acht dien een ongheluckigh mensch.

Men can beare all things, except good dayes.

Alle dingen kan men dragen/
Dyt gefondert goede dagen.

When prosperity smyleth on thee, stand then on thy watch.

Als't geluck u lach:

Staet dan op de wacht.

Men in good condition give good advise.

Menschen in goeden staet / geben goeden raet.

It's pleasure to see it raine, when one stands in the drye.

'Tis geneughelijck te sien regenen / als men in droogte staet.

The best pilotes are a shoare.

De beste Stuer-luyden sijn aen landt.

It is good steering before wynd and tide.

Dooz twint en stroom is't goed stieren.

21 *Of thriftines.*

Van suynicheyt:

S Et thy expence according to thy trade.

Set u teeringe / na u neeringe.

Sparingnes is a great revenue.

Suynicheyt is een groote rente.

Cut your cloak, according to your cloth.

Snyt u Mantel naet u Laken.

Spoiling is a bad custome, Sparing is a sure revenue.

Spillen is een quae gewente :

Sparen is een wisse rente.

Green wood, hot bread, and new wine, can not be profitable for the house.

Groen hout / heet broot / en nieuwe wijn /

En kan booz't huys niet dienstigh sijn.

The

The throat costs much.

De keel kost veel.

When the season gives new increase, Bee not then
too hastie in buying: But tarry
a little if thou be wise For it
differeth the half in price.

Wanneer de tijd geeft nieu gewas/
hoest dan in 't koopen niet te ras.

Maer toeft een weynich sy dy wijs.
Want 't scheidt de he'ft wel in de prijs

Velvet and silk are strange bears, they blowe the fire out of the
kitchin. To be lazie, dainty, and to love to eat much, are
three things which are good for nothing.

flutveel en Zyde is zeltsaem krypt/
het blust het byer de keuchen wyt.

Luy en leckcr en veel te mengen/
Zyn drie dingen die niet en deynghen.

Spare some money in the half empy vessel: But saving wil not help
when the vessell is empty,

In 't halfleegh vat / gelt sparen wat/
Maar booplege baten kan 't sparen niet baten.

22 of labour and diligence.

Van arbeyt en naerfticheyt.

Virdome increaseth by diligence.

Wysheyt neemt tor doop blifticheydt.

He that esteems not a penny, will not be master of gul-
dens.

Die geen penning / en acht: en wordt geen guldens
heer.

Stockfish is made soft with much beating.

Met veel slagen wordt de Stock-fisch moer.

Small fish sweet fish.

Kleyn visje / soet visje.

Little gaine brings in wealth.

Kleyn ghewin / brengt ryckdom in.

By little and little striking, the tree falls.

Allenyse slagen / valt de boom.

Many handes make light worke.

Deele handen maecten licht werck.

Many littles make a mickle.

Deel kleynutjes maken een groot.

Soft

Soft and faire goeth farre.

Sachtgens en soetgens gaet verre.

Nothing so hard but by diligence may be overcome.

Niet soo swaer of men kant met neersigheydt over-
tinnen.

Labour is profitable for the body.

Arbeyt is booz het lichaem profytelick.

God giveth the sowles meat but they must stie for it.

Godt geeft de voghelen de kost / maer sy moetender
om blieghen.

He becometh poor that dealeth with a slack hand : but
the hand of the diligent maketh rich. Pro 10.4.

Die met een bedriegelijcke handt wercht/waert arm:
Maer de hant der bistighen maecht rick.

23 of Idlenes.

Van ledigheyt.

POverty is the reward of idlenes.

Aemoede is inuyheytis loon.

He that in his land no corne doth sowe :

Shal truly (none other but) thistles mouwe.

Wie in sijn lant geen koren saeyt :

't is seker / dat hy distels maeyt.

Of idlenes cometh no goodnes.

Dan leedigheyt komt niet goeds.

An idle person is the devils pillowe.

Een ledigh mensch is duyvels oorkussen.

No sheep runs into the mouth of a sleeping wolfe.

Den slaepende wolfen loopt gheen schaep in den
mont.

A flying crow catcheth some what.

Een vliegende kraey hangt wat.

Idlenes nouriseth all evill :

To doe some what is better Counsell.

Leedigheyt boet alle quaet :

Wat te doen is beter raet.

If the mill findeth no corne, it grindeth stoues.

Wintt de meul geen koren / so maectse steenen.

Idlenes is famives mother.

And of thest (it is) full brother.

Leedigheyt is hongers moeder :

En van diefte volle broeder.

Rest

Rest makes rustie.

Rust maeckt rust.

A plough that worketh, glistereth :

But the still water stinketh.

Een ploegh die werct / blinkt :

Maer 't stille water stinckt.

To doe nothing teacheth to doe evill.

Niet doen / leert quaet doen.

Because of the winter the sluggard will not plow : therefore shall hee

beg in harvest, but there shall be nothing (for him) Prov.

20. 4.

Omdat winter en sal de luyact niet ploeghen : daerom sal hy
bedelen in den oogst / maer daer en sal niet zyn.

24 Of jesting.

Van jockinge.

HE that jesteth inticeth.

Die jockt / die lockt.

It's ill jesting with edged tooles.

'T is quaet gecken met scharp gereetschap.

He that will jest must beare jesting, els it were better let
alone.

Die jocken wil / moet jock verstaen :

'T is anders beter ongedaen.

An afe wil be mocking with every one although she can
not cover her owne arse.

Een aep wil met een veder gecken :

Maer han haer eygen aers niet decken.

25 Of rebukes.

Van berispinge.

A Scabbed head fears the combe.

Een schurft hoofd ontfiet de kam.

Touch a gald horse and he will kicke.

Maecht een besect peert aen/en by sal slaen.

Clawe me ; and Ile claw thee.

Cræwt my en ick kraewt dy.

He

He that buildeth upon the high way hath many that carpe at him.
 Die aen den woegh timmert / heeft veel berichts.
 He had need of a good advocate that is called to every mans sessions.
 Die behoeft wel een goede boospraeck / die boos alle mans
 byschaeft betrecken woest.

Who is it that remaines unceasur'd, if hee speak or write for the
 world

Wie ist die sonder op spraec blijft /

Die boos de werelt spreeckt of schryft ?

He is wise that is alwayes wise.

Hy is wijs / die altijt wijs is.

A master may misse.

Het mist een meester wel.

No plot so crafty but her nest may be once robbed.

Geen so loosen eyter of haer nest woest wel eens ghe-
 rooft.

No hen so witty but she layeth one eg lost in the nettles.

Geen so sungen hin / of sy leyt wel een ey verlopen in
 de netelen.

A good fisher may let slip an eele.

En goede visscher ontglipt wel een ael.

A shod mare may stumble.

En beslagen merrie struyckelt wel.

A good gunner may miss.

En goet Schutter mist wel.

None so wise, but hee may fail.

Niemant soo wijs / of hy kan falen.

It happeneth (some time) that a good Seaman falls over
 board,

Gebeurt wel / dat een goed Zeeman over boort valt.

He is a good gunner who alwayes hits the mark.

'T is een goet Schutter die altijt het wit raecht.

He that hath an head of butter wil come where none oven.

Die een hooft van boter heeft en wil by gheen oven
 komen.

Bad eyes can endure no light.

Quade ooghen kunnen geen licht verdraghen.

Slight gold will not be touched.

Slecht goud en wil niet getouwt wesen.

He that hath a Scabby head will suffer no combing.

Die een schurft hooft heeft / wil geen kammen lijden.

He that doth vil hateth the light.

Die quaet doet / haet het licht.

A scabby horse fears the curry combe.

En schurft-paet vrees den ruy-kam.

An unsound body wil suffer no shaking.

En meeps-lijf wil geen beweginghe lijden.

Ho that reproveth a scorner, getteth to himself shame; and hee that rebuketh the wicked, (getteth himself) hi. blor. Rebuke not a scorner least hee hate thee: rebuke a wise man and he will love thee.

Wie den spotter tuchticht / behaelt sich schande: ende die den Godtloosen bestrafft / syne schand-blecke. En bestrafft den spotter niet/op dat hy u niet en haete: bestrafft den wysen / ende hy sal u lief hebben/ Ps. 9. 7, 8.

26 Of injury.

Van ongelijck.

NO man shall prosper long with evill doing.
Niemant sal lang boosspoet hebben/ met quaad doen.

Doe no man wrong first.

Doet niemant eerst ongelijck

It's better to suffer wrong, than to do it to another.

'Tis beter ongelijck te lijden / als een ander aen te doen.

V unjust Substance enricheth not.

Onrechtbeerdich goet en rijckt niet.

So gotten, so spent.

Zoo gewonnen soo verteert.

Lightly come, lightly gon.

Licht gekomen licht gegaen.

Men get no profit by coulenage.

Men doet geen boosdeel met bedrog.

A false ballance is an abomination to the Lord: but a just weight is his delight. Pro. 11. 1.

Een bedrieghelijcke weech-schale is den Heere een groutwel: maer een volkomen weech-steen is sijn wel gevallen.

27 Of time, and opportunity.

Van tijdt en gelegenthey.

THe time that's past, cometh not againe.

De tijdt die boosby is / en komt niet weer.

First come, first served (grinderh.)

Die eerst komt / die eerst maekt.

Men

Men must catch when the time is.

Men moet grijpen als tijt is.

Men must let out their tubs while it raineth.

Men moet syn tobben uyt setten tertwyl het regent.

Men must saile while the wind serverb.

Men moet zeilen tertwyl de wint dient.

The opportunity stands aot still before any mans door.

Het geluck en staet niet stil boor yemants deure.

Land purchase, and good marriage, happeneth not every da y.

Land kopen en goet houtwelyck doen / en bescheynt alle dagh met.

Vse time while time is.

Gebuycht den tijt tertwyl het daer is.

The cat will eat fish, but she will not touch the water.

De kat wil visch eeten / maer sy wil het water niet raecken.

It's bad combing where there is no haire.

'T is quaet kemmen daer gheen haeyen is.

It's bad making fromity of water allone.

'T is quaet by maken van water alleen.

It's bad making cakes without fire or fat.

'T is quaet koecken backen sonder byet of bat.

A good fire makes a quick cooke.

Een goed byet mascht een snellen kock.

It's bad grinding without water.

'T is quaet slijpen / sonder water.

When old dogs barke, its time to look out.

Als oude hond en baffen isst tijt uyt te sien.

When thy neighbours house burneth its time to look about thee.

Als u buer mans huys biant / isst tijt uyt te sien.

28 Of Contentation.

Van vergenoeginghe .

E Ast, west, at home is best.

Oost / west / t'huys is best.

Often removing costs much bedstraw

Veel verhuysen kost veel bed-stroo.

There grows no cobweb upon the combe of a mill that is alwayes turning.

Daer waest gheen raegh aen een draeyende meulen kan.

A Rolling stone gathereth no mosse.

Een rollende steen woest met geen groen gewassen.

Trees

Trees that are often replanted prosper seldom.
 Boomen diemen veel herplant gedyeu seldom.
 An unconstant man prospereth not.
 Een looper en gedijt niet.
 Stability causeth prosperity.
 Blijben doet beclijben.
 Not to throw away our old Shoes before wee have new.
 Geen oude Schoenen wech werpen/ eer men nieuwen
 heeft.
 Godlines is great riches if a man bee content with what
 he hath,
 Godtsalicheydt is groote ryckdom als men te vreden
 is met het geene men heeft.

29 of Contention and unity.

Van twist en eenigheyt.

Love peace.

hebt de vrede lief.

Shun contention and pleading.

Schutst het twisten en pleyten.

The truth is lost with too much contention.

Met a' te veel keckeelens/ wordt de waerheyde
 verlozen.

Contention bringeth decaye.

Twist verquist.

Concord (or agreement) maketh strong.

Eendracht geeft macht.

Agreement can doe very much.

Eenigheyt vermach veel.

Better is a dry morsell, and quietnes therewith, than an house full
 of sacrifices with strife Pro. 17. 1.

Eene drooghe bete/ende rust daer by/ is beter/ dan een huys vol
 van geslachte beesten/ met twist.

30 of lying.

Van leugen.

H Atelying.**H**aat de leugen.

The mouth that lyeth, killeth the soule.

De mont die liegh / die dooht de Ziel.

Shew me a lyar, and I'll shew thee a thief.

Wijst my een leughenaer / en ick wijsse u een
dief.

A lyar must have a good memorie.

Een leugenaer moet een goede memozie hebben.

The getting of treasures by a lying tongue, is a vanity tolled to and
fro of them that seek death. Pro. 21. 6.Te arbeiden om schatten met een valsche tonghe / is een boots-
gedrebene ydelheyt der gener, die den dooht soeken.31 *Of women, love, wooing, marriage,
and duties of man and wife.*Van vrouw-menschen, liefde, vryen,
trouwen, en plichten tusschen man
en wijf.**A** Vertuous woman is a Crown to her husband: but she that maketh
ashamed, is as rottennes to his bones. Pro. 12. 4.Een kloetche huys-vrouw is een kroone haren herren: maect
die beschaemt maect / is als verrottinghe in sijne
beenderen.

A woman faire and wine that's sweet.

Are full of poyson (though) secret.

Een schoone Vrouw en soete wijn /

Die zijn vol heymelijck fenijn.

Married in hast, repented at leisure.

Haest getrouwt / lang berouwt.

e

of

Of early breakfast, and late marriage, men get not lightly the
head-ach.

**Dan vroeg onthuyten / en laet te trouwen / en krijght men niet
licht den hoofstweert.**

He that asketh timestously learneth to denie.

Wie besthommelick vraecht / dis leert wegeren.

By labour men get fire out of a stone.

Met arbeyt krijghtmen byt wyt den steen.

The constant hunter catcheth the deere.

De stadighe jagher vangt het wilt.

Importunity doth obtaine.

Genhouden doet verkrighen.

That which is gotten with trouble is possessed with love.

Dat met moyte verkrigen is / woordt met minne beseten.

He that will lay out but little, seldome buyeth good flesh.

Die weynigh besteden wilt / selden goed vleesch kooft.

They who with loves dart pierced be,

Can neither spot nor defect see.

Die van de liefde zyn gesteecken /

En sien noch vlecken noch ghebreken.

In love is no lack.

In liefde en is gheen ghebreck.

Love is blinde and cannot see.

Liefde is blind en kan niet sien.

It's best to woe where a man can see the smoake.

't Is best te wijnen / daer men de roock kan sien.

Beauty is but dirt if honestly be lost.

**Schoonheydt is mager dierc als d' eerbaerheydt verlor
ten is.**

Women and pears that doe not crack men esteem to
tast the best.

Wrouwen en peeren die niet en kraecken /

Die achtmen alderbest te smaken.

Bad legs and good wives, ought to stay within doores.

Quade beenen en goede wijven.

Dienen wel in huys te blijven.

Much on the street causeth a bad Name.

Veel op de straet : licht op de praet.

Cleanly cloth'd: and not too gawdie.

Keyn gekleedt : en niet te breedt.

See not husbands, be blind ye wives, that shall preserve
the hous in quiet.

En siet niet mannen / weest blind ghy Wrouwen /

Dat sal het huys in rusten houwen.

Good speeches for bad words, set many a froward pate
at peace.

Op quade woorden / goede reden /

Stelt menigh kopsel hoofst te blyeden.

The wagon rides so softly, which sometimes suffreth
not a jog.

Seen waegen opt so sacht en veet/
Die somtijts met een stootje leet.

It's a great sorrow in the house, where the hen crows,
and not the cock.

'Tis in het huys een groot berdyet/
Daer 't hantje kraeyt/ en't haentje niet.

The wives vertue is the husbands honour.

Wants eene Woutwen deught.

Neither reprove nor flatter thy wife, where any one
heareth or seeth it.

En straft of streelt u Woutwe niets/
Daer 't jemant hoort of jemant siet.

The eye of the master makes the horse fat?

The eye of the mistres makes the chambers neat.

Het ooge van den Heer dat maect de perren
den vet/

Het ooge van de Woutwe dat maect de kamers
net.

They that use the looking glas often, spin seldome.

Wie beeltijts spiegelen selden spinnen.

A continuall dropping in a very rainy day, and a con-
tentious woman are alike.

Hee that hideth
her hideth the wind, and the ointment of
his right hand which bewrayeth (it self) pro.

27. 15. 16.

Eene geduyrige duyppinge ten dagh des nach-regens/
ende een ksfachtighe huys-houtwe sijn eben
gelijck. Eick een diese verberghet / soude den
wint verberghen/ ende de olve sijner rechter-
hant die roept.

32 Of hast and sobriety.

Van haesticheyt en sachtmoedicheyt.

HAST maketh war.

Haest verquist.

Hasty speed is seldome good.

Haestige spoedt / is selden goet.

Folly hath eagles wings but owles eyes.

De dwaesheyt heeft arents blengelen / maer uyts ooghen.

Hastie questions must have slow answers.

Op haestige vragen dient traegh geantwoordt.

Hastie men ought to ride on ass's.

Sachtige menschen dienen op Ezels te rijden.

D a

He

He that creepeth shal leth not.

Die krupt en valt niet.

Men come to their journies end wih going easily.

Met goed gemak raecht men oock boort.

Soft and faire goeth farre.

Al sachtgens en soetgens gaende / raechtmen
betere.

A soft fire maketh swet milk.

Een sacht beertjen maecht soete milt.

Ride on , but look about.

Rijt boort maer siet om.

Hast is no speed ,

Haest is geen spoet.

More hast than good speed.

Meer haest dan goeden spoet.

Speedy Counsell seldom profitable.

Snelle raet / seldom baet.

Of hasty advise , never (came) good action.

Van snellen raet / noyt goede daet.

The taylor that maketh no knot , looseth his stitch.

De nayer die geen knoop en leyt / verliest syn
steek.

Measure thrice ere thou cut once.

Meet driemael eer ghy rens snijt.

Who so oveneth in hast , gets horned bread home.

Wie in der haest obent/kright geboerde brood
den t'huys.

Before you ryde on look to your girths.

Eer ghy boort rijt / siet na de linge.

Make trial first , and then weigh .

Eerst wickt / dan waegt.

The candle that goeth before giveth best light.

De keerse die voorgeet / licht best.

Nothing in hast be so carefull senn.

Geen dinger mettes haest als bloem te vangen.

With time and straw the medlers ripen .

Met tijt en stroo rijpen de mispelow.

In tyme a mouse wil bite a cable in pieces.

Metter tijt bijt de muis een kabel in stucken.

Time bringeth roses forth.

De tijt brengh roosen boort.

In tyme the corns ripeneth.

Metter tijt rijpt het koren.

The diligent hand and sparing tooth buyeth other
folkes land.

De needflighe hand / en spaarige tanty
coopt ander luy lant.

The

The water in time maketh a hole in a hard stone.

Het water dooꝝ tijt holt een harden steen.

He that wil make a golden gate, must every day, bring a saide
(thereto).

Die een goude poorte wil maken / brenghet elcken dagh een
naghel.

The thoughts of the diligents tend only to pfectiounes: but of every
one that is hastie, only to want. *Pro. 21. 5.*

De gedachten des bligtigen zyn alleen tot overschot: maer eens
geders die haestigh is/ alleen tot gebreck.

33 of promises.

Van beloften.

Promise not lightly.

En beloof niet lichtelijck.

Performe what thou hast promised.

Houd dat ghy beloof hebt.

An honest man is as good as his word.

Een eerlijck man is soo goede als syn woord.

An honest mans word is as good as his bond.

Het woordt van een eerlijck man is so goet als
syn obligatie.

It's certainly a poor man that cannot promise faire.

Het is boozwaer een armen man /

Die niet wat schoons beloben kan.

Faire promises, fowle performances.

Schoone beloften vyle volbringingen.

34 of friendship and confidence.

Van vrientschap en vast-betrouwen.

Prove thy friend and try thy sword, which will be worth great
treasure to thee.

Beproeft u vrient / beproeft u swert:

Dat is u groots schatten weert.

Losse breaketh friendship.

Schade sient vrientschap:

That dog from whom men take a bone respecteth no friends.

Die hont diemen een been ontneemt en kent geen vrienden.

In the parting of the inheritance friendship standeth still,
 In't deylen van't erf/ staet de vrientschap stille.
 Nephew so long as I give.
 Neef soo langh ick geef.
 A friend is known in need, the richer are known after
 death.

Den vrient die kentmen in der noot/
 Den rijkker kentmen na de doot.

A friend in need is a friend indeed.

Een vrient in noot/ is een vrient inder daet.

Thrust not thy finger in a fools mouth.

Steeckt uinger in geen dwasens mont.

With fools men must not play the foole.

Met gecken en moet men niet dwasen.

If thou give a staff to a foole, surely hee will strike thee
 in the neck.

Soo ghy een stock geeft aen een geck/
 Gewis hy slaet u in den neck.

Too much trusting maketh many to repent.

Te veel betrouwen : doet veel beroutwen.

Before thou trust a friend, eat a peck off salt with him.

Al eer dat ghy een vrient betrou /

Soo eet hem met een mudde sout.

If thou offer a fool thy fingers, it's strange if he take not
 the fist.

Soo ghy een geck deingers biet /

'Tis vzeemdt neemt hy de buysten niet.

Give a fool an inch, and hee'l take an elc.

Geeft een sot een taely/ en hy sal een elle nemen.

35 Of discretion.

Van bescheydenheydt.

I T's bad catching bares with drums.

'Tis quaet haren met trommels bangen.

All birds shun the open net.

Alle vogels schouwen d'openbare netten.

He that spits against the wind, maketh his beard fow'e.

Wie tegen de wint spoutwt/maecht syn haert buyt.

36 of secrecy.

Van verborgentheden.

T Here is nothing secret that shal not be revealed.
 Daer en is niet verborghen, dat niet openbaer
 en worde.

The truth that lay in the darke cometh clearly to light.

De waerheyt die in duyster lagh/
 Die komt met klaarheit aen den dagh.

Although a lye be finely clothed, yet it hurteth its master.

Al is de leugen schoon bekleedt:

Sy doet noch haren meester leet.

That cometh to light at last that laye hidden under the
 soowe.

Het komt ten lesten aen den dagh/

Wat in de sneeu verborgen lagh.

Men see at last by the dung who hath eaten the medlars.

Men siet ten lesten aen den strant wie de mispel
 gegeten heeft.

37 of necessity.

Van nootzakelijckheyt.

Need causeth the cat to put forth her foot.

Not noot coert de kat haer poot.

The birings of dying beafts are mortall.

De beten van sterbende gedierten sijn doodelijck.

To force an enemy into a strait,

Makes him many times escape.

In engte sijnen vyand vingen/

Doet hem menichmael ontspringen.

When thyne enemy retreateth, make freely a golden bridge for him.

Als u vyand gaet te rugh/

Maeckt hem by een gulden brug.

Necessity hath no lawe.

Het noodwendigheyt heeft geen wet.

Need maketh the old wife wot.

De noot doet een out wijf derven.

Need driveth.

Stoot stoot

When the water runs into any ones mouth, they learn he first to swim.

Als yemandt 't water in den mondt loopt / dan leert hy eerst swemmen.

No gold so red; but in must out for bread.

Geen goud so roet; of moet out om brood.

Hunger eats through stone walls.

Honger eet door steene mueren.

No better masters than poverty and need.

Geen beter meesters als armoede en noot.

Diligent searching cometh from poore folks.

Naeu ondersoeken komt van armoeden.

38 of retribution.

Van weder-looning.

What thou doest to another shall be done to thee.

Gelijck ghy een ander doet / sal u geschieden.

As thou hast sowed so shalt thou reap

Gelijck als ghy sult ghesaeyt hebben / so sult ghy oock maeyen.

He that doth well, shall find well.

Die wel doet / die wel vindt.

He is fallen into the pit which himself hath made.

Hy is in de kuyl ghevallen / die hy selfs gemaect hadde.

He hath plucked the net over his owne head.

Hy heeft hemselfs het net over het hooft ghehaelt.

So gotten, so spent.

Soo gewonnen / so verleest.

As it came, so it is gone.

Zoo 't quam / zoo 't boert.

39 of servies

Van dienst.

T Here is much to be learned of forward matters.

By moeyeliche herten / is best te loeten.

It must bee a wise hand that shall shewe a fool's head well.

't Moet een wijse handt sijn die een fotten kop wel scheere sal.

What hindereth that reacheth.

Wat let dat leert.

Men have need of great skill to give content to a fool.

Men heeft groote kunst van doen /

Op een narre te volhoen.

He must rise betimes that will please every body.

Hy moet vroegh op staen die alle in an believen wilt.

40 Journic-speeches.

Reys-spreuken.

NO man is esteemed in his own Countrey.

Niemand is in tweerd; in sijn eygen eert.

He that is nipped here and there, and often pulled by the nose; though hee were dull, hee should bee sharpened.

Die hier en daer eens wordt gegrepen /

En dichtwils by de neus gegrepen ;

Al is hy plomp / hy wort gheslepen.

Hard stones sharpen iron ;

Hard throfts make wiser.

Harde steenen slijpen yser:

Harde stooten maken wijser.

Everie bird praiseth its owne nest.

Een yder voghel prijft sijn nest.

Home is home though never so homely.

't huys is t' huys al ist noch so slecht.

Travail east or travail west,
 A mans own hous is still the best.
 Daert ghy dat oost / of waerje west/
 Cens eygen huys is alderbest.

Dogs have teeth in all Countries,
 Honden hebben tanden in alle landen,
 A man must not ride a free horse to death.
 Een willigh paerdt en moet men niet over-ryden.
 A tyred horse seeth a fowle stable rather than a faire way.
 Een vermoeyt peert siet liebet een buylen stal als
 een schoonen wegh.

41 of imitation and likeness.

Van navolginge en gelijkheyt.

The servaunt is like his master.
 De knecht gelijck sijn meester.
 Like master, like servaunt.
 Sulcke heer / sulcke knecht.
 Birds of one feather, will flie togither.
 Vogelen van eender veeren blieden geen t' sa-
 men.
 Like will to like, be they poor or rich.
 Elck sijn gelijck / 't sy arm of rijck.
 Vaequall horses draw badly.
 Ongelijcke peerden trecken qualijck.
 Young cats will mouze:
 Young apes will louze.
 Katte-jonghens willen myssen:
 Ape-jonghens willen luyfen.

42 of honour, offices, and mat-
ters of state.Van eere, ampten, en saecken van
State.

V Hen apes will (adventure to) climbe too high,
Then men their naked buttocks first espie,
A's apen hooge klimmen willen/
Dan sietmen eerst haer naechte billen.

A man is not knowne before that he cometh to honour.

Men kent een man niet eer/

Doo; dat hy komt tot eer.

Set a beggar on horse-back and he will ride a pace.

Set een bedelaer te waert en hy sal d'aven.

Men know
a mans

weisdome
paymen
parience
humility
riches

when
hee is.

an head
trusted
in need
great
dead.

Men kent een
mans

wijsheyt
betalen
gedult
nedericheyt
eyskdom

als hy

een hoest
geloof
in noot
groot
doet.

is

Smiths children are used to sparks.

Smits kinderen zyn wel boncken getwoon.

Many cookes saltén the pottage.

Deel kochen versouten den bry.

As much command, is least done. Or Least is don when many com-
mand.

Ken vele belast wordt minst gedaen.

Common goods are ofteneft lost.

Semeen goed gaet meest ver'sien.

Coupled sheep drowne (one another).

Opgekoppelde schapen die verdrinken.

Many

Many shepherds with the sheep,
Will but the longer sleep.

Deel herders by de Schapen/
Sullen maer te langer slapen.

Common estate, none estate:

Gemeen goet/geen goet.

It's needles to have two great masts on one ship.

Twee groote masten op een Schip en varen niet

The pastor and Sexton seldom agree:

Dasstoo; en Coster zyn seldom eens:

Who so climbeth higher than becomes him, hee
falleth lower than he wisheth.

Wie hooger klijnt als't hem betaemt?

Die valt wel lager als hy naemt.

After high floods (come) lowe ebs.

Naee hooge bloeden diepe ebben.

He that exalteth his gate seeketh destruction. Prov
17: 19.

Die sijn deure verhoogt / soecht verbroekinghe:

Favour seedeth arts.

Gunst boet kunst.

What is shamefull though it bee hidden, yet can it
not at all be accompted honourable.

't Gene dat schandelyck is / Alhoewel het ver-
borgen wordt / soo en kan het nochtans
geensinstoetlyck geacht werden.

Honour once lost returns no more.

Verlozen eer/keert nimmermeer.

When gentlemen begin to domineer then country-
men come to losse.

Als de jonckheer blindt-rouwen / dan moeten de
boeren haer laten.

Whensoere a Prince leaps out of the hand

Of the people suffers all the land.

Wanneer een Prins springt wys de land.

Daerom lijct dickmael al het landt.

Men hang the little thieves, and let the great ones
escape.

De kleyne dieffens hangtmen / de grootte laet-
men loopen.

What the sowe doth, the pigge are punished for.

Wat de seughe doet: wordt by de bigghen ghee
boet.

It's good fishing in troubled waters.

In troubel water is't goed visschen.

The camell loveth to drinke when the water is
stirred.

De kameel dinct liefst als 's water geroert is.

where

Where burning there is fatnes.

In de rommelinge is vet.

Men cannot hear laws when the drum is beaten.

Onder den trommel en hoortmen geen wetten.

Robd matters make rich servants.

Betoyde meesters machon vyele knechten.

Dignity loadeth.

Staat belact.

Care and watchfulness are the matters of lords.

Sorgen en waken / zyn hetten saken.

No crowne cureth head-ach.

Geen kroon heeft hoofd pijn.

43 Mixed speeches.

Gemengde spreucken.

The wrath of God goeth forth with a fast pace to the vengeance of it self.

De granschap Godes gaat met een langstem teed hoort tot het waken hares selfs.

Honesty is little accompted of.

Wromicheyt wort weynich geacht.

Money is very much esteemed.

't Gelt wort seer wel gheacht.

Thou labourst in vaine.

Ghy doet verlozen arbeyt.

We are al the worse for too much liberty (too much will).

Woz syn allegaer woort te veel wil te slimmer.

Reports are as well feigned and fals as true.

De ghetuchten zyn soo wel verfiend ende leuges nachtigh als waer.

Although strength faile, yet the will is to be praised.

Alhoewel de krachten onthicken / nochtant moet men de wil prisen.

Those things are most desired which cost most.

Die dingen zyn meest begeerd / die meest kosten.

The dearer, the acceptabler.

Hoe dierder / hoe lieber.

Farre fetched and deare bought is meat for lads.

Dan verre ghehaelt en dier gheocht is eten boort de- brouwen (of edel brouwen.)

There

There is nothing that sooner dryeth up than a tear.

Daer is niet dat eerder opdrooght als een traan.
He that hath once bin perjured, must not againe bee credited.

Die eens een valschen eedt ghedaen heeft / die moet men daer na niet meer ghelooven.

'Tis an honourable shame to dye for a good cause.

'Tis een eerlycke schande / voer een goede saecke te sterben.

If thou art feared by many, then hast thou also many to feare.

Indien ghy van vele wordt ontzien / soo hebt ghy oock vele te vreesen.

He who nameth any man unthankfull, he nameth all evill in him.

Die jemaent ondanckbaer noemt / die noemt alle ghebeken in hem.

The ungodly cannot prosper.

Den godloosen en kan't niet wel gaen.

To erre is humane: but they are fools that persevere in their error.

Dwaelen is menschelyck: maer 't zyn sotten die in haer dwaalinghe volherden.

One mischance cometh not alone.

Een ongeluck komt niet alleen.

A good beginning is good: but the end must beare the burden.

Een goed begin is goed behagen: maer 't eynde sal de last dragen.

We live all by one God, but not by one mynd.

Wy leven al by een Godt / maer niet by een sin.

Many men have many mindes.

Deele menschen hebben vele sinnen.

No man can content all men.

Niemand kant alle man te pas maecken.

He that thrusts his head in every hole may lightly lose his eares.

Die 't hooft licht steeckt in alle gaten /

Die kander licht sijn ooren laten.

What the eye sees not, the heart desires not.

Wat het ooge niet en siet /

Dat begeert het herte niet.

There is no hunting with unwilling dogs.

Met ontwillige honden is't niet te jagen.

He that hath an ill name is half hanged.

Die in een quaedt geruchte komt / is half gehangen.

Money answereth all things.

Het ghelt verantwoort alles.

Penny's reason sounder best.

Denincy reden klinkt best.

Money that's dombe makes that which is crooked
straight.

Gelt dat strom is: maecht recht dat krom is.

One quill is better in the hand,

Than seven geese upon the strand (shore).

En schaft is beter in de hant/
Als seven gansen op de stant.

One bird in the hand is worth two in the bush.

En vogel inde hant is beter als twee in't bos.

An old cat plays with no ball.

En oude kat speelt met geen ballen:

It's hard cosening an old foxe.

En oude vog is qualick te bedriegen.

An old rat will not into the trap.

En oude rat wil niet in de val.

It's ill catching old birds with chaffe.

Men can oude vogelen qualick met kaff bangen.

Although the dog seems not to be too great: yet he taketh
a mighty swine.

Al schijnt den hont niet te groot te zyn/
Noch vangt hy wel een machtygh swijn.

A cat may look upon a King.

En kat siet wel op een Koning.

He is little indeed, that can doe no hurt.

Hy is wel kleyn die niet kan schaden.

It's better to have a dog ones friend than foe.

'Tis beter een hont te vrient / als te vrant hebben.

That which hath horns will sting.

Wat hooren heeft wil stingen.

A very goat can hurt the sight of a Lyon.

En mugghen kan zelfs aen de leentw' het ghesicht
quetsen.

Little undertaking great rest.

Little omdertwints / groote rust.

The nobler the hart is the more bending wil the body be.

Hoe edelder hert / hoe bughsamer hals.

Liberty is Ioyfulness.

Vryheit blyheydt.

Death spareth neither young nor old:

De doot spaert jongh noch out.

It is appointed to all men once to dye but after that the
judgement: Heb. 9. 27.

'Tis alle menschen geset eenmael te sterben / ende
daer na het oordeel.

44 Good counsell in severall cases.

Goede raden in verscheyde saken.

Take not that in hand, which thou mayst repent hereafter.

Neemt niet by der hand, dat u hijs na mocht souwen;
Never give thy mynd loft.

Geeft nimmermeer de moet verlopen.
i. e.

Give not over to hope well.

Laet niet af wel te hoopen.

Forbear to ask narrowly after that which concealeth thee not.

Hout op van scherpsich te vragen na 't geen u niet aan en gaat.

All that thou { seest
heest
knoest
canst } do not { judge
belove.
speake
doe. }

al dat ghy { siet
hoort
weet
meught } en { oordeels
gelooft
seght
doet } niet:

War with young; but advise with old.

Met jonge te krijen / maer met oude te raden.

Never esteem an enemy too small.

En acht geen vyant oyt te kleyn.

Play with the hoopes.

Speel met de hoopes.

Flie the dice.

Schud de dobbel-steen.

45 Christian remembraunces.

Christelijcke bedenckingen.

T He dog bites the stone, and not him that throwes it.
 De hond bijt den steen / en niet die hem werpt.
 The horse pisseth most where it is wet.
 Het peerd stalt meest daer 't nat is.
 When every one sweeps before his owne house, then are all streets
 clean.
 Als elck hoep sijn huysveecht / so worden alle straeten schoon.
 That which burns thee not, kooles not.
 Wat u niet en brandt / dat en koelt niet.
 While every one searcheth himself, no man is lost.
 Daer elck hemselfs soekt gaet niem ant verloren.
 Coust her before thou beginnest.
 Dorst/eer ghy begint.
 Counsell before action.
 Raet voer daet.
 Late repentance is seldome good repentance.
 Laet desen selden goed berou.
 Its profitable for a man to end his life before he dye.
 't is dienstigh sijn leben te eyndighen vermen sterft. Seneca.
 Prare-God. honour the King, & in all thy works remember thine end.
 Dierst God/eer den Koning/en in alle utwe wercken bedenck
 utwe eynde.
 Remember now thy Creatour in the dayes of thy youth. while the
 evil dayes come not, nor the years draw nigh, of which thou
 shalt say. I have no pleasure in them. Eccles. 12. 1.
 Gedenck nu aen utwe Schepper inde dagen utwe jongelicks-
 schap / eer dat de quade daghen komen / ende de jaeren
 naederen / van de welcke ghy seggen sult / ick en hebbe
 gaen lust in de selve.

The head-number.

Het hoof-getal.

O Ne, two, three, foure, five,
 sixe, seven, eight, nine, ten,
 eleven, twelue, thirteon, fou-
 teon, fiftien, sextien, seventeen,
 eighteen, nineteen, twenty, one

E En / twee / drie / vier/
 vijf / ses / seven / acht / nes-
 gen / thien / ette / twelue/
 dertien / veertien / vijftien/
 sextien / seventien / achtien/
 neghentien / twintigh / een

and twenty, two and twenty &c. thirty, forty, fifty, sixty, seventy, eighty, ninety, hundred, two hundred, three hundred, four hundred, five hundred, six hundred, seven hundred, eight hundred, nine hundred, thousand, three thousand, thousand thousand, or one million, &c.

en twintigh / twee en twintigh / &c. dertich / veertigh / vyftigh / tseftigh / tseventigh / tachtentigh / negentigh / honderd / twee honderd / drie honderd / vier honderd / vijf honderd / ses honderd / seven honderd / acht honderd / negen honderd / duysent / drie duysent / duysentmael duysent / ofte een millioen, &c.

The ordinall number.

The first, second, third, fourth, fifth, sixt, seventh, eighth, ninth, tenth, eleventh, twelveth, thirteenth, fourteenth, fiftenth, sixteenth, seventeenth, eighteenth, nineteenth, twentieth, thirtieth, fortieth, fiftieth, sixtieth, seventieth, eightieth, ninetieth, hundredth, two hundredth, three hundredth, four hundredth, five hundredth, six hundredth, seven hundredth, eight hundredth, nine hundredth, thousandth &c.

Het order-geral.

De eerste / tweede / derde / vierde / vyfde / sesde / sevend / achtste / negenste / thienste / elfste / twaelfste / dertienste / veertienste / vyftienste / zestienste / zeventienste / achttienste / negentienste / twintichste / dertichste / veertichste / vyftichste / zestichste / zeventichste / tachtichste / negentichste / hondertste / twee hondertste / drie hondertste / vier hondertste / vijf hondertste / ses hondertste / seven hondertste / acht hondertste / negen hondertste / duysentste / &c.

The dayes of the week; and moneths of the yeare.

De daghen van der weke; en maenden van den jaere.

The Lords day, Sunday: Monday, Tuesday: Wednesday, Thursday, Friday, Saturday.

DEn dach des Heeren / Son-dach: Maendagh: Dinsdag: Woensdagh: Donderdagh: Vrydagh: Saterdagh.

January

Janua-

January :	February :	March :	Januaris (Nou-maent) / fe-
April :	May :	June :	brunarius (Spiockel) : Martius
July :	August :	September :	(Meert) : Aprilis : Mayus (Bloey
October :	November :	December :	maent) : Junius (wiede-maent) :
			Julius (Hoy - maent) : Au-
			gustus (oogst-maent) : Sep-
			tember (Heeffs ~ maent) :
			October (wijn-maent) : No-
			vember (slacht-maent) : Dec-
			ember (winter-maent).

Dialogues and ordinary discourses among men.

'T samen-sprekingen en gemeyne cou-tingen onder de menschen.

Morning salutations.

Morgen groetenissen.

- A Good morrow Sir.
 B And you also Sir.
 A Good morrow neighbour.
 B And to you also my loving neighbour.
 A God give you good morrow Bernard.
 P And you also Austin : God give you good morrow.
 A Good morrow be to you.
 B I thank you Sir.
 A I wish you a good morrow.
 B I wish the like also to you.
 A I wish this day may be prosperous to you.
 B And I wish it may not goe ill with you.
 A What doe you up to earlie?
 B Is it not time to be up?
 A Wherefore doe you rise so soon?
 B To rise betimes in the morning is the wholesomest thing in the world.

- A G Orde morgen heer.
 B Ende u oock myn heer.
 A Goeden dach beurtman.
 B Ende u alsoo myn liebe naesten.
 A God ghebe u goeden dach Bernard.
 B Ende u mede Augustijn : goeden dach ghebe u Godt.
 A Goeden dach sy u. I.
 B Ick bedancke u myn heer.
 A Ick wensch u goeden dach.
 B Ick wensche u desghelijc.
 A W moet desen dach wel syn.
 B Ten moet u oock niet qua-lijck gaen.
 A Wat maect ghy so vroegh op?
 B Iffet niet tijdt op te syn?
 A Waerom staet ghy soo vroegh op?
 B S'morghens vroegh op te staen / is het ghesondste ding in de werelt.

Saluta

Groeten

2 Salutations at meet-
ing and part-
ing.2 Groetenissen in 't
gemoeten en van
malcanderen
scheyden.

C God save you David.
D And you also Clemens.

C God save you heartily.
D And you also, as heartily

C How doe you?

D I am well I thank God; at
your service; and you Cle-
mens, how is it with you?
well?

C How also is health: how doth
your father and mother?

D They are in health - praised
be God.

C How goes it with you my
good friend?

D It goeth well with me, goes
it but so well with you.

C I wish you good health.

D I wish the same to you also.

C I salute you.

D And I you also.

C Are you well? Are you in
good health?

D I am well. Indeed I am in
good health. I am health-
full, and in prosperity.

C That is good. That is well.
That is pleasing to me. That
maketh me glad. I love to
heare that. I beseech you
to take care of your health.
Preserve your health.

D I can tarry no longer now.
I am in hast to be gone.
I must

C Weest gegroet David.
D Weest ghy oock ghes-
groet Clemens.

C Weest seer gegroet.

D Ende ghy oock soo seere.

C Hoe vaert ghy?

D Ick bare wel! Godt dancks
tot / uwen dienst. Ende
ghy Clemens / hoe ist
met u? wel?

C Ick bare oock wel: hoe va-
ren u Vader / en u Moer-
der?

D Sy sijn Godt lof / ghesont.

C Hoe gaet het met u myn
goede vrient?

D Het gaet my wel / gaet 't
maer so wel met u. l.

C Ick wensche u gesontheyt.

D Dat selve wensche ick u
oock.

C Ick groete u.

D Ende ick u oock.

C Vaert ghy wel? sijn ghy
wel te passe?

D Ick bare wel. Ick ben
boortwaer wel te passe.
Ick ben ghesont / ende
welbarende.

C Dat is goet. dat gaet wel.
dat is my lief. dat ver-
blijft my. Ick hoorc dat
guerne. Ick bidde u
draecht sojge boortwe
gesontheyt. Beware u
gesontheyt.

D Ick mach nu niet langer
toeben. Ick ben haer-
sich

I must goe. I have need of
of my time. I cannot abide
standing here. Fare you
well. God be with you.
God keep you till. I wish
your health may continue

C And you also my loving
friend God protect you.
God guide you. God be
with you. May it please
you in my behalf, hartily
to salute your wife and
children.

D I will doe your message:
But I pray commend me
also to your father and
mother.

stich om gaen. Ik moet
gaen. Ik heb mijn tyt
van doen. Ik kan hier
niet blijve staen. Daert
wel Adieu. Wilt Gode
behoelen. Wilt gesont

C Ende u oock mijn liebe
vrient. God behoede u.
Godt gheleide u.
God zy met u. Belieft u
mynent weghen u l.
huyfsvontoe en hinderen
van herten te groeten.

D Ik sal de boodschap wel
doen: Maer segget voer
my oock uwen Vader
ende moeder goeden
dagh.

3 Salutations for the evening tide and night.

E Good even my friend.
F you are wel come: I
am glad to see you. How
is it with your whole fa-
mily? come you now from
home?

E yes, I came even now from
home, and have left al in
good health for so much
as I know: and am come
hither to visit you myne
old acquaintance.

F That is very wel don: friends
ought to be friendly. I
am bound highly to thank
you for your so great love
and remembrance of us; I

wish

3 Groetenissen voor den avond-stont, ende nacht.

E Goeden avond vrient.
F Ghy zijt welcom Ede-
ward: het is my lief dat
ick u sien. Hoe ist met u
heel huysghesin? komt
ghy nu van huse?

E Ja / Ik komen soe eben
van huse/en hebbe alle-
gaer in gesontheid ghe-
laten voer soe heel als
ick weet: en den hier
gekomen / om u. l. mijn
oude kennis te besoec-
ken.

F Dat is heel wel ghedaen:
vrienden behooren vrien-
delijcke te zyn. Ik heb
u hoogelijck te bedanck-
ken weghens uwen soe
grootte liefde en gedach-
tenis t'onstwaerts; Ik
wensche

wish that I may deserve,
and if it be possible, a-
gainc requite it.

R Forbear I pray you to com-
plement so. I have don you
no such great fricodship,
but you have done ten
times more for me. But I
can not tarry here. I must
returne home, for it be-
ginneeth to be late and
darke. My friend Francis,
I wish you a good even.

R I thank you hartelic: and I
wish you the same with a
good heart. But what hast
have you? It is not so late
as it seemeth to be: for the
dayes begin to shorten.

R Although it were not late,
yet I must be at another
place of an errand, be-
fore I can goe home.

R Goe to, I will not detain
you. Only I wish this
evening may be prosper-
ous to you.

R And I wish it may not be un-
prosperous to you.

Another.

G What is the clock? what time
a night is it?

H It is ten a clock. It hath
strucken ten. It is almost
ten a clock.

G I know it not. I think it is
not so late. It cannot be
so

twensche dat ick het ber-
dienen / ende soo het mo-
ghelijck is weder ber-
geiden mach.

E Laet af bidde ick u soo te
complementeren. Ick
hebbe u. I soo grooten
vrientschap niet gedaen
of ghy hebt my thien-
mael meer gedaen. Maer
ick en kan hier niet ber-
den / ick moet weder
t' huys gaen / want het
begint laet en doncker
te worden. Mijnen vrient
francois ick wensche u
een goeden abont.

f Ick bedancke u herte'lijck:
ende wensche u. I. desge-
lijcks unt goede herten.
Maer wat haest hebt
ghy? Het en is so laet
niet als 't schijnt: want
de daghen beginnen te
berkorten.

E Al waer't niet laet / noch-
tans moet ic op een an-
der plaats om een boot-
schap wesen / eer ick
t' huys kan gaen.

f wel aen / ick en sal u niet
ophouden. Alleenlijck
wenshende dat u dit
een geluckighen avond
mach sijn.

E Ende u en sy het niet on-
geluckigh.

Een ander.

G H Oe laet is het? wat tijt
is het?

H Het is thien uren. Het is
thien gheslagen. Het is
by thien uren.

G Ick weet't niet. Ick mey-
ne niet dat het soo laet
is.

So late.

- H** It is indeed. It is surely. I have heard it strike.
- G** Then it is time to goe to bed. We must then goe to sleep. We must then depart, and goe to rest.
- H** I am not sleepe. I have at present no need of rest. I am not sleepe. I am very wakfull.
- G** But I am verie sleepe. I have great need of rest. I am very sleepe. I cannot hold open mine eyes. I bid you therefore good night my friend. God give you good night.
- H** Goe then to sleep : and God keep you. I wish this night may be prosperous to you. I wish you a good night. I wish this night may further you, and that you maie sleep soundly.
- G** I thank you for a l. your kindness. God be with you.
- H** But stay a little. Me thinks you doe much forget your self. Ought we not first to pray to God together?
- G** I thank you for your remembrance. If it please you to performe the duty, I shal ioyce with you willingly.
- H** Goe to, I will doe it for this time by Gods helpe.
- is. Het kan so laet niet wesen.
- H** 't is immers. 't is booz secker. Ick hebbet boozzen slaen.
- G** Soo isset tijdt om te bedde te gaen. So salmen gaen slaepen. wy moeten dan van malckander scheyden om gaen rusten.
- H** Ick en heb geenen vaeck. Ick heb rechte booz gheen ruste van doen. Ick ben niet slaperigh. Ick ben heel wacher.
- G** Maer ick ben vol vaecky. Rust is my seer noodich. Ick ben heel slaperigh. Ick kan mijn oogen niet open houden. Daerom wensche ick u goeden nacht waken brient. God geve u goeden nacht.
- H** Gaet dan slapen: ende Godt beware u. Desen nacht zy u geluckigh. Hebt eenen goeden nacht. Desen nacht wondere u / en slaept ghy gefondelick.
- G** Ick bedanck u booz alles goets. God sy met u l.
- H** Maer wacht een weynich. My dunckt dat ghy u selfs by wat verghet. Behoozen wy niet malckanderen Godt niet eerst aen te bidden?
- G** Ick bedancke u weghens v' indachtichmakinghe. so het u l. belieft te doen. Ick sal u gheerne gheselschap houden.
- H** Wel aen/ic sal 't booz dees tijt met Godts hulpe doen.

Evening prayer. Het avondt ghebed.

O Merciful God, eternal light shining in darknes, thou who expellest the night of sin and all blindness of heart: bring thou hast ordained the night to rest, as the day to labour, wee beseech thee graunt, that our bodies may sett in peace and quiet, that afterwards they may be fit to undergo the labour which they must endure. Moderate our sleep, - that it be not disorderly, that we may remain unspotted both in body and soule: yea that our sleep it self may be to thy glorie. Enlighten the eyes of our understanding, that wee may not sleep in death, but alwayes expect our redemption from this miserie. Defend us also against all assaults of the devill, taking us into thync holy protection. And forasmuch as we have not passed this day without sinning greatly against thee, wee beseech thee to cover our sins by thy bottomles mercy, like as now thou hast covered all things on earth with the naturall darknes of the night; that so wee may not therefore bee cast from thy presence. Graunt also rest and comfort to all sick, sorrowfull and assaulted hearts, through

O Barmhertighe Godt/ eeuwich licht schynende in de duysternisse / ghy die verduyst den nacht der sonden ende alle blindheyt des herten: na dies ghy den nacht verordineert hebt om te rusten / getlyck den dagh om te arbeiden / wy bidden u geest / dat onse lichamen in yede en sijnheydt rusten / op datse daer na bequaem sijn moghen / den arbeit te lyden dien sy daghen moeten. Maticht onsen slaap / dat die niet onordentlyck en is / op dat wy aen lijf ende siele onbebleekt mogen blyven: ja dat onse slaep selfs gheschiede wt utwer eere. Verlicht de ooghen onser verstandts / op dat wy in den doot niet en ontslapen / maar altyt verwachten op onse verlossinghe wt dese elendicheydt. Bescherm ons oock doot alle aenberchtighe des duyvels / ons in uw' heylighe gheleyde neemende. Ende na dien wy desen nach niet toegheboecht en hebben / sonder teghen u grootelick ghesondicht te hebben / wy bidden u / wilt onse sonden bedecken doot uw' grondeloose barmherticheydt / ghetlyck ghy na alle dinghen op aerden mette naturliche duysternisse des nachts bedeckt hebt; op dat wy daerom van uw' aenschyn niet verstoeten en werden.

Gheeft oock rust ende troost aen alle kranchen / bedroefden / ende aenghebochten herten /

our Lord Iesus Christ, who hath thus taught us to pray: Our father. &c.

door onsen heete Iesum Christum / die ons alsoo heeft leeren bidden: Onse Vader &c.

3 *Childrens talke, of rising up in the morning, and going to schoole and other familiar things*

3 *Kinder gespreck, van s'morgens op te staen, schoole gaen, en andere gemeynsamen saecken.*

I **H** Eare you not? rise.

R **L**et me sleep a little yet.

I **H**ow long will you sleep? It is time to rise.

R **I**t is not yet day.

I **O**pen your eyes, and you will see that it is late.

R **T**ell mee truly I pray thee, what a clock it is.

I **I**t will suddainly strike seven: therefore rise presently, or otherwise you will be chidden of the master. And as you rise, look to it, that you trusse up your hose close, and tye them round about, so shall you take the lesse cold.

R **M**yne eylic-holes are all in peices.

I **W**hy have you not caused them to be mended?

R **I** thought not on it.

I **S**ee that it be don to morrow.

R **I** wil

I **H**ooby niet? het op.

R **L**aet my noch ten wege nigh slapen.

I **H**oe lang wilt ghy slapen? het is tijdt om op te staen.

R **T**en is noch geen dagh.

I **D**oet uwe oogen op / ende ghy sult sien dat het laet is.

R **I**ck bidde u seght my in waerheydt wat ure isst.

I **H**et sal haest seven slaen: daerom staet datelijck op / of anders sult ghy van den meester bekenen worden: Ende in't opstaen / sie toe / dat ghy uwe kouffen vast op trecht / en nestel / e conts som / also sult ghy te min contwe hebben.

R **M**ijn nestelgaten sijn al in stukken.

I **W**aerom hebt ghy die niet doen vermaecken?

R **I**ck dachter niet op.

I **M**aecht dattet moghen gedaen wost.

I

R **I**ck

- K** I will take care of it.
I Doe you put on your best coate?
- K** I thought it had bin my working dayes one.
- I** Fit your cloths well. you stretch them too high.
- K** That adorns well.
I Let us goe downe now; and let us look before us. But think you not on our loving Lord?
- K** We will doe that by and by, when we are at church.
- I** What if some evill befall you in the meane time? Truly you are unthankfull.
- K** Whence do you gather that?
I Know you not that hee hath preserved you this night?
K What ought a Christian to doe herein?
I You must kneele, and with great devotion pray after this manner.
- K** Ik sal't besorgen.
I Doet ghy u besten rock aen?
K Ik meynde dattet mijnen dagelijckschen hadt geweest.
I Schickt u klederen wel. Ghy stretchtse te hoogh waerts.
K Dat ciert wel.
I Laet ons nu afgaen/ende laet ons hoor ons sien. Maer denckt ghy op onse lieben heer niet?
K Dat sullen wy blus doen als wy in de kercke sijn.
I Of u daerentusschen yet quaet ghebeurde? hoor waer ghy sijt ondanckbaer.
K Waer uyt neemt ghy dat?
I Weet ghy niet dat hy u desen nacht bewaert heeft?
K Wat behoort een Christen hier in te doen.
I Ghy sult gaen knielen / en met groot debotis suldy aldus bidden.

Morning prayer.

Het morgen-gebed.

Lord God, heavenly father, wee thanke thee that thou hast so faithfully watched over us this night; and beseech thee to strengthen us by thy holy Spirit, who may henceforth guide us, that we may devote this day and all the dayes of our life unto all righteousnes and holynes, and that whatsoever we take in hand our eyes may alwaies look to the

Heer Godt/hemelsche Vader/ wy dancken u dat ghy desen nacht so ghetrouwelijck hoor ons gewaacht hebt; ende bidden u dat ghy ons wilde stercken met uwen heylighen Gheest/ die ons hoorstaen gelyde: dat wy desen dagh/ mitsgaders alle de daghen onser lebens moghen besceeden tot alle gherechticheydt ende heylicheydt/ ende wat wy in handen neemmen / dat onse ooghen

spreading

gen

spreading abroad of thy glory ; yea that we expect all the success of our intendements only from thy bountifull hand. And that we may obtaine such grace from thee , be pleased according to thy promise to forgive us al our sins, through that holy passion and blood-shedding of our Lord Iesus Christ : for wee are hartly sorrowfull for them. Illuminate our hearts , that we having put off all the works of darknes may walk as children of the light in a new life in all godlynes. Give also thy blessing to the preaching of thy divine word. Destroy all the works of the devil. Strengthen all church-officers , and governours of thy people. Comfort all persecuted and distressed hearts , through Iesus Christ thy beloved son ; who hath promised us, that thou wilt assuredly give us all that wee beg in his name, and therefore hath taught us to pray after this manner, Our father &c.

ghen altydt sien / om uwe' eere te verheyden ; alsoo dat wy alle den boosspoed onses boosnemens van uwe midde handt alleen verwoachten. Ende op dat wy sulcke ghenade van u verkeyghen / wylt ons nae uwe beloftenisse / verghen alle onse sonden / doo: dat heylighe lyden ende bloetvergieten onses Heeren Iesu Christi : want sy sijn ons van herten leedt. Verlicht onse herten / op dat wy alle wercken der duysternisse afgeleydt hebbende / als kinderen des lichts / in een nieuwt leven moghen wandelen in alle godsalichheit. Geest oock uwen seggen totte verkondighe us wes goddelicken woordts. Verstroyt alle wercken des duybels / sterckt alle Kercken-dienaers ende oberheden uwes volcks. Troost alle behoevende ende benaude herten / doo: Iesum Christum uwen lieven Soons / die ons belooft heeft / dat ghy ons alles wat wy in synen naam bidden / sterckerlyck gheben sult / ende daerom ons alsoo heeft leeren bidden : Onse Vader &c.

K Is that enough?

A Ist soo ghenoech ?

I Yea , if you could doe that with good understanding true faith, and an upright heart.

J Jae / indien ghy dat met goet verstandt / waere gheloobe / ende een oprecht herte kost doen.

K Let us then go to schole now.

A Laet ons dan nu ten scholengaan.

I You must first wash your hands , and rinse your mouth: you must also rinze out

J Ghy moet eerst u handen wasschen / ende u mont spoelen

ff a oock

out your throat wel wylth
gorgelling; after that
dresse your head if it bee
tangled, and buckle your
shoes, if they be unbuck-
led.

R That is don already.

I Let us now goe strait for-
ward through the church,
to schoole.

R But I would break my fast
first, for I am yet fasting.

I Doe that freely, and forget
not first to call upon Al-
mighty God.

R I pray you teache me that also;
for I would laine doe it
alwaies.

I After this manner shall you
doe it, if you please.

sock moet ghy gorgelen:
de utwe keel wel uyt-
spoelen; daer na reedt
u hoest / soo het bet-
terret zy / ende utwe
schoenen ghegespen/in-
diese onghespejt 39n.

R Dat is al gedaen.

I Laet ons nu recht uyt
door de kercke nae der
schoolen gaen.

R Maer eerst soude ick wel
ontbyten / want ick vast
noch.

I Doet dat by / ende bet-
geet hiet eer den Al-
machtighen Gode aen
te roepen.

R Ick bid u. I. leet my dat
oock / want ick soude
het gaerne altyt doen.

I Alus sult ghy het doen /
als u belieft.

A short prayer before breakfast.

En kort gebed eer- men ontbyt.

I Feed our souls, oh Lord
Christ, with thy love, who
by thy goodnes doest sustaine all
things that have receaved life.
Graunt, Lord, that these thy
gifts may bee holyly used by us,
as thou the giver of the same art
holly. Amen.

S Wilt onse zielen / heere
Christus / met utwe liefdes/
die door utwe goedtheydt alles
onderhoud dat leven heeft ont-
fangen. Geeft / heere / dat
dese utwe gaven heylighlyck by
ons genuttigt mogen worden/
heylighlyck ghy verfelde ghesen
heyligh 39t. Amen.

R Come now and eat some-
thing with mee, if you
please: you are very wel-
come.

R Komt nu ende eet wat
met my / so het u belieft:
ghy 39t seet welckom.

I Not I, I thank you hartily,
it is yet too early for mee
to break my fast. I doe

I Neen ick. Ick danck u
het heylighlyck / het is vooz
my noch te vroegh om
te ontbyten. Ick ben
niet

not

niet

not use to eat so soone.
 Oe I have brokes my fast
 an houre agoe, I can not
 fast so long. But I will
 attend you for your com-
 pany so long while you
 eat & you please.

K I am sorry Sir to make you
 wait so long upon mee,
 but you know the pro-
 verb, Necessity hath no
 law: and I hope to recom-
 pence your patience ere
 long with the like atten-
 dance: if I can but rise
 soon enough.

L It is no matter Sir, the service
 is not so great as to have
 a word spoken of it.

S Now God be praised for his
 good gifts; I have eaten
 enough till noone.

I Much good may it doe you.
 Shall wee goe now?

K Yea willingly. what a clock
 is 't think you?

I About eight.

K That is the right time for to
 goe to schoole. How much
 am I obliged to you, that
 you have furthered mee so
 much this morning? It is
 surely a token that you
 beare good affection to
 mee: God graunt that I
 may in some kinde de-
 serve it from you.

niet getoent so bjoech
 te eten. oe Ik hebbe
 oer een ure qu'teeten.
 Ik en kan soo langhe
 niet bassen. Waa soo
 het u belieft sal ick soo
 lang als ghy tetet an u
 gefelsch ap wachten.

R Het is my leed Sr. u l. so
 lang op my te doem
 wachten/maer ghy kent
 het spreck-woort/noot
 bjeecht wet: oock hope
 ick eerlanghe dese utwe
 geduldigherdt met ghe-
 lijk opwachten te bet-
 gelden / indien ick maer
 soo bjoegh kan opstaen
S Het is geen nood heer. het
 dienst is soo groot niet
 datter een woort van
 behoeve gesproken te
 worden.

S Godt is nu gheleest boos-
 sige goede gaben; Ik
 hebbe tot an den mid-
 dach genoegh gegeten.

I Wel mach het u bekomen.
 sullen wy nu gaen?

R Jae gaerne. wat ure isset
 meyn dy?

I Ontrent acht.

S Dat is de rechte tijdt om
 na schoole te gaen. Hoe
 seer den ick aen u. l. ver-
 obligteert / dat ghy my
 desen morgen so heel ge-
 hoordert hebt. Het is
 ten seker teyken dat
 ghy my goede genegent-
 heyt draget: Godt ge-
 be / dat ick het van u
 esuighs verdienen
 mach.

- 4 Schoole-talk, about writing, lessons, and the things thereunto belonging.
- 4 School - praetghe wegens schrijven, lessen, ende 't gene daer aen behoort.

L You make good letters, and write very bravely: but doe you write now in earnest, or doe you scribble?

X Ghy maecht goede letteren / ende schryft hee' treffelÿck maec schryft ghy nu met ernst / of beusel ghy?

M Truly I write in good earnest, for why should I mispend the tyme? But wberfore doe you aske me that?

M Doo'twaer ick schryf ernstelÿck / want waerom soude ic de tyt misbruycken? Waer ghy/waerom vraecht ghy dat?

L Becaus I have once seen, that you wrote better, and therefore I marvail how it cometh to passe that now you write worse.

X Om dat ick eens ghesien heb / dat ghy beter schreeft / ende daerom den ick verwondert, hoe het komt / dat ghy nu qualÿcker schryft.

M That is worthy of no admiration, for I want the helps to write well.

M Dat is geen wonder waer: dich/want my onthpecken de behulpselen om wel te schrijven.

L Which be they?

X Welcke zynse?

M Good paper, good inke, a good pen: for this my paper (as you see) doth miserably fleet, the ink is waterie and whitish, the pen, is soft and il prepared: moreover I have also lost my copie.

M Goedt pampier / goeden inckt / een goede penne: want dit mijn pampier (ghelÿck ghy siet) slaet ellendigh deur den inckt is waterich ende twisachtich/de pen is tweech ende qualÿck bereydt: booyders heb ik oock mijn booy'schryft verloren.

L Wherefore have you not provided al these things in time?

X Waerom hebt ghy alle dese dinghen niet in tijt booy'sien?

M I wanted money, and that I want now also.

M Het gelt onthpeckt my/ende dat onthpeckt my nu oock.

L You

X Ghy

- L** You are fallen into that common proverb, Hee that wanteth money wanteth all things.
- M** It fareth so with me.
- L** But when doe you hope that you shall ges it?
- M** At the next market my father will send it mee, or els hee will come himself.
- L** I will helpe you in the mean time.
- M** If you can doe that, you will doe me a great favour.
- L** Take these fixe styvers which I lend you, to provide you paper and other things.
- M** How truly is that spoken, A sure friend is tryed in a doubtful matter? But what is in your mynd, that you doe so wel for me of your owne accord?
- L** The love of God, which (as Paul sayth) is shed abroad in our hearts.
- M** The power of Gods spirit who is the author of that love is wonderfull in our hearts. But I must consider in the mean time how I may be thankfull to you.
- L** It is a small matter: let those thoughts passe, least they hinder you from sleeping quietly; restore but to mee what have lent you, when It is convenient for you.
- M** I shall I hope returne it to you with the first.
- L** But what say you of
- A** Ghy wt in dat ghemetne spreck-woordt verballen / die gheelt ontbreect ontbrecken alls dingen.
- M** So gaet het met my.
- L** Maer wannes hoopt ghy dat ghy het sal krijgen?
- M** Op de toecomende merct sal het mijn Vaders my senden of by sal selber komen.
- L** Ick wil u ondertuffchen helpen.
- M** Soo ghy dat vermeucht / ghy sult my een groote weldaet gedaen hebben.
- L** Heemt dese ses styvers te leen om pampier ende andere dinghen te versorgen.
- M** Hoe waerlyck is dat gheseyt / Een secker byent werdt in een onseker saeck gesien? Maer wat hebt ghy in u sin dat ghy my van selfs soo wel doet?
- L** De liefde Godts / de welke (gelyck Paulus seyt) in onse herten wytghefloijt is.
- M** De macht des Goddelijcken Gheests is wonderlyck in onse herten die de authen van die liefde is. Maer ick moet ondertuffchen ober leggen hoe ic u danbaer sal, n.
- L** 't is een kloyne saeck: Maet die gedachten baren / op dat sy u niet en belet / dat ghy te geruster slaept; gheeft my maer weder't geen ick u gheleent heb als 't u te pas komt.
- M** Ick sal't so ic hoop u eerst daegs weder gheben.
- L** Maer wat seght ghy van

the pen-knife which I sold you the day before yesterday? Is it not good enough?

M Yea, it is very good, but (wretch that I am) there wanted little but I had lost it.

L How, what say you? how happened that?

M When I came without, it fell from me on the street.

L From whence did it fall from you?

M Out of my sheath, which unwittingly I had left open.

L How did you get it againe?

M I stuck presently a note on the gates of the doore after dinner a boy out of the first forme brought it mee againe.

L Oh that they were every one so faithfull who find lost things.

Indeed there are few which restore, if the matter be but of any worth.

And yet that is expressly commanded by the word of God.

Wherefore not? for it is a kind of theft, if any man keep an other mans matter that is found, if hee doe but know to whom he must give it againe.

L But many think that they do rightly enjoy whatsoever they have found that is lost.

M They

het pennemes dat ich u eergisteren verhocht hadde? Ist niet goed ghenoech?

M Ja/het is zeer goed/maer (my ellendighe)het isfen weynich afghetweest of ich had het verlozen.

L Hoe / wat seght ghy? hoe is dat ghebeurt?

M Alsick byten quam/was het my ontballen op de straet.

L Van waer was het u ontballen?

M Out mijn hoocher / die ich onberfienf open ghelaten hadde.

L Hoe hebt ghy 't wedet gecreeghen?

M Ik had terffont een briefken aen de poorten van de deur ghebecht: nae het noenmael heeft een jonghen up het seffe school het my wedergebrocht.

L Och of se alle te samen soe getrou waren / die verlozen dinghen binden.

M Doo;waer daer ynder weynich die wedergebeven;indien de saeck maer van eenighe waerde is.

L Ende dat wordt nochtans doo; 't woord Gods bynamen geboden.

M Waerom niet;want het is een manier van diebetje soo yemandt een ander mans saeck die gebonden is / houdt/soo hy maer weet / wien hy het wedergeven moet.

L Maer bee'e mey nen dat se met recht besitten / al wat se ghehouden hebben dat verlozen is.

M Die

- M. They erre very grossly.
- L. But (that wee may return to our begun discourse) what did you give the boy which found your pen-knife?
- M. I gave him an ortgie and some wall-nuts; moreover I praised him, and in few words admonished him that hee must doe the same alwayes.
- L. You did well, for so another time hee will restore the rather, if hee have found any thing. But what if you had lost it?
- M. I should have borne it with good courage, and I would have bought an other.
- L. Should you so have borne it with good courage?
- M. Certainly not without some trouble.
- L. Not with a good courage then, but I will not urge you more strictly.
- M. wee are no divines (Theologants).
- L. What then?
- M. Grammar-boyes.
- L. And indeed unskilfull.
- M. So much the more diligently must wee pray to God, that he would deliver us by his gospel from the darknes of ignorance, wherein
- M. Die dwaelen soer swaerlyck.
- L. Maer (op dat wy wederheeren tot onse begunnen reden) wat hebt ghy de jonghen gegeven die u pennmes gebonden had?
- M. Ick heb hem een ortgie ghegheben ende eenighe ocker-nooten: ick heb hem daer en boben gheprosen / ende met weynigh woorden hebbe ick hem vermaendt dat hy het selve altydt moeste doen.
- L. Ghy hebt wel ghedaen / want soo sal hy op een ander tijdt te liever wedergheloven / soo hy yet gheloven heeft. Maer indien ghy het verloren hadde?
- M. Ick soude het met een goet gemoet verdragen hebben / ende ick soude een ander ghekocht hebben.
- L. Soude ghy het also met een goet gemoet verdragen ghem hebben?
- M. Doofseker niet sonder eenighe moeyelichheyt.
- L. Niet dan met een goet gemoet / maer ick wil u niet nauwer dinghen.
- M. Wy sijn gheen Godes geleerde.
- L. Wat dan?
- M. Grammaticas jonghen.
- L. Ende oock onerbaten.
- M. Soo veel te naerfighen moeten wy Godt bidden / op dat hy door syn Evangelie ons herlosse van de duyternissen der onwetentheydt in de welke

wherein we have walked
and doe yet walke.

- L** We will doe that if we obey
his holy admonitions,
which wee daylie heare
from the master, and of-
ten times of the preachers
the administrators of the
word of God.
- M** Behold how much the losse
of my pen-knife hath pro-
fited us.
- L** For that cause I am doubly
glad in your behalf, first
for that I had sold it wel,
then that you have gotten
against that which you lost.
- M** I thank you my Lambert.
- L** To our heavenly father also
be prais & thanksgiving.
And now seing you have
your pen-knife againe,
what if you did make me
two or three pens of these
quills?
- M** Let it content you, if for the
present I make one for
you. Are they new?
- L** They are indeed new, but
ready except cutting, for
I made them all smooth
but now, I cut off the tail
and pluckt off the feathers.
- M** Let me see them. Truly they
are very good and very fit
for writing.
- L** Whereby knowe you that?
- M** Becaus they have a great, thicke,
and cleare stroke, for
the
- twelcke wy berkeert
hebben / ende noch ber-
keeren.
- L** Dat sullen wy doen so wy
sijn Herlighe verma-
ninghen ghehoorsamen/
die wy dagelijc hooren
van de meester / ende
dickmaels hande predi-
canten bedienaers des
Godelijcken woordts.
- M** Siet hoe veel ons de ver-
keeringhe van mijn pen-
nemes gebaet heeft.
- L** Om die oorsaeck ben ick
dubbelt van uvent we-
ghen bli / eerselijck om
dat ick het wel vercocht
hadde / daer nae om dat
ghy 't gheen verlopen
was weder gekregen
hebt.
- M** Ik danc u mijn Lambertus.
- L** Oock sy onsen hemelschen
Vader lof ende dank-
sagginge. Ende nu de-
wyle ghy uwe penne-
mes weder hebt / wat so
ghy my twee of drie
pennen van dese schaf-
fen verfsneet?
- M** Laet het u genoeg zijn / so
icker een woort seggen-
woordich sal verfsneden
hebben / ynsse ooc niet?
- L** Sy sijn wel nieuw / maer
beerdich als sy verfsnee-
den sijn / want ick hebse
nu al glat ghemaect /
ick heb de steert afge-
sneden / ick heb de vert-
kens afgetrocken.
- M** Laet sien. hoort waer sy sijn
seer goet ende tot het
schryben seer bequaem.
- L** Van waer weet ghy dat?
- M** Om dat sy een groote
stijpe ende heldere steel
hebben

the soft and such as have a shorter stalk, are little fitting for the use of wjting.

- L** I am glad that I bought them profitably.
- M** Not without cause, but for how much?
- L** I gave two doys for these three; it is a small price considering the worth of the matter.
- M** Of whom have you bought them?
- L** Of a certaine pedlar.
- M** By the merchants of this city each and yet not so good is sold for two pennies.
- L** And yet they dare sometimes say, that they cost them more at Lions.
- M** That is in a manner the custome of mer chaunts, For they gaine nothing except they lye much (as Cicero saith).
- L** But goe to, that I may not longer delay, let us doe what we have to doe.
- M** I shall presently dispatch it, marke me diligently, that you may learne it some time or other.
- L** I observe you with a diligent eye: but I have longer space.
- M** That shall be in the chamber if you will visit me.
- L** When?
- M** After the going forth of the schoole, that is at eleven of the clock in the morning, or four of the clocke in the after noon. Now you have
- hebben / want de twee ke ende die een korter steel hebben zijn weynigh tot het ghebruyck van schryben bequaem.
- J** Ik ben blyde dat icse profytelijck ghekocht hebbe.
- M** Niet sonder oorsaeck/ meer hoe veel?
- L** Doo; dese dry hebick twee dupten gegeven / het is een kleyn prijs nae des saeck; waerde.
- M** Van wien hebt ghyse ghekocht?
- L** Van een secker kramse.
- M** By de cooplyden van dese stad wert elck en noch so goet niet/ booz twee penninghen bekocht.
- L** Ende nochtans durben se somtijts seghen / datse haer te Lions meer kossen.
- M** Dat is by na de gewoonte der cooplyden/ want se doen gheen profyt / ten se se seer lieghen (ghelijck Cicero seyt).
- L** Maer wel aen/ op dat ick niet langer en vertoebe/ laet ons doen dat booz handen is.
- M** Ik sal't haest beschick hebben siet my naerslich aen/ op dat ghy't d'een tydt of d'ander leeten mogen.
- L** Ik sie u aen met opmerckende ooghen: maer ick heb langer tydt.
- M** Dat sal inde kamer geschieden/ soo ghy my wilt besoecken.
- L** Wanneer?
- M** Nae het wythaen van de School; dat is s'morghens ten elfuren/ ofte vint uren nae de middagh. Du hebt

- have two pens well fitted
(if I be not deceived) for
your use. This third you
shall preserve whole for
your self untill an other
time.
- L** Take it you, if you please.
- M** Keep it rather for your self.
There are enough brought
to me from home.
- L** Have you also good inke?
- M** Why aske you that?
- L** That you may give me a little.
- M** Why, have you none?
- L** Yea, but I can not write
with it.
- M** What is the matter?
- L** Because it is too thicke.
- M** Can you not mixe it?
- L** I have no water.
- M** Mixe it with wine.
- L** Much lesse.
- M** What if you mixed it with
vineger?
- L** That would make the paper
fleet.
- M** How know you that?
- L** I have heard it from a cer-
taine master who taught
me to write.
- M** But I have heard somewhat
else.
- L** Tell it me, I pray thee.
- M** What will you give me?
- L** A good quill.
- M** Hearc then what I have hear-
ned of a certaine usher of
myne: The ink which is
chinned with vinegar is
hardly wiped out.
- hebt ghy twee pennen/
(ten se ick bedrogen ben)
tot u ghebruyck wel be-
reert. Dese derde sult
ghy tot op een ander tijt
heel booz u bewaren.
- L** Neemt ghy het / soo 't u
belieft.
- M** Bewaert het lieber booz u
selven / daer werdender
my ghenoech van huys
gebracht.
- L** Hebt ghy oock goeden
inck?
- M** Waerom braecht ghy dat?
- L** Op dat ghy my een wey-
nighsken geeft.
- M** Hoe/en hebt ghy geen?
- L** Jaa / maer ick en kan daer
niet me schrijven.
- M** Wat schojter aen?
- L** Om dat het al te dick is.
- M** Kunt ghy het niet men-
gen?
- L** Ick heb geen water.
- M** Menght het met wijn.
- L** Veel minder.
- M** Of ghy het met edick
menghde?
- L** Daer soud het pampier van
deur slaen.
- M** Hoe weet ghy dat?
- L** Ick heb dat ghehoort van
een secker meester / die my
leerde schrijven.
- M** Maer ick heb wat anders
ghehoort.
- L** Ey liebe vertelt het my.
- M** Wat sult ghy my gheben?
- L** Een goede schaft.
- M** Hoort van wat ick van
een secker onder-mee-
ster van my gheleert heb-
be: Den inck die met
edick dun ghemaect is/
wert nauwelijc nyt ghe-
weecht.

L That

I het

- L** That may bee , but in the
meane time give mee a little
for my present use.
- M** Hold up your iuck - borne
well : I wil powre some
in to it.
- L** Loe there, powre in: syet how
thin it is.
- M** Possibly becaus there is not
gall enough in it.
- L** But how pale is it?
- M** Vse it if you pleas for such
as it is ; for I have no bet-
ter.
- L** What shall I doe then?
- M** Ah fool , can you not mixe
it well with your pen ?
- L** I have mixed it enough: what
can I doe more ?
- M** Powre it againe into myne
borne .
- L** Hold it close to, is there
enough ?
- M** Presse the cotton with your
pen.
- L** I have pressed it so much that
it is almost dry , what wil
it be at length ?
- M** Good iuck, or at least between
: both.
- L** The rule of mediocrity is
good , as wee have learned
of the master. But can any
good be brought out of two
evill things ?
- M** When I shall have mixed it
and powred it in againe ,
you shall see the tryall.
- L** I am inflamed through desire
to see that.
- L** Het kan gheschieden/maec
onder tusschen gheeft my
een weynich booz mijn
teghen - wozdich ghes-
bruyck.
- M** houdt u incht-koocker te
beghen op / ick sal u daer
in gieten.
- L** Siet daer / giet in/seyt hoe
dun isse ?
- M** Moghelijck om datter niet
gals genoegh by is.
- L** Maer hoe bleeck :
- M** Ghebruyckt het soo ghy
wilt booz het geene dat
het is / want ick en heb
geen beeter.
- L** Wat sal ick dan doen ?
- M** Ho beuselaeer / kunt ghy
het met u pen niet wel
menghen ?
- L** Ick heb het ghenoech ge-
menght : wat soude ick
meer kunnen ?
- M** Giedt het weder in mijn
hoorn.
- L** houdt het dicht aen / isse
ghenoech ?
- M** Druckt de boom wol met u
pen.
- L** Ick hebt so ghedruckt dat
het by nae droog is/wat
sal't eyndelijck wesen?
- M** Goeden incht / ofte ten
minsten middel-matighe.
- L** Den regel van middelma-
tigheydt is goet ghelijck
uyt han de meester ghes-
leert hebben. Maer kan
daer uyt twee quade
sacken yets goets ghes-
maecht werden?
- M** Als ick het ghemenght
ende wederinghegooten
sal hebben / sult ghy de
proef sien.
- L** Ick ben hierich dooz ver-
langhen om dat te sien.

M Rensch

M Langhe

- M** Reach now hither your iack-horne.
- L** Loe there, powre in, oh the e is enough now: wh. e wast is toot? you have given me more than you have kept for your self.
- M** Mixe it once or twice together.
- L** A Cook were never able to confound his parrages and sauces better together.
- M** Try it now at length.
Rehearse before me some proverb that I may learn some thing in the mean time.
- M** Experience (as men commonly say) is the mistress of things. Have you it? do you understand it?
- L** I rehearse it sooner.
- M** To wit, because you could say it before.
- L** Who should not know that, which is so common?
- M** Let us see now.
- L** The matter will appeare better when the writing is dry.
- M** Wherefore will you tarry?
It is now more than dry enough.
- L** Ho! see how black it is.
- M** Have not I spoken true?
- L** You had tryed it at some time or other.
- M** It will be then sure that experience is the mistress of things.
- L** By this wee also finde, that by mixing things together a good medicity is made
- M** Vanght nu hier u' inck-kooker.
- L** Siet daer/giet in. Oh 'tis nu ghenoech: wat is dat booz een berquiffinghe? Ghy hebt my meer gheghoben als ghy booz u selfs behouden hebt.
- M** Menght het eens of twee mael t'samen.
- L** Een kock en soude nimmermeer sijn soppen ende saussen beter konnen t'samen stozten.
- M** Versoecht het nu eyndelijc.
- L** Verhaelt my eenige spreucken booz/op dat ick onvertuffchen wat leere.
- M** De erbaretheyt (gelijck men gemoesnelijcke seyt) is de meesteresse der dinghen. Hebt ghy 't berstaet ghy 't?
- L** Ick segh het rasser.
- M** Namentlijck om dat ghy het te bozen kont.
- L** Wie sou dat niet weten? dat soo gemeen is?
- M** Laet ons nu sien.
- L** De saeck sal beter blijcken als het schijft gedroogt sal zyn.
- M** Wat wilt ghy wachten?
het is nu meer als droogh ghenoech.
- L** Ohe siet hoe swart dat het is?
- M** Heb ick niet waer geseyt?
- L** Ghy had het al op d' een of d' ander tijt versocht.
- M** Het sal dan secker zyn dat de erbaretheyt een meesteresse der dinghen is.
- L** Hier booz proeben wy oock dat uyt de t'samen menginghe der dinghen een goede middelmaticheydt ghemaecht

made.

- M** Now you begin to philosophate higher, therefore hee began. For wee have written long enough. I must goe to my book.
- L** That is we'l said: let us goe and repeat together.
- M** What should I repeat?
- L** That which the master hath this day written out.
- M** Is it not sufficient that I have repeated allone?
- L** If you have repeated but once or twice, it is little to learne without book.
- M** Yea, I have repeated nere ten times.
- L** And yet that is not enough.
- M** what will you more then?
- L** If you will say your lesson perfectly to the master, it is necessary that you have repeated with some body?
- M** I knew not that: but I assent willingly to you. Begin you then who have admonished mee.
- L** Goe to, attend diligently, and suffer me not to misse.
- M** I am more ready to heare than you are to pronounce.
- L** But if the observatour cometh in the mean time, he will thinke that we prate.
- M** why doe you feare where no feare is? If he comes hee shall not find us in idleness
- M** ghemackt wordt.
- M** Nu begint ghy hooger te filosofheeren / derhalben gae ick wegh. want 'tis langh ghenoech gheschryeben. Ik moet aen myn boeck gaen.
- L** Dat is wel gheseydt: laet ons t' samen gaen verhaelen.
- M** wat soude ick verhaelen?
- L** 't gene heden van de meester is booggeschryeben.
- M** En ist niet ghenoech / dat ic alleen verhaelt heb?
- L** So ghy maect eens of tweemaal verhaelt hebt dat is weynigh om van buyten te leeren.
- M** Jae ick heb by nae thien maal verhaelt.
- L** En dat is noch niet ghenoech.
- M** wat wilt ghy dan meer?
- L** Soo ghy tegens de meester seer sekerlyck wilt opseggen / so ist van nooden dat ghy met yemant verhaelt hebt.
- M** Dat en wist ick niet: maect ick staet u gaerne toe. Begint ghy dan die my vermaent hebt.
- L** Wel aen, letter op/ende en laet niet toe / dat ick afdwale.
- M** Ik ben veerdigher om te hooren / als ghy om te sprecken.
- L** Maect indien ondertuffchen de toefender quame / by soude meynen dat wy klapten.
- M** wat blyest ghy daer niet te blyesen / so by komst by sal ons niet in leen

idleness or a bad matter :
let him if hee will heare
our discours.

leedicheydt ofte in een
quade sneck bevinden :
laet hem onse t' samen
sprekinghe hooren soo
het hem belieft.

- L** You speak very well ; let us
sit aside somewhere in a
corner, that no body may
hinder us.
- M** But I feare that it is too late
for us to benefit our selves
by so doing, for we must
presently say our lesson to
the master.
- L** For your good companie, and
all your good deeds to
mee I give you as great
thanks as I can. Fare wel.
- M** God preserve you in health.
But heare, never spare my
labour.
- L** And doe you use me and my
things againe, if there bee
any need. Againe fare
well.
- X** Ghy spreekt seer wel: laet
ons elders in een hoek
afschicken op dat ons
niemant en belette.
- M** Maer ick hese dat het te
laet is om ons so doende
te behelpen / want wy
moeten strax aen de
meester op seggen.
- X** Ick weet u boez u goet
gheselschap ende all' u
wel daeden aen my / soo
grooten danck als ick
kan. haert wel.
- M** Godt spare u ghesondt.
Maer hooft / en spaect
nimmermees mijn ar:
beydt.
- X** Ghy oock / ghebwyckt my
ende mijn dinghen we:
derom / so der yets van
noode sal sijn. wederom
haert wel.

- 5 *A child relateth orderly to his ussher what hee and his school-fellowes have don in their rising up, clothing them, and other thinges. wherein the names of many thinges belonging to the body are spoken of. After that they discourse of divine matters. A sermon is heard but nothing remembered of it.*
- 5 Een kindt verteldt ordentlijck aen sijn ondermeester al wat hy ende sijn mede - ghesellen gedaen hebben in haren opstaen, bekleedinghe, ende andere dinghen: waerinne van de namen van veele dinghen het lijf aengaende gesproken zijn. Daerna spreken sy van Goddelijcke saecken. Een predicatie wordt ghehoort: maer niets daer van onthouden.

- ▼ **A** T what houre were you awakened this morning?
- 5 Before day, but at what houre I know not.
- ▼ Who awakened you?
- 5 The weekly awaker came with his lathorne, knocked hard at the chamber doore, some body opened (to him), the awaker
lighted
- ▼ **O** What ure sit ghy huyden moighen opgeweckt?
- 5 Doop den dagh/maer wat uyzen weet ich niet.
- ▼ Wie heeft u opgeweckt?
- 5 Den weeckelicken optwecker is met sijn lanteern gekomen/ heeft hert op de deur van de kamer geklopt / yemant heeft opgedaen / den optwecker

lighted our candle, called out with a loude voice, all were awakned.

ker heeft onsen keers opgesteeken/ heeft met een verheben stemme uytgeroepen/ altemael werden opghetweckt.

V Relate to mee orderly what you have don from that time untill the end of breakfast. You children attend diligently with ears and hearts, that you may learn to imitate this your schoole-fellow.

D Vertelt my ordenslyck wat ghy gedaen hebt van die tijt af tot het eynde des outdijtens. Ghy kinderen hooft met ooren ende herten naerstelyck toe / op dat ghy lieden leert dese utwen med-discipel na te volghen.

S Being awaken'd I arose out of my bed, I put on my coat with my dublet, I fate me downe on a foot-bench, I got my breeches and my stockens, I put them both on, I put on my shoes, I made fast my breeches to my dublet with points, gartered my stockens above my knees, I put on my girdle, combed my head diligently, I put my hat on myne head I put on my gowne, after that being gon out of the chamber, I went downe, I made water in the yard against the wall, I got cold water out of the paille, washed both myne hands and face, rinsed my mouth and teeth, I wiped myne hands & face with a

S Opghetweckt zijnde ben ick uyt het bed opghesraen/ ic heb mijn rock aengetrocken met mijn wambur/ ick heb geseten op een banckenic heb mijn broec ende mijn kouffen getregen, ick hebse beyde aengetrocken/ ic heb mijn schoenen geschoeyt ick heb mijn broeck aen mijn wambur met versielenbast gemaect/ mijn kouffens boven mijn knien gebonden/ ick heb mijn gordel omgedaen mijn hooft naerstelyck gekemt/ ic heb mijn hoertgen op mijn hooft geboecht/ ic heb mijn tabbert aengedaen/ daerna uyt de kamer ghegaen zijnde/ ben ick nae beneden gegaen/ ic heb mijn water op de plaets tegen de muor gemaect/ ick heb coudt water uyt den emmer ghekreghen bey mijn handen ende aensicht ghewasschen/ mijn mondt ende tanden ghespoelt / ick heb mijn handen ende aensicht met een doogh-doech af-

towell;

so well, in the mean time the token to prayer was given with the little bell, thay came into the private hall (parlour) we prayed together, we received our break-fast orderly from the servaut of the kitchen (Cooke), we breakfasted sitting at the hearth, and that still, without murmuring, without noisef. Such as I heard prating unseemly, or speaking idle words, or have seen wanton, I admonished friendly, and such as were not obedient to my admonition I brought them to the observatour that he might note them.

afgetuist/ ondertuffchen wort het secken om te bidden gegeven met het kleyne klocyken / men komt op de bysondere zael / wy bidden t' samen/ wy krijen ordentelijc onse ontbyten van de keucken knecht/ wy ontbreten naen den heert sittende ende dat stille/ sonder gherus / sonder geraes: die ick gehooft hebbe onbequamelyck klappen / ofte leedigh te woorden spreken / ofte oock dertel gesien heb/ die heb ick vriendelijck vermaent/ ende die mijn bermaninghe niet hebben gehooftsaem gheeweest / heb ick aenghebrucht by den opfiender op dat hy haer teycken en soude.

V Did no body oversee you, while you were at break-fast

S Yes, the usser.

V What did he in the mean time?

S He walked along in the midst of the hall, holding a book in his hands, and some times exhorting the observatour, that he should note those that did prate unseemly.

V Is it not then permitted to let fall a woord?

S Yes, it is permitted, but they use only to be noted, who prate long, and with many words unseemly and without any fruit. But it is lawfull for every

D En was niemant ober u. L. doen ghy ontbeet?

S Jae de ondermeester.

D Wat deed' hy ondertuffchen?

S Hy wandelde midden ober de zael / houdende een boeck in de handen/ende somtijds en toefienden bermanende / dat hy die onbequamelyck klappen soude teycken.

D Is het dan niet geooft een woord uyt te laeten gaen?

S Ja/het is geooft/maer die plegghen alleenelijck geteykent te worden/ die langh ende met veel te woorden onbeguameslyck ende sonder eenighe brucht klappen. maer het is een yder

one among themselves to bold pleasaunt discourses of good and honest matters, yet so as it bee don quietly, without crying out and brawling.

V You have satisfied me hitherto. But you, have you pronounced already the context against to morrow morning?

S I have repeated it.

V Well enough?

S Enough God be thanked.

V Who hath heard you?

S The master.

V It's well. but there is some thing which I wil admonish you.

S I desire much to heare that.

V You must often meditate, how much you are indebted to God the giver of all things who hath given you understanding and such an happy memory.

S what am I not indebted to him, who hath given me all things?

V Tell some of his especiall benefits, as I have sometime taught you.

S That heavenly father hath given me a body, a soul, life, a good mynd, good parents, rich, noble, well affected to me; and who doe not only abundantly supply mee with all things needfull for this life; but also (which is the

greatest

geoor' ooft onder males handeren ghenuegelycke redenen te handelen van goede ende eerlycke saken / soo nochtans dat het stillekens gheschiet / sonder gheroep ende kybagie.

V Tot hier toe hebt ghy my vol'daen. Maer ghy/ hebt ghy nu al den inhoud tegen morgen broegh opgheseydt?

S Ick heb het opgheseydt.

V Te deegh ghenuegh?

S Genoegh Godt zy danck.

V Wie heeft u ghehoort?

S De meester.

V 't is wel / maec daer is yets dat ic u wilde vermanen.

S Ick begeere seer dat te hooren.

V Ghy moet dickwils denken / hoe veel dat ghy Godt den verleener van alle dinghen schuldigh zyt / die u verstant ende soo gheluchighen memorie ghegeven heeft.

S Wat salick hem niet schuldich zyn / die my alle dinghen ghegeven heeft?

V Verhaelt eenighe van syn boornaemste welbaden/ ghelyck ick u t'eenigher tyd gheleert hebbe.

S Dien hemelschen Vader heeft my ghegeven een lichaem / een ziel / het leven / een goeden sin / goede ouders / sijcke / edele / wel tot my genegen; ende die my niet alleen overbloede'gh alle dinghen noodich tot het leven beschaffen : maer oock (het welke verre

greatest of all by far) take care to have mee so diligently instructed in good language; and good manners, that there is no more to be desired.

V You have said al those things truly: but you have omitted one thing, which is an especial blessing of God. Doe you know what it is?

S Let me meditate a little.

V Meditate at leisure.

S Now I remember it, but by reason of the greatnes of the matter, I know not with what words I shall expresse it.

V Say it nevertheles in so good a maner as you can.

S I bethink me more and more.

V Speak it at last.

S Innumerable are the benefits of the most great and good God towards me in my body and soule in externall things; but there can be no greater said or thought, than that of his grace he hath given mee his only son, who hath redeemed me most miserable sinner, and captivated under the tyranie of Satana, and that by his death (which was) of all (deaths) the most

betre het aldergrootste is) my in goede talen / ende goede manieren berofghen soo naerstelick onderwesen te werden / datter niet meer te bereyfschen is.

D Ghy hebt alle die dinghen waerlijck gheseyt: maer ghy hebt een dingh achter gelaten / het welcke een besondere weldaet Gods is. weet ghy wat het is?

S Laet my een weynigh bedencken.

D Denckt met ghemack.

S Du gedenck ick het / maer doo; de grootheydt van de saeck en weet ick niet / met wat woorden datic dat uytducken fall.

D Seght het nochtans op sodanigen manier als ghy keunt.

S Ick dencke boost ende boost.

D Seght het eyndelijck.

S Ontallick zijn des seer goeden ende grooten Gods we' daden tegens my in mijn lichaem / in mijn ziel in de uyerlijcke dinghen; maer daer kander gheen grooter gheseyt noch ghedacht worden / dan dat hy synen eenighen Sone uyt ghenade my ghegheben heeft / die my seer elendighe sondaer ende ghebanghen onder de tyranie des Satana / berloft heeft / ende dat doo; syn dood van alle de wpestste ende schandelijckste.

orewell.

cruell and shamefull.

V You have said it wel enough, and very neare just with so many words, as I have taught you at other times. But hath God don those so great benefits to you only?

S No truly.

V To whom more?

S To all as many as God out of his pure grace hath chosen to eternall life in Christ, and accordingly doe faithfully and truly beleve the gospell.

V Goe to, produce a place out of the gospell of Iohn to that purpose.

S God so loved the world, that he gave his only begotten son: that every one that beleeveth in him should not perrish, but have everlasting life. For God sent not his son into the world, that hee should condemne the world, but that the world through him might be saved. Hee that beleeveth in him is not condemned: but hee that beleveth not is condemned already, because hee hath not beleved in the name of his only begotten son.

V Hitherto enough. But whose wordes are they?

S Christs himself, speaking of himselfe.

V To

delijckste.

D Ghy hebt het bequaem genoegh gheseydt/ ende by nae met eben soo veel woorden/als ick u't anderen tijden gheleert hadde. Maer heeft Godt ualleen die soo grooten weldaet betwefen?

S Geenfins hoorwaer.

D Wie daer en boven?

S Allen so veel alffer Godt uyt syn iontere genade uytberkozen heeft tot het eeuwige leben in Christus / ende nabien het Evangelium getrouwelijck ende waerlijck gelooven.

D Wel aen, brenghet voort een plaets uyt het Evangelium Johannis op die sin.

S Also heeft Godt de werelt lief gehabt/dat hy synen eenigen gebooren soone gegeven heeft: op dat alle die in hem ghelooft niet berlozen en gash/maer het eeuwige leben hebbe. want Godt heeft synen soone niet in de werelt gesonden/op dat hy de werelt berdoeme/maer op dat de werelt behouden worde doos hem. Die in hem ghelooft en wort niet berdoemt: Maer die niet en gelooft die is nu alreede berdoemt / om dat hy niet ghelooft en heeft inden name van syn eenigen gebooren soon.

D Tot hier toe genoegh. Maer wiens woorden sijn die?

S Christs selfs/ van sich selven spreckende.

D Wien

- V To whom doth he speake? D Wien spreekt hy aen?
- S Nicodemus, who came to him by night. S Nicodemus / die tot hem in de nacht ghekomen was.
- V Christ himself our only Saviour graunt, that you may grow more and more in the knowledge of him. D Christus selfs onsen eenige Saligmaker maect/dat ghy meer ende meer in syn kennisse toeneemt.
- S He will doe it, I hope. S Hy sal't doen/so ick hoop.
- V Goe forward then cheerfully, as you have begun, which I pray God prosperto the glory of his name. D Gaet dan ghelyck ghy begonnen hebt wackerlyc voort/het welcke Godt te eeren syns naems wel wil doen gelucken.
- S That is my desire. S Soo bid ick.
- V Let us goe to supper. But in the means time let me aske you one thing more. Have you not bin to day at the holy sermon? D Laet ons gaen om het aboutmael te houden. maer ondertusschen laet my u. i. noch een dinghe vragen. yst ghy huyden niet in de herlyge predicatie getweest?
- S I was there. S Ick bendes ghetweest.
- V Who are your witnesses? D Wie syn u ghetuyghen?
- S Many of the schoole-felloppes who saw me can witness it. S Deele van de mede discipulen / die my gesien hebben/konnen't getuyghen.
- V But some must be produced. D Maer men moeter eenighe voortbringen.
- S I shall produce them when you commaund it. S Ick salte voortbringen/als ghy het sult ghebidden.
- V Who did preach? D Wie heeft ghesprecht?
- S Master N. S Den heer N.
- V At what time began he? D Wat yrt heeft hy begonnen?
- S At seven a clock. S Te sebenen.
- V Whence did he take his text? D Waer yrt heeft hy syn text ghenomen?
- S Out of the epistle of Paul to the Romanes. S Out den buef Pauli tot den Romernen.
- V In what chapter? D In het hoe veelfte capittel?
- S In the eighth. S In het achtste.
- V Hitherto you have answered well: let us now see what follows. Have you remembered any thing? D Tot noch toe hebt ghy wel geantwoort: laet ons nu sien watter volght. Hebt ghy iets onthouden?
- S Nothing that I can repeat. S Niets dat ic vertellen kan.
- V Nothing D Niet

- V** Nothing at al? Betbink (your self) a little, and take heed that you bee not disturbed, but bee of good courage.
- S** Truly master I can remember nothing.
- V** What, not one word?
- S** None at all.
- V** I am ready to strike you. what profit have you then gotten?
- S** I know not, otherwise than that perhaps I have in the mean time abstained from evill.
- V** That is some what indeed, if it could but so be that you have kept your self wholly from evill.
- S** I have abstained so much as I was able.
- S** Graunt that it bee so, yet you have not pleased God, so-mig it is written, depart from evill and doe good. but tell mee (I pray thee) for what cause principally did you goe thither?
- S** That I might learne something.
- V** Why have you not don so?
- S** I could not.
- V** Could you not kave? yea you would not, or truly you have not addicted your self to it.
- S** I am compelled to confesse it.
- V** What compelleth you?
- S** My Conscience, which accuseth
- D** Niet met al? Bedencht een weynigh ende siet toe dat ghy niet ontroert en wort/ maer jyt goets moets.
- S** Dooxwaes meester ick en kan niets bedencken.
- D** Niet een woord?
- S** Gantsch niet.
- D** Ick slae by kans wat boosdeel hebt ghy dan ghedaen?
- S** Ick en weet niet/ dan dat ick misschien ondertusfchen van quaedt my onthouden heb.
- D** Dat is wel wat/ soo het maer heeft konnen geschieden/ dat ghy geheel van't quaet u hebt onthouden.
- S** Ick heb my onthouden so veel als ick heb ghekonnen.
- D** Seght dat het so is/ ghy en hebt nochtans Godt niet voldaan / detwijl daer gheschreben staet/ wijckt af van het quaede ende doet 't goede: maer seght my (bid ick) om wat oorsaeck waert ghy daer boornamentlijck ghegaen?
- S** Op dat ick yets soude leeren.
- D** Waerom en hebt ghy dat niet ghedaen?
- S** Ick heb niet ghekonnen.
- D** Hebt ghy niet ghekonnen boef? ja ghy hebt niet ghewilt/ ofte booscher ghy hefter u niet nae geschickt.
- S** Ick werde het gedwongen te bekennen.
- D** Wat dwinght u?
- S** Mijn ghewisse / die my boop

- causeth me before God.
- V** You say well : oh that it were from the heart.
- S** Truly I speak it from myne heart.
- V** It may bee so : but goe to . what was the caus that you have remembered nothing ?
- S** My negligence : for I attended not diligently.
- V** What did you then ?
- S** Sometimes I slept.
- V** So you use to doe : but what did you the rest of the time ?
- S** I thought on a thousand fooleries, as children are wont to doe.
- V** Are you so very a child , that you ought not to be attentive to heare the word of God ?
- S** If I had bin attentive , I should have profited something.
- V** What have you then meritted ?
- S** Stripes.
- V** You have truly meritted them, and that very many.
- S** I ingenuously confes it.
- V** But in word only I thank.
- S** Yea truly from myne heart.
- V** Possibly , but in the meane time prepare to receive stripes.
- S** O master forgive it , I beseech you , I confes I have sinned, but not of malice.
- V** But such an evill negligence
comes
- hoo; Godt beschuldicht.**
- D** Ghy seght wel : och of 't ban herten waer.
- S** Doo;waer ick seght 't ban herten.
- D** Het kan geschieden : maer wel aen/wat is d'oo;saeck gheweest / waerom ghy niet onthouden hebt ?
- S** Mijn onachtsaemheydt : want ick hoorde niet naersich toe.
- D** Wat deed' ghy dan ?
- S** Somsjts stiep ick.
- D** Soo pleeght ghy : maer wat deed' ghy in de overige tijdt ?
- S** Ick docht om duysent beuselingshen / ghelyck de kinderen pleghen.
- D** Zyt ghy soo seer een kind / dat ghy niet en behoort de aendachtigh te wesen om Godes woord te hooren ?
- S** So ick aendachtigh ware geweest / ick soude iets konnen hoorderen hebben.
- D** Wat hebt ghy dan / verdient ?
- S** Slaghen.
- D** Doo;waer ghy hebtse verdient / ende dat by was veel.
- S** Ick beken het byreljck.
- D** Alleenlijck met woorden meen ick.
- S** Ja; doo;waer ban herten.
- D** Moghelijck / maer ondertusschen maect u bereyt om slaghen te ontfangen.
- S** O meester vergheeft het / bid ick / ick heb ghesondigt ick bekent / maer nyt geen quaethert.
- D** Maer soo een boeckerde
S onacht-

comes very neare wickednes (malice).

onachtsaemherdt komt seer na de boosheyt.

S Truly I strive not against that: But nevertheless I implore your clemencie through Iesus Christ.

S Doortwaert ick en strey daer niet tegen: Maer nochtans bid ic om u goedertierenheyt door Iesum Christum.

V What will you then doe, if I shall forgive you?

D Hoet sult ghy dan doen/indien ick het u vergebew sal.

S I will doe my dutie henceforth, as I hope.

S Ick sal hier na mijn ampt doen / soo ick hoop.

V You should have added thereto, by Gods helpe: but you care little for that.

D Men behoorde daer by gedaen te hebben met Godts hulpe: maer daer vnaeght ghy weynigh nae.

S Yes master, by Gods help, I will hereafter doe my duty.

S Ja meester / met Godts hulp / sal ick hier nae mijn ampt doen.

V Goe to, I pardon you the fault for your teares: and I forgive it you on this condition, that you bee myndful of your promise,

D Hoel aen / ick vergeef u schult door uwe tranen: ende ick vergeef het u op dese conditie/dat ghy u beloften gedachtigh zijt.

S I thank you most Courteous master.

S Ick bedanck u seer beleefde meester.

V You shall bee in very great favour with mee, if you remember your promise.

D Ghy sult by my in een seer grooten aenghenaemheyt zyn / indien ghy uwe beloften gedencken sult.

S The most good and great God graunt that I may.

S De seer goede ende groote Godt maecht dat ick kan.

V That is my desire, that hee would graunt it.

D Dat hy het maecht / dat wensch ick.

6 *Certaine short dialogues wherein Schollers ask their master leave to goe forth on severall occasions.*

6 Eenige korte t'samen sprekingen waerinne Scholejongens van haren meester verlof eyschen om verscheydene oorsaecken uyt te gaen.

S **A** M I permitted to goe out with my Brother?

S **I** S het my gheoorloft uyt te gaen met mijn Broeder?

M What is the occasion?

M Wat is de oorsaeck?

S That our mother may buy us shoes: afterwards that we may go to the barbers.

S Dat onse moeder ons schoenen koopt: daerna dat wy nae de barbiers gaen.

M What to doe there?

M Wat daes?

S To cut off our haire.

S Om ons haren af te snijden.

M What need is there of it now?

M Wat is dat nu van noode?

S That to morrow we may goe and visit our uncle if the Lord permit.

S Op dat wy morgen (so het de Heer sal toeghelaten hebben) onsen Oom bezoeken.

M Goo, and betimes in the morning bring me a testimony or witness with you.

M Gaet ende brengh morgen broegh een ghetygnisse ofte een ghetyggenis met u.

S I will diligently take care of that by God's helpe. Will you have any thing more Sir (master)?

S Met Gods hulp sal ick dat naectselijck betogghen: wilt ghy noch iets meer meesier?

M That you remember my service to your mother.

M Dat ghy van mijnen twesghen u moeder ghediensselijcken groet.

Another.

Een ander.

S **M** After, may I have leave to goe forth?

S **I** S het gheoorloft uyt te gaen meesier?

M Whi-

S a

M waer

- M Whither.
S First to the taylor, then to the barber.
- M Why to the taylor?
S That I may put my hose to be amended.
- M Are they torne?
S Yea, so torn that I can hardly draw them on.
- M Wherefore to the barber?
S That I may shew him a fore which is risen this day on my thigh.
- M Uncover it, that I may see it.
S See it when you please.
- M It is a byle.
S I gessed it so.
M When you shew it to the barber, desire him to lay a fit plaister thereon.
S I will follow your Counsell.
- M But is there no body that will goe with you?
S Yes, Iohn Flavian.
M What hath he to doe?
S He will goe to the barber also.
- M Go then together, and return in like manner.
S Will you have any thing els?
M That you make hast to come againe, that you lose not your after-meons drinking.
- M Waer henen?
S Eerst na de snyder / daerna tot de barbier.
- M Waerom tot de snyder?
S Dat ick mijn konffen te vermakens besoghe.
- M Sijnse ghescheurt?
S Also ghescheurt / dat ick se nauwelijc kan aantrecken.
- M Waerom tot de barbier?
S Op dat ick hem toone een gezweet / het welcke my desen dagh op mijn dye ontsaen is.
- M Ontdekt het / op dat ick het sie.
S Ziet het wanneer 't u belieft.
- M Het is een puyken.
S Soo giften ick.
- M Als ghy 't ontdekt sul's hebben / soo begeert dan dat hy een bequame pferster daer op leyt.
S Ick sal doen dat ghy my raet.
- M Maer isser oock niemands die met u gaen wil?
S Ja / Johannes stubianus.
- M Wat heeft hy te doen?
S Hy wil oock na de Barbier gaen.
- M Gaet dan t' samen / ende keert te ghelijck wederom.
S Wilt ghy yets meerder?
M Dat ghy n haest weder te komen / op dat ghy u achternoenmael niet en betriest.

Another:

Een ander.

- S M After, may I speak a little to you?
M Say
- S M Effer/isset geoojloft een weynigh te sprecken?
M Spreekt,

M Say on.

S We two have propounded if you think so good, to walk abroad while the rest doe play.

M whither will you goe ?

S In the next suburb.

M But what wil yee doe as you are walking ?

S wee will discourse (handle some dialogue).

M But it must be of some good and honest matters.

S This clearenes of the season, and the beautifull face of the earth, will afford us an honest subject.

M There never wants matter to prais God, only it must be by his iustfull servants.

S Truly never. But to returne to the matter propounded, doth it please you master to permit us to goe without the city ?

M Vales your constant fidelity, and true love of learning were known to mee, I would never suffer it: especially for that wicked youths have often deceaved me in this way. Goe yee therefore hence, and come againe betimes to supper.

M Sproeckt.

S Wy twee seldon booz / soo het u also goet dunckt / buyten te gaen wandelen / terwyl de andere spelen.

M Waer wilt ghy lieden hopen gaen ?

S In de naeste hoozen.

M Maer wat sult ghy al wandel ende doen ?

S Wy sullen eenige t'samen-sprekinghe handelen.

M Maer van goede ende eetlycke dinghen.

S Dese heiderherdt des tijts / ende soo schoonen gelact des aerdyckx sullen ons een eetlycken inhoudt gheben.

M Daer en ontbreect nimmermeer stoffe om Godt te loben / alleen boozsyne ware dienaers.

S Nimmermeer boozwaet: maer op dat wy tot onse booghstelde reden weder keeren / laet ghy het ons toe meest er buyten de Stadt te gaen ?

M Ten waer dat my bekent waer uwe geduerighe ghetouticheydt ende waerhefde tot de talen / ick en soude het nimmermeer toelaten: booznamentlyck nadien loofse jonghelingen my dickmaels in dese maniere bedrogen hebben. Ghy lieden dan gaet heen: en haet booght wederom tot het abontmael.

An other.

Een ander.

- S **M**ay it pleas you to give me
leave to goe out ?
- M Whither ?
- S Home.
- M How is it that you goe so
ofren home ?
- S My mother commanded that
I and my brother should
come to her this day.
- M For what cause ?
- S That our mayd may beat out
our clothes.
- M What is that to say ? Are you
louzie ?
- S Yes very louzie.
- M Wherefore have you not told
my wife of it ?
- S we dare not.
- M You speak as if shee were so
churlish, she keeps a mayd
principally for that cause,
that she may take care to
keep you all clean, and
you know that well
enough, but you are
glad when you can have
an oppertunity to visit
your mother. Tarry ther-
fore, to morrow I will
take care that your clothes
shalbe beaten out.
- S But our mother will chide
us.
- M I will satisfie her. Bee you
still.
- S **I**s het niet ghesoofst uyt
te gaen ?
- M Waer henen ?
- S Na huys toe.
- M Hoe so dickwils t'huys te
gaen ?
- S Myn moeder had gheboden
dat ick ende mijn broe-
der op huysden tot haer
souden gaen.
- M Om wat oorsaecks wille ?
- S Om dat de meyt onse klee-
deren soude uyt-cloppen.
- M Wat is dat te segghen ?
hebt ghy lieden luyfen ?
- S Ja seer veel.
- M Waerom hebt ghy 't mijn
huysvrouw niet ber-
meent ?
- S Wy durben niet.
- M Al eben eens of sy soffuers
waer / sy heeft een
meydt albaermeest om
die oorsaey wil / op dat
sy sorghe draecht boos-
twet allen reyndelich-
berdt / ende ghy lieden
weet dat wel/maer ghy
syt blijde dat u ghele-
ghentherdt ghegheben
wordt om u moeder te
berfoecken. Ghy lieden
blijft dan / morgen sal
ick berfoeghen dat uwe
kleederen uytgeklopt
werden ?
- S Maer onse moeder sal ons
berispen.
- M Ick sal haer versoenen.
Aust n. l.

7 *A Scholler inviteth his master in his fathers name to walke to the garden.* 7 *Een School-jonghen noodight sijn meester uyt naem van sijn Vader in den hof te gaen.*

S **G**od save you master.
M You are well come, what message have you?

S **Z**ijt ghegroet Meester.
M **D**et ghelack moet ghy ghekomen zyn / wat bootschapt ghy?

S My father desireth that wee may goe together on pleasure into his garden without the city.

S **M**ijn Vader bid dat wy t'samen om geneught / in sijn tuyn / buyten de Stadt moghen gaen.

M The fairnes of the weather inviteth us thereunto, and we have now leisure, but what shall we see there that is pleasant to be looked upon?

M **T**ot die saeck noodight ons de helderheydt des tweers / ende wy hebben nu tyt / maer wat sullen wy daer sien geneuglijck om te aenschouwen?

S Divers and faire trees with their fruits, also a wonderful variety of herbs and flowers.

S **V**erscherden ende schoone boomen met hare vruchten item een wondere verscherdenheit van cruyden ende bloemen.

M There is nothing more pleasant than those things.

M **D**aer en is niet geneuglijcker als die dinghen.

S That is the bounty of God toward us.

S **D**at is de mildaedighydt Godts teghen ons.

M Which wee must prosecute with continuall praises.

M **D**ie wy niet geburigen lof moeten nabolghen.

S But I feare that we make my father tarry for us.

S **M**aer ick vreesse dat wy mijn vader naer ons doen wachten.

M Tarry so long till that I put off my gowne, that I may be

M **W**acht soo lang tot dat ic mijn tabbaert verandere / op dat ick te

als

S f. Weerde

the fitter to walke. now I
am ready; let us goe, but is
your father at home?

8 He tarryes for us at the doore.

M That's well: See that you
salute him decently.

8 Wee have bin often warned
of that by your teaching.

beerdiger zy om te waen
delen. Nu ben ick he-
rerdt / laet ons gaen.
maer is u vader t'huys?

8 Hy wacht ons vooz de
doer.

M Die saeck is goet: Siet dat
ghy hem bequamelyck
groet.

8 Daer van zyn wy dooz u
leeringhen dickmaels
bermaent ghetweest.

8 *The diligence of a
learned father in
teaching of his chil-
dren at home.*

8 *De neersticheyt
van een geleerden
Vader in't onder-
wijlen van sijn
kinderen binnens
huys.*

N **W** Het came you again
from home?

O I came but even now.

N Where is your brother?

O He stays at home.

N Why doth he tarry?

O That he might dine with his
mother.

N But wherfore did you not
tarry also?

O I had dyned before with my
father.

N Who served you?

O The maide.

N What did your mother? where
was she?

O At home also, but busy.

N About what busines?

N **W** Anneer zyt ghy we-
der van huys ghe-
komen?

O Ick kom nu eerst wede-
rom.

N Waer is u broeder?

O Hy is t'huys ghebleben.

N Waerom is hy ghebleben?

O Op dat hy met sijn moeder
het middachmael soude
houden.

N Maer ghy waram zyt ghy
oock niet ghebleben?

O Ick / had mijn middach-
mael al ghehouden met
mijn vader.

N Wie dienden u?

O De meyd.

N Wat deed u moeder? waer
was die?

O Oock t'huys/maer besigh.

N In wat saeck?

O In

O In

- O In receaving wheat , which was brought to us.
- N when shall you goe home againe?
- O When I shall be sent for by my father.
- N On what day will that be?
- O It may be foure daies hence.
- N Wherefore goe you home so often?
- O Our parents will have it so.
- N What doe ye at home?
- O That which our parents bid us.
- N But in the meane time your time of learning is lost with you.
- O It is not altogether lost.
- N What then?
- O As often as my father is not very busie , he exerciseth us at all houres , in the morning , before and after dinner , before supper , long enough after supper. I aldy also before we goe to bed.
- N In what things doth he exercise you?
- O He asketh of us principally those things which yee learned the whole weeke at schoole , he looketh into our theams , and questioneth us from the same : O'ten times doth he give us something to write out sometimes in latin sometimes in our motheres tongue , Some-
- O In tarty te ontfanghen die ons toegheboort werde.
- N Wanneer sult ghy weder na huys keeren?
- O Als ick van mijn vader ontboden sal worden.
- N Op wat dach sal dat zyn?
- O Moghelick ober hier daeghen?
- N Waerom gaet ghy lieden soo dickmaels t' huys?
- O See willen t' onse ouders.
- N Wat doet ghy lieden t' huys?
- O Dat ons van onse ouders beholen werdt.
- N Maer ondertuffchen gaet by u de tyt der leeringhen verloren.
- O Sy en gaet niet gheheel verloren.
- N Wat dan?
- O So menighmael mijn vader niet noodsaeclicheit besigh is / so oeffent hy ons tot allen uren smorgens / voos / ende nae heb midnachmael / voos / heb aboutmael / nae het abontmael langh ghenoggh / syndelick oock eet wy te bedde gaen.
- N In wat dinghen oeffent hy u?
- O Hy bereycht van ons als dermeest die dinghen die wy de gantsche weeck in het school gheleert hebben / hy siet in onse themata / ende draeght ons van de selve : dickwils gheeft hy ons nu yets in latin ofte in onse moeders tael uyt te schryben / somtijts siet de hy ons gock voos een korte spreucke

times also be pronounced to us a short sentence in our mothers tongue, which we translate into latin: Sometimes on the other hand he bids us translate some thing out of latin into our mothers tongue. Lastly before and after meat, doe we read something out of the English or French bible and that in the presence of the whole family.

N Doth hee ask you nothing of the Catechisme?

O He doth that every Sunday, unless perhaps he be from home.

N You tell me wonderful things if they be but true.

O Yea there are many more than I have told you: For I have forgotten the civility of manners, of which he useth also to admonish us at the table.

N Why doth your father take so much paines to teach you?

O That so hee may understand whither in the schoole wee doe cast away his labour, and mispend the time.

N wonderfull diligence and providence of man! Oh how much rare you bound to your heavenly father, who hath given you such a father!

O God graunt, that wee may never forget that and al his other benefits.

N It is a good and godly thing to wiske that: Take heed that

spreucke in onse moeders tael/ die wy in het Latyn oerfetten somtijts daerenteghen ghebiet by yets latyns in onse moeders tael oerfetten. Cyndelijck booz ende nae den eten / lesen wy altijts yet uyt de Engelsche of fransche Biibel ende dat in het huwesen van het geheele huysghesin.

N En vraecht hy niet van de Catechismus?

O Dat doet hy alle Sondaghten se dat hy mischien van huys se.

N Ghy vertelt wonderlijcke dinghen/ soose maer waerachtich se.

O Jae daer seinder noch veel meer als dien ick u vertelt heb: want ick heb vergheten de beleeftheyt der manieren/van de welcke hy ons oock pleeg te vermaenen oer de taefel.

N Waerom neemt u Vader so veel arbeit om u te leeren?

O Op dat hy also verstaet / of wy in het School sijn arbeit verdoen/ ende de tijds misbruycken.

N Wonderlijcke neersticheyt ende voorzichtigheyt des menschen! Oh hoe seer seet ghy lieden verbonden an den hemelschen vader/ die u sodanighen vader ghegheben heeft!

O Godt geue dat wy dat ende sijne andere weldaden nimmermeer vergheten.

N Het is goet ende Godt blychtig dat te wenschen Maecht.

that you have it not only in your mouth, but more also in your heart.

Q I thank you, that you admonish me so faithfully.

N We owe the duty of good admonition to all men, but most of all to our brethren.

Q Doe we then owe that to our brethren alone?

N I call them chiefly brethren here, who are made one with us by faith in Christ.

Q You judge well. But I will goe and see whither my brother be also come from home at last: for hee is more than too ready to loyter.

Maect dat ghy het niet alleen inde mondt hebt/ maer oock noch meerder inder harten.

Q Ik bedanck u dat ghy my so getrouwelyc vermaent.

N Den dienst van wel te bermaenen zyn wy schuldigh aen alle menschen maer aldermeest aen onse Broeders.

Q Sijn wy dat dan aen onse broeders alleen schuldich?

N Ik noem die hier voornamelyck broeders/die wyt het gheloebe in Christum met ons beveenicht zyn.

Q Ghy gaet wel. Maer ick ga sien of mijn broeder ten laetsten oock weder van huss gekomen is/want hy is meer dan al te beerdigh om te vertoeben.

9 *Two boys compare their age together. The diligence of a learned pedagogue is praised.*

9 Twee jonghens vergelijcken hare jaeren. De naerstigheydt van een gheleerde kindermeester wert gepresen.

P **H**ow old are you?

Q Thirteen years, as I have understood from my mother: but how old are you?

P Truly I am not so old.

Q How old then?

P I want one yeare of it.

Q You are then twelve.

P That accompt is ready.

Q But your brother, what yeare doth he goe in?

N Hoe veel jaren hebt ghy?

Q Derthien / ghelijchick van mijn moeder verstaen hebbe: maer ghy?

N Doostwaer ick hebbes so veel niet.

Q Hoe veel dan?

N Daer ontbrecker een.

Q So sijnder dan twaelf.

N Die rekeningh is beerdich.

Q Maer u broeder in syn hoe veelste jaer gaet hy?

P In

66 10 Ja

- P** In his fist.
- Q** What say you? Hee speaks latin already.
- P** Why doe you marvaile? wee have alwayes a pedagogue at home, who is both learned and diligent, he teacheth us alwayes to speak Latin, and speaketh nothing in our mothers tongue except to expound somthing: also we dare speak none other to our father but latin.
- Q** Doe you then never speak English?
- P** Only with our mother, and that at a certaine houre when shee bids us come to her.
- Q** What doe you with the household?
- P** We have seldome speech with the household; and they only as they go by: and yet the men servants themselves speak to us in latin.
- Q** What doe the mayds?
- P** When occasion is offered that we speak to them, then we use our mothers tongue, like as we use with our mother herself.
- Q** Oh happy are ye, who are so diligently instructed.
- P** God be thanked, by whose grace wee have a father, that taketh care to have us so well taught.
- Q** Truly the prais and glory of that matter belongeth only to the heavenly Father.
- Q** In sijn vijffte.
- Q** Wat seght ghy? hy spreekt nu al Latijn.
- P** Wat verwondert ghy u? alijt hebben wy t'huys een kinder-meester die gheleert ende neersich is / hy leert ons alijt Latijn sprecken/ooch en seydt hy in onse moeders tael niet ten sy om yet te verklaren: ooch en verben wy onsen Vader niet dan in 't Latijn aensprecken.
- Q** Spreekt ghy lieden dan nimmermeer Engelsch?
- P** Alleen met onse moeder ende dat op een seker ure als sy ons ghebidt tot haer te komen.
- Q** Wat doet ghy lieden met het huysghesin?
- P** Met het huysghesin hebben wy selden reeden / ende ooch alleen in het hoor: hy gaen: ende nochtans de knechten selfs spreken ons in 't Latijn aen.
- Q** Wat doende de maydens?
- P** Soo wanneer het te pas komt dat wy haer aensprecken/so gebuycken wy onse moeders tael/ghelyck wy met onse moeder selfs plegghen.
- Q** O ghy ghebrukighe die soo naerlijcklyck onderwysen werdt!
- P** Godt is dank doot mieng gratie wy een Vader hebben / die verzoight dat wy so fraey geleert werden.
- Q** Doozwaert den lof ende de eere van die saeck komt alleen den hemelschen Vader

ther.

P But what doe wee ? I heare
the roul called.

Q Let us then make hast.

Daber toe.

P Maer wat doen wy ? ick
hoor de naem-rollen nu
al opsegghen.

Q Laet ons dan haesten.

IO *Two boys count
their books. Men
must read extraor-
dinary books some-
times. It is better
to learn late than
never. A book
that is finely bound
is shewed. Some
questions about it.
we must not provoke
God in our jests.*

IO Twee jonghens
tellen malckan-
ders boecken.
Men moet som-
tijts onghewoone
boecken lesē. Het
is beter te laet als
nimmermeer te
leeren. Een boeck
dat fraey gebon-
den is werdt ver-
toont. Eenighe
vraeghen daer o-
ver. In onse boer-
tinghen moetmen
Godt niet ver-
toornen.

R **H**ave you many books also?

S Not very many.

R But which have you ?

S The grammar rudiments, the
schoole dialogues, Terence,
Tullies epistles, Cato, a
dictionary, the high

dutch

R Hebt ghy oock veel boe-
ken ?

S Niet seer veel.

R Waer welke hebt ghy ?

S De beginselen van de gra-
matica / de Schoolsche
t'samen-spreckinghen/
Terentius / de bueben
van Cicero / Cato / een
dictionarium / het hoogh-
duytsche

dutch testament, the Psalms with a catechisme besides a writing booke, to write out the matters dictates. But what books have you?

R I have all them which you reckoned except Cato, Terence, and Tully's epistles. For wherfore should I have books that are not read in our Schoole?

S But I read those sometimes when wee are at leisure, that I may alwaies take on some new thing especially in the latin tongue and good manners.

R You doe wisely my Solomon. O wretch that I am, who have never yet learned, what it is to be studious.

S Learné therefore, for it is better to learne late than never.

R But what is that new guilded booke which you shew so stately?

S A Terence.

R Where was it printed?

S At Paris.

R Who gave it you?

S I bought him with my money.

R Where got you the money?

S. You ask that foolishly, as if I had stolen it.

duytsche testament / de psalmen met een Catechismus / daerenboven een schryf boeck / om de nyttigginghen des meesters in te schryben. Maer ghy wat boecken hebt ghy?

R Ick hebse al die ghy getelt hebt behalven Cato / Terentius / ende de brieven van Cicero. Want waerom soude ick boecken hebben die in onse School niet voorsz geleesen en werden?

S Maer ick lees die somtijt terwyl my leedich sijn / om dat ick altyt wat nieuws aenneeme / voornaemliclyk inde latynsche taal ende de goede zeden.

R Ghy doet voorszichtig myn Solomon. O myn ellendige die nimmermeer gheleert hebbe wat het zy blytigh te sijn.

S Leert dan / want het is beter te laet als nimmermeer te leeren.

R Maer wat is dat booz een nieuw betuult boeck dat ghy so heerliclyk vertoont?

S Een Terentius.

R Waer ghedrukt?

S Te Paris.

R Wie heeft u die ghegeven?

S Ick hebt hem voorsz myn gelt ghekocht.

R Dan waer hadt ghy het gelt ghekregen?

S Sottelijc vraecht ghy dat / al eben eens of ick het gestolen hadde.

R Far

R Dat

- R** Far bee it from mee to think so, but I asked that for my mynds sake.
- S** Neither do I reprove your words in good earnest: but we are wont to jest so with our good friends.
- R** Iesting is not forbidden, if God bee not provoked thereby. But goe to, let us returne to our purpose. Of whom did you buy that Terence?
- S** Of Clement.
- R** Of that pedler?
- S** Yes indeed.
- R** How much did it cost?
- S** Ten Ryvers.
- R** No more at all.
- S** Not at all.
- R** Truly a price small enough.
- S** Especially seing it is gilt & bound so finely.
- R** were there other such like books also?
- S** Two or three.
- R** Conduct me I pray thee to him.
- L** Let us goe.
- R** Dat zy verre van my dat te dencken: maer ick byaeghe dat om de ghe-nught.
- S** Nochte ick en betispe u woorden niet ernstelijc: maer op die manier pleeghen wy te spotten met onse goede vrienden
- R** Niet verbieter te jochen als Godt maer niet ber-toont en werde. Maer wel aen/ laet ons tot onse boozneemen wederkeeren: van wien hebt ghy dien Terenti-us ghekocht?
- S** Van Clement.
- R** Van dien Kramer?
- S** Jae boozwaer.
- R** Hoe veel heeft hy gekost?
- S** Thien stuivers.
- R** Niet met al meer?
- S** Gantsch niet.
- R** Doozwaer een prijs slecht genoeg.
- S** Dooznamentlijck dewijl het bergult ende so fraey gebonden is.
- R** waerender oock andere diergelijcke boecken?
- S** Twee ofte drie.
- R** Geleyt my bid ick tot hem.
- S** Laet ons gaen.

II *All things ought to bee set after heavenly matters. It is shamefull for one to reprove another of that whereof hee himself is guilty. A father giveth the master charge of his son. Correction is necessary, and therefore to be borne. The commendations of Scholasticall discipline. A rare example of a boy that desires of himself to dwell in the Schoole.*

II Alle dinghen moet men achter de Goddelijcke saken stellen. Het is schandelijk voor yemant een ander te berispen voor't ghene hy selver doet. Een vader beveelt syn Zoon, aende meester. Tucht is noodsaeckelijc endaerom moetmen't verdragē. Loff der school tucht. Een uytnemend exempel van een jonghen die van sich selfs in't school begheert te woenen.

W Herfore were you not at the sermon to day?

W Daerom sijt ghy heden niet in de predicatie ghesweest?

V I was busy in writing letters.

W Ick was besich met brieven te schrijven.

T Could you not defer that business?

T Kont ghy die saeck niet uytstellen?

V The hast of the Carrier forced me.

W De haesicheydt des beeders drongh my.

T But

T Maer

- T** But the master teacheth us that we must set all things after Gods matters.
- V** He teacheth it indeed . neither doe I make doot of it: but we are never so perfect, but wee often set God after earth'y things.
- T** That is naught.
- V** Yea very evil : but we are alwayes men . untill God doe change us by his spirit. But tell mee (I pray thee) was the auditory full?
- T** Not very full , according to the wonted manner.
- V** Whereby comes that ?
- T** Koow you not that the people are now busie in gathering grapes ?
- V** I know it well: but can not men spend one hour in divine matters ?
- T** It belongeth not to mee to give you a reason of that; Only this I say, It is a shame to a teacher when the fault doth reprove himsele againe.
- V** Ho : what a blow hast thou given mee on the cheek ! Farewell , I wil not add a word more.
- T** Be more circumspect then an other time. But I heard even now that your father came to schoole to day.
- V** You have heard the truth.
- T** For what cause came he ?
- C** Maer de meester leert ons datmen alle dingen achter Gods saken moeten stellen.
- H** He leert het wel / daer twijfel ick oock niet aen : maer wy en sijn nimmermeer soo volmaecht / of wy stellen dickmaels Godt achter de aertsche dinghen.
- C** Dat is quaed.
- D** Jae seer quaet ; maer wy sijn alst menschen / ten sy dat Godt ons doopsijn gheest berandere : Maer seght my (bid ic) was de hoop-plaets vol?
- C** Niet seer vol / nae de gewoone manier.
- D** Waer doop komt dat ?
- C** Weet ghy niet dat het volck nu besich is in de wijnpluckinghe ?
- D** Jck weet het wel : maer konnen de menschen in Goddelijcke saecken niet een ure besteden .
- C** Het en komt my niet toe u daer reden van te geben : Jck seggh alleen ; dat het schandelijck is voer een leeraer als de schult hemselfs weder berispt.
- D** Ho : wat een kinne-backslaggh hebt ghy my ghegeben ! Waert wel / ick en salder niet een woort by doen.
- C** Zijt dan op een ander tijt boosfichtigher .. Maer terstont heb ick gehoort dat u Vader huyden in 't Schoole gekomen is.
- D** Ghy hebt de waerheydt gehoort.
- C** Om wat oorsaeck , was he

he?

- V** To pay the master money for my dyer: and with one to give him charge of me.
- T** Had he never given him charge of thee?
- V** Yes very often.
- T** What meane then so many-fold admonitions?
- V** He loveth me truly.
- T** What then?
- V** Therefore he desires that I may be taught diligently.
- T** What if he give charge that you should be often beaten?
- V** It may bee that is the cause, but what of that? hee doth not therefore love me the lesse.
- T** whence doe you draw that?
- V** Becaus correction is so necessary for a child as food.
- T** Indeed you speak true: but few judge so. Also there is no body but he would rather have t read than the rod.
- V** That is naturall to everyone, who denyeth it? but yet men must beare punishment patiently, especially when it is just.
- T** This sentence is in the little book of manners: Remember to beare patiently that which you suffer justly. But what if the punishment bee unjust?
- V** Wee must beare that also nevertheles;
- by ghekomen?**
- D** Op dat hy tooz mijn kost de meester gheft soude tellen: Met eenen op dat hy my aen hem soude bevelen.
- M** Had hy u nimmermeer besolen?
- D** Jaec seer dichtvilg.
- T** Wat wil sich die so menichvuldige vermaninghe?
- D** Hy heeft mijn waerhys lief.
- T** Wat dan?
- D** Daerom begeert hy dat ic naerstelijck ondertwesen werde.
- T** Wat int ien hy bevelde, dat ghy dickmaels gheslaghen wierde?
- D** Dat is misschien de oorzack / maer wat daer van? hy en sal my daerom niet te minder lief hebben.
- T** Waer nyt treckt ghy dat?
- D** Om dat de bestraffinghen den kinde soo noodigh is als voedsel.
- T** Ghy seght wel waer: maer weynigh oordeelen soo. Daer is oock niemant maer hy wil liever broodt als de garde.
- D** Dat is natuerlijck by een yeder/ wie loochent het? maer nochtans moetmen de straffe ltsamelijck berdraghen / boornamentlyck alse rechtveerdigh is.
- T** Dese spreucke staet in't boetjken van de manieren: Dat ghy met recht lijdt, gedencke dat lidsamelijck te draghen. Waer wat soo de straffe onrechtveerdigh is?
- D** Die moetmen oock niet te min berdraghen.

I Por

C Om

- T** For whose sake ?
- V** For Iesus Christ, who hath suffered an unjust and cruell death for our sins.
- T** Oh that that came into our mynds so often as we suffer any thing.
- V** The master doth often teach us that, so often as the occasion serveth: but he knocketh at a deaf mans door as the proverb is.
- T** Let us then doe our indeavour that wee may be more diligent hereafter.
- V** God graunt it.
- T** But doe you not know what came into my mynd a while since ?
- V** What is it, I pray ?
- T** I think to betake my self to the Schoole.
- V** What in the schoole ? to dwell ?
- T** Not that I would dwell there as an hireling, but that I may learne with you at the master's table.
- V** O would to God that you spake that heartily and truly.
- T** By our mutuall acquaintance and friendship you ought sufficiently to understand, that I am not wont to feigne or dissemble any thing with you.
- V** I understood that plainly long since, but when I heard that word from you,
- T** Om wiens wil ?
- D** Om Iesum Christum / die een seer onrechtbaerdige ende woerde doot voer onse sonden geleden heeft.
- T** Och of ons dat inde sin quame / soo menighmael wy yet slyden.
- D** De meester vermaent ons dat dichtsyls so menighmael de ghelegentheit behoort: maer het is voer een doofmans deure gheklopt / ghelyck in het spreckwoord staet.
- T** Laet ons dan alle wylde aentwenden / op dat wy hier nae naerfighet sijn.
- D** Dat gebe Godt.
- T** Maer weet ghy niet wat my dese daghen in den sin gekomen is ?
- D** Wat is dat bidick ?
- T** Ick gedenc my in 't school te begheben ?
- D** Wat in 't school / om te wonen ?
- B** Niet op dat icker als een huelyck woonst / maer op dat ick met u. l. leere aen de tafel des meesters.
- D** O och ofte ghy dat van herten ende waerlyck seyde !
- T** Tot onse onderlinge gheswoonte ende byndtschap behoort ghy het genoegsaem te verstaen / dat ick niet ghewenten ben by u. l. yet te beynsen ofte te verzwighen.
- D** Dat verstonde ick oer langh claerlyck. Maer als ick van u dat woordt ghehoort hadde / heeft my de
- T** my
- D** ger-entz

my affection caught me into that exclamation, so wholly was I forgetfull of my self.

T I take your speech none otherwise, but to the purpose, My father truly doth not compel me: but I perceive wel enough by his countenance and words that it pleaseth him very well.

V Namely that is, becaus your father being a very prudent man knoweth well, that liberall wits will not be compelled, but will be easily led. But yet I doubt not but that it happeneth by the instinct of Gods Spirit. But what doe you think?

T I am of the same mynd: especially sith that I am bent therto of myne own accord.

V It is a great argument, that that counsell is of God.

T I believe that, for they who are compelled to that thing by their parents, doe for the most part seek refuges (excuses) by which they may avoyd the command.

V To speak the truth, I have found it sometimes in my selfe, namely before I entred therein. For what thinkest thou? I heard of those slaves of

genegentheyt gheruchs tot die uitroepinghe/ so was ick gheheel mijner vergeten.

A Ick en neem u reden niet anders / maer tot de saecke / mijn Dader en dwinght my wel niet / maer uyt syn ghelaet ende woorden sie ick genoegh dat het hem seer wel behaeght.

V Namentlyc dat is daerom / u Dader een seer booschtigh man weet wel / dat hije geboorne besstanden niet en willen ghedwonghen worden / maer datse lichtelyck gheleydt worden / maer nochtans en twyfel ick niet of dat sulcx ghebeurt doer ingeben des Goddelijcken Gheefis. Maer wat oordeels ghy?

A Ick ben in het selve gheboelen: boornamentlyck betuyck ick oock nae die 37 van selfs helle.

V Het is een groote betuygreden / dat die raet van Gode is.

A Dat gheloofick wel / want die tot die saeck van haer ouders ghedwonghen worden / soecken by nae uytvluchten doer de welcke sy de geboden ontgaen.

V Ick (op dat ick het bysellyck bekenne) heb dat somtijts in mijn selfs bevonden / namentlyc eer dat ick daer in ghetreden was. Want wat gheboelt ghy? ick hoorde van die slaven des

Sahan,

Sathan, so many evil speeches what of the matter, & what of the discipline, that mee thoughts I rather went into a prison or a bakehouse than into a schoole. If you also should fall into such a plague, it is no marvel if hee doe with hands and feet and al his power attempt to terrify you from so holy a purpose.

T I have not yet made it known to any body.

V what you say to me is not to make it knowne.

T I know it well enough, but that happened to mee out of Terence, let us now proceed to the things which remaine.

V What remaineth, but that you pray to God, and that you goe forth manfully with your purpose?

T You shall heare of your daily dyet at your table, of the familiarity of the master and usher in hearing the repetition of the lessons, of ye masters gentleness while wee are eating together, of that friendly strife of the learning after supper, of the freedom of speaking of honest things when there is leasure time, of the free reproofe which is among you. I say of all these things you

des Satans / soo veel schelt-woorden so van de meester / als van de tucht / dat my docht dat ick waerlycher een ghevanghenisse oft een backhuys inginck als een schoof. Indien ghy oock in eenighen soodanighen peste verballen waert / het en is gheen twyfel ofte hy soude u oock niet handen ende boeten ende alle cracht getracht hebben te verbeeren van een soo heylighen booznemen.

A Ick had het noch niemant gheopenbaert.

D Dat ghy my seght / dat en is geen openbaren.

A Ick weet het ghenoech / maer my is dat ontballen uyt Terentio / laet ons nu booztgaen tot de aerdighe dinghen.

D Wat isser ober dan dat ghy Godt biddet / ende dat ghy kloeckelyck in u booznemen booztgaet.

A Ghy sult hoozen van u daghelijcse kost ober uwe tafel, van de gemeensamerdyt des meesters ende ondermeesters in het behozen vande verhalinghe der lessen / vande goeder tierentheydt des meesters in het t'samen eten / vanden vriendelycken strydt der leeringhen nae het abondt nael / van de beyheydt om t'samen te sprecken als het leegh tijdt is van eerlycke dinghen vande byre berispinghe onder u. I. Van dese dinghen al (segghick) hebt ghy

have

have told mee enough at an other time, all which pleas me very well: yet me thinks there is nothing more profitable than that continuall exercise of speaking latin; For what greater fruit is there of study? what more honest? what more pleasant? especially where one doth freely reprove another without hatred or envy.

ghy my ghenoegh vertelt op een ander tijdt; de welke my al t'samen seer behaghen: mijn dunckt nochtans niets profijtelijcker/dan die gedurighe oeffeninghe van latyn te spreken / want wat isse grooter vruchte der leeringhen? wat eerlijcker? wat ghenueghelijcker? boornamentlijck als den een den anderen sonder haet ofte nijdicheyt byelijck berispt?

V What is in that, that the conquered in the strife of those things are only punished with shame, and the conquerours rewarded with a prize?

D Wat is daer aen / dat de overwonnene inde strijde van die dinghen / alleen met schaemte ghestraft werden/ende de overwinners met prijs begaest?

T In a word, all your exercises doe delight mee marvellously, by the very hearing of them.

A Cyndelijck aile uwe oeffeninghen / verheughen my wonderlijck/selvs doop het ghehoor.

V How much more would you say that, if you saw those things, if you were present when they are don?

D Hoe veel te meer sout ghy dat seggen so ghy die dinghen saegt/ so ghy tertwyl se gedaen worden tegenwoordigh waert?

T I will God willing bee present,

A Ick sal der indien het God wil/by wesen.

V would to God it might bee shortly.

D Och ofte eerst daeghs.

T I hope so truly: But there remains one scruple, whereof you can easily free me if you will.

A Zoo hoop ick wel: maer daer is nochtans een swaericheyt daer ghy my sichtlichijck van sult bevrieden (so ghy wilt).

V I will doe it in good truth if I am able, but in the meantime take heed that you bee not too inquisitive, as wee have heretofore seen in Terence Gor to, tell mee at length what that difficulty is?

D Ick sal't ter goeder trouwen doen soo ick sa' kunnen / maer fiet onder tuschen toe dat ghy niet al te naetwsiende zut/ gelijc wy te boeren ghesien hebben in Terentio: we' aen/ wat is dat eyndelijck hoop een swaericheyt?

T I have evill thoughts of your

A I heb quaet vermoeden op

Scholastical discipline, noty
I will therefore desist from
my begun-work : but that
when I have heard of that
matter I may come the more
cheerfully and pleasantly.

V Vales you were one who (as
I know) esteems me nei-
ther vaine nor a liar . I
would verely bee rather
wholy silent of that, than
tell those things to you
which I conceave.

T why so ?

V Becaus it is difficult to make
those things seem true, albeit
they are otherwise very true,
so long as y Common people
speak and judge very evill
things of them.

T why so, I pray?

V For by the lyes of the ungodly
our discipline soundeth so
ill among those idiots, that
it is a wonder that any one
will dwell in our schoole :
Nevertheles (which is the
work of God) how worse
name wee have , so many
the more come to us.

T There is no need of so long
an introduction : Tell mee
all things plainly, and feare
not : you shal not terrifie
mee . I have understood all
things , and pondered them
in my mynd before.

V Attend therefore: I wil breisly
tell all that seems to bee
of any worth. First
I would that you did
perswade your self this
that

n School tucht niet dat ic
wil van myn begonnen
werck afftaen : maer op
dat ic te wackerder come
ende te ghenuegheliker/
a's ick van die saeck ghe-
hoort sal hebben.

D Een waer dat ghy die gene
wert / die (ge'yck ic ken)
my niet yd:1 nochte een
leugenaer achtende ic wil:
D: boort waer lieber daer
van gheheel'lyck swyger/
dan die dinghen u berha-
len die ick gheboele.

C Hoe so eynde'lyck ?

D Om dat het swaer is die
dinghen waerschijnelyck
te maken / hoewel sy an-
dersins seer waerachtigh
zyn/detwil van desedinghen
het ghemeene volck seer
quade dinghen se:dt ende
oordeelt.

C Waerom dat / bid ick ?

D Want onse tucht luyt so qua-
lyck doort de leughens des
godloosen onder die slechte
biets/ dat het wonder zy
datter een eenighe in onse
schoole woonen / alhoewel
tw(het welcke een werck
God's is) hoe wy quader
naem hebben / hoe veel te
meer tot ons komen.

C Dier en is so langen inleys
dinge niet van doen. se:gt
my opentlic alle de dinghen
en breeft niet: ghy en sult
my niet berbeeten ick heb
alle dinghen berstaen / ende
met myn gemoet te horen
overtiept.

D Letter dan op ic sal het seer
kort se:ghen al wat van
eeniger waerde sal schij-
nen te wesen. Doort eers/
wilde ick wel dat ghy
n selben

that the master is much more courteous to us than in the schoole hee maketh shew of before us. For he converseth so familiarly with us, as a wise father useth to doe among his children. But you will say then, why is he so severe in publike? I answer, becaus that without such a severity (as I have heard from himself when he once told it to a good friend) so great an heap of schollers endued with so many different fashions, can neither be kept under, nor held to their bounden duty, for every one would live after his own fashion, after his own mynd.

T Besides that I have by myself often admired that there is in the Schoole such great reverence, so great silence, lastly so great modesty.

V You would wonder much more, if you had ever seen the Country schooles.

T I have seen them sometimes, and have diligently considered them. There is more quietnes in our schoole of fixe hundred, than of fourty children, yea thirty in those petty schooles: But goe forward I pray thee; I feare that you will bee an Asian Oratour for your speech begins

u selben wijs maecte dat de meestert veel be' eefder tegens onsis als hy in het School booz ons schijnt. want hy gaet so gemeensam met ons om / als een boozsichtighe vader pleeggh onder syne kinderen. waerom (sult ghy dan segghen) is hy in het openbaer soo gestreng? Ick antwoorde: om dat sonder soodanigen ghestrengicheyt (gelijck als ick u' hem ghehoort hebbe / als hy 't eens een goed brient vertelde) so grooten school hoop / begaest sijnde met so verscheiden manieren / noch bedwonghen / nochte in haer schuldighe plicht ghehouden konde worden / want een yder soude op syn maniet / een yder soude na syn gheboeten willen leven.

T Daerenboven so verwonderde ick my by my selben seer dickwils / datter in het school soo grooten eerbiedicheyt / soo grooten stillwijgentheyt / eyndelijck soo grooten zedicheyt is. Weel meer soud ghy u verwonderen / soo ghy immermeer de doorp-schoolen gesien haddet.

T Ick hebse somtijts ghesien ende hebse naerselijck overleedt. Daer is meer stille in onse school van ses hondert / als van veertigh kinderen / jae als veertigh inde gemeyne schoolen: Daer gaet voort (bid ick) ick soege dat ghy een Asian Oratour sult sijn: want

begins already to digres
too far.

V But you doe interrupt my
speech your self.

T I have spoken nothing besides
the purpose: but goe on
now.

V Shall I tell you in a word?
This domesticall discipline
although it seems odious to
a few ungodly ones, yet it
very well liketh the good
and diligent children for
the profis sake. For if our
matters were loose at home
what should we have then
against the assaults of those
wanton and saucie fellows?
what rest should we have?
what stilnes of our studies?
Therefore the discipline it
self is to the true lovers of
study a refuge & as it were
a bulwark, none otherwife
than as an haven is to seamen
in a storme. To conclude,
whosoever among us is
peaceable, & alwaies ready
to doe well, he is preserved
by the discipline. For the
master doth not busy him-
self to draw us by stripes to
the study of learning: but
he rather indeavoureth to
bring us therto most chiefly
by these things, by an honest
and new entertaynment, by
good wil, Courtesie, and
gentlenes of manners, by

want u reden begint nu
ghelyck als beerder af
te dwalen.

D Maer ghy halt selfs in
mijn reden.

T Ick heb niet buyten my
boornemen geseyt: maer
nu verbolghise.

D Wilt ghy dat ic het u met
een woord segghe? Dese
binnenhuysighe tucht als
hoewel sy weynige Gods-
loofen hatelick schijnt/so
behaegte nochtans de
goede ende naefsighe kin-
deren seer om het profijts
wil want indien t'huys
onse saeck onghedonden
waer / wat soude ons dan
teghen die dertele ende
broodronckene een aen-
sloot zyn? wat rust soude
ons zyn? wat stilicheyt
van onse leeringen? Dere
ha'ben soo is de tucht
selfs den waren lief-heb-
bers der leeringhen een
torblucht ende gelyc een
boltwerck / niet anders
als de schippers een ha-
ben in ontweer. Eyndelijc
al wie onder ons breed-
saem is: de bere dt om
altijt wel te doen / die is
van de tucht seer behou-
den. Want de meeste is
daer over niet besich /
op dat hy ons niet sla-
ghen ende straffen trect
tot de letterkonssen:
maer hy tracht ons lie-
bet in te leyden alder-
meest dooz dese dinghen/
dooz een eerlijc ende
nien onthael / dooz goet-
wilicheyt / beleefthe: dt
ende goedicheyt der ma-
nieren / dooz wel'daden/
D eyndelijc

bene-

benefits, and lastly by the love of virtue and learning, whence it comes to pass, that the greatest part of us are so affected that we study how to obey him heartily.

T Otherwise yee would not discharge the bounden duty of schollers.

V But there are some knaves, who fear neither God, nor their parents, nor stripes: who doe also hate study worse than a dog and snake that I may use the words of Horace: Against such (I say) severe discipline is some times used; namely because necessity constraineth.

T I have enough. For now I see to what end the severity of your discipline tendeth.

V Namely, that it may defend good manners, but either to amend or drive out the bad.

T Truly I doe salute that discipline very much, so far as it from mee to fear it. And I love you my Valentine for this freedom of speech of those things, whereby you have given me sharper provocations.

V But I give immortall thanks to our heavenly father who

hath

erndelÿck doo; de liefde des deuchts ende der leeringhen / waer upt dat volght / dat het meeste deel van ons also genegen is / dat wy hem van herten trachten te ghehoorsamen.

T Anders soudet ghy lieden de schuldighe plicht der discipulen niet onderhouden.

V Maer daer sijn sommighe leekers / die noch Gods blyesen / noch haer ouders noch de slaghen die oock de studien haten slimmer a's een hont ende slangh / op dat ic de woorden van Horatius ghebruicke: tegens de sulcke (segh ick) werdt somtijts een ghescrenghe tucht gebuyet: nament'lyck om dat de noodsakelycheyt dwinght

T Ick heb genoeg. want nu sie ick waer heen / dat u de manier van de gestrengicheyt uwer tucht sie.

V Nament'lyck op dat hy de goede manieren beschermme / maer de quade betere ofte uytwyse.

T Doo; waer ic kusse die tucht seer / soo beer is het daer af dat ickse soude blyesen. Ende u myn va'entyn / be-min ick / om de bylicheit die van die dinghen te spreken / waer doo; ghy my scherper pïckelen hebt ghegheben.

V Maer ick weet onsterflicken danck den Hemelschen Vader / die u een goeden sin ghegheben heeft

hath given you a good mynd & sincere judgment.

T Farewell then, and expect me the next week if God permit. Againe farewell, and earnestly commend the work which we have begun unto God in your prayers.

V I wish you a quiet night, and sound sleep.

heeft ende een oprecht oordeel.

Waert dan wel / ende beewacht my soo het Godt sal toeghelaten hebben / tegen toekomende weebaert wederom wel / ende bebeelt onse begonnen werck Gode seet doo; uwe ghebeden.

Ick wensch u een gerustte nacht ende een stille slaep.

12 A meale of ten persons.

12 Een maeltijt van thien personen.

H From whence come you?

I From Schoole. From Church. From the exchange. From the market.

H Whither goe you? whither are you going?

I I goe home. I am going home.

H What a clock is it? what houre is it?

I It is almost twelve a clock. It is past twelve a clock.

H Is it so late?

I Yea surely, and therefore I must goe hence, for I feare that my mother wil be displeased with me. I shalbe I doubt shent of my mother. God with you Helmes.

H Have you such great hast? hath not our master asked for me?

I I have not heard him: I can tarry no longer. Fare-

H Van waer komdy?

A Vanden Schoolen. vanden kercken. van de beurse. vanden merckt.

H Waer gaet dy? waer gaet ghy heen?

A Ick gaet' huse. Ick gaen na hu's toe.

H Wat ure ist? wat tijdt ist? Hoe laet isst?

A Het is by den twaelf uren. Het is ober den twaelf uren.

H Ist also laet?

A Ja boosker/ende daerom moet ick heene gaen / want ick bese dat mijn moeder quaet op my sal syn. Ick twifel dat ick van mijn moeder bekeben sal syn. Gode Herman.

H Hebdy soo grooten haeste en heeft ons meester na my niet ghebraecht?

A Ick en hebt niet gehoort. Ick en mach niet langer
H a toe

Farewell. I goe.

H Goe your way. God guide you.
I God give you good even mother, and al the company.

M Whence come you Iohn? where have you tarryed so long? wherfore come you so late? Is 't well don? I bade you to come at foure of the clock: it is now almost sixe. Tell mee now where you have bin? For you have bin long out of the schoole, I know that well: I will tell your master.

I Pardon me I pray. I come even now from the Schoole. I knew not that it was so late. I have tarryed no where. you may send and aske our master, if you pleas whither it be not so.

M I will doe that. I will know the truth. Goe now, cover the table, (lay the cloth) prepare the table. and hast you quickly.

I well mother. I will doe it. I will set all things well. But where is the tablecloth?

M The tablecloth is within there upon the cupboard. Set on the salt first. Can you not remember that? I have told you of it more than twenty times: you learne nothing. It is a great shame. Goe fetch trenchers, goblets, and napkins.

Well mother, where bee they?

toeben Adieu. Ick gae.

Gaet. Godt gheleyde u.
I Godt gebe u goeden abont my moeder / ende al het geselschap.

M Dan waer komt ghy Jan? waer hebby soo lang ghebeyt? waerom komdy so laet? Ist wel ghedaen? Ick hebbe u bevolen ten hier uren te komen: het is nu by den sessen. Seght my nu waer ghy geweest hebt: want ghy hebt langhe uytter Schoo'en gheeweest / dat weet ick wel: ick sal 't uwe meester segghen.

I Behoudens u gratie / Ick kome nu terstont bander schoolen: Ick en wisse niet dattet so laet was. Ick en hebbe nergens ghebeyd. Ghy moghet onse meester doen braegen / soo het u belieft / oft also niet en is.

M Dat sal ick doen. Ick sal de waerheyt weten Gaet nu / decht de tafel. Wezeyt de tafel. ende haest u seer.

I Wel moeder ick sal 't doen. Ick salt te rechte beschicken. Maer waer is de annelaken?

M D' annelaken is daer binnen op't tresoor. Settet sout eerst op / Condy dat niet onthouden? Ick hebbe u meer dan twintigh reysen gheseyt: ghy en leest niet. 't is groote schande. Gaet halen tellouren / kroesen / ende fertietten.

I Wel mijn moeder. waer zynse?

- they ?
- M You can finde nothing. There they bee, was it not well sought ? Goe fetch bread.
- I well, give me money. How much shall I bring ?
- M Bring two stivers worth, for one stiver of white and for one stiver of browne, half one and half an other. Bring that which is new baked.
- I well, I goe. Loe here is bread mother.
- M You have don wel. wash the beere pots.
- I I have washed them a good while since.
- M Bring hither the spoon-basket.
- What hangeth there on the nail.
- M Set on the platter-ring. And goe fetch wood to make a fire. Goe whet the knives. Put water into the laver, and hang up a white to wel there. And then come and make the fire burne.
- I Hitherto mother I have don what you have commanded. what now is your further pleasure ?
- M Come now to me, and I will teach you manners which you ought to observe at the table.
- I I pray you teach them me, and I willarken diligently to you without inter rupting a word in your speech: and I hope that I shall also observe what you give me in charge.
- Wynse ?
- M Ghy en komt niet binden / daer wynse. Is 't niet wel ghesocht ? gaet broodt halen.
- I Wel gheeft my gheft. booz hoe veel sal ick byen-gyen ?
- M Brijnght booz twee stuybers / booz eenen stuyber wijs / en booz eenen stuyber brijngs / half een half ander / en brijnghet al nieu backen.
- I Wel / ick gae. Siet hier is broot moeder.
- M Ghy hebt wel ghedaen. wastht die dinc potten.
- I Die heb ick langh ghe-wasthen.
- M Brijnght hier den lepel-koff.
- I Die hangt aenden naghel.
- M Set op den Schotel-rinck. Ende gaet nu hout halen / om een vier te maken. Gaet wet de messen. Giet water in't labooz ende hanght daer een witte handdoeck. komt dan ende doet het vier branden.
- I Moeder tot nu toe heb ick gedaen t' gheene ghy my bevolen hebt. wat ist dat ghy nu verder begeert.
- M Komt nu by my / ende ick sal u manieren leeren / die ghy ober de tafel bezoozt te houden.
- I Ick bidde u leertse my / ende ick sal u neerstelijck toehoozen sonder met een woord tusschen u reden te vallen : Ick verhoope oock dat ick onderhouden sal 't gheene ghy my bevelen sult.

M Goe

D 3

M Wel.

M Goeto, first of all you shall cleane: your nailes. After that wash your hands. Presently after that blisse God. Then set your selfe handsomely downe. Take the meat with your fingers, and grasp it not with the fist. offer not to eat first. Also drink not first. Lean not on your elbowe. Sit upright. Spread not out your armes. Drink not greedily. Also eat not hastily or greedily. Take that which lyeth next before you. And keep not your trencher too long. Gape not on other folkes. wipe your mouth when you will drink, not with your hand but with the napkin. What you have bitten of dip not again into the dish. Lick not your fingers. Guaw also no bones. Cut your meat in peeces with your knife. Greaze not your mouth. Wipe your fingers often. Pick not your nostrils. Be silent when no body asketh you any thing. Eat so much as you desire, when you have eaten enough then rise from the table, and bow submissively to the Company, wash your hands againe. Take away the table cloth, and give thanks to the Lord.

M wel aen / In den eersten sul gh' u naghelen reinigen. Daer na wasschet u handen. Terfont daer na gebenedijt God. Dan stel. u properlijck neder. Schijpt de spise met de vingheren aen / en vatse niet met de vuist. En bestaet niet eerst te eeten. Dunckt oock niet eerst. Keenet niet op dynen el-leboghe. Sit recht op. Spreyt de armen niet uit. Dunckt niet begeerlijck. Oock en eet niet haestelijck of begeerlijck. Neemt dat naest booz u leyt. En houdt u telliooz niet te langhe. Gaept ander lieden niet aen. Waegh dynen mont als ghy dynken wilt / niet metter handt maer mettet serbet. Daer ghy aen gebeten hebt en sopt niet weder. En leckt u vingeren niet. knaecht oock gheen beenders. Snijt u spise metten messe ontwee. En besmeert dynen mont niet. Waeght u vingeren dicktwils. En peutert u neufgaten niet. Swijght als men u niet en vraeght. Eet soo veel als ghy begeert. Als ghy ghenoech ghegheten hebt staet dan van de tafel op'en burgt u onderdanichlijck booz 't geselschap. Wascht u handen weder. Neemt de tafel laken op ende dancet den Heere.

I I thank you forsooth. I shall endeavor God willing to observe all that you have bidden

I Ik bedancke u. Met Godts hulpe sal ick trachten al t' gheene ghy mi bekoen hebt na te comen. Daer wat

me.

wat

- me. But in the meane time
what further service have
you for me to doe?
- M** Behold your father is coming
and your cousin David with
him: God meet them, put off
your hat, and bow your
self handso nely.
- I** well mother, I goe, you are
well come my father, and
your Company.
- D** Peter is that your son?
- P** Yes, it is my son.
- D** It is a goodly child. God
make him a good man. I pray
God make him alwaies to
prosper in vertue. God blesse
him.
- P** I thank you cousin.
- D** Doth he not goe to Schoole?
- P** Yea, hee learneth to speak
french.
- D** Doth hee so? It is very well
don. Iohn can you speak
good french?
- I** Not very good cousin; but I
learne.
- D** Where goe you to Schoole?
- I** In the Lombard street.
- D** Have you gon to Schoole long?
- I** About halfa yeare.
- D** Doe you learne to write also?
- I** Yes cousin.
- D** That is well don, learne al-
waies well.
- I** well cousin, if God please.
- M** Cousin, you are wellcome.
- D** I thank you Cousin.
- M** Cousin, wil you tarry there?
why come you not in? Come
warme you and then wee'll
goe eat.
- D** Doe you think that I am
a cold? That were great
shame for me.
- M** Cousin, how doe you?
- D** well,
- wat hebt gy ondertuschen
booz boorderen dienst booz
nu te doen?
- M** Siet u Dader komt / ende
David u nebe komt met
hem gaet hen icken tegen/
doet u bonetie af / ende
burcht eer'ick.
- I** Wel mijn moeder. Ik gae.
weest wel ecom mijn Da-
der / ende u gheselschap.
- D** Wie is dat u sone?
- P** Piet / het is mijn Soen.
- D** 'Tis een schoon kind. Godt
maeck hem een goed man.
God laet hem altydt in
deuchden toenemen. Godt
seghene hem.
- P** Ik danck u nebe.
- D** En geet hy niet ter schoolen
- P** Jae hy / hy leert francors
spreecken.
- D** Doet hy? het is seer wel
ghedaen. Jan kondy wel
francors spreecken?
- I** Siet seer wel nebe: maec
ick leere?
- D** waer gaedr ter schoolen?
- I** In de Lombaerdt straete.
- D** Hebby langhe ter schoolen
ghedaen?
- I** Omtrent een half jaer.
- D** Leerdy oock schryben?
- I** Jae ick nebe.
- D** Dat is wel ghedaen / leert
altoes wel.
- I** Wel nebe / be'ietet Godt.
- M** Nebe / weest wellicom.
- D** Ik dancke u nichte.
- M** Nebe wi de daer blyben?
waerom en kondy niet
binnen? Comt u wer-
men dan sullen wy gaen
eten.
- D** Meyndy dat ick coude heb?
het zoude my groot
schande zyn.
- M** Nebe hoe ist met u?
- D** wel

- D well, I thank God.
- M where is my neece (my cousin) your wife? wherefore have you not brought my cousin with you?
- D She is sick.
- F Is it true? Is she sick? what disease hath she?
- D She hath an ague.
- M Hath she had it long?
- D About eight daies.
- M I knew that not. I will goe see her to morrow if it please God. Francis bring hither a stool for your cousin. Cousin come to the fire. Francis, goe to the doore, some body knocks. Look who is there. It is Roger, I know very well.
- F well mother, I goe. who is at doore there?
- R A friend. Open the door.
- F Are you there Roger?
- R Yes, I am here. Is your father at home?
- F Yes, and my mother too. Come in I'le tell my father that you are come.
- P Francis, make all ready that wee may goe eat.
- F Father, All is ready. you may go eat when you please.
- P Well, I come presently. Call the children.
- F well father, Iohn where are you? you must come to supper (or to dinner). where doe you carry? what doe you there?
- I what should I doe, I have business here.
- F Know
- D wel Godt danck.
- M Waer is mijn nichter/waerom hebby mijn nichte niet mede ghebracht?
- D Sy is sieck.
- D Isst waer? Is sy sieck? wat sieckte heeft sy?
- D Sy heeft de koozise.
- M Heeft sy die langhe ghor hadt?
- D Omtrent acht daghen.
- M Dat en wist ick niet. Ick false moeghen gaen besoecken soo't God belieft. francoyx brenghet eenen stoel voor u nebe. Nebe comt by den bierre. francoyx gaet daerboven/Men klopt daer/besiet wie daer is. Het sal Rogier zijn; dat weet ic wel.
- F Wel moeder, ick gae. wie is daer hozen?
- R Het is een vriendt. doet de deure open.
- F Zijdy daer Rogier?
- R Jae/ ick ben hier. Is u Dader t' huys?
- F Jae by/ ende mijn moeder oock. komt binnen, ick sal mijn Dader seggen / dat ghy ghekomen zijt.
- D francoyx maectet al ghereede / om te gaen eeten.
- F Dader 'tis al ghereet. Ghy meught gaen eeten alst u belieft.
- D Wel / ick come terstondt. Roep de kindere n.
- F Wel mijn Dader. Jan waer zijdy? ghy soudet komen eeten. waer blijft dy? wat maect ghy daer?
- I Wat soude ick maken? Ick heb hier wat te doen.
- F En

- F** Know you not that wee are
going to supper? Come say
the blessing.
- I** well, I come.
- F** John, why come you not?
Must you be called? Bring
hither chairs,
- M** Peter, let us sit downe. it is
time.
- P** well, I am content.
- M** David, sit in there.
- D** I | be not displeas'd, I wil not
doe that. let Peter sit there
I pray.
- M** Peter is not wont to sit there.
Hee will sit here, it is his
place. John give thanks.
- I** No mother, excuse me I pray
you. It doth not become
me to doe that worke wh^on
my father & so many wise
friends are present: For I
am but a youth, and wee
must give to God the best
wee have, when wee serve
him.
- D** The lad speaks very wisely.
Peter, you are master of the
house. I pray desire a bles-
sing of the Lord.
- P** well, let us then doe it.
- f** En weet ghy niet dat men
gaet eeten? Comt seght
de Benedicite.
- I** Wel ick kome.
- D** Jan waerom en komdy
niet? Moetmen u roepen?
brynght hier stoelen.
- M** Dieter laet ons gaen sit-
ten. het is tyt.
- D** Welick beng te bryden.
- M** Dabid / sit daer inne.
- D** Jck ! en belgt u niet / dat en
sal ic niet doen / laet Die-
ter daer sitten / dat bidde
ick u.
- M** Dieter is niet gement daer
te sitten. Hy sal hier sit-
ten / het is syn plaetse.
Jan seght de benedicite.
- I** Neen mijn moeder / behou-
dens u gracie. dat werck
te doen en betaemt my
niet int bywesen van mijn
Vader en soo veel wise
brynden / want ick
maer een Jonghen
ben / en als wy Godt
dienen / moeten wy hem
het beste gheben dat wy
hebben.
- D** Den Jongelinch spreeckt
seer wyselyck. Dieter ghy
zyt meester van 't huys.
Jck verfoecke dat ghy
den heere om een seggen
bidden wilt.
- D** Wel aen. Laetet ons dan
doen.

Prayer before meat. Het ghebedt voor
den eten.

Lord God almightie, who
hast made all things of nothing
and yet preservest them by thy
divine power, and hast led the
people of Israel in the wilderness:
Be pleased to extend thy blessing
over us thy poor servants, and
sanctifie us these thy gifts,
which we receive of thy boun-
tiful hand, that we maie use them
soberly and holylie according to
thy good will, & thereby acknow-
ledge that thou art a father and
the fountaine of all good to us.
Graunt also that we may alwaies
and before all things seeke that
Spiritual bread of thy word,
whereby our souls may bee fed
unto everlasting life, which thou
hast prepared for us through the
holy passion and bloodshedding of
thy beloved son our Lord Iesus
Christ. Amen.

Heer almachtighe Godt/
ghy die alles uyt niet ghe-
schapen hebt / ende noch dooz
uto' Goddelijcke kracht onder-
hout / end' het bo'ck Israel in
de woestijne gespist hebt: wild
utwen seegen strecken ober ons
uto' arm dienaers / ende ons
heylighen dese utwe gaben / die
wy van utw' milde handt ont-
fangen / op dat wyse matelijck
ende heylighelijck / nae utwen
goeden wille mogen ghebruc-
ken / ende daer dooz bekennen
dat ghy ons een vader ende
oorspronck alles goeds sijt.
Geeft oock dat wy alijt ende
booz alle dinghen soecken dat
geestelijcke broot utwes woorts
met welke onse sielen gespist
worden ten eeuwighen leven /
't welck ghy ons bereydt hebt
dooz 't heylig lyden ende bloet
bergieten utws liebens soons
onser Heeren Iesu Christi
Amen.

I God bless you my father and
mother, & al your company.

I Godt segghen n mijn vader
mijn moeder / ende al u
geselschap.

M Francis, bring us the victuals.
Bring the salad, and the sal-
ted flesh. Fil us some drink.
Fil for your cousin, and then
round about. Francis sit
down with us. Iohn, goe
fetch some pottage for your
brother: and let the other
be made ready. Run quick-
ly.

M Fransoyz / brenghet ons
t'eten. Brenghet dat salact
ende 't gesouten vleesch.
Schenct ons te dvincken.
Schenct utwen nebe ende
voort allomme. Fransoyz
sit by ons. Jan gaet po-
tagie halen / booz utwen
broeder: ende doet d' an-
der gereet maken. Loopt
siet.

L Bro-

I Bro-

- I** Brother, take your pottage. Have you too much?
- F** Yea I have too much.
- I** Eat it not all: leave that which you have too much.
- F** wherefore eat you not your pottage while they be hot?
- F** They be yet too hot.
- M** Iohn, bring hither some bread. Roger hath no bread. Fetch a trencher, and bring some mustard.
- P** Give me the beere pot.
- R** Hold there, Hold it fast.
- P** Let goe. I hold it well.
- M** Peter, drink not after your pottage for it is unwholsome: Eat first a little before you drink. Peter cut me some meat. Cut me some bread too. Cut Francis some meat, for hee hath nothing to eat.
- F** Must I serve him? Can hee not serve himself? Cut for your self, you are big enough. Help your self: for I will not serve you. I serve no body but my selfe.
- M** Give him some meat, for he is ashamed: hee daerth not eat, that I see well.
- F** well, hold there. Bring some what else.
- F** It is not yet ready.
- M** Looke whither the pyes and the tarts bee brought.
- F** Broeder houdt u potagie. He: bdy's te veel?
- F** Ja: ick / ick heb's te vele.
- F** Ou eetet niet al: / laet het ghene dat ghy te vele hebt van su't.
- P** Waerom eet ghy uwe pottagie niet / dewyle dat sy heet is?
- F** Zy is noch te heet.
- M** Jan brengh hier brood. Roger en heeft gheen brood. Haelt een teliore: en brengh hier mostaert.
- P** Geeft my den biere pot.
- R** Houdt daer. Houdt hem wel.
- P** Laet hem gaen. ick houde hem wel.
- M** Pieter / en dinckt niet na uwe potagie / want het is onghesont: Eet eerst een luttel eer ghy dinckt. Pieter snyt my vleesch. Snyt my oock brood. Snyt francors te eeten / want hy heeft niet t'eeten.
- P** Moet ick hem dienen? Can hy hem selven niet dienen? Snyt selve / ghy sijt groot ghenocch. Helpt u selven: want ick en sal u niet dienen. Ik en dien niemant dan my selven.
- M** Geeft hem wat t'eten / want hy schaemt hem: hy en verft niet eten, dat sie ick wel.
- P** Wel / houd: daer: brengh hier wat anders.
- F** Ten is noch niet ghereet.
- M** Wesiet oft de pasteyen ende de taerten gebacht sijn.

Goe fetch the roast meat, & fill wine here. Fill for your father. Fill it full. Fill it not so full. See you not what you doe? you spill. Roger hath no wyne. See you not that?

I Make roome there for to set on the platters.

M Now you are all together wellcome.

A Here is indeed wherewithal. you have bin at too much charge.

M I have not truly. I am sorry that there is no more. But you must be content.

A Truly it is well said.

M Peter, carve up the shoulder. Bring hither radishes, Carrots, and capers. Give David some of that hare and of the Conyes. Carve up the partridges. you carve not to us. Be merry I pray you.

R Here is enough to make merry withall.

P Iohn, fill us to drinke.

I Here is no more wine.

P Goe fetch more. How like you this wine?

D Me thinks it is good.

P Shall wee bid him bring of the same?

D Even as it pleaseth you.

I where shall I goe fetch it?

P where you fetched this. Or goe fetch it on the market at the white floute

Gaet hale't gebjaet/ende schenct hier wijn. Schenct booz utwen Dader. schenct al vol. En schenct niet so vol: En siet ghy niet wat ghy doet? Ghy srozt. Roger en heeft geen en wijn En siedy dat niet?

I Maect daer plaetse om de schotelen te setten.

M Nu zyt t' samen alle welkom.

A Hier is wel waer mede. Ghy hebt te veel kosten gesdaen.

M Ik en hebbe secker niet. Het is my leedt datter niet meer en is. Maer ghy moet te breden wesen.

A 't is secker wel gheseyt.

M Pieter ontgint de schouder. Brijnght hier radissen/ karotten/ ende capers. Dient David van dien hare/ en van de Conynen. Ontgint de partrissen. Ghy en dient ons niet. Maect alle goede ciere ick bid u.

R Hier is wel om goede chiere te maken.

P Iohn schenct ons te drinken.

I Hier en is gheen en wijn meer.

P Gaet anderen halen. wat dunckt u van desen wijn?

D My dunckt dat hy goet is.

P Willen wy banden selben doen brijngghen?

D alsoo 't u belieft.

I waer sal icket gaen halen?

P Daer ghy desen ghehaelt hebt. ofte halet op de merckt/ inde witte kelie/ ofte

- de luce, or where you wil.
- I** How much shall I bring ?
- P** Bring two quarts . or three pints. Goe apace, and come againe quickly.
- I** I wil run al the way father.
- M** Francis , rise you now up & serve at the table. See if there be any thing lacking. will you yet have any more meat ? Speak boldly.
- P** No mother: I have eaten enough, God be praised.
- M** Drink now. Is there any beere in your pot ?
- F** Yea mother , there is enough in it.
- M** If there be none in, goe fetch some.
- A** Doth not some body knock at the door ? goe look.
- F** Is there any body ?
- H** Yea , open the door, I have been here more than half an hour.
- F** What is your pleasure? (what would you have ?)
- H** Good even friend. Is your master at home ?
- F** Yes, wherefore ? would you speak with him ?
- H** Yes , where is he ?
- F** He sits at table. would you have any thing with him? I wil doe your errand. who shal I say asketh for him?
- H** I must speak with himselve. Tell him that I am his uncles servant. (Or) tell him that I come from his uncle..
- F** well I will goe tell him so, Tarry here a little. Father
- ofte daer ghy wilt.
- A** Hoe vele sal ick brengen ?
- P** Brenges twee potten/ oft drie pinten. Gaet rasch/ en komt haest weder.
- I** Ick sal altoos loopen Daer.
- M** francijs / staet nu op/en dient ter tafelen. Besiet ofter niet en ghebreect. wilde noch t' eten hebben ? Segghet stouterlick.
- F** Geen ick moeder. Ic hebbe ghenoech ghegheten Godt ; ghelooft.
- M** Dinckt nu. Ofter bier in utwen pot ?
- F** Jaet moeder. Daer is ghenoech in.
- M** Ofter niet in / gaet haelt wat.
- A** Cloptmen niet aen de deure ? Gaet besiet het.
- F** Is daer yemandt ?
- H** Jaet/ doet open. Ic hebbe hier meer dan een half ure ghetweest.
- F** Wat belieft u ?
- H** Goeden abont vrient. Is de meester t'huys ?
- F** Ae hy : waerom ? wilde hem sprecken ?
- H** Jae ick / waer is hy ?
- F** Hy sit ter tafelen. belieft u vet ? ick sal de boodtschap wel doen. wie sal ick segghen die nae hem braecht ?
- H** Ick moet hem selve spreken. Seght hem dat ick sijn ooms dienaar ben. (oft) segt hem dat ic kome van sijn oome.
- F** wel ick sal't hem gaen segghen. Berdt hier een luttel. Wader hier is een man

here

here is a man would speak
with you.

P what man is it?

I I know him not. He saith: that
he cometh from myne vncle.

P Ask him vwhat his pleasure is.

I He saith that he must speak
with you.

P wel, let him come in.

P Come in friend.

H who is there within? Are
there many folks?

I No, but three or foure.

M God blesse all the Company.

P wel come Henry. What good
news bring you?

H Peter, my master hath sent me
hither intreating you, that
you wil please to come to
dinner to him to morrow
at noone.

P How doth my vncle?

H He is in health thanks be to
God.

P And all his household?

H They are al very wel.

P I am glad to heare it, but you
must tell him, that I thank
him with all myne heart,
& that it is impossible for
me to come at noone: for
I was foure dayes ago
invited forth. If that
were not, I would come
willingly. But I wil come
to him to morrow after
noon without faile.

H Wel, I wil tel him. God give
you good night.

P Tarry Henry. Drink before
you goe.

H I am

man die u spreken wilt.

W wat man ist?

I Ick en ken hem niet. Hy
seydt dat hy komt van
mynen oom.

W Diencht hem wat hem be-
lieft.

I Hy seyt dat hy u spreken
moet.

W Wel / doet hem binnen kom-
men.

H Myn t'rient komt in.

H Wie is daer binnen? isse
vele volck?

I Neen/maer drie ofte viere.

H Godt segghen allet ghesel-
schap.

W Welckom Hendrick. wat
segdy goetds?

H Pieter/mijn meester heeft
my hier ghesonden / u bid-
vende / dat u beliebe mor-
gen middaghe met hem te
komen eten.

W Hoe baert mijn oom?

H Hy baert wel Godt danck.

W Ende al syn tursgesin?

H 'T is a' in goeden doen.

W Dat hoop ick gaerne. maec
ghy sult hem segghen, dat
ick hem bedancke met
goeder herten / ende dat
my onmoogelijc is te mid-
dach te komen want ic ben
oer vier daghen utoehes-
noot. Ten ware dat ick
soudet geerne gaen. Maec
ick sal morgen na de mid-
dach sonder eenighe faute
by hem komen.

W Wel / ick salt 't hem seg-
ghen. Godt ghebe u
goeden nacht.

Weyd Hendrick. Dincht
oet ghy gaet.

H Ick

- B** I am not a thirst, I thank you. **H** Ick en heb ghenen dorst / ick bedancke u.
- F** Tarry, you must drink. **f** Berdt. Ghy moet eens drincken.
- H** I must goe. **h** Ick moet gaen.
- M** Is not Iohn come yet? where tarryeth he so long? **M** Is Jan noch niet ghekomen? waer toeft hy soo langhe?
- F** He comes. (He is coming.) **f** Hy komt.
- P** Iohn what is the reason that you tarry so long? **jo** Jan / hoe koemt het dat ghy soo langhe toeft?
- I** I could not come sooner Father, There were many folkes, I have run al the way. **I** Ick en konde niet eer komen Vader. Daer was veel volck. Ick hebbe al toef ghelopen.
- M** Wel, fill some wine here. **M** Wel, schenck hier wijn.
- P** David tast it whether it be good. **jo** David / proeft oft hy goet is.
- D** That I will. Fill me some thereof. The other was better. **D** Dat sal ick doen. Schenck my daer inne. Den anderen was beter.
- R** It was not. This is better in my judgement. **R** Hy en was niet. Dese is na mijn oordeel beter.
- M** Anna, you are not merry. How cometh it that you say nothing? **M** Anneken ghy en zyt niet vroelyck. Hoe komt het dat ghy niet en seght?
- A** What should I say? It is better to be silent than to speak badly. I cannot speak English wel, therefore I hold my peace. **A** Wat soude ick seggen? 'T is beter te swyghen dan quaelyck te sprecken. I en kan niet wel Engelsch sprecken daerom swyghen ick.
- M** what say you? you speak as well as I do, and better too. **M** Wat segd? Ghy spreekt soo wel als ick doe / ende beter oock.
- A** I doe not. I would I did it, although it cost me twenty guildens. **A** Ick doe niet. Dat soude ic wel willen: al kostent my twintich guldens.
- M** David, you eat not. Cut me of that. That is foddren too much, and this is roasted too little. is it not? **M** David ghy en eet niet. Snijt my daer af. Dat is te seer ghesoden / ende dit is te luttel ghesaden. ist niet?
- D** I think so too. **D** Dat dunckt my oock.
- A** Roger, lend me your kisse, I pray you. **A** Rogier / leent my u mes / Ick bids u.
- R** Take it, but give it me againe when you have dyned. **R** Neemet / maer ghebet my weder als ghy ghesbeten hebt.

176 t' samen-spreckinghen.

- A If I doe not give it you again, I lend it me no more.
- R No truly.
- A It is a good knife, how much did it cost you ?
- R It cost me three shylvers.
- A It is good cheape : Let mee have it for that price : I will give you your money againe.
- R I am content.
- MRoger, you do eat nothing. Me thinks you mince it. Helpe your selfe. Are you ashamed ?
- R Doe I not eat well ? I eat more than any one at the table.
- M That doe you not.
- A You eat nothing your selfe.
- M I have bin eating all this while.
- P Let us drink well, if wee have not enough to eat:
- A What say you ? Is not here enough to eat ? Here is enough for twenty persons to eat. you have put your selfe to too much charge.
- P I have not. Now I drink to you. and I beseech you for all the company, and first for your next neighbour, wil you pledge me ?
- A Yes, with a good will if it please God. Drink now : you have not drunck all out. I will fill it you yet once againe.
- P Wherfore should you do so ? Have I not drunk it out ?
- How
- A En ghebeic't u niet weder / en leenet my niet meer.
- A Steen ick secker.
- A 't Is een goed mes. hoe veel heeft 't u ghekost ?
- A Het heeft my drie stuyvers ghekost.
- A Het is goetd koop. Laetet my voer dien prijs hebben : ick sal u gelt weder gheben.
- A Ick beng te vreden.
- M Rogier / ghy en eet niet. My dunct dat ghy pronct. Helpt u selven. Sijt ghy beschæmt ?
- A En eet ick niet wel ? ick eet meer dan yemandt dier ter tafelen is.
- M Ghy doet niet.
- A Ghy en eet selve niet.
- M Ick heb altoos ghegeten.
- P Laet ons wel drincken / ist dat wy qualijck t' eeten hebben.
- A Wat segdy ? is hier niet wel t' eeten ? hier is voer twintich personen ghenoech t' eeten. Ghy hebt al te groote kost ghe daen.
- P Ick en doe niet. Nu brenge icket u. I. ende ick bidde u voer alle t' geselschap / ende in den eersten voer utwen naesten ghebuer. Suldy my bescheyt doen ?
- A Ja ick / met goeder herten indien 't Godt belieft. Nu drinckt : ghy en hebt t' niet uytgedroncken. Ik sal 't u noch eens vollencken.
- P Waerom soudy dat doen ? En heb icket niet uytgedroncken.
- dronck

How much lacketh it? I will drink it out. Look there, now it is out. Pledge me now, you seek nothing but to beguile me.

A I shall not bee able to drink this out. I have too much.

P What should hinder you? I have drunck it out.

A You had not so much as I: your cup was not full.

P But it was.

A It was not.

P It's true, but my cup is greater than yours.

A Well, let us change.

P I am content, give me yours.

A I will not. I wil keep myne own, keep that which you have.

P Drink then.

A well presently. Look now if it be not cleane out.

M Yes. wherefore must you be so much intreated? To whom did you drink? Drink to me once. Are you angry with me?

A why should I be angry with you?

M Becaus you doe not drink to me.

A I have drunk to you.

M I did not beare it. There is enough of drinking. It were a comendable thing if the law of Abasuerus were well observed among Christians in their feast.

Drincken? hoe veel schiltet? Ik sal't uytdrincken. Siet daer het is nu out. Doet my bescheyt: ghy en soect niet dan my te bedrieghen.

A Dit en soude ick niet konnen uytdrincken: ic hebbe te veel aen.

P Wat soude u ghebaken? Ik hebbet wel uytgedrincken.

A Ghy en hadt so veel niet als ick: utwen kroeg en was niet vol.

P Hy was immers.

A Hy en was niet.

P 't is waer / maer mynen kroeg is grooter dan den utwen.

A Wel laet ons mangheleu (ruylen).

P Ik den te vreden/ gheeft my den utwen.

A Ik en sal niet / ick houde my aen den mynen/ beswaert dat ghy hebt.

P Dinckt dan.

A Wel tersond. Siet nu oft niet schoon uyt is.

M Jae 't/waerom laet ghy u soo bidden? wien hebby 't gebacht? Bjenghet my eens: Zydy gram op my?

A Waerom soude ick op u. I gram zyn?

M Om dat ghy 't my niet en bjenghet.

A Ik hebbet u ghebacht.

M Ik hebt niet ghehoort. 't is ghenoech van drincken. Het waer een pynf-weerdigh dingh indien de wet Abusueti wel onder de Chyssenen gehoort.

feastings, where none were compelled to drink more then he desired, or he found good for him, Wee must eat also, I am very hungrie. Cut me a peece of meate there.

gehouden werde in't honden harer gast-maten daer niemandt ghedwonghen werde meet te drincken als hy begheerde oft hem goed dorchte. Wy moeten oock eeten / ick hebbe grooten honger. Snijdt my daer een stuck bleesch af.

A Have you no handes,
M Yea but I cannot reach to the dish.

A Heb ghy ghene handen?
M Ja: ick: maer ick kan niet wel aen de schottel ghesaken.

P Well, I will serve you, have you enough?

W Wel / ic sal u dienen. hebt ghy ghenoech?

M I have nothing yet.

M Niek en heb noch niet.

P Hold there. Have you enough now.

W Hout daer / hebt ghy nu ghenoech?

M Look what he giveth me, what is that good for? Keep it you, and eat it your selfe. Roger, cut me some of that shoulder.

M Besiet wat hy my gheeft. Wat mach dat helpen? Hout het booz u / ende eet ghy het selve. Rogier. snijt my van die schouder.

R well, hold there.

W Wel, neemt daer.

M I thank you.

M Niek dancke u.

P Iohn bring bread, and fill wine, fill round about.

W Jan / bringt broodt / ende schenckt wijn. Schenckt rontomme.

M Some-body knocks at door, Heare you not Iohn?

M Men klopt daer bozen. En hoort ghy niet Jan?

I I goe mother. It is Luke, Andrews servant.

M Ick gae moeder. Het is Lucas Andrews knape.

M what would he have with me?

M Wat wil hy my hebben?

I He bringeth somewhat.

M Hy bringt wat.

M Doth he bid him come in.

M Doet hy? doet hem binnen komen.

I Luke goe in.

M Lucas gaet binnen.

L God blesse the Company.

M God: seggen 't gheselschap

P Luke are you there?

W Lucas is ghy daer?

L Yea Peter.

W Ja ick Pieter.

P what news bring you,

W Wat seght ghy nieng?

L Not much Peter.

W Niet veel Pieter.

P How doth your Master,

W Hoe baert u meester?

L He is well Peter, he wisheth you a good night, he commends him to you, and hath sent you this, intreating you

W Hy baert wel Pieter / hy doet u goeden nacht: seggen hy gebiedt hem in u goede gratie / ende sendt u dit

to accept it lovingly ; and that you would not onely receive the small gift , but also his good will : for he sendeth it you as a token of his love, therefore vouchsafe to receive it in good part.

P Thank your master , and tell him, that I will deserve it if God please.

L Well Peter.

P Fill Luke some drink, and light him forth.

L Good even Peter , and your Companie.

P Good even Luke. Have you drunck?

L Yes Peter I thank you.

M Iohn snuffe the Candle, look if the o ber be ready , Take all this away , and bring some thing els. Bring cleane trenchers, and bring us the fruit with the cheese.

F It is all here Farber.

P Take away the dish.

A David drink to me.

D That will I doe gladly, I drink to you with all myne heart.

A Much good may it doe you. I expect it earnestly : I will pledge you.

D Roger know you no news?

R No truly, I know none but good.

D Doe not men talke of peace.

R I cannot tell what to say of any peace. I belceve that peace is yet far to seek.

u dit/u biddende dat ghy't ontfangen wilt met goeden herten/ ende en wilt niet a' een de k'erne gifte ontfanghen maer ooc synen goeden wille. want hy sendtet u l. in tencken van liefde daerom wilt in dancke ontfangen.

P Ghy sult uwen meester bedancken / ende su : hem segen dat ick't bedien sal, b' liebet Godt.

L Hoe Dieter.

P Schenckt Lucas te dyncken ende icht hem uyt.

L Goeden about Dieter, ende u geselschap.

P Goeden about Lucas, hebt ghy ghedroncken?

L Ja ick Dieter, ick bedancke u.

M Jan snuft de keerffe. Besiet of d' ander ghereet is. neemt dit allesamen wegh / ende brenghet wat anders. Bient scoone telloopen / ende brenghet ons't fruyt met de keese.

f 'Tis hie al vader.

P Saeus de schottel wech.

A David / brenghet my eens.

D Dat sal ick gheerne doen. Ick brenghet u met goeden herten.

A Wel moetet u bekomen/ ick wachts gheerne. Ick sal u bescheet doen.

D Hoer / en weet ghy niet nieuws?

R Iken ick seker, ic en weet niet van goet.

D Spreekt men niet van de breede?

R Ick en weet van gheenen breede te spraken. Ick ghe-loobe dat de breede noch verre te soecken is.

D Have

D Hebe.

D Have you not heard tell how that the king of Fraunce hath lost a battaile against the Spaniards?

R I have heard such a report indeed, but men speak so falsely, that one can not tell what to beleave. Men speak indeed of great wonders, but God only knowes what shal happen.

D You say true.

R If wee would make pease with him, the war should not long continue.

D That is true indeed.

P Iohh, take all this away, and come let us give God thanks for all his benefits.

D Hebt ghy niet hooren segghen hoe de Coninc van Franckryck den slydt verlooren heeft teghen de Spaniaerden?

A Dat heb ich wel hooren seggen/maer men liecht soo vele / dat men niet en weet wat men ghehoopensal. Men spreekt van groote wonderen/maer Godt weet alle en watter gheschieden sal.

D Ghy seght waer.

A Waer 't dat wy pers met hem wilde maecken/scanden d'oorlooge niet langhe dueren.

D Dat is seker waer.

P Jan / doet dit al woch ende komt laet ons Godt dancken voor alle synen weldaden.

Thankes after meat.

Danck - segginghe na den eeten.

LOrd God heavenly father, we thank thee for all thy benefits, which we continually receive of thy bounteous hand; that it is thy divine will to susteine us in this temporall life, and to supply us with all things necessary for us; but especially, that thou hast begotten us againe to an hope of a better life, which thou hast revealed to us by thy holy gospel. we beseech thee mercifull God and father, not to suffer our hearts to be rooted in these earthly and fading things, but that we may

always

HEere Godt hemelsche Vader / wy dancken u voor alle u weldaden / die wy sonder ophouden van uw' milde hand ontfangen: dattet uwen goddelijken wille is / ons te onderhouden in dat tydelijke leuen / ende ons te versorgen met al'e onse noodduft; maer insonderheyt / dat ghy ons behooren hebt tot een hope van een beter leuen / 't welck ghy ons hebt gheopenbaerd door uw' Heilige Ewang'elium. wy bidden u barmhertige Godt ende Vader / dat ghy niet toe en laet / dat onse herten in dese aerdsche ende verganckelycke dinghen

alwayes looke upwards to heaven
expecting our Saviour Iesus
Christ untill hee shall appeare in
the clouds for our redemption.
Amen.

dinghen ghewoxtelt zyn/ maer
dat wy altyt mogen optwaerts
sien ten hemel / verwachten-
de onsen Sa'ighmaker Iesus
Christus / tot dat hy in de
wo'ken verschijnen sal tot ons
set verlossinghe Amen.

I Much good may it do you, my
father, my mother, and all
the Company.

I Wel moet u bekomen mijn
Vader/mijn moeder ende
alle het geselschap.

P Let us now drink round be-
fore we rise.

P Laet ons nu eens om dinc-
ken/eet dat wy opstaen.

R That is well said, but then
wee must also give thanks
the second time. Peter how
much wine have we had?
we will pay for the wine.

R Dat is wel gheseydt/maer
dan moeten wy oock de
tweede reys danckseg-
ghen. Pieter hoe veel
wyns hebben wy ghe-
hadt? wy willen de wijn
betalen.

P Indeed you shall not, you
shall pay nothing, one
word for all. If I be able to
make you eat, I shall also
have wherewithall to
make you drink.

P Ghy en sult seker niet/ghy
en sult niet gheben eens
woort al. Heb ick de
macht gehabt u t'eten
te gheben / ick salse ooc
wel hebben om u. I. te
diancken te gheben.

R What is that to the purpose?
The wine is now deare.

R Wat soude dat zyn? de wijn
is nu dierre.

P You heare what I say.

P Ghy hoorst wat ick u segg-
ge.

D Well then, wee thank you
Sir. It stands us in hand
to deserve it.

D Wel dan / wy dancken u.
I. het staet ons te beta-
dienen.

M It's deserved already.

M 'Tis al verdient.

P I thank you also that ye came-
Francis bring hitber a sa-
got, and make a good fire
for to warm us.

P Ick dancke u oock dat ghy
ghekomen zijt. francoys
biengt eenen mitsaert/
ende maect goed bier/
om ons te warmen.

P The fire is kindled father.

P 't bren is ontfeken mijn
Vader.

D We are not a cold, we will
goe hence, for it is time.

D Wy en hebben geen conde/
wy willen heenen gaen/
want het is tijt.

M what hast have you?

M Wat haest hebt ghy?

A It is almost ten a clock.

A Het is wel thien uren.

M 'Tis

M 'Ten

- M 'Tis not yet.
 R But it is.
 M Iohn, fetch the Lanthorne.
 D we will not have the lan-
 thorne. It is cleare weather,
 there is no need of it.
- M God give you good night.
 P And you also, I commit you
 to God.
- M Ten is noch niet.
 R 'T is immers.
 M Van haelt de lanteerne.
 D Wy en willen de lanteerne
 niet hebben: het is klaer
 weder/ten is genen noot.
- H God ghebe u goeden nacht.
 H Ende u oock: te Gode bez
 beleick u.

13 How to learne to buy and sell.

13 Om te leeren coopen ende ver- coopen.

- L God give you good morrow
Gossip, and your Company.
- M And you also gossip.
- L what doe you here so early in
cold? Have you been here
long?
- M About an houre.
- L Have you sold much to day?
- M what should I have sold al-
ready. I have not yet taken
handfall.
- L Nor I neither.
- M Be of good cheare, it is yet
early: God will send us
some merchants (or chap-
men.)
- L I hope so. Here comes one, he
will come hitber, Friend
what will you buy? Come
hitber. Doe you please to
buy any thing? Look if I
have any thing for your
urne. Come in, I have here
good cloth, good linnen
cloth of al sorts, good silke,
Chamlet, damaske, vel-
vet. I have also good
- L Godt gebe u goeden dach
ghebader/ende u ghes-
felfchap.
- M Ende u also ghebader.
- L wat maect ghy hier soo
vroegh in de koude? heb-
dy langhe hier gewest?
- M Omtrent een ure.
- L hebt ghy veel van desen
daghe verkocht?
- M wat soude ick alreeds vers
kocht hebben? Ic en hebbe
noch gheen hantgift ont-
fangen.
- L Noch ick oock.
- M hebt goeden moet/'t is
noch vroech: God sal ons
eenige Coopli den senden.
- L Ik hoop het. Hier coemt
eenen, hy sal hier kom-
men. Dienst wat wilt
gh koopen? Coemt hier
belieft u iets te coopen?
Besiet of ick niet en heb
dat u dient. Coemt bin-
nen. Ik hebbe hier goet
laken / goet linnen laken
van alle soorten / goede 39-
de laken / Camelot / da-
mass / flutweel. Ic hebbe
oock

fish, good fish, and good Herrings. Here is good butter, and good cheese also, of all sorts. will you buy a good cap? or a good book, in French, or in dutch, or in Latin, or English, or a writing book? Buy something. Look what you please to buy, I will sell it you good cheape. Aske for what you please, I will let you see it: the sight shal cost you nothing.

oock goedt bleesch/goeden visch / ende goeden hartingh. Hier is goede botter / ende oock goeden keese / van alle soorten. wildy een goede bonette koopen? oft een goeden boeck in francoys, ofte in duytsch, oft in Latijn / oft Engelsch / ofte eenen schryft boec? Coopt wat. Besiet wat u belieft te koopen / ick sal u goeden coop geben. Ercht wat u belieft / Ick sal 't u laeten sien : 't ghesichte en sal u niet kosten.

D How much shall I pay for an ell of this cloth?

L You shall pay for it five shillings.

D How much must an ell of this cloth cost me?

L It must cost you twenty stivers.

D How much is a pound of this cheese worth?

L A pound will cost a stiver.

D How sell you a quart of this wine?

L The quart wil cost three stivers.

D How much hold you the pece?

L I hold it at five guildens, at one word.

D what shall I give for this? but set me not too high a price.

L No truly. I will not set you too high a price. I wil sell you at one word: you shal pay for it seventeen stivers and an half if it please you.

D It is a great deal too much.

L It

D Hoe veel sal ic boorden elle van dit laken betalen?

L Ghy sulter vijf schellingen boord betalen.

D Hoe veel sal my d'elle van dit laken kosten?

L Het sal u twintich stuyvers kosten.

D Hoe veel gelt het pondt van desen keese?

L Het pondt gelt eenen stuyver.

D Wat gelt den pot van desen wijn?

L Den pot gelt drie stuyvers.

D Hoe veel loof ghy 't stuk?

L Ick loof / met een woordt / vijf au dens.

D Wat sal ick daer boord geben? Maec en betlobet my niet.

L Neen ick seker / ic en sal u niet betloben. ick sal 't u seggen met eenen woordt. Ghy sulter boord betalen sebentien stuyvers ende eenen halben (soo het u belieft).

D Het is veel te veel.

L 'Ten

- L** It is not truly. How much doe you bid mee? Bid something. I will not sell it for that which you bid me. Bid me something.
- D** What should I bid you? you have set it at too highe a price.
- L** I have not: but I did not say that I would not give it for lesse than I told you. Tell mee what you will give me for it.
- D** I will give twelve stuyvers for it.
- F** For that price it is not to be sold, you proffer me lesse, you bid me too little. I have some here which I will sell you for that price: but it is not so good as that. I will shew you that which I will sell you for lesse price; but the lowest price is not alwayes good to be sought. you can not doe better than to buy that which is good. If you were my brother I could not give you any better.
- D** will you take my money?
- L** Not so.
- D** You shall have two stuyvers and an half more.
- L** I can not, I should then lose by it.
- D** I can give no more.
- L** well, God guide you. Goe try elsewhere if you can buy better cheap: you shall have it no where for
- A** 't en is seker niet. Hoe veel biedt ghy my? biet wat: Ick en sal 't niet gheben voor 't gene ghy my biedt. biedt my wat.
- D** Wat soude ick daer op bieden? ghy hebt my te vele gheloofd.
- A** Ick en hebbe niet: maer 't is niet gheseyt dat ic 't niet minder gheben sal als ick gheloofd hebbe. Seght my wat ghyer voor gheben wilt.
- D** Ic salder twaelf stuyvers voor gheben.
- A** Voor dien prijs niet te koop/ghy biedt my verlies/ghy biedt my te luttel: ick hebt hier wel dat ick u voor dien prijs gheben wil/maer 't en is soo goet niet als dat. Ick salder u wel laeten sien/die ick voor minderen prijs gheben sal; maer den minsten prijs en is niet altoos goet ghesocht. Ghy en meucht niet beeter doen/dan wat goets koopen. Alwaert ghy mijn broeder soude ick u niet beeter kunnen gheben.
- D** wilde ghy mijn ghelt hebben?
- A** Alsoo niet.
- D** Ghy sult noch twee stuyvers ende eenen halven hebben.
- A** Ick en kan niet/ick souder dan aen verliesen.
- D** Ick en mach niet meer gheben.
- A** Wel/Godt ghelerde u. Gaet elders besien of ghy beeter koop konde koopen/ghy en sult het nergens

for lesse price ; I am able to sell you as good cheap as an other , but I will not lose by it. I offer it you very neare for the same price that it cost me , I must gain somewhat, I sit not here to get nothing , I must live by it. You know well enough that every thing is deare, the one must follow the other , if you will not give the fifteen styvers I cannot helpe you, you are too hard (too wise.)

D That I am indeed.

L One can gaine nothing by you : If every one were so hard as you are , I might well shut up my shop , for I should not get bread to eat.

D It is your pleasure to say so.

L It is true verely .

D Now heare one word.

L Well , say on.

D I will give you another styver, & no more: I can bestow no more , I shall be shent.

L That were a small matter, I should also bee chidden , if I sold it for lesse : Are you within a styver? It is a shame that you stand so long for a styver : what will a styver or two availe you ?

D Yes , you say well, here one styver, and in an other place

neeghen boop, minder prijs bekomen; ic hebbe de macht u so goedt coop te gheben als een ander/maet ick en wil niet verliesen. Ick berlaet 't u by nae boop dien prijs dattet my ghekost heeft. Ick moet wat winnen / ick en sit hier niet om niet te winnen/ ic moet af leben. Ghy weet wel dat alle dingh dier is/d'een moet d'ander volghen / ist dat ghy de vijftien styvers niet gheben wilt kan ick u niet helpen / ghy zyt al te broet.

D Dat ben ick seker.

L Men kan aen u niet winnen: dat een yegelijck so broet waere als ghy/ soude ick mijn winckel wel mogen sluyten / want ick en soude het broet niet winnen dat ick eeten soude.

D Het belieft u soo te seggen.

L 'Tis secker waer.

D Nu hoorst een woordt.

L Wel / seght.

D Ick sal u noch een styver gheben / ende niet meer : ick en mach niet meer gheben / ick soude bekeben worden.

L Dat waet een kleyne sake/ ick soude oock bekeben worden dat icket minder gabe : zyt ghy op eenen styver na ? 'Tis schande / dat ghy my soo lange om eenen styver tempsteert : wat mach u een styver of twee helpen ?

D Ja / ghy seght wel/ eenen styver hier / ende eenen

A

dact

another, that is two flyvers.
wel, shal I not have it?

- L** Not for that price.
D Farewel then, I am gone.
L God guide you. Now come
 hither, take it, I may not
 refuse my hand-sale, it is
 too good cheape.
D You say so, but I say it is too
 deare, you have beguil-
 ed me.
L I wil free you of it, if you be
 not contented.
D It would be a shame for me
 to doe so. Hold there is
 your money, how much
 must you have?
L you know that wel enough,
 thirteen pounds & an half. Is
 it not so?
D Wel, hold there: give
 me ten flyvers back again.
L I have no final money. For
 how much doe you give
 me this?
D For foure shillings and six
 pence.
L I wil not take it at that rate,
 it is not worth so much.
D But it is, aske els.
L Give me other money. I shal
 not be able to put off this.
D You may very wel, I will
 make it good to you: If
 you cannot put it away,
 bring it me again I will
 give you other money.
 Hold there is an other.
L Now I am content. Will you
 have it carried for you?
 I Will cause it to be carri-
 ed

daer en sijn twee flyvers.
wel/sal ick't niet hebben?

- L** Om dien prijs niet.
D Adien / Ick gae.
L Godt gheleyde u. Nu komt
 hier neemtet / ick en mach
 mijn handgift niet ont-
 segghen / 'tis te goeden
 coop.
D Dat seght ghy / ick segghe
 dat't te dier is / ghy hebt
 my bedrogen.
L Ick schelde u quijt ist dat
 ghy qualijck te breden sijn.
D Het waer my schande dat
 ick dat dede. Hout daer u
 ghelt / hoe veel moet ghy
 hebben?
L Dat weet ghy wel / der-
 thien pondt ende een
 half. Hi soo niet?
D Wel / houdt daer gheeft
 my thien flyvers we-
 der.
L Ick en hebbe geen kleyn
 gelt. hoe hoe veel geeft
 ghy dit?
D Doo; vier schellingen en
 de ses penninghen.
L Doo; dien prijs en sal icket
 niet ontfanghen / ten is
 soo veel niet weert.
D 'T is immers / braeghet.
L Gheeft my ander ghelt / ick
 en soude dit niet konnen
 begheben.
D Ghy sult wel / ick doet u
 goet: Ist dat ghy 't niet
 urt gheben kont / bren-
 ghel my weder / ick sal u
 ander ghelt geben. Houdt
 daer is een ander.
L Nu ben ick te breden. wilt
 ghy't gedragen hebben?
 ick sal 't u doen dragen.
 Ghy

ried for you. Take that
Sirra and goe with him.

Ghy knecht neemt dat
ende gaet met hem.

D There is no need of it. I can
carry it my self, farewell
mistres.

D 'Ten is gheen noedt / ick
sal't wel draghen / adieu
Doutwe.

L I thanke you hartily my friendz
when you have need of
any thing come to me, I
will sel you good cheap.

L Groeten danc mijnen brient:
als ghy iets van doen
hebt komt by my / ic sal
u goeden coop gheben.

D Well mistres, I will doe it
willingly. Now God be
with you.

D Wel Doutwe / Ick sal't
gheetne doen. zyt Gode
bevolen.

14 How to demand a
debt.

14 Ont een schuldt
te eyfchen.

M Good morrow my friend.

M G Oeden dach mijnen
brient.

G And you also.

G Ende u oock.

M You know wherefore I am
come hither. Doe you not?

M Ghy weet wel / waerom
dat ick hier come. Doet
ghy niet?

G No truly.

G Neen ick seker.

M How so? know you not who
I am? Doe you not know
me?

M Hoe? en weet ghy niet
wie ick ben? en kent ghy
my niet?

G No who are you?

G Neen ick, wie zyt ghy?

M Have you forgotten that you
had lately merchandize
of me?

M Hebt ghy bergheten / dat
ghy laetst Coopmanschap
van my hadt?

G It is so indeed.

G Het is seker waer.

M Well, when shall I have my
money?

M Wel wanneer sal ick mijn
gelt hebben?

G Truly I have no money now,
I have paid away all
the money I had, you
must have patience yet
for eight dayes.

G Ick en heb secker nu geen
gelt / ick hebbe al uitge-
gheben dat ick hadde / ghy
moet noch acht daghen
patientie hebben.

M I can not tarry any longer, I
wil be paid, I have tarryed
long

M Ick en kan niet langer wacht-
ten: ik wil betaelt zyn.
I a ick

- long enough : Make shift that I may have my money or I will cause you to be arrested , or give me security.
- G How much is it that I owe you ?
- M You know that wel enough.
- G Truly I have forgotten it : I have set it downe , but I cannot tell where.
- M You owe me ten pounds and foure shillings , is it not true ? is it not so ?
- G I beleeve surely that it is so.
- M You'dd promise me to give me money two moneths since , you know it wel , but you have not kept your promise.
- G That is true indeed , but I could not get any money of them that are indebted to mee.
- M I have nothing to doe with that , make them pay you.
- G Yes , and when the people have no money , what should I doe to them ? must be faine to tarry untill they have it. We ought not to be so rigorous , wee ought to have compassion one with another , as God hath commanded us.
- M That is true indeed , but I have tarryed long enough , I can tarry no longer , for they to whom I am indebted
- ich hebbe ghenoech ghebeden : Maecht dat ic gelt hebbe oft ick sal u doen arresteren / of gheeft my borghe.
- G Hoe veel ist dat ic u schuldich ben ?
- M Dat weet ghy wel.
- G Ick heb't seker vergeeten : ick heb het gheschreven maer ick weet niet waer.
- M Ghy zijt my schuldich tien ponden en vier schellinghen / ist niet waer ? ist niet soo ?
- G Ick gheloobe seker dat het soo is.
- M Ghy hadt my beloofd over twee maenden gheelt te gheben / dat weet ghy wel : maer ghy en hebt utwe belofte niet naghekomen.
- G Het is wel waer / maer ick en hebbe gheen ghelt konnen krijghen vanden gheenen die my schuldich zijn.
- M Daer mede en heb ick niet te doen / doet haer betalen.
- G Ja / en als de lieben geen ghelt hebben / wat sal ic haer doen ? ick moet wel beyden tot dat se't hebben. Men behoort so straf niet te zijn / wy behoopen medeliden met makanderen te hebben : also Godt ons bevolen heeft.
- M Het is wel waer / maer ick hebbe lang ghenoech gewacht : langer en kan ick niet beyden / want de ghene die ick schuldich ben /

will

ben /

will also tarry no longer; if that were not so, I would tarry willingly.

G Now come with mee, I will pay you, or I will give you security.

M Well, let us goe, I am content. well, what say you?

G Come hither my friend, this man shall stand surety for me.

M will he doe that? Is it true my friend? will you be surety for this man?

F Yea, how much is it that hee oweth you?

M It is twelve pounds Flemish.

G How? Is it so much? it is not so much.

M But it is.

G It is not truly, I dare sweare that it is not so much.

M How much is it then?

G It is no more then ten pounds and foure shillings, you your self told me so even now.

M Did I tell you so? I did not.

G But you have.

M wel, so be it then. Nevertheless I thinke that it is twelve, but I am content seing you say that it is no more. When shall I be paid?

G Within ten dayes.

M I am content: but keep your word.

G That I will doe without faile.

ben; en willen oock niet langher beyden als dat niet en waere/ soude ick wel beyden.

G Du komt met my / ick sal u betalen / oft ick sal u borghe stellen.

M Wel / gaen wy / ick ben te beyden. Wel / wat seght ghy.

G Comt hier mijnen vriendt/ desen man sal borghe doop my bliuen.

M Sal hy dat doen? ist waer mijn vriendt? wilt ghy hoer dese man borghe bliuen?

F Ja ick / hoe veel ist dat he u schuldich is?

M It is twaelf ponden blaens.

G Hoe! ist so vele? ten is so veel niet.

M 'Tis immers.

G Ten is seker nietick derf sweeren dattet soo veel niet en is.

M Hoe veel ist dan?

G Ten is niet meer dan thien ponden ende vier schellingen/ ghy hebt my terfont selue soo gheseyt.

M Heb ick u dat gheseyt: ick en hebbe niet.

G Ghy hebt immers.

M Wel / het is dan / soo/ my dunckt nochtans dattet twaelve is/ maer ick ben te beyden na dat ghy seght dattet niet meer en is. waerom sal ick betaelt werden?

G Binnen thien daghen.

M Ich ben te beyden; maer houdt u woord.

G Dat sal ic sonder faute doen.

F If so be that he doe not pay you, I wil pay you.

G I am content. fare wel.

F Farewel my friend.

f Indien hy niet betaelt sal ick u betalen.

G Ick ben te vreden. Adieu.

f Adieu mijn vriend.

The forme of writing letters, and making obligations, acquittances, and other such like things.

r A letter from a son to a father in acknowledgment of his carefull education of him.

The superscription.

To my much honoured, and loving father M. Iohn Jackson merchant in London.

De maniere hoemen brieven schryven, Obligationen, en quijt-scheldingen, en dierghelijcke dingen, maken sal.

r Een brief van eenen soon aen sijn Vader de sorghe weghens sijn opboedinghe bekennde.

Het opschrijft.

Ken mijn veel ghe-eerde en berminde Vader M. Jan Jackson
son
Goopman.
tot London.

Sir,
God and nature have obliged me to an humble acknowledgement of your great love and care of me, who have not only bin the secon-

dary

Mijn heer.

Godt en de nature hebben my tot een ootmoedighe erkentnisse uwer groote liefde en sorghe t' mywaerts betonden; wie niet alletalijck de tweede oopsaechte mijner wereldtschen wesen sijt/maer oock een groote oopsaechte mijn

dary cause of my being in this world, but also a great means of my comfortable estate. For what is a man (being a reasonable, creature) but miserable, yea worse than the beast that perisheth, if he be not taken care of, that the reason and understanding which God hath given him above the beasts of the field, be exercised & employed in some honest & good way? Truly Sir, not to flatter you, I have much to say to you in respect of my conception, feeding, cloathing, and so unrenance; which the light of nature ingageth me alwayes to acknowledge with much thankfulness to you under God; but in my weak understanding, me thinks, there is nothing wherein you have more manifested your self a father to me, than by the education and learning, which it pleaseth God to move and enable you to bestow upon me. Now I have nothing, whereby in any sort to testify my gratefulnes, but onely a childlike confession of your fatherly love: which I shall desire continually to make manifest not onely in word but in deeds as the Lord shal in mercy give me ability. Thus, desiring your loving acceptance of this humble tender of my duty, which I desire may be also presented from me to my dear mother:

ner trooffelicken stants. want wat is den mensche (een redelick scepel synde) anders als ellendich / jae slimmer als de beesten die vergaen / soo booz hem gheen sorghe werde gebaghen / dat de reden en verstandt dat Godt hem boven het ghedierde des belts ghegheben heeft / in eenighe eerlijcke en goede saechen geoefent werde? Doo swaer Heer / sonder u i. te blyen / heb ick u i. beele te segghen / weghens mijns ontsauckemisse boedinghe / kleedinghe / ende gheneghentheydt, d'welcke my het licht der nature altydt verbindt (onder Godt) aen u e. met groote danckbaerheydt te erkennen: maer nae mijn swack verstandt / dunckt my / datter niet en is waerinne u e. syn vaderlijcke gunste meer hebt laeten blijcken als in d'opboedinghe en leere / waer toe Godt u e. betwoghen en macht ghegheben heeft om aen my te besteden. Doo; my ick en hebbe niet waermede Ick in eenigher wyse mijn danckbaerheydt betuyghen kan / als alleenlijck een kindertijcke bekentenisse uwer Vaderlijcke liefde: hetwelcke Ick (nae de macht en ghenade die my den Heere gheben sal) altydt niet alleenlijck met woorden maer inder daedt trachten sal te doen blijcken. Aldus versoekende dat dese mijne ootmoedighe aanbiedinghe mijner schuldighen plicht u e. mach aenghenaem sijn / versoekende dattet selve mijn geliefde Moeder mijnenthalven

I commend you to the Almighty
and rest, Sir,

Your dutifull and
loving Son,
Robert Jackson.

Amsterdam this
2 of August
new stile. 1646.

*The answer to the for-
mer letter.*

To my loving son Robert Jack-
son at the house of Master
James, Dunckens Schoole master
in Amsterdam.

Son
Robert,

I Have received thy letter of the
second of August, and am very
glad to perceave that the Lord
hath given thee grace to con-
sider the love and care of thy fa-
ther towards thee.

Thou art not sitagither ignor-
ant what great charge the Lord
hath layd upon parents in re-
spect of the education of their
children, and experience hath
taught thee in some measure how
render the love of mee and thy
mother is to thee words, and I
have from time to tyme indeavou-

mede aengedient mach worden
bevele ic d e. den Almachtigen/
en blybe/ mijn heer/

D e. bepflichte
en beminde soen
Robert Jackson.

Amsterdam den
2 Augustij 1646,
nieuwen stijl.

Antwoordt op de
bovengeschreven
brief,

Zen mijn beminde soen Robert
Jackson ten huys van Mees-
ter Jacob Dunckens schoole
meester.

tot Amsterdam.

Soen
Robbert.

V oen brief van tweede Au-
gustij heb ick ontfanghen/
my seer verheughende te ver-
staen dat u de Heere die ghe-
nade ghegheben heeft/dat ghe-
de liefde ende sojge die u Van
der t' uwaerts is draeghende/
ter herte neemt. De groote
last die de Heere d' ouders we-
gens d' opboedinghe harer kin-
deren op ghelept heeft en is u
niet gheheelick onbekent; oock
heeft d' erbarentheydt. u eeni-
gher maten gheleert/ hoe
teeder mijn en u moeders
liefde t' uwaerts gheweest is/
hebbende (als u wel bewust
is) van sijt tot tyt neetffighe
ghe-

and

red as thou knowest to shew thee what the Lord also requireth of thee in respect of honoring thy parents, and that God hath bin pleased to set that as the first commandment with a promise. Now my deare child, there is nothing which I doe more earnestly desire than the good of thy soule. It therefore it shall please God of his infinite grace to continue and increase his love in thine heart, that thou dost hate the vanities and evils whereby youth is too often brought to destruction, and dost take pleasure in such things as may bee for thy comfort before God and thy credit before men: assure thy self whilest that I have any thing to dispose of, thou shalt not want any thing that may be usefull or advantagious to thee. And this is the mutuall good will and affection not of my self alone, but also of thy deare mother. Thus having nothing else at present but the commending of thee unto the favourable protection of the Almighty, wishing thee berewith to remember our kynd respects to thy Schoole-master, thanking him, for his paynes with thee, I rest.

Thy loving father
John Jackson.

London this,
3 of Septemb.
1646.

W Beminde Vader
Jan Jackson.

London/ desen
3. Septembris.
1646.

gepleecht om u bekend te maken / wat de Heere van u tegen het eeren uwer ouders: afschende/ en dat Godt dat gebodt belijft heeft te stellen als het eerste met een belofte. Nu dan mijn waerde kind / daer en is niet daer ick meer naar verlanghe dan dat het u Ziele wel gae. So het Godt van uyt syn oneyndeliche barmherticheydt ghelieven sal / sine blyese in u herte te doen blyben en aenwaffen / op dat ghy de ydelheden en boosheden haetet waer doo; de jeught al te dicmaels tot berders ghacht wordt. En u behagen steldt in die dinghen die u; Godt aengenaem syn en eerlyck u; de menschen: weest dan verskeret dat ghy niets ontheken sulst dat u noodich of u;delijck sal syn / soo langhe ick iets hebben sal om u by te setten.

En dit is het onderlinge welbehaghen en liefde niet alleenlyck van my / maer oock van u gheliefde moeder. Doo; dees tydt niet anders hebbende als u inde gunstige beschermunge des Almogende te hebben/ hier nebens begheerende dat ghy onse behoorlyche groetenisse aen u meester doet / hem bedanckende u; de moeyten die hy met u l. neemt/ blybe ick

2 From a son to his father longing to hear from his parents, and to have some money sent him.

2. Van een soon aen sijn Vader verlanghende van sijne ouders te hooren, en dat hem eenich gheldt toeghesonden worde.

Loving and deare father after myne humble duty remembred to you and to my beloved mother, you may hereby vnderstand that I am at present in health & prosperity God be praised, & do greatly desire to know how it is with you. I have of late written unto you two or thye several letters but have as yet received no answer from you, whereat I marvaile greatly, not knowing what may be the reason of it; wherefore my mynd is in great perplexity for you fearing least some evill or misfortune hath happened to you, which you wil not let me know of. I pray you therefore deare father not to let me be any longer thus troubled, but of all love be pleased to certifie me by the bearer hereof or by the first convenient messenger,

Bemide en geliefde Vader/ nae het ghedencken mijne ootmoedighen plicht aen u. I. en aen mijn bemide moeder/ ghelieft hier mede te verstaen/ dat ick tegenwoordich (waertbooz. Godt gheprezen moet sijn) in goede ghesontheydt en boospoet ben / grootelijc verlangende om te hooren hoe 't met u. I. is. Ick hebbe onlanghs twee of drie brieven aen u. I. gheschrieben/ maer hebbe a's noch geen antwoordt van u. I. bekomen waerover Ick grootelijc verwondert ben / niet wetende wat d' oorsaek daer van wesen mach; waeromme mijn Gheest uwenhalven seet becommert is/ vreesende of u. I. eenich ongeluc of quaet mocht te overgekomen sijn dat u. I. my niet begeert bekend te maken. Ick bidde u. I. verhalven/ gheliefde Vader / mijn niet lausgher in dese benautheydt te laten / maer ghelieft my volghens de liefde die ghy my sijt toedraghende / met vrsnger deses of met d' eerste ghesontheyt te laten weten hoe het

of

of your estate and how you doe. Be pleased also (Sfr) to understand that I have great need of three or four. guildens to supply some necessities which I have at present on me: I pray be pleased to send so much to me suddenly; and do not think that I spend my money prodigally, or vnprofitably: For I will give you an accompt of all the money which you have sent me how I have laid it out in needful expences. May it please you also to commend me to my Brothers and sisters, Uncles, and Aunts, and all the rest of my friends.

This is all which I have at present to write, and so I leave you and them to Almighty God to whom my prayers shal be continually directed, for the raine of his liberalities to be powred down upon you, and rest,

Your obedient and
loving Son. A. B.

Amsterdam May
13 new stile
1646

het weghens utwen standt en
twelbaert geloghen is. Het sal
bl. mede gheliepen te verstaen
dat ick drie of vier guildens aen
geldt nodigh bandoen hebbe/
om eenighe behoeftegheden te
bevhullen/die my teghentwoor-
digh onthoecken. Ick bidde
bl. ghelieft my met den eersten
so veel te senden / niet wens-
kends dat ick mijn geldt onpro-
fytelyck uyt-gheben ofte ver-
quisten sal/ want ick sal u. l. re-
keninge doen van alle het gelt
dat v. l. my ghesonden hebt/hoe
dat icket hoop nodigghedingen
besteeet hebbe. Laet het v. l.
medegeliepen mine groetenisse
te doen aen mijn Woeders en
Susters / aen mijn Ooms en
Nuyen/en alle andere vrienden

Dit is al het geene ick hoop
dees tijt te schrijven hebbe / bl.
en haer altesamen Gode bebe-
lende/aen wie ick mine ghebe-
den altydt richten sal / dat hy
de reghen jüner mildadigheit
over bl. gheliebe te storten/en
sullen blyben/

Wl. gehoorsame en
bemiade sone A. B.

Amsterdam den
13 Mey nieuwen
styl 1646

The

Ant-

The answer to the former letter.

Antwoordt op de voorgaende brief.

Beloved and deare child, I have received thy letter of the thirteenth of May, by which I understand that you are in health, which is an occasion of great joy both to me and thy mother. And it pleaseth us well that you have so great a desire to heare from us, it is a token of naturall affection and childlike respect which you beare to us; which the more you doe beare, the more God will blesse you. As for that you write of two or three letters which you sent me before, understand for certaine that I have received none other but this last. I would have writen oftener unto you, but I could meet with no messengers, by whom I might send safely and conveniently to you: neyther had I indeed any needfull matter to write unto you of. As touching our estate it is no worse than formerly, wee are in good health blessed be God: your mother indeed hath bin sick, two or three dayes of late, but is through the mercy of God now well recovered againe. I send you now by this messenger and friend foure gold guldens according to your desire, but take heed that you spend them not

Beminde en geliefde kindt/ u brief van den dertienden. *Meij* heb ick ontfangen/ waerupt ick verstaen hebbe dat ghy gesont sijt/het welke eengroote oorsaecke is van blijschap berde in my en in uwe moeder.

Het behaecht ons soek wel dat ghy sulcken grooten beslangen hebt om van ons te hooren; het is een teeken van een naturelliche liefde en kinderliche eere die ghy ons sijt toedraghende/het welke hoe meer ghy doet/hoe meer u Godt segghenen sal. Weghens het gheene ghy schrijft van twee of drie brieven aen my ghesonden te hebben/weest versekert dat ic geene als dese leste ontfangen hebbe: *Ik* soude meer malen aen u geschreven hebben/maer konde gheen bode binden met wie ick seckerlijck en bequaemlijck aen u konde senden; oec hadde ick in waerheyt niet nootsaekelijck aen u te schrijven. Weghens onsen standt ten is Godt lof niet ergher als voer desen / wy sijn Godt lof in goede gesontheydt. *'T*is waer/ u moeder heeft onlangs twee of drie daghen sieck gheweest; maer is nu door de genade Godes wederom volkomen gesont. Met brengher deses onsen hiendt sende *Ik* u volghens u verzoek/bier goutguldens/maer siet toe dat ghy die niet onnuttelijck vercoert: want het soude qualijck van u

vainly :

gedaen

vainly : for it would be ill done of you to cast that lightly away which I your poor Father have earned with the sweat of my browes. Follow your busines well , bee diligent in your studies , seek to give content to them that have the oversight of you , and above all things labour to please God almighty, which you shall the better doe if you avoyd evill company. You have begun reasonably well , but that profiteth not if you doe not persevere. To which end I pray God blesse you. All your friends with us do remember their loves to you. So I rest.

Your loving father
B B.

gedaen syn / het gheene licht-
beerdelyck te verwerpen / dat
ick u arme Vader met het
sweert mijnes aenschyns ver-
dient hebbe. Neemt uwe saec-
ken wel waer / weest weestich
in't leeren / tracht die geene te
bergenoeegen die d'opzicht over
u hebben / en boven alle din-
gen / arbeijt den almachtigen
Godt te behagen / het welcke
ghy te beter in't kunnen doen
so ghy quaet geselschap schijnt
Ghy hebt redelycke wel begon-
nen / maer dat sal u niet hoor-
delijck syn / indien ghy niet en
volbert. Tot welken eynde ic
Godt bidden sal dat hy u wil
segenen. Alle uwe vrienden
ontrent ons groeten u. Hier
mede blijvende. .

D. Geminde Vader.
B. B.

3 *From a son to his
father asking his
Counsell and consent
in way of marriage.*

3 *Van een soon aen
sijnen Vader sijn
raedt en bewilli-
ginghe om te hu-
welycken, ver-
foeckende.*

Sir.

BEing absent from you in per-
son, and decayed by my many
great and important affaires
wherewith you and others have
intrusted mee , that I can not
come to speak with you face
to face : I have made bold in

Myn Heer,

Alsoo ick persoonlijck absent
sijnde / en door de groote en
beelderhande ghewichtighe
saecken waermede v e en ande-
re my vertrouwt hebben achter
gehouden werde / soo dat ick
by v e. niet komen kan / om aen-
gesichte aen aenghesichte met
v e. te spreken ; heb ick my
verstaend

put-

pursuance of the honour and
 childlike duty which I owe
 to you, thus by writing to crave
 advise of you in a matter that
 doth highly concerne me. Sir, it is
 so, that being come by the blessing
 of God to mans estate by your
 & care & furtherance in a way to
 live of my selfe, and considering
 that God Almighty hath so ordain-
 ed that it is not good for
 man to be alone, and therefore
 would seek an help meet for him,
 and that my occasions now are
 such as that it is norso good for
 me to continue in a single and un-
 married estate, I have had of
 late some thoughts and by the
 advise of friends that wish me
 well, great encouragements to
 look out for a wife, and by the
 good hand of God so guiding of
 me have begun to set my affe-
 ctions upon one whom I could wil-
 lingly if it were the will of God
 enjoy in that way. The mayd
 whom I have minded is of myne
 own knowledge in part, and as
 I heare from others that know
 her, a very godly and vertuous
 woman, one that is comely of per-
 son, a good housewife, and very
 meeke and affable of disposition.

She is the only daughter of mr.

verffout. / vólgghens de eere en
 kinderlycke plicht die ick u e.
 schuldich ben / aldus doo: schry-
 ven uwen raet te verfoeken
 in een saecke die mijn ten
 hooghsten aengaet. Myn Heer/
 het is alsoo / tertwyl ick doo:
 Godes segen tot mannelýcken
 staet ghekomen ben / en doo:
 u e. sozge en hulpe op den
 wech om van mijn selven te
 kunnen leven / en aengemerckte
 hebbende dat Godt almachtich
 gheordineert heeft / dat het
 niet goet is dat de mensche al-
 leen zy / socht daeromme een
 hulpe die hem bequaem soude
 syn; en dat mijn gelegentheden
 tegentwoordich sulk (syn dattet
 doo: my onbequaem is een ee-
 nich leven te leyden en onghes-
 trout te blyben / so heb ick on-
 langhs eenighe gedachten ge-
 hadt / en doo: raedt en moet
 gebinghe van vrienden die mijn
 weltaert wenschen / nae een
 wyf uyt te sien / en doo: de
 goede handt Godes my gheloy-
 dende / heb ick mijn liefde be-
 ginnen te stellen op eene / die
 ick so het de wille Godes waer-
 te geerne op die manniere sou-
 de ghenieten. De Jonge doch-
 ter die ick besint hebbe is / ten
 deele doo: mijn eyghen weten-
 schap / en doo: de getuygentse
 van andere die haer kennen /
 een Godt-sa'ige en deucht-same
 jonge dochter / een die schoon
 en ciertlyck van persoon is / en
 een goede huyshouster. / seer
 sachtmoedich / en van eenen
 vriendelýcken aert: Sy is de
 eenighe dochter van Mr. W. K.
 een Godtsalich man / en in dese
 stadt een eerlyck coopman / ee-
 ne die de macht heeft om een
 merckelycke somme ghelt met
 syn

D.R. a godly man & credible merchant in this city, one that is able to give a considerable estate with his daughter, and one who may be no small furtherance to me in way of my trading. But without you Sir I can doe nothing, for God hath required children to honour their parents, and I having bin hitherto sustained and prospered by Gods blessing upon your fatherly care, dare not be so unthankfull as to take in hand so great a business without your counsell and approbation. Wherefore Sir I beseech you, to ask counsel of God for me, and your self seriously to take the matter to heart, and with what convenient speed you can to send me your mynd in writing: Until which time I shall forbear any motion or further proceeding there in. I doubt not of your tender and fatherly care of me in this: and therefore need use no friends or arguments to perswade you there to. God I hope, who hath the hearts of al men in his hands, will perswade you to that which shall be for his glory: and if he seeth it good for me he wil in his good time accomplish it. At present I have nothing els but my humble service to your self, my mother, and the rest of my friends, Only that I desire to approve my self to be;

Your obedient
son . R . S .

syn dochter te gheben / en eene die my in mijnen handel gheen kleyn boorddeel soude connen doen. Maer, sonder u e. Heer/ kan ick niet doen / want Godt heeft begheert dat kinderen haere ouders (ouden eeren/ en vermits Ick doo) Godes seggen en u e. Waderlycke sojghe tot nu toe onderhouden en boordspuedich gheweest ben/ en derf ick soo ondanchbaer niet wesen / om soo een swaeren saeck by der handt te nemen / sonder u e. raet en betwillinge. Daeromme betsoeck ick Heere/ dat u e. mijnentweghen met Godt wilt te rade gaen / en selfs de saecke ernstelijck ter herte nemen / en my u e. schriftelijck antwoort met alle moghelijcke spoet toefenden: tot welken tijt toe ick het selve niet boord sal stellen maer alle boordere boordganck staecten. Aen u e. teedere en vaderlycke sojghe mijnenhalven in desen twijffl ick niet: daeromme behoef ick geene vrienden of beweegh redenen te ghebruycken om u e. haer toe te bewegen. Ic hoope dat Godt / die aller menschen herten in sijne handen heeft/ u e. bewegen sal te doen dat tot sijner eere strecken mach: het welcke hy in, sijnen tijdt boord brenghen sal soo het tot mijnen boorddeel is. Teghentwoordich heb ick anders niet als mijn ootmoedigen dienst aen u e. aen mijn Moeder en de reste mijner vrienden / alkeen'ijck dat ick wensche te bewijfen dat ick ben/

De gheboordsaeme
soon . R . S .

The

Antwoort

The answer to the former letter.

Antwoordt op den voorighen brief.

Son R.

I Have received your last, and taken into serious consideration the weightie matter by you therein propounded to me. As for Mr D. R. whose daughter you desire to marry, I know him well, and would be glad that hee and wee might be so neare in affinity. As for his daughter I know her not, shee being but a child when her Father went out of England. But if shee bee such a mayd as you write me, surely I should not doe well I think, any way to discourage you therein. For my part, being so far distant from you, and so little able to helpe you, I can not take so much upon mee as otherwise I should think my self bound to doe. This therefore I give you for answer. So long as you were a child, and under myne hand, I took the best care I could of you to guide you; but now you are a man and for your selfe, I may I conceive leave matters more to you, only my advise and counsel I may give you as occasion serveth, and you shall doe well to follow it; for you can no longer expect God's blessing to goe along with you, than you doe honour your parents in all good things. As for the mayd and her parts and

Soon R.

Woen icken brief heb ic ontfangen / en hebbe de ghe-
wichtige saecke my beswaer
daerin voorgestelt in ernstigh
bedenckinge genomen. Hoegens
Mr. D. R. met wiens dochter
ghe Greene hantslachen sou-
die kenick heel wel / en soude
my verheugen dat hy en wy so
nae aen malanderen betra-
maechschappen souden. Hoegens
sijne dochter / haer onken-
ick niet / alsof sy maer een kind
was doen haer vader uyt En-
gelant trock. Maer indien het
sulcken dochter is als ghy
my schijfste / danck ik my
waerlyck dat ick niet wel sou-
doen u dat af te raeden.

Minent hebben / also ick so-
betre van u gelegen ben / en so
waerlyck macht hebbe om u te
helpen / en kan ick so veel
oer my niet nemen als ick my
anders soude verplicht houden
te doen. Want omme ick a dit
tot antwoort gheben, Ver-
wyle ghy een kindt waert / en
onder mijn gebied sou / doegh
ick de beste soorge die ick konde
om u te regeten; maer nu ghy
een man getwiden sijn / en boer
u selfen / betrotme ick dat ick
eenige saken aen u overlaten
mach; eventwel mach ic minen
raedt gheben als: pas geest / en
ghy sulc wel doen het selve nae
te komen; want langer als
ghy u ouders in alle goede
dinghen eerst / en kont ghy de
seggen

qual-

qualifications, I leave that wholly to you to look to it, that there be such a one as you say, and such an one as you may live a godly peaceable and comfortable life with all: and herein I charge you to take what helpe you can of your friends in my absence, to advise you that you be not deceived by youthfull lusts and conceits, for favour is deceitfull, and beauty is vaine, but a woman that feareth the Lord she shall be praised. As for the matter of outward estate, you shall leave that to mee to manage it between her father and my self, which I shall doe by letters and friends, so soon as I understand that you are any way acceptable to the mayd, and that you have farther encouragements to goe forward in this business. In the mean time and so alwayes I shall not cease commending you and all your lawful undertakings to Almighty God in my daylie prayers. And so I bid you hartily farewell, desiring you to remember my hearty salutations to all our friends.

Your loving father
T. S.

seggen des Heeren niet betouchten. Weggens de jonghe dochter / hare veruonden / en bequaemheden / dat laet ick gheheelijck aen u om toe te sien / dat sy soo is als ghy van haer ghetuyght / en sulcken een met wien ghy een godtsalich, vreedsaem / en troostelijck leven mooght leyden: en hier in beuele ick u / dat ghy soo veel hulpe alst moghelijck is van vrienden in mijn absentie wilt nemen, om u also te raeden, dat ghy doot de lusten en inbeeldinghen des jeuchts niet bezogen en wort; want de behallichheyt is bedroch ende de schoonheyt ydelheyt maer eene Drouwe die den Heere vreesst die sal gepresen worden. Weggens de saecke van uytelijcks middelen / daer sult ghy my en haer Dader mede laten begaen / het welcke ick doot vrieuen en vrienden sal doen soo haest ick verstaen sal hebben dat ghy des maget eenighsints aengenaem sijn / en dat ghy meerder moetsult hebben om in dese saecke boost te baren. Middeltertijt jae gheduerich sal ick niet af laeten u en alle utwe wettighe onderwinghen den Almachtigen Godt in mijne dagelijcke gebeden te bevelen. Waer mede ick hertelijcke affcheyt van u neme verfoeckende dat ghy mijne / hertelijcke groetenisse aen alle onse vrienden wilt doen.

D. Beminde Dader.
T. S.

4 A father sends his son to a Schoolemaster, and gives him charge to feed and instruct him, and promiseth to pay him for it.

4 Een Vader sendt synen soen aen een Schoolmeester, wien hy beveelt te voeden en te onderwyfen, waer voor hy hem betalinghe be- looft.

Loving friend mr F. G. I was with you (you know) a while since, and had some communication about placeng my son with you, but then we could not agree about the wages I should give you. Now so it is that since I have considered of it, and have thought it not best that I should stand upon a small matter for my child's good. I have therefore now sent my son over to you by this good friend the bearer, with all things which for the present I or my wife have thought necessary for him, and what you shall further find needfull either send to me and I wil provide it or if you pleas to provide it. I will pay it you againe. My earnest request therfore to you is, that you will please to take charge of him, and look well to him, that he want no thing needfull for him? and also that you will diligently instruct him in all necessary things wherein youth

VVerde vriendt. Mr. f. G. **V**ick ben onlanghs (als u l. bekent is) by u l. ghetweest/ eenige reden t'samen hebbende wengens het besteden van mijn soon by u l. maer konden afdoen over het loon dat ick u l. gheben soude niet accorderen. Het is nu so / dat icket t' soedert dien tijt overleeyt hebbe/en ons geraden ghebonden tertwyl het tot nut van mijn kindt soude strecken op een cleynngen te staen. Ick hebbe daerom nu met mijn goede vriendt brengeer deses/ mijn soon aen u l. over ghesonden / met alle dinghen die ick of mijn Huys-vrouwe teghentwoordich konde bedencken hem noodich te wesen/ ende het gheene u l. bebindt by noch van noode soude moghen hebben / gelieft dat te ontbieden en ick salt besorgen/ of sco ghy het besoght/ sal icket u l. tweeter betalen. Daeromme is mijn ernstigh verfoeck aen u l/ dat ghy hem beliebe onder u gebiedt te nemen/ en wel toe te sien/ dat hem niet en ontbiede/ dat noodich is; alsmede dat ghy

should

ghe

should be taught, as namely, reading, writing, cipheryng, casting up of accompts, keeping of merchants books, understanding and speaking the latin, french, dutch, English, Italian, and Spanish tongues, and what els you see good: but espetically I pray neglect not to traine him up in the feare of God, and good manners and behaviour toward men, that by Gods blessing in time he may be fit to traffique and hold commerce in the world as other men doe, and maie behave himself worthily therein, so as God almighty may have prais, you credit, himself peace of conscience, and we his parents comfort: and for your paines and labour herein I shall pay you yearly, so long as he is with you, two hundred and sixtie guildens, as you demanded and you shall alwayes have your money before hand; in token whereof I have now sent you by him one quarters payment which is Sixtie and five guildens, and what extraordinary expences he puts you to besides his dyet and education in your house, that I will pay you over and above when I shall understand by you that you have disbursed any thing for him. Sir, what you doe for him I shall take it as don for me, and shall studie all wayes whereby I may any wise requite or deserve the love and care which

ghy hem neerste'lyck mi't ons betwixen in alle noodighe dinghen waerinne: de jeught behooren geleert te worden / als namentlyck / int lesen / schryben ciferen / rekeninghe op te nemen / coopmans boeckhouden / het verstaen en spreken vande Latynse / franse / Duytse / Engelsse / Italiaense / en Spaense taelen / en wat ghy meer noodich acht: maer insonderheydt (bidde Ick u) en versuymt niet hem op te brengen in de vreesse Godes / en in goede Zeeden en ghelaet teghens de menschen / op dat hy namaels doot Godes seeghen bequiem mach worden om handel en coopmanschap inde werelt te drijven als andere menschen doen / en hem daer so byomelyck in draghen / **De Godt almachtich lof u l. de eere / hy een geruste constientie / ende wy sijne ouders troost / mogen hebben: en boozt uwen arbeyt in desen sal ick u l. jaerlyck / soo langh, hy by u l. is / twee hondert sessich guildens volgens u l. eyfch / betalen / en u ghelt sult ghy altydt van te boozen hebben; in tecken waer van / ick u l. nu nebens hem beta'inghe sende booz een vierendeel Flaers / te weten vyf en sessich guildens / ende alle onghetwoone oncosten die hy u l. buyten sijne mondt-kosten ende opboordinge in u huys aen doet / sal ic daerenboven betalen / soo haest ick van u l. verstaen sal hebben dat ghy iets booz hem verschoten hebt. **My Heer / het geene u l. aen hem doet / sal ic achten als booz my gedaen / en sal altydt beneerssigen / waer mede ick de liefde en sozge die ghy aen hem bewijzen sult****

you

sult

you shall shew to him. Thus desiring your loving entertainment of him and usage according to his demerit, and as you in wisdome shall find most for his good, and praying the Lord to blesse your labours to him, I take my leave, and rest,

Your assured loving
friend M. N.

The superscription.

To my loving friend Mr. F. G.
Schoolmaster dwelling at M.

3 *One friend counsel-
leth another howe to
proceed wel in mer-
chandizing which
hee hath newly be-
gun.*

The superscription.

To my esteemed good friend Mr.
F. P. merchaunt in Ham-
borough.

MY deare friend F. P. having heard that you have begun to trade for your selfe, and that you have taken upon you so great and weightie a calling as a merchaunt adventurer, I have thought

my

sult / beedienen en beeghelden sal. Aldus verzoekende dat ghy hem vriendelick wilt ontbaelen / en na sijne verdiensten en als u l. nae uwe wijsheydt doo; hem bequaem sult vinden / wel wilt doen / en de Heere bidende / uwen arbejdt aen hem te willen seggenen / neem ick mijnen affcheyt / en bidde.

W. L. Driest. M. N.

Het opschrift.

Ken mijn beminde vriend. Mr.
f. G. Schoolmeester wo-
nende tot. M.

5 *Eenen vriend geeft
den anderen raet,
hoe hy in sijnen
handel dathy eerst
begonnen heeft
wel voort sal va-
ren.*

Het opschrift.

Ken mijn hoch-gheachten en
goeden vriendt Sen : f. W.
coopman / Tot Hamburg.

Mijn geliefde vriendt. f. W. ghehoort hebbende / dat ghy doo; u selfs begonnen hebt te handelen / en dat ghy so grooten en ghewichtighe beroep aenghenomen hebt een coopman aventurier te wesen / heb

my self bound as a professed friend of yours, and an old friend and familiar of your deare Father deceased, to congratulate you in your estate, and to give you the best advice I can for your better managing of your affaires. It is that which I promised your father on his death bed, and therefore I hope that you will take it in good part from me. First therefore let me advise you, not to bee too hastie to be rich, for Solomon sayth he that hasteth to bee rich shall suddenly come to povertie. Be sure in the first place that you feare God, and serve him incessantly night and day, and let not your cares for this life hinder you of doing any part of your duty to God. Be not too greedy of falling into much busines: for great merchandize soone makes a man either rich or poore. Acquaint your selfe much with the uncertainty and fading condition of outward things, and be strong in faith and hope of eternall life: for Merchants run many hazards feares, and adventures, and often undergoe great losses; and if you have not a foundation layd up for the life to come, you may possibly meet sometimes with such changes here, as may make your heart to quake. Whatsoe-

heb ick my als verbonden ghebacht / my als u. l. vriendt uytgebende / oock een out bekent vriendt van u geliefde overleden Vader / my nebens u l. in utwen staet te verbliden/ en u l. de beste raet te gheben dat my moghelyck is / tot beten wythoeringhe van utwen handel. Dat is het gheene ick aen u l. Vader op syn dootd bedde beloofst hebbe / en daeromme hoope ick dat ghy sulcx van my int goede sult aennemē. Laet my u l. dan int eerste raden / dat ghy u niet al te seer en spoet om rijk te worden / want Salomon seght/die sich haestet om rijk te worden sal metter haest tot armoede verballen. Siet ten eersten wel toe/dat ghy de blyese Gods hebt / hem sonder ophouden dach en nacht dienende/en laet oock de sorgen van dit leven u van gheen ghedeelte der plicht die ghy Godt schuldich sijt/berletten. Weest niet al te gierich om alte veel te doen te hebben: want grooten coophandel beroofsacht een mensche haest rijk of arm te worden. Dan de onsekerheyt en berganckelicheyt van aertliche dinghen sult ghy u verskeren/en steer inden geloobe enhoope van het eeuwige leven wesen: want coopliden loopen groote perickelen / blyesen / en aboutueren / en mosten dickwils groote berliesen draghen; en so ghy dan geen fondament boor het toccomende leven geleent hebt / waert moghelyck dat ghy hier altemets sulcke veranderingen soudē ontmoeten die u herte soude doen zitteren en beben. Dat ghy by

ver you take in hand or do, be sure to deal iustly wth al men: for il gotten goods seldome prosper long. Rob not the prince of his customs: for many times a pound that way gotten costs ten. Trade not in deceitful, unmerchantable, and false wares. Keep iust waight, equal ballances, and lawfull measures. Take good notice of all that you receive in, and pay out, in the way of your trade. Keep your books and accompts exact & in good order: for therein stands much the credit of a merchant. Be often perusing your books, acquaint your self well wth your estate; for many through neglect of that have not only bin undone, but great ly disgraced. Adventure no more at any one time than what if you lose you can by Gods blessing beare. Make your adventures in many parcels, that if one should faile the other perhaps may helpe the losse. Take heed with whom you trade, and whom you trust. Trust no man but try him first. And seek not without great necessity to be credited of others; for the more you stand on your own feet the lesse care and more honour you have. Bee not lightly surety for any, for many thereby suffer great damage: neither lightly desire any to be surety

der handt neemt of doet/waest bersekeret dat ghy alle menschen recht doet: want het beurt selden dat goederen met overrecht berkeegen langh booz spoedich sijn. Ontroofst den Prince van sijn tollen niet: want een pont op die maniere ghehouden kost dickwils wel tien. Handelt niet met bedrieghelijcke/walijche / of dat gheen koopmans waer en is. Houdt rechte gewichten/gelijcke waagen/en wettige maten. Neemt goede acht van al het gheene ghy in uwen handel ontfanght en uytgheeft. Hout uwe boeckken en reekeningen bequaem en in goede orde: want daer besiaet d' eere van een koopman grootelijc in. Overbiet uwe boeckken dickwils / maect dat ghy uwen staet wel kent: want dooz het versum van dien / synder veele niet alleelijc bedorven / maect in groote schande verfallen. Waeght op eenen tijt niet meer dan so ghy het quam te verliezen ghy dooz Godes seggen soude konnen draegen. Waecht dat het geene ghy avontuert in veele gedeelten sy / op dat so d' eene quam te terongelucken / het andere de schade mogelijck soude conuen helpen draeghen. Ziet toe met wien ghy handelt en wien ghy vertrouwt. Vertrout niemant, of beproeft hem eerst. En tracht oock niet sonder groot ghebreck / van andere vertrouwt te worden. Want hoe basser ghy in ueyghen schoenen staet hoe minder soe geen hoe meerder eeresult ghy hebben waest booz niemandt lichtelijck bozghen; want veele sijden daer groote schade dooz bersekeret

for

bersekeret

for you :for one good turne will ask an other .What you have once promised be careful to perform: for merchants suffer much by not keeping their word .When therefore you have payments to make provide in time: have the some such daies in continuall remembrance .Relye on no other man to the last for your owne payments: for so you may be deceived and crack your own credit .Be as carefull as may be not to trade above the compass of your stock Leave not your busines so much to others but have a continual oversight of it your self . Live not in fashion either above your rank , or too much inferiour to it: but keep in a middle way , so as your conscience may not be wounded if you should faile . Love more your honour than riches . Seek not to be credited for all that you can . When you have gained , praise God and remember the poore . Be not prodigal , for that is wast- ing: nor yet niggardly , for that is base . Keep still a noble & generous mynd guided by a good understanding . Shun by all means evill company , and among other things take heed of horses , wine , and women , which have bin the overthrow of many young merchants . Have a certain time ordinarily of being at home , and misse no

besoect oock lichtelijck niemant booghe boog u te blijben: want d'eenen vrientschap eycht den andere . Weest sooghuldich na te comen dat gy eens belooft hebt : want coopliden sijden groote schade doog dien sy haer woogt niet en houden . Daeromme wanneer ghy eenige betalinge te doen hebt , verfooghet in tijt: de sommen en verbaal dachen altydt in u ghedachten hebbende . Verlaet u tot op het leest op niemant wegens u betalinge: want daer doog sout ghy kunnen bedrogen worden / en u eygen geloof breeken . Weest sooghuldich alst moghelijck is / boven de sireet van u vermogen niet te handelen . Laet uwe dingen niet te beel op andere staen: maet hebtet selve een gesadighe ooghe op . Gaet in uwen dracht / noch boven uwen staet / noch alte beel onder uwe staet: maet hout u inde middelwegh / op dat uwe conscientie niet gequetst en woogde / indien ghy quaemt te falieren . Hebt u eere lieber als rijdom . Tracht niet boog so beele vertrouwt te worden als ghy kondt . Als ghy winst e gedaen hebt / looft Godt / en gedenckt den armen . Weest niet oberdadich: want dat is verteerende noch te gierich: want dat is verachteloc . Hout altyt een edel en doog'uch: ich gemoet doog een goet verstant gelevt synde . Schwyt quaet geselschap doog alle middelen / en onder andere dingen wacht u boog paerden , wijn / en vrouwen : delwe ke beele jongher copliden bedorben hebben . Stelt een sekeren tijt om gemeenlijck t' hurs te wesen / en so het mogelijck is selt niemant

man if it be possible at times appointed. Frequent the exchange and meeting places of merchants: for absence makes a man sometimes suspected. If you deals for others, doe for them as for your selfe: you thereby gaine friends and reputation. Be sure your advise be good, or have it altered and when it is right follow it punctually. Reckon often with your masters or Chapmen, for short reckoning makes long friends. There are many other things doutles which are needfull to be taken care of, which are not possible for mee to think on: but time and experience will teach you them. And think it not strange if you learne something by shame and losse: for things so learned usually are best remembred. So hoping that myne advise to you herein shall not be altogether cast off, I leave you to God and rest,

Your faithfull
friend, T D.

te leue op gesette tijden. Verkeert op de beurfe en andere plaetsen daer coopliden by een komen: want afwesen veroorfaect somtijts dat een mensche in twiffel getrocken wordt. So ghy doo; anderen handelt / doet doo; haer als doo; u selben: daer doo; verkrighe ghy vrienden en goeden naem. Weest versekerd dat uwen advijs goet is / of dattet berandert worde: en wannec het recht is / komt het sonder missen nae. Meerckent beeljt; met u meesters of coopliden: want coete rehsinghen veroorfaect langhe vijentschap. Daer sijn ongetwiffelt vele andere dinghen / die noodich sijn waer genomen te worden / die my onmogelijck sijn te bedencken: maec tijdt en erbaerentheydt sullen u die wel leeren. En dunct het niet vzeemt te wesen / dat ghy iets doo; schande en schade leert: want dinghen op die wijse gheleert / werden best onthouden. Dus hoopende dat mijnen raedt aen u l. in desen / int gheheel niet verworpen sal worden / bebele ick u l. den heer / een blijbe /

W l. getrouwen vijent.
C. D.

6 From one friend to another in way of advice about sale and returne of goods.

6 Van eenen vrient aen den anderen, raedt ghevende weghens het vercoop en enwederkeeringe van goederen.

Loving friend Mr. P. after salutations &c, I give you to know that I have sent you by IN MASTER of the Elizabeth of London, who is now bound for Holland, and to set saile within two dayes if God permit, the severall goods mentioned in the bill of lading here in closed, which I pray you receive for my use, and let this be your sufficient order and advise to sell and dispose of them for me with all fidelity. And make returns to me in Sugar or Indigos, or tobaccoc, or french wines, or beaver hats and books, as you shall best be able to accommodate your selfe for mine advantage, paying your selfe all charges and factorage concerning them. I have also charged you with a bill of exchange to pay to Mr N and double usance three hundred pounds sterling. If you please to accept it and pay him, you shall doe me a favour, and if the former goods sent you be

Waerde vriendt. Mr. P. na groetenisse ec. Ick laet u. l. weten dat per. J. N. schipper banden Elizabeth van London, die tegenwoordich aen Holland meent te seilen / en so het Godt toelaet / binnen twee of drie dagen meent te vertrecken / Ick aen u. l. do verscheyden goederen in dese ingesloten cognossement verhaelt / ghesonden hebbe / u. l. versoekende die mñenthalven te willen ontfangen / en laet desen eenē genoetsame ordie ende raedt sijn om die booz mñ te vercoopen en in alle getrouwicheydt te besteden. En doet mñ wederkeeringhe in suyckeren / of Indigo / of tobacc / of France wijnen / of bever hoeden / en boecken / soo als ghy best tot mijnen boozdeel te rechte sulst konnen komen / u selfs betalets de booz alle de onkosten en factoye die angaende gevaen. Ick hebbe u. l. oock belast met een wissel bries van drie hondert ponden sterling te betalen aen Mr. N. op dubbel usance. So het u. l. belieft aen te nemen gheschiedt my brenschap / en indien de goede-

not yet sold, or amount not to so much, I shall make it good to you when and howsoever you please to charge me with it or any part that you come short. For pews we have none at present, the king is still at Newcastle, but there is no signe or likelyhood of his subscribing to the propositions. The Lord send us an happy peace. Farewell.

Your loving friend I. K.

ten boop desen ghesonden noch onberkocht sijn / of so veel niet en bedraghen / sal icket u I. wederom goet doen wanneer en op wat wijsē u I. my daer mede gelioft te belassen / of soo veel als u I. te koep sult komen. Niets hebben wy tegentwoordich geen. Den Koninc is noch tot Newcastle / maer daer en is geen tecken of blick dat hy ondertekenen sal t'geene hem boogestelt is. De Heere geebe ons een gheluckighe vrede. Daert wel.

Di. beminden vriendt. J. K.

An obligation for debt.

Een obligatie van schuldt.

I C. R. of Amsterdam Inkeeper acknowledge and confes by these presents to bee indebted to the worshipfull L. H. of the same city merchant, or the bearer here of, the somme of five hundred guildens at 20 stuyvers a peece, and that for a parcell of Borduice wines bought of him and received to my content: promising to pay the said somme at May next coming. And for the same I bind my person and goods present and to come. Renouncing all helps and benefits of lawe any wise contrary hereunto, and particularly telling the law, that generall renuntiation is of no value, except that the speciall goes before. In witness of the

stuck,

ICK C. R. herbergier in Amsterdam / bekenne ende belijde mits desen schuldich te wesen den eerfamen L. H. koopman der selver stede / oft den brengher deses / de somme van vijf hondert guldens tot 20 stuyvers 't stuck / ende dat ter saecke van een partije Bordenijs wijnen van hem gecocht ende tot mijn ghenoeghen ontfanghen : belobende de selve somme te May eerst komende te betalen. Ende daer boop verbindē ick mijnen persoon / ende goederen tegentwoordich ende loekomende / ontfeggende alle behulpselen ende boordeelen, van rechte desen eenichsins teghenstrjvende / ende bysonder den rechte segghende / dat gemeene ontfogginghe van geender weerden en is / ten sij dat de bisoudgen boop gas-

In

truth, I have subscribed this in Amsterdam this fifteenth of September 1646.

By me C. K.

In kennisse der waerheit hebbe ick dit onderteekent binnen Amsterdam desen vijftienden September. 1646.
By my C. K.

Another, somewhat shorter, and with severall payments.

Een ander, wat korter, ende met verscheydene betalinghen.

I A B, dwelling at Antwerp, acknowledge and confesse to be indebted to H. M. merchant dwelling at Vitain, or the bearer hereof, the somme of Thirty pounds ten shillings & six pence Flemish coine, and that for five English cloaths which I have bought and received of him: of which cloaths I hold my self to be well satisfied. Therefore I promise to pay him or the bearer hereof the said somme in three payments, to wit Ten pounds in the whitfun faire of Antwerp next coming, Ten pounds more at the Baumas faire, and the remainder in the cold faire of Bergen then next ensueing without any fraud. In witness of the truth I have &c.

I Ck B. Woonende t'Antwerpen bekenne ende belijde schuldich te sijn H. M. koopman woonende te Vitain/ ofte den brenger van desen, de somme van doertich ponden thien schellingen ende ses penningen Vlaemsche munte / ende dat booz vijf Enghelsche lakenen die ick van hem ghekocht ende ontfanghen hebbe: van welcke lakenen ick my wel berge noecht houde. Daerom beloofde ick hem ofte den brenger des ses de boozseyde somme in drie betalinghen te doen/ te weten thien ponden in de Antwerpse Wintet merct eerst komende/ noch thien ponden te Bamise merct/ ende de reste in de koude merct van Bergen daer aen volghende sonder eenigh besdroch. In kennisse der waerheit hebbe ick &c.

An

R 1

Em

An obligation with surety. Een obligatie met borge.

W^e N. I. and I B. as surety, acknowledged by their parties to be indebted, and each one of us for the whole and as principall unto A. B. exceeding the sume, the some of 600 Charles guildens of averynt styver-a pecke, for a sort of linnen cloth bought by the said N. I. & received to his content. For which debt I the said I. B. stand surety, and make thereof my proper debt, promising as principall to pay the same unto the said A. B. or the bearer hereof, within the space of one year. Renouncing of the exception of the division, *whitis excussiois*, and all others which might stand me in stead against it. Provided that the said N. I. doe free and release me therefrom without cost and damage like as I the said N. I. promise to doe within the space of fifteen moneths. For which we equally bind our persons & goods moveable and immoveable, present and to come. Renouncing all helpe and benefits of law any wise contrary hereto, and particularly telling the law, that generall renunciation is nothing worth except speciall goe before. In witness whereof wee have set hereunder our hands (signes manual)

W^e N. I. ende I. B. als borge / bekende midts desen schuldich te zijn / ende elck van ons een doot al / ende als principael aen A. B. t' selbe aen nemende de somme van 600 Carolus guildens van twintich styvers t' stuk / ter sake van een soorte linde laken by den selfden N. I. ghekoort ende tot synen ghenoege ontfanghen. Doot welcke schult ick I. B. doot borge blyve ende maecte daer mijn eyghen schult van belovende die als principael aen den selfden A. B. oft borge get deses binnen den tijt van een jaer te betalen / ontfanghen de de vtneminghen vander divisien *ordinis excussiois*, ende alle andere die mi daer tegen sonde mochten te stude houwen. Behoudelijcken dat de selve N. I. mi daer van hofstoot ende schuldeloos ontfasse ende onestae velicheit wissick N. I. doot; binnen den tyt van vyftien maenden besoeve te doen. Waer doot wy ghelijckelijcken onse persoonen ende goederen toerende ende onroerende / tegenwoordigh ende toekomstende verbinden : verwerpende allen behulpselen / ende boordelen van rechte desen eenichsing tegenstrydende / ende bysonder de rechte segghende dat gemeene ontsegginghe van ghender waerden en is / ten sy dat bysondere boorgae. In kennisse der waerheydt hebben wy onse hands teekenen hier onder geset.

In presence of W. T. and H. B. as
witnesses, this fourth of September
in the year 1646.

N I. I B.

Stelt int bywesen. van W. T.
ende H. B. a's getuygen/desen
4. Septembria anno 1646.

N. I. I B.

*An agreement for hire
of an house.*

*Voorwaarden van
huys huere.*

I M. E. acknowledge and con-
fesse to have demised (or let)
to the worshipful W. O. an house
with a garden situate in Leyden
in the cleere street, called the
thousand steps, next door to the
N; for the terme of eight years
following, beginning at May
now next coming 1647, and that
for the yearly somme of Fifty
and sixe guildens of twenty sty-
vers a peece, to pay every half
yeare eight and twenty guildens
currant money, the first part
wherof wilbe due & shal be payd
at Alhallowes tyde or the first of
November 1647. or within a mo-
neth after that without fraud.
Wherewith both partyes being
contented, the foresaid demiser
and tenant have promised one an
other to keep the foresaid condi-
tions, under bond of their per-
sons, and goods moveable and
immoveable, present and to come.
Renouncing al helps of law any
wise contrary hereunto, and par-
ticularly the law saying, that ge-
neral renuntiation is of no worth
except that the spetial goe alope.
In witness wherof there are made
hereof two Chirographies (or in-
struments) one cut out from the

Ick M. E. kennis ende belijde
berhuert te hebben den eer-
samen W. O. een huys met een
hof staende te Leyden in de
klare Weegh ghenaemt de dry-
sent vreesen/aldernaest den N
voor den tijdt van acht na vol-
gende jaren/ingaende te May
eerst komende 1647 ende dat
voor de somme van ses en vifs-
tich guldens tot twintich stuy-
vers 't stuck jaerlijcx te betas-
ten alle half jaer acht en
twintich guldens in gangbaren
gelde/waer van d'eerste pay op
alderheyligen dach of op d'eer-
ste Notemb. 1647. verschijnen
sal en betaelt moet worden of
binnen een maent daer na sons-
der bedroch. waermede beyde
parteyen te vrede zijnde / de
voorsz. heurder en berhuerder
malkanderen beloofst hebben
de voorsz. hebben voorsz. waerden
te onderhouden onder verbin-
tenisse van haere personen/
ende goederen / toetrende ende
onroetende / teghentwoordige
ende toekomende. Wertwerpen
de alle betuypselen van rechte
wesen. gelyckijng tegenstrijden-
de / ende by sonder den rechte
seggende/dat gemogens ontsegg-
ginghe van gheener waerden
en is ten sy valter bysondere
voorzage. Tot oekonde van
dien zijn hier afgewaccht twee
handchryftom d'een uyt den

other

N. I. I B.

order, subscribed by parties on both sides, and written upon the cutting through with A B C. in presence of N B and F G witnesses the 5 of Aprill 1647.

By me M. B.

andere gesneben doo; partjen wedes sids onteeteckent/ ende op't selbe deuschiffden met A B C beschreben in't bytwesen van D E ende F G. getuygen/ den 5. Aprilis 1646.

By my D. E.

An acquittance for house rent. Quijtscheldinge van huys huere.

I R P acknowledge by these presents to have received of the worshipfull O T. the somme of eightie and three guildens for an half years house rent due for the dwelling house of the said O T (schout in Peter and James Street in Amsterdam now at May 1646. In witness of the truth I have hereunto subscribed my signe manuell the 10 of June 1646.

By me R. P.

Ick A B bekenns mit's desen ontfangen te hebben vanden eersamen O. T. de somme van dyen tachtich guildens voos een half jaer huys huere in Mey 1646 verckenen voos het huys daer de voorschreben O T inwoont staende in Dies ter Jacobs straet tot Amsterdam. In kennisse der waerheit heb ick mijn hant teyken hier onder ghesieldt den thien den Junij 1646.

By my A B.

An acquittance for debt. Quijt - scheldinghe voor een schult.

I A B dwelling at Bridges, acknowledge & confes by these presents to have received of I C. dwelling at Antwerp, the somme

Ick A B. woonende te Brugge bekenne ende belijde mit's desen van I C. woonende tot Antwerpen ontfangen te hebben

ſomme of ten gulden s of twenty
ſyvers a peece, which I lent him
(or which he was indebted tome)
whereof I have loſt the obligation
which was dated the tenth day of
Aprill in the year 1644. Of
which ſomme, and of all other
debrs which hee hath owed mee
to this day, I hold my ſelf well
ſatisfied, and acquit him of al.
In witnes whereof I have here-
unto ſet my ſigne manuall in
Bridges the ſix of September
1646.

I. B.

ben de ſomme van thien gulden s
van twintich ſyvers t ſtuck
die ick hem geleent hadde (of t
die by my ſchuldich is ghe-
weeft) waer van ick de obliga-
tie verlozen hebbe dat op den
tienden dach Aprilis in t jaer
1644. gedateert was Doo; welc;
he ſomme ende booz alle ande-
re die by my tot nu toe ſchul-
dich is getweeft ick my voldoen
houde / ende hem van allos
quytſchelde. In kenniſſe dee
waerheydt heb ick mijn handt-
teecken hier onder gheſſeldt
binnen Brugge den vijftien
Septembis 1646.

I. B.

A Hearing of an ac- Een af-rekeningh.
compt.

THIS day the ſix of September
1646 have we V. F. and G.
H. agreed together in friendſhip
and have reckoned from the be-
gining to the end for certaine
diſburſed moneys, dyer, chamber
rent, and otherwiſe, which I V. F.
demanded and he remained in-
debrd to mee by the end of the
account for the ſomme of 25
gulden s, which I acknowledge
to have received, and by this all
our reckonings are dead and to
nothing, and all that was ſtand-
ing out between us ſatisfied.
Acted in Amſterdam in the

Old herden den vijftien Sep-
tembis 1646. zyn wy W.
ff. ende G. H. minnelijck oter
een ghekomen / ende van al-
les tot alles afgherekenit booz
berſchoten penninghen / monde
koffen / kamerhuert / ende anders
ſins / die ick W. ff. was
erſſhende / ende by my tot
ſlot van rekeninghe ſchuldich
bleef booz de ſomme van 25
gulden s / welke ſomme ick
bekenne ontfanghen te heb-
ben / ende hier mede ſijn alle
onſe tekeninghen doodt en-
de te niet / ende alles wat
wy met malkanderen hadden
uytſtaen voldoen. Aldus ghe-
daen binnen Amſterdam ten
vijftien

I. B.

I. B.

I. B.

hou of A. R. in presence of A. B
and N. L. as witnesses the Fifth of
September 1646. V. S. G. H.

huysse van A. R. in de teghens
woonscheydt van A. B. ende
N. L. als ghetuyghen den vijf-
te Septembdis 1646. V. S. G. H.

*A bill of lading after
the Hollands man-
ner.*

*Een (Connossement
(of vracht brief)
op d' Hollantsche
maniere.*

I I P. of Amsterdam master un-
der God of my ship called
the Saint Peter, at this present
lying ready in the river of Am-
sterdam, to saile with the first
good wind which God shal give
toward London, where my right
unlading shalbe, acknowledge
and confes that I have receaved
under the hatches of my foresaid
ship of you & I. merchants, 20
wt six soute pipes of oyle, two chests
of linnen, sixteen bars of Cur-
rents, one ball of canvase, five
bals of pepper, thirteene rings of
brasse wyer, stie bars of iron,
al dry & wel conditioned marked
with this marke standing before.
All which I promise to deliver
(if God give me a prosperous voy-
age with my foresaid ship) at
London aforesaid to the wor-
shipful Mr. A. I. to his factour or
assignes, paying for the freight
of the aforesaid goods 20 s. by
the tun. And for the performance
of this before written, I bind
my self and all myne estate, and
my foresaid ship with all its ap-
purtenances. In witness whereof

Ick J. W. van Amsterdam
Schipper naest Godt van
mijnen Schepe ghenamt de
Sinte Pieter als nu ter tijdt
ghereset liggende inde rivier
van Amsterdam om metten eer-
sten goeden tint die Godt be-
lenen sal te seylen na London
altwaer mijn rechte ontladinge
zyn sal / oorkonde ende kenne
dat ick ontfanghen hebben on-
der den overloop van mijn
boorszschip van u S. J. coop-
man te weten, vier pijpen Oyl /
twee cassen lijntwaet / sesien
botten correnten / een baal
canifas / vijf baelen peper /
derthien ringen cooper draedt /
vijftich staven yser / al droogh
ende wel gheconditioneert ge-
merckt met dit boorzschende
merck. Alle de twische ick be-
lohe te leveren (indien mijn
Godt met mijn boorzschepen
schip behouden reyse verleent)
tot London boorszsch den den eer-
samen Sr. A. J. synen factoor
ofte ghedepeteerden / mitse be-
talende booz bracht van die
boorszsch goet 20 s. per bat. Ende
om tegene boorzsch is te boldoen /
berbinde ic my selven / alle mijn
goet / en mijn boorzsch Schip met
alle syn toebehooren. In kennif-
se

of

se

Bills of lading.

of I have signed three instruments hereof with my name or my purser in my behalf, all of one contents, the one being performed the other to be of no force. Written in Amsterdam the 1st day of September in the year 1646.

I. P.

Vracht-brieven 217

De waerheit hebbe ick hier van drie alleens lydende vracht brieven met mijn name onderteeckent of mijn schrijver mijnent wegghen / waer van het een volghen sinde den anderen van geset werden is. Geschrieben in Amsterdam den 5 dach Septembrijs anno 1646.

J. P.

A bill of lading after the English forme.

Een Connossement (of vracht brief) op d' Enghelesche maniere.

Shipped by the grace of God in good order and well conditioned by me J. P. In and upon the good ship called the *Ellinor* of Pool, wherof is master under God for this present voyage I. C. and now riding at anchor in the Mase, and by God's grace bound for Southampton, to say two fatts containyng 550 li. of flaxe, and two bags with 50 li. of nutmegs, being marked and numbered as in the margent, and are to be delivered in the like good order and well conditioned at the aforesaid port of Southampton (the danger of the sea, only excepted) unto Mr. I. C. and Mr. W. W. or to their assignes, hee or they paying freight for the said goods according to custome with primage and avarage accustomed. In witness whereof the master or purser of the said ship hath

Ik J. P. hebbe dooz de genade Godes in goede ordie en wel geconditioneert gese heeft in het goede Schip ghenamt d' *Ellinor* van Pool waer op is booz dese tegentwoozdige reyse meester of Schipper naest Godt J. C. en nu op de Maere te ancker liggghende / en dooz Godes genade nae Southampton merit te seyen / te weten / twee baten innehoudende 550 li. blas / en twee saccken met 50. li. notenmuschaten ghemerckt en genombzeert als op de kant / en moeten in ghelijcke goede ordie en conditie (uytgenomen de periculen der Zee) sinde boozs haben van Southampton aen Mr. J. C. en Mr. W. W. af die se ordonneren sullen gelebert worden / by ofte se booz vracht der boozs goderen volghens costum betaelende met priem gelt en avarie nae behooren. In getuygenisse der waerheit heeft de Schipper of schrijver van 't boozs

at

J. P.

schies

affirmed to three bills of lading al of this tenor and date, the one of which three bills being accomplished, the other two to stand voyd. And so God send the good ship to her desired port in safety. Amen. Dated in Rotterdam 5 of September 1646.

I C.

schieden schip / Wy alleend luydende en op eenen dach gedateerde laed-brieven onder-teeckent / waer van den eenen volbaen synde den anderen twee hangende: waerde syn. Doochs gebe Godt dat het goede schip gheluckelick toe ghewenschte plaetse mach komen. Amen. In Rotterdam den 5. Septemb. 1646.

I C.

*A Bill of exchange.**Een wissel brief.*

London the 20 Februarij 1645.
for li 100 sterlinge at 38s. 2 d Flemish.

London ady 20 february 1645.
100; li 100. sterlinge a. 38. s.
2 d blaems.

AT double usance pay this my first of exchange to Mr. D. D. or assigns one hundred pounds sterlinge attbirty eight s. two pence Flemish for the valew of Mr. N. A. and place it to myne accompt as per advise.

yours. D. M.

To Mr. L. P. marchant in
Amsterdam.

Off double usf betaelt desen mynen eersten wissel brief aen Sr. D. D. of ordre hondert ponden sterling tot acht en dertich schellinghen twee grooten blaems. de waerde van Sr. N. A. en stelt het op rekeninge als per advise. Di. vrent D. M.
Aen Sr. L. P. coopman tot Amsterdam.

*Another**Een ander.*

To Amsterdam the 5. Septemb. 1646. For li 100 sterlinge.

In Amsterdam den 5. Septemb. 1646. 100; li 100. sterlinge.

AT usance not having my first pay this my second of exchange to Mr. P. L. or assigns one hundred pounds sterling the valew received here of Mr. J. K. make

Ousf mijn eerste niet hebende betaelt dese myne tweede wissel brief aen Sr. P. L. of ordre hondert ponden sterling de waerde alhier ontfangen van Sr. J. K. Doet goede

good

betal

An assignation, Een gelt bewys, 219

good payment and place it to account as per advise.

your loving
friend I. N.

To Mr I G.
merchant in
Amsterdam.

betalinge en stelt het op rekening als per advise.

D l. vrient
Aen Sen. J. G.
Coopman tot
Amsterdam.

An assignation.

Een ghelt bewijs.

Mr. C. L. bee pleased to pay to Mr. H. G. or to the bearer hereof sower hundred and fifty guildens and it wil bee as satisfactory as payd to my self. In Amsterdam 21. Septemb. 1646.

A. G.

Se. C. L. u l. gellebe aen Se. H. G. of aen thoander deses te betalen vierhondert vijftich guildens en het sal u l. teghens my boor goede betalinghe vere strecken. In Amsterdam den. 21. Septemb. 1646.

J. G.

F I N I S.

A table of the principal matters concerned in this little book; by the help whereof the scholar may find out any thing therein for his use either in the learning of the matter or signification of words.

Een register vande voornaemste dinghen in dit kleyn boeckgen vervat; door hulpe waer van den leerlinck alles tot sijn ghebruyck vinden sal, ofteomme de saecke of de uytlegginghe der woorden te leeren.

The Scope of the work. pa. 1

Of the letters and their distribution. 2

The abbreviations used in the English tongue. 3

Of diphthongs. 4

Of Consonant-Syllables, and many necessary observations about the reading, and pronunciation of words. 6

Of the nouns substantive, and its particles, numbers, and cases. 15

Of the nouns adjective and its comparison. 18

Of the pronouns and its severall kinds. 21

Of the verb and his conjugation in all moods, tenses, numbers, and persons. 24

Of the parts of speech that are undeclinable, to wit, adverb. 32

Gen.

DEn inhoudt van 't werck. pag. 1.

Dan de letteren ende haere berdeelinghe. 2

De vercoptinghen in d'Enghelsche tale gebuyckelijck. 3

Dan diphthongen. 4

Dan Consonant-syllaben/ ende beel noodighe onderhoudingen aengaende het lesen ende tgheluyt der woorden. 6

Dan de nomen substantivum ende haer particklen/getallen/ ende casus. 15

Dan de nomen adjectivum ende haer berghelijkinghe. 18

Dan de pronomen ende sijn verscheydens soosten. 21

Dan 't verbum ende sijn veransberinghe in alle mooden/ tenses / ghetallen / en personen. 24

Dan de deelen der sprake die inderlinabel sijn / te weten/ adverbium. 32

Gen.

- Conjunction, preposition, and interjection. 32
- Of Syntaxis. 33
- Certain examples of sentences profitable in the practise of the foregoeing rules. to wit,
- 1 The ten Commandments. 36
 - 2 The Lords prayer. 38
 - 3 Christs Commission to his Apostles. 39
 - 4 Institution of the Lord's supper. 39
 - 5 Ecclesiastical discipline. 41
 - 6 The Creed. 41
 - 7 The Nicene Creed. 42
 - 8 Athanasius his creed. 44
 - 9 The 35 and 39 chapters of Job, and a part of the 40 and 41 Chapters, wherein many beasts & other things are spoken of, very profitable for the furtherance of the scholar in the knowledge of the tongues. pag. 47.
 - 10 The 4, 5 and 6 chapters of the Epistle of Paul to the Ephesians, wherein the dutie of Christians is largely handled as wel in generall as particular. 55
 - 11 The 91 Psalm, which is very comfortable for distressed hearts, wherein many sicknesses and troubles are spoken of, in this case very needfull to be known. 63
 - 12 Certain moral sayings, and familiar (or proverbiall) speeches, very pleasaunt to the mynd, and profitable for the exercise of the tongue: set downe under 45 heads or chapters, to wit.
- Conjunctie / prepositie / en interjectie. 32
- Van Syntaxis. 33
- Enighe exempel van redenen ghediensich in d' oeffeninghe der boogaende tegelen te weten.
- 1 De tien geboden. 36
 - 2 Het ghebedt onses Heeren. 38
 - 3 't Bevel Christi aen syn Apostelen. 39
 - 4 Insettinghe des abontmaels. 39
 - 5 Kerckelijcke ordeninge. 41
 - 6 Gheloofs artickelen. 41
 - 7 Het Niceen geloof. 42
 - 8 Athanasij geloof. 44
 - 9 Den 35 en 39. capit. Jobs / oock een gedeelt des 40 en 41 cap. daerinne van beele ghebierten en andere dinghen ghesproken wordt / seer profytelick om den leerlingh in de kennisse der talen te beuden. 47
 - 10 De 4, 5 en 6. capittelen des Sendt-briefs Pauli aen den Ephesenen: waer in de plicht der Christenen in 't breet verhandelt wordt so wel in 't gemeen als int bysonder. 55
 - 11 Den 91 Psalm die boor benaude herten seer troostelick is: waer inne van beele siekten en quellinghen ghesproken wordt / in dese sake seer noodich gheweten te worden. 63
 - 12 Enighe stichtelijcke spreuken en gemene (of proverbiale) spreecck woorden / den geest seer vermaeckelick en boordelijck tot d'oeffeninghe der sprake: onder 45 hoofdstucken ofte capittelen gheset / te weten.

1 Of the feare of God.	65	1 Van de brieſe des Heetron.	65
2 Of duty to Parents and ſuperiours.	65	2 Wande plicht aen onſe ouders en eberheden.	65
3 Duty to a mans ſelf.	66	3 Van de plicht aen ons ſelven.	66
4 Duty to neighbours.	67	4 Van de plicht tot d' eben naeſen.	67
5 Repentance.	67	5 Van bekeertinghe.	67
6 Vertue.	67	6 Van deucht.	67
7 Education of children.	68	7 Opvoedinge van kinderen.	68
8 Pride and humillity.	68	8 Hoebardijc en nebericheyt.	68
9 Covetouſneſſe and liberality.	69	9 Gieticheydt en mildicheydt.	69
10 Hatred and envy.	70	10 Haet en nijt.	70
11 Wiſdome and knowledge.	70	11 Wojsheyt en wetenſchap.	70
12 Patience and anger.	71	12 Lijtſaemheyt en toornicheyt.	71
13 Temperance and mediocrity.	71	13 Maticheyt en middelmaet.	71
14 Good and bad company.	73	14 Goed en quaet geſelſchap.	73
15 Courteſy and kindenes.	74	15 Vreedeſcheydt en vriendeſcheydt.	74
16 The good or evil vſe of the tongue.	75	16 Het goet of quaet gebruyc der tonghe.	75
17 Backbiting.	77	17 Achter-klap.	77
18 Corruption and nature.	78	18 Verdoerbentheyt/eñ aert.	78
19 Riches and poverty.	78	19 Rijckdom en armoede.	78
20 Proſperity.	81	20 Doojspoet.	81
21 Thriſtines.	81	21 Eurnicheyt.	81
22 Labour and diligence.	82	22 Orbeyt en naeſſicheyt.	82
23 Idlenes.	83	23 Aedicheyt.	83
24 Jeſting.	84	24 Hoestinge.	84
25 Rebukes.	84	25 Berispinge.	84
26 Injury.	86	26 Onghelijck.	86
27 Time and oppertunity.	86	27 Tijdt en gelegentheyt.	86
28 Contentation.	87	28 Vergenoeginghe.	87
29 Contention and vnity.	88	29 Twiſt en eenigheyt.	88
30 Lying.	89	30 Leughen.	89
31 Women, ſive. vvoeing, marriage, and duties of man and wife.	89	31 Vrouwlijc / liefde / vrien / trouwen / en plichten tuſſchen man en wif.	89
32 Haſt and ſobriety.	91	32 Haeſticheyt en ſachtmoedicheyt.	91

33	Promises.	pa. 93	33	Beloften.	pa: 93
34	Friendship and confidence.	93	34	Wienfchaf en vast be- troutwen.	93
35	Discretion.	94	35	Befcherdenheyt.	94
36	Secrecie.	95	36	Verborgentheden.	95
37	Necessity.	95	37	Wootfakelicheyt.	95
38	Retribution.	96	38	Weder loomings.	96
39	Service.	97	39	Dienft.	97
40	Journey-fpeeches.	97	40	Keys fprencken.	97
41	Imitation and likenes.	98	41	Wolvolginghe en ghelick- heyt.	98
42	Honour, offices, and matters of State.	99	42	Eere/ampten / en faecken van State.	99
43	Mingled speeches.	100	43	Ghemengde fprencken.	100
44	Good counsell in severall cases.	104	44	Goede raden in verfcherde faken.	104
45	Christian remembrances.	105	45	Chriftelijke bedenkin- ghen.	105
23	The head number.	105	23	Het hooft-getal.	105
24	The ordinnall number.	106	24	Het ouder getal.	106
25	The dales of the week and months of the year.	106	25	De daghen van der weke en maenden van den jaere	106
16	Dialogues and ordinary dif- courses among men, as fol- low, to wit.	106	16	Alfamen-fpreekingen en gemeene contingen onder de menfchen/ als volght/ te weten.	106
1	Morning falutations.	107	1	Morgen groeteniffen.	107
2	Salutations at meeting and parting.	108	2	Groeteniffen in't ghemoet- ten / en van malkanderen fcherden.	108
3	Salutations for the evening tide and night.	109	3	Groeteniffen booz den a- vond-front ende nacht.	109
	As other of the fame.	110		Een ander van de felbe.	110
	Evening prayer.	112		Het avondt ghebedt.	112
4	Childrens talke of rifing up in the morning, and going to Schoole, and other familiar things.	113	4	Kinder ghespreck / van f'morghens op te fcaen/ fchoole gaen en andere ge- meenfame faecken.	113
	Morning prayer.	114		Het morggen gebed.	114
	A fhort prayer before breakfast	116		Een kort ghebedt eer men ontbijt	116
5	Schoole-talke, about writing, learning leffons, and the things thereunto belonging.	118	5	School - praetgens we- ghens fchryven/leffen lee- ren/ ende het ghene daer aen behoort.	118
	A child			Een	

- 6 A child relateth orderly to his
 usher what he & his Schoole-
 fellowes have don in their ri-
 sing up, cloathing them, and
 other things. wherein the names
 of many things belonging
 to the body are spoken of.
 After that they discours of di-
 vine matters. A sermon is
 heard: but nothing remembered
 of it. 129
- 7 Certaine short dialogues,
 wherein schollers aske their
 master leave to goe sooth on
 severall occasions. 139
- 8 A Scholler inviteth his master
 in his fathers name to walke
 to the garden. 143
- 9 The diligence of a learned fa-
 ther in teaching of his children
 at home. 144
- 10 Two boyes compare their
 age togither. The diligence of
 a learned pedagogue is praised. 147
- 11 Two boyes count their
 bookes. Men must read extra-
 ordinary bookes sometimes. It
 is better to learne late than
 never. A book that is singly
 bound is shewed. Some questi-
 ons about it. wee must not
 provoke God in our jests. 149
- 12 All things ought to bee set
 after heavenly matters. It is
 shamefull for one to reprove
 another of that whereof hee
 himself is guilty. A father
 giveth
- 6 Een kindt verteldt' o'z dente-
 l'ick aen sijn ondermeester al
 wat hy en sijn mede-gesels-
 len in hare opstaen, beklee-
 ding, en andere dingen' ge-
 waen hebben, waerinne van
 de namen van vele dinghen
 het lijf aengaende gesproken
 werdt. Daer nae spreken sy
 van goddelijcke saecken. Een
 predicatie wordt ghehoort:
 maer niets daer van onthou-
 den. 129
- 7 Eenige korte t'samen-spre-
 kinghen waerinne School-
 jonghens van haren meester
 verlof erschen om versey-
 dene oorsaecken uyt te gaen. 139
- 8 Een School-jonghen noo-
 digh sijn meester uyt naem
 van sijn Vader in den hof te
 gaen. 143
- 9 De neerslijcheydt van een
 geleerden Vader in't onder-
 wijzen van sijn kindereu
 binnens huys. 144
- 10 Twee jongens vergelijc-
 ken haere jaren. De naer-
 slijcheydt van een gheleerde
 kinder-meester werdt ghe-
 prezen. 147
- 11 Twee jonghens tellen
 malhanders boecken. Een
 moet somtijts onghetwoone
 boecken lesen. Het is beter
 laet a's nimmermeer te lee-
 ren. Een boeck dat fraey
 gebonden is wert vertoont.
 Eenighe vraghen daer over.
 In onse boertinghen moet-
 men Godt niet vertoornen. 149
- 12 Alle dinghen moetmen
 achter de Goddelijcke saken
 stellen. Het is schandelijck
 een ander te berispen boort
 ghene, hy selver doet. Een
 Vader

- giveth the master charge of his son. Correction is necessary, and therefore to be borne. The commendation of Scholastical discipline. A rare example of a boy that desires of himself to dwell in the Schoole. 152
- 12 A meale of ten persons. 163
- Prayer before meat. 170
- Thanksgiving after meat. 180
- 14 How to learn to buy and sell. 182
- 15 How to demand a debt. 187
- 17 The forme of writing letters, and making acquittances and other such like things. to wit. 187
- 18 A letter from a son to his father in acknowledgement of his carefull education of him. 190
- The answer to the former letter. 192
- 2 From a son to his father longing to heare from his parents, and to have some money sent him 194
- The answer. 196
- 3 From a son to his father, asking his counsell and consent in way of marriage. 197
- The answer. 200
- 4 A father sends his son to a Schoole master, and gives him charge to feed and instruct him, and promiseth to pay him for it. 202
- 5 One friend counselleth another, how to proceed well in merchandizing which he hath newly
- Dader bekeeft sijn soen aens de meester. Tucht is noodt; sakelijk / en daerom moet men't verdranhen. Loef des school-tucht. Een uytment exempel van een ionghen die van sich selfs in't school beghreert te woonen. 152
- 13 Een maeltijt van thien personen. 163.
- Het ghebedt voo: den eten 170
- Danck-sagginghe nas den eten. 180
- 14 Om te leeren roopen ende betroopen. 182
- 15 Om een schult te eysschen. 187
- De maniere/hoemen brieven schrijven/obligatien/en quyt-scheldingen / en diergelijke dingen maken sal. te weten. 187
- 18 Een brief van eenen soon aen sijn Dader / de sojghs wegens sijne opboedinge hea kennende. 190
- Antwoort op de boden geschreben brief. 192
- 2 Van een soon aen sijn Dader verlangende van sijn ouders te hooren/en dat hem eenigh gheldt toeghesonden worde. 194
- Antwoort. 196
- 3 Van een Soon aen sijnen Dader / sijn raedt en betwillinghe om te huwelijcken verseeckende. 197
- Antwoort. 200
- 4 Een Dader sendt sijnen Soon een School - meester/ tuien hy bekeeft te boeden en te ondertwisen / waer voo: hy hem betalinghe delooft. 202
- 5 Eenen vriendt gheeft den anderen raedt/hoe hy in sijnen handel dat hy eerst be- ginnen

	newly begun.	pag.	204		gonnen heeft wel moet skriben.	pag.	204
6	From one friend to another in way of advise about sale and returne of goods.		209	6	Van eenen vriendt aen den anderen raet gebende we- gens het vercoopen en we- der keeringe van goeden.		209
7	An obligation for debt.		210	7	Een obligatie van schuld.		210
8	Another somewhat shorter, and with severall payments.		211	8	Een ander wat korter en met verscheydene betae- lingen.		211
9	An obligation with surety.		212	9	Een obligatie met borghe.		212
10	An agreement for hire of an house.		213	10	Voortmerden van huys huere.		213
11	Acquittance for housrent.		214	11	Onytscheldinge van huys huere.		214
12	An acquittance for debt.		214	12	Onytscheldinghe van een schuld.		214
13	A clearing of accompt.		215	13	Een aftekeningh.		215
14	A bill of lading after the Hol- lands manner.		216	14	Een vracht brief op d'hol- lantsche manieren.		216
15	A bill of lading after the Eng- lish forme.		217	15	Een vracht brief op d'Eng- elsche maniere.		217
16	A bill of exchange.		218	16	Een wissel-brief.		218
17	An order.		ibm	17	Een ander.		ibm.
18	An assignation.		219	18	Een gelt betoeg.		219

ERRATA.

Prefatione.

pa.	l.	no.	lege.	these parts
1.	1.	29		does; occasie
2		22		weighty occasions
4		2		workers together
		22		

In libro.

pa.	f.	lin.	no.	lege.	toanneer de leffe
			34		Syllabe af deest
	6		28		tot onderwijfinghe
	8		1		onbekent ynde
			4		dactom moet.
	10		9		g ende n boeren
			38		boenders moet
	17		20		als Pharaoh leeft
	16		20		woord; ofte n met
			36		ingularis
	19		10		from a good
	21.		15		ingulari mee
	26		23		hebt bemint
	24		27		in no wise
			32		does toevoeginghe
	35		15		fpreecken
	40		27		not discerning
	45		30		neither made
	46		16		before all
			24		although he
	48		29		is broken
	49		15		en is/ op
	52		19		gras as an
	57		19		onteynighede
	58		13		Godts niet
	61		29		thing any
			40		his might
	63		12		that love
	64		10		der godtloofen
	82		22		en acht
	92		32		The candle
			34		but to

pa: 95

ERRATA

pa. 96	lin.	a	lege.	nochtwendighoet
102	40			faat; not
109	20			nighr
	24			with your
110	3			againc requite
	24			hartily
113	1			who hath
124	16			you are
119	37			what I have
113	35			hebben : fiet
116	10			poitages
130	20			bancken ick
	27			neffelen baft
134	15			leben
138	19			he rgeef u de
142	9			men broeder.
145	47			ft eldt by
148	5			a pedagogue
	32			we use
161	39			by benefits . lally.
162	16			noch de flagen
	43			ick weet
163	30			God be with
165	24			Set op
	25			white towell
166	25			your confu-
178	10			hebt ghy
182	16			the cold
187	23			deleatur a
190	15			and loving
192	13			deleatur .
	32			deleatur .
198	7			estate . and by your care.
201	39			deleatur? .
202	32			deleatur ?
203	8			deleatur?
206	45			fozne en hoe
	46			hebben . weesk
207	15			too much to

